


BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXXVII
C
36
NAPOLI



SAMUELIS WERENFELSI
BASILEENSIS
DISSERTATIONUM
VOLUMINA DUO,
Quorum prius de
LOGOMACHIIS
ERUDITORUM
& de
METEORIS ORATIONIS;
Posterius
DISSERTATIONES
VARII ARGUMENTI
Continet.

Di Gennaro Giannelli





AMSTELÆDAMI,
Apud ROD. & GERH. WETSTENIOS H. FF.
CIↃ IↃ CCXVI.



REVERENDISSIMO

IN CHRISTO

PATRI AC DOMINO

DN. GILBERTO

DIVINA PROVIDENTIA

EPISCOPO

SALISBURIENSI

SAMUEL WERENFELSIUS

S. P. D.

QUi libros Magnis atque Excellentibus Viris dedicant, hoc fere solent audaciæ suæ prætexere: patronos se lucubrationibus suis

 quæ-

quærere, quorum nomina in frontiſpicio poſita, illas literato orbi commendent, atque adverſus iniqua, quæ metuunt, judicia protegant. Enimvero ſi hæc foret idonea ratio, nemo illam potiori jure, atque ego, adducere poſſet. Quod enim Nomine Tuo, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, majus totoque orbe celebrius inveniri poteſt? quod omnibus eruditis notius? quod ad libellum huncce meum quibusvis mundi plagis, ſeræque adeo poſteritati, commendandum accommodatius? Quis acutius Te de rerum omnium pretio judicare poteſt? quis judicare ſolet candidius? quis, Te ſententiam dicente, non acquieſcet? quis

damna-

damnaverit, quod Tu approbas? quis denique vel hiſcere auderet contra qualescunque has diſſertatiunculas meas; ſi Magnus ille Salisburienſis Epiſcopus illas patrocinio ſuo dignari vellet? Sed fateor, non hanc, licet pervulgatam, fuiſſe conſilii mei rationem, quippe quam nunquam valde ſolidam exiſtimavi. Nemo enim ex eo, quod ego hoc quicquid eſt libelli Tibi offerre auſus ſum, recte concluſerit, illud propterea Tibi probari. Temeritas mea nullam Tibi neceſſitatem imponit hujus opuſculi patrocinium ſuſcipiendi, neque, ſi ſapio, quicquam hujus ſperare poſſum. Gratiâ ubique indigent hæ meæ diſſertationes: at Tu,

Magne Præsul, ubique, cum in incomparabili illa Reformationis Anglicanæ historia, tum in aliis immortalibus Tuis scriptis, atque ipso adeo familiari colloquio, testaris, Te in judicando veritati omnia, nihil gratiæ dare: perspicacissimumque illud judicium Tuum, tam vasta eruditione, tamque longo rerum usu subactum, corrumpi atque à vero deflecti nullo modo posse. Unicum igitur, quod me ad hoc, quod cernis, Nomini Tuo, Reverendissime Domine, inscribendum adduxit, est Virtutum Tuarum, nostro hoc seculo prorsus insolitarum, admiratio, altissime animo meo infixa, inde ab eo tempore, quo Te primum

in Patria mea alloqui contigit; hinc Tecum Heidelbergam usque proficisci: atque interea, (ô me tunc felicem!) lateri tuo per aliquot dies hærere, atque ab ore Tuo pendere: inde Hagæ Comitum denuo Te revisere; ac denique Cliviæ, in Aula Electorali, ultimum Te amplecti ac vale Tibi dicere. Da veniam, CELEBERRIME PRÆSUL, quod ego homo obscurus hic in memoriam Tibi revocare audeo tempus illud, quod præcipuam vitæ meæ partem semper duxi, cujusque nunquam recordari possum, quin pectus hoc meum mirifica voluptate perfundatur. Fer me, de hac mea felicitate, immoderatius quam pudentem

decet, publice gloriantem. Si benigne interpretaberis, quod profundam Nominis Tui Venerationem, quam tunc temporis animo conceptam atque intra præcordia uſque adhuc preſſam, nunc amplius continere nequeo, hac epiſtola teſtatam faciam, ſummam votorum mihi videbor aſſecutus. De libello, cui illuſtre Nomen tuum præfigere auſus ſum, judicabis interea, ut ſoles, & niſi fallor, nihil in eo invenies probandum niſi animum Auctoris à vanis, quibus Eccleſia ſcinditur, pugnis alienum, huicque malo medendi avidum: forte etiam ſimul dolebis, vires meas bono conatui non reſpondiſſe, aliumque magis idoneum

neum ad idem tentandum excitabis. Sed hac de re prorſus ſecurus ſum, qui non approbationem Tuam quæro, quam me non mereri ſcio, ſed benevolentiam, quam etiam minime merentibus indulgere conſueviſti. Deus Te, Illuſtre Britanniæ totiusque Chriſtianæ Eccleſiæ Sydus, diu incolumem præſtet, omnique bonorum genere cumulet. Dabam Baſileæ Rauracorum pridie Nonas Novembris A. cIↄ Iↄ ccI.

LECTO-

LECTORI
qui
PRÆFATIONES
legere dignatur.

QUod nobis accidit domi inter familiares versantibus, ut, cum in sermonibus tum in actionibus nostris examinandis, multo remissiores simus, quam cum in publicum virorum gravium consessum prodimus, idem mihi propemodum in hujus, quod cernis, libelli compositione contigit. Theses sunt Academicæ, ut appellant, diversis temporibus scriptæ atque ad disputandum propositæ, id quod ex stili & tractationis diversitate ipse conjicies: qualia scripta vix extra civitatis unius pomœria egrediuntur, & in hac ipsa

Prima Disp. habita fuit A. 1688. postrema 1692.

à

à paucis plerunque, nec magna attentione, leguntur. Judicia Virorum doctorum, quos habet Patria, non magnopere metui. Amici ſunt & familiares, quibus facile ſatisfacimus, præſertim cum nihil magni à nobis expectant. Hinc factum eſt, ut in diſſertatiunculis meis, ſcribendis dicam? an effundendis? impetum potius ſequerer, qui ut fit in compoſitionis fervore, nunc huc nunc illuc me abſtulit; quam accuratam quandam ſcribendi formam; denique res, verba, ordinem non ita ponderarim, ut faciendum mihi fuiſſet, ſi inter ſcribendum omnes illi ſeveri judices & rigidi cenſores, quibus hodie abundat Reſpublica literaria, animo identidem fuiſſent obverſati. Emendandæ, fateor, fuiſſent Theſes meæ, antequam Libri nomen iis imponeretur: hoc vero tentare volens ſtatim conſilium mutavi; ſevera enim caſtigatio ſcriptum hoc meum penè ad nihil redegiſſet. Quis igitur,
in-

inquis, te cogit, ut illud ita crudum in publicum protrudas? Possem dicere, amicos, iterum iterumque hoc à me flagitantes, id tandem à me extorsisse. Sed hoc tam sæpe falsò jactatum est, ut etiam vere affirmanti non amplius credatur. Unica caussa, cur, ut hoc quicquid est libelli publici juris fieret, consensi, est, quoniam arbitror, id, non obstantibus plurimis, quos in eo animadverto, defectibus (quanto plures observabunt perspicaciores?) omnibus lectu utile futurum. Dici enim nequit, quantum hoc facere possit ad profectus uberiores, tum in vera sapientia, tum in solida pietate, si omnes, quotquot literas tractant, sive libros aliorum legunt, sive scribunt ipsi, sive disputant, sive disputantes audiunt, identidem recordantur, quot sint in omnibus artibus, scientiis ac disciplinis Logomachiæ; quam variæ earum species; quam paucæ disputationes, quibus non aliqua verborum

horum pugna sit admixta; quam noxius Ecclesiæ Reique literariæ sit hic disputatorum morbus; quam periculosa habeat symptomata: si considerant, quæ hujus sint mali caussæ, cum in nobis tum extra nos; quibus signis dignosci possit; quænam denique illi paranda remedia tum θεραπευτικὰ *tum* προφυλακτικά. *De his omnibus dixi, non quæ dici poterant, aut præ aliis dici debebant; sed quæ ingenium qualecunque subito inter scribendum suggessit: eaque omnia exemplis illustravi, quæ memoria, haud adeo felix, non solicite quærenti suppeditavit; in quibus si quando erravi, facile erit doctioribus meliora & aptiora in eorum locum substituere. Meretur vero argumentum à me susceptum, ut ab alio tractetur; qui ad illud ingenium capacius, maturius judicium, majorem eruditionis apparatum & experientiam afferre queat: atque hoc ut fiat, ex animo opto. Sed interea non inutile, spe-*

ro

ro; erit, legere, quæ mihi de hac materia in mentem venerunt.

Petierunt amici, ut his de Logomachiis cogitationibus meis adjungerem Dissertationem, quam de Meteoris Orationis scripsi, cum in Academia Patria eloquentiam docerem; id quod negare ipsis non potui; præsertim, cum mihi confirmarent Viros quosdam celebres, in quorum manus incidit, ejus lectione fuisse delectatos. Nec male hæc conjungi crediderim: quemadmodum enim maximum & frequentissimum in dialecticis disputationibus vitium est; dissensum inanem verborum cum vero de rebus ipsis dissensu confundere: ita & frequentissimum, & ineptissimum in dicendo vitium est, ut sublimitatem dictionis affectantes in vana incidant orationis meteora. Quod si, Lector, animadvertis, me ipsum in præcepta mea peccare, atque aliquando aut λογομαχεῖν *aut* μετεωρολογεῖν, *illud documento tibi erit,*

erit quantâ diligentiâ tibi ſit cavendum, ab iis vitiis, quæ ne ii quidem, qui de illis ſcribunt, etiam cum de iſtis ſcribunt, vitare poſſunt. Vale & hoc qualicunque labore noſtro fruere.

INDEX CAPITUM

Dissertationis

DE LOGOMACHIIS.

DIS-

DISSERTATIONIS De LOGOMACHIIS ERUDITORUM

CAP. I.

De nomine Logomachiæ variisque ejus ſignificationibus.

§. 1.

PRopoſitum mihi eſt morbo graviſſimo, quique diu Rempublicam literariam vehementer afflixit, hoc tempore medicinam facere: quem ſi non tollere omnino, quod ſperandum certe in hac contendendi libidine non eſt, at ſaltem imminuere aliquo modo poſſem, næ ego neque tempus neque chartas haſce perdidiſſe mihi viderer. Dici enim vix poteſt, quantum ſit Logomachiarum inter eas, quæ doctiſſimos homines dividunt, diſputationes; quotque proinde quantiſque litibus & rixis, ſi verborum pugnæ ali- *Autoris ſcopus.* *Ejus neceſſitas.* *Utilitas.*

quando evanescerent, Res literaria, misere his toties dilacerata, sublevatam se visura esset. Neque tamen sum nescius, quanta sit hujus mali pertinacia, quantaque curationis difficultas, imo quam odiosum aliquando sit hoc ulcus tangere: sed neque relinquendus est ægrotus, tametsi remedia respuat, neque difficultate absterreri debet Medicus; sed facere quicquid in se est, eventum Deo committere.

Difficultas.

Logomachia est morbus.

§. 2. Enimvero si *Logomachiam*, aut potius *Philologomachiam* morbum appello, nemo, credo, hoc nomine offendetur: præterquam enim, quod omnia animi vitia mentisque errores morbos Philosophi vocare consueverunt: habeo hic præeuntem Paulum Apostolum, qui de eo, qui semel à salubribus sermonibus deflexit, ait, quod sit *νοσῶν περὶ Λογομαχίας, ægrotans circa verborum pugnas*. Quare, tametsi quæ sit inter hanc animi & corporis morbos convenientia clarissime deinceps videbimus, liceat nobis hic in antecessum Logomachiam *νόσον* hoc tanto auctore appellare.

1. Tim. 6. vs. 4.

Significatio duplex. Prior, *pugna, quæ fit verbis.* Posterior *de verbis.*

§. 3. Hæc autem vox duo potissimum significare potest, aut *μάχην*, quæ fit *λόγῳ verbis*; aut quæ fit *περὶ λόγου de verbis*.

Priori

Priori ſenſu Homerus de illo Agamemnonis & Achillis jurgio:

Ὣς τώ γ' ἀντιβίοισι μαχεσσαμένω ἐπέεσσιν
Ἀνστήτην. —— —— —— Iliad. α.

Sic hi contrariis contendentes verbis
Surrexerunt. —— —— ——

Equidem diſceptationes eruditorum, quæ verbis fiunt, ſed de rebus, & rebus quidem graviſſimis, vitioſas hic vocare nolim: hæ enim, ſi intra modeſtiæ terminos coërcentur, ſolamque veritatis cognitionem propoſitam habent, tantum abeſt, ut morbi ſint, ut graviſſimorum etiam animi morborum, ita errores voco, ſint remedium: ſic enim fit, ut non ad primam quamque, quam audivimus, opinionem tanquam ad ſaxum adhæreſcamus, ſed cognitis etiam aliorum ſententiis & validiſſimis utrinque rationibus, quid conſtantiſſime dicatur, videamus. At ſimulatque in rixas & altercationes degenerant, ſi, quemadmodum bella, capitalibus utrinque odiis geruntur: ſi veritate neglecta, ſicut in præliis, nihil niſi victoria quæritur; ſi nihil penſi habent diſputantes, dummodo Adverſarium quiſque ſuum, ſive voce ſive ſcripto contemtui, & ludibrio omnium exponat: hunc proſternat, hunc conculcet, huic- *Illa ſæpe etiam morbus.*

que insistens insultansque grandior appareat. Si crebræ calumniæ, atrocissima convicia, tanquam tela, utrinque jaciuntur: si Sophisticis stratagematis alter alterum supplantare nititur: revera *μάχαι* sunt, pugnæ, & pugnæ immanissimæ: in quibus, quia verba & sermo (certe non in hunc finem homini datus) arma sunt: recte ut à reliquis *ὁπλομαχίαις* distinguantur, *λογομαχίαι* vocantur, in quibus, uti eleganter Eusebius, alii alios vulnerant, *ὅπλοις καὶ δόρασι τοῖς διὰ λόγων*. Quæ sane pugnandi libido, quanta mala Rei literariæ, religioni totique adeo orbi attulerit, nemo ignorare potest: plane, ut hanc non morbum modo eruditorum, sed pestem teterrimam appellare possimus. Cujus cum infinitæ propemodum sunt caussæ (nam de hoc quin aliquid in transitu dicam, temperare mihi non possum) tum illa latissime mihi patere videtur, quæ ex insita hominibus superbia oritur, aliorum mentibus judiciisque imperandi, immoderata cupiditas. Nimirum vult unusquisque, ut quamplurimi sibi assentiantur: atque ut Reges latissime imperare, & continuo alios atque alios sibi populos subjicere gloriosum existimant: ita magna literatorum pars in hoc gloriæ summam

Euseb. hist. Eccl. lib. 8. cap. 1.

Rei litteraria & religioni noxius.

Ejus causa primaria, aliorum mentibus imperandi immoderata cupiditas.

mam collocant, si multorum mentes subjugare; his alias aliasque continuo addere possunt. Hic si voti compotes fiunt, protinus imperare sibi assentientibus videntur, hos tanquam aliquo modo sibi obnoxios considerant: hujusque imperii finem, identidem proferre laborant. Iidem vero, si qui assensum negant, præsertim, si periculum est, ne aliorum quoque à se animos avertant, aut, quod gravius est, eos etiam, quorum subjectione jam gavisi sunt, eo adducant, ut jugum suum excutiant: hos tanquam inimicos, qui suis rebus gestis intercedunt, persequuntur. Tum in partes itur, eam quisque partem defendit, aut cui se jam subjecit, ne erraffe videatur, aut ubi aliquo numero est; tum rixæ oriuntur: tum iræ utrinque accenduntur: tum, si quos rationes deficiunt, hi ad convicia calumniasque confugiunt. Quid? nolunt illi nobis assentiri? Ergo nos cæci, bardi, stolidi videmur? Viderint, qui sient. Dumque interim pro sua quisque gloriola pugnant, aut pro imaginario illo imperio, cujus ipsi aut duces se, aut aliquam certe non contemnendam ejus partem esse putant, videri volunt pro veritate pugnare, imo, adeo parum nosmet ipsos cognoscimus,

Ejus absurditas pluribus ostensa.

 mus,

mus, ipſi ſibi videntur. In quo quidem facile eſt, quam ipſos ratio fallat, oſtendere. Sane ſi quis ſerio veritatem amat, alium non odio dignum judicat, quem ab ea aberrare credit, ſed commiſeratione. Non iraſcitur qui vinum amat abſtemio, qui ejuſdem dulcedinem ignorat. Qui theſaurum amatum poſſidet, facile patitur alios pauperes eſſe. Nemo unquam cum vicino expoſtulavit, quod is ſuam uxorem non tantopere, quantum ipſe, amet. Potius zelotypia amorem ſequitur, ut, quod amamus, ſoli poſſidere velimus. Sic ſi homines magno veritatis amore tenerentur, potius in illud inciderent vitium, ut aliis veritatem à ſe agnitam inviderent, quam ut, propter eorum infelicitatem, iraſcerentur. At enim fit aliquando, ais, ut avarus diveſque infeſtus ſit diſſoluto & liberali. Fateor: ſed non ideo id fit, quod alterum infelicem eſſe, bona ſua ignorare pati non poteſt, id enim curat ſcilicet; ſed ideo, quod is inſcitiæ, aut etiam inſaniæ ſe accuſare videtur, quod tantopere divitiis inhiet. Pariter hic ſe res habet. Veritatem aſſecutus es? Felix es, qui re amata frueris. At alii hanc non aſſecuti ſunt. Quid iraſceris? an ideo, quia alii te ſunt infeliciores? Qui homi-

hominem cognoſcit, facile videt hanc non eſſe humanam indolem. Quid igitur? Non potes ferre diſſentientem, quia diſſentiens judicium, ingenium, eruditionem, ſapientiam in te requirere, ſtultitiam tibi exprobrare, ſe tibi præferre, te præ ſe contemnere videtur. Hinc illa ſunt jurgia, hinc illæ tantæ

animis cœleſtibus iræ.

Quæ quidem ſuſpicio aliquando, non diffiteor, eſt vera; ſed ſæpe etiam falſa. Non ideo plerunque alii tuæ ſententiæ non accedunt, quod ex contemtu tui nolunt, ſed ideo, quod non poſſunt. Non enim noſtri arbitrii res eſt, alteri, quandocunque volumus, aſſentiri. Vis ut tibi aſſentiar? Age, volo. Fac modo, ut mihi ſententia tua vera aut ſaltem veriſimilis appareat. Profer rationes, utere argumentis, quibus tibi ipſe perſuaſiſti. Feci, ais, at tu nimis pertinax es. At mihi nondum ſufficere videntur. At mihi, ais, videntur. Vellem & mihi: quid iraſceris? At ſic, inquis, alter noſtrûm cæcus eſt. Non ſtatim cæcus eſt, qui non omnia videt. Nemo eſt, qui non videat nonnunquam aliquid à ſapientiori non obſervatum. Sed hac ſaltem in re, ais, te oculatiorem me eſſe vis. Dic potius feli-

 ciorem,

ciorem, & si in hoc fallor, ut tu me falli existimas, tanto sum te infelicior, quo minus infelicitatem meam agnosco. Sed hoc utut sit: hanc certe suspicionem velim deponas, quasi ego propterea me tibi anteponam, quod hic aliquid me observasse puto, quod tu non vidisti. Novi illud: *quandoque bonus dormitat Homerus.* Tu modo illud vicissim cogita: *Interdum est olitor valde opportuna locutus.* At longius ab instituto cursu abripior, quanquam neque hoc prorsus, uti postmodum videbimus, ab instituto nostro sit alienum. Sed redeo in viam.

Hæc, quæ est de verbis, §. 4. Dixi Logomachiæ nomen præterea significare pugnam περὶ λόγυ *de verbis*, cum qua significatione illa quoque conjuncta est, si hac voce pugnam κατὰ λόγων, *cum verbis aut adversus verba* susceptam, aut ὑπὲρ λόγων, pugnam *pro verbis*, intelligimus; quarum significationum illa verba tanquam partem adversam, hæc tanquam partem defensam considerat. Sed hæc dico conjuncta semper esse. Omnis enim, quæ *de verbis* est, pugna, ab una parte *pro verbis*, ab altera *contra verba* suscipitur. Cum autem λόγοι Græcis non verba modo, sed sæpe in universum nugas aut res nihili significent: unde illa Comicorum vox,

lògi,

logi, & fortaſſe etiam illud Latinorum, verba dare: poſſumus hoc nomine generatim quasvis de rebus vilibus & inutilibus complecti diſputationes, quas Græci aliquando σκιαμαχίας, aut πολέμȣς περὶ ὄνȣ σκιᾶς. Flaccus facete *rixas de lana caprina* nominat. Ariſtophanes id appellat λεπτολογεῖν, καὶ περὶ κάπνȣ στενολεσχεῖν. Neque ab hoc morbo (nam morbum eſſe, quis neget?) literati immunes ſunt, niſi quis dicere velit, hos ante alios eo laborare. Quantam enim Deus bone! librorum partem occupant de rebus viliſſimis ac plane ridiculis concertationes. Quis non rideat, cum audit, diſputari inter doctos, fuerit ne piſcis, qui Jonam deglutiit, mas an fœmina; utrum pedem primum Æneas in Latium intulerit; quæ fibularum Romanarum forma fuerit, & ſexcenta hujus generis alia. Bene eſt, quod plebs ignorat hæc certamina, quippe quæ Latina lingua tegere ſolet, alioquin, quodnam ſæpe de eruditis judicium ferret? Quid dicam de Philoſophis, quam frivolis de rebus aliquando diſputant? Jam ſuo tempore Lucianus dixit: Πάντες περὶ ὄνȣ σκιᾶς μάχονται οἱ Φιλοσοφȣ̃ντες: *Omnes Philoſophi de umbra aſini depugnant*. Quid diceret, ſi Scholaſticorum libros legiſſet, aut alia

generatim, eſt Concertatio quavis de rebus vilibus & inutilibus. Ejus varia nomina.

Latè ſe extendit.

Luciani notabile dictum de Philoſophis.

noſtra prælia aſpiceret *nullos habitura triumphos?* Eſt etiam, quando Sanctiſſimi Theologi in hujuſmodi ineptias incidunt. Quis enim non miretur, cum audit Orientalem Eccleſiam cum Occidentali de his inter alia diſputare, num Sacerdotes barbas alere, Epiſcopos annulos geſtare conveniat? quo pertinet cucurbitaria illa controverſia, ut ſalſe à Druſio vocatur, Hieronymum inter & Auguſtinum de planta illa Jonæ, cujus umbra tantopere gaviſus eſt; fuerit ne Cucurbita, an Hedera. Fatetur Auguſtinus, tumultum in templo motum eſſe, lecta verſione Hieronymi, qui pro Cucurbita Hederam poſuerat. Hieronymus conqueritur de quibuſdam, qui propterea ſacrilegii ſe damnarint. Ipſe Auguſtino acerbe & fere hoſtiliter, ut Calvino videtur, reſpondet. Sane miratus fui ſæpenumero, quoties vidi, doctos homines & qui ſapientiæ ſtudium profitentur, tantas de rebus nihili tragœdias movere poſſe, quaſi de magna aliqua hæreditate dividenda ageretur, cum tamen, utcunque lis componatur, nihil inde ad eos utilitatis redeat: deſii tamen mirari, ſimulatque perſpexi, non de rebus diſputari, de quibus diſputari videtur, ſed de diſputantium ingenio

Controverſia cucurbitaria inter Auguſtinum & Hieronymum. Vide hos Auctores in Jonam.

&

& eruditione. Erras, si existimas, disceptare inter se Scaligerum & Cardanum, an hædus tot habeat pilos, quot caper: non hic, qui videtur, controversiæ status est. Quis igitur? Uter doctior sit, Scaliger ne an Cardanus, uter plus ingenio valeat. Atque idem de aliis dicendum, neque unquam homines, de rebus supervacaneis litigare desinent, quamdiu in his magnam eruditionis partem consistere sibi persuadebunt. Ubi magnopere vellem, hoc saltem cogitarent, nugas non cessare esse nugas, si difficiles sunt, neque quæstionem frivolam fieri utilem, si ad eam decidendam ingenium multorumque librorum lectio requiritur: quin potius verissimum esse illud Martialis ad Classicum: *Scaligeri & Cardani pugna de numero pilorum hœdi & capri.*

Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum.

§. 5. Sed tamen nos nunc quidem non tam quamlibet de rebus levibus, quam speciatim eam, quæ *de verbis* instituitur, contentionem Logomachiæ nomine intelligimus. Magna vero & hic disputationum diversitas est. Aliquando enim, *cum de verbis disputamus, nos de verbis disputare scimus, talesque videri volumus.* Hicque iterum à verborum quandoque *muta-* Speciatim, *est contentio, quæ de verbis instituitur.* *Ejus magna diversitas.*

tione aut explicatione res magni momenti dependent, ut nonnunquam fit, cum de verbis legis, teftamenti, facrarum literarum, eorumque interpretatione certatur: quæ difputationes non tam *de verbis* funt, quam *de rebus ipfis*. Aliquando tamen lites plane *in verbis terminantur*, quales funtGrammaticorum & Philologorum de vocum in qualibet lingua pronunciatione, fcriptione, flexione, fignificatione, conftructione diffenfiones, quas uti lubenter ferimus, ita optaremus, ut neque nimium in iis temporis confumeretur, neque tanta inter diffentientes animorum contentione agitarentur. Sed eo res proceffit, ut Grammaticorum rixæ pene in proverbium abierint. Utere vocabulo aut loquendi forma, quæ parum Latina Ariftarcho cuidam videatur: ftatim *infamia* te notabit, & forte librum in te hoc titulo emittet. Verte aliquid ex Græco, aut Hebraico, parum ad palatum alterius: confeftim in te convenire quidvis videbitur, quod dici poteft in ftultum: *caudex*, *ftipes*, *afinus*, *plumbeus*: & nifi placaveris hominem, *tandem fuperabit tua ftultitia hæc omnia*. Cave, ne barbarifmi aut folœcifmi talem accufes; ferret lubentius, fi flagitii infimulares. Non illepidum

Grammaticorum & Philologorum rixa.

pidum videtur, ſpecimen hic Belli Grammaticalis acerrimi, ex quo de aliis judicium ferri poſſit, exhibere: quod olim geſtum eſt inter Nicodemum Friſchlinum & Martinum Cruſium, quod eo uſque exarſit, ut nullum tam atrox convicium ſit, quod alter alteri non dixerit. Appellat Cruſius Friſchlinum, ita ipſe conqueritur, *ſycophantam*, *ſophiſtam*, *equiſonem*, *ſtolidum*, *ſtupidum*, *furioſum*, *cuculum*, *cuculorum patrem*, *porcum*, *aprum vaſtatorem*: innumeriſque ejuſmodi ornat encomiis. Quid contra Friſchlinus? non minus fortem dices militem. Vide, quam ſtrenue ſe defendat. *Licuit*, inquit, *Cruſio per convicium dicere me ſycophantam*, *ſophiſtam*, *furioſum aprum & quid non? Liceat ergo mihi juſte & ex ipſius merito dicere ſycophantam*, *& nebulonem*, *& aſinum*, *& hominem nequam.* Macti virtute bellatores! qua de re agitur? *non de lana caprina*, ait Friſchlinus, *ſed de re omnium maxima*, *nempe de Grammatica arte recte tradenda.* Hui! itane de Grammatica? Sed qua tandem in re diſſentiunt tanti viri? Intelliges ex his Friſchlini verbis: *Ecquid vos pudet*, *ea quæ ad ſyntaxin nominum pertinent*, *referre ad quartam regulam de ſyntaxi verborum*, *loco alieniſſimo? Quæſo*

Specimen belli grammaticalis acerrimi inter Friſchlinum & Cruſium.

Vid. Friſchlini Strigilis, Grammatica & Poppyſmus.

so te mi Crusimusissime Crusimusi (ita lepide Crusii nomen transformat) *quid est virulentiæ, quid acerbitatis quod dixi, vos omisisse in syntaxi verborum cum genitivo casu verba significantia motum de loco, & in etymologia omisisse nomina montium è prima regula?* Paulo post adversarios accusat, *quod syntaxin participiorum & supinorum transferunt à sede participiorum ad sedem verborum.* Hujus generis omnia fere sunt, de quibus in duobus libris disputatur: quæ non ea mente profero, ut ullos rideam, sed hoc consilio, quo Helotas ebrios Lacedemonii adolescentibus suis conspiciendos præbuerunt. Neque aliæ linguæ minus sunt litium Grammaticalium feraces, quam Latina. sed tanto plus contentionum ferunt, quo magis earum notitia, utpote rarior, homines inflare potest. Qui quidem morbus non alia ratione mihi sanari posse videtur, quam si quis istis hominibus persuadere posset, linguarum & Grammaticæ cognitionem, quantumvis ad certa studia utilis sit, nondum tamen veram eruditionem & sapientiam esse, neque proinde operæ esse pretium, ut de his tantopere litigemus. Sed suadeat id, qui volet, nollem ego id tentare: novi quam hoc sit non difficile modo, sed

peri-

periculosum. Neque tamen literatis hisce suspecta esse potest auctoritas Briani Waltoni, summi Viri, & qui, si quisquam alius, multarum linguarum scientia gloriari potuit. Is postquam pluribus docte, ut solet, de linguarum utilitate dissernisset, tandem ita concludit: *Antequam finem huic dissertationi imponam, Sciolorum quorundam supercilio occurrendum est: qui in omnibus scientiis & disciplinis plane infantes, si forte linguarum cognitionem umbraticam adepti sunt, elati & tumidi omnes alios ipsis longe doctiores, & in rerum scientia superiores spernunt & contemnunt; quasi ipsi soli docti essent, reliqui volitarent sicut umbra. At sciendum est, linguarum peritiam januam quidem esse ad rerum doctrinam adipiscendam: at rerum ipsarum cognitionem illud esse, quod viros vere doctos reddit: (linguæ enim putamina sunt, nucleus vero est ipsa rerum cognitio:) nec linguas propter se, sed propter aliud addiscimus: qui vero in linguis hærent, similes sunt iis, qui in porticu subsistunt, in domum non intrant, neque ejus penetralia vident. Unde inter Sciolos, Grammaticos, vel Criticos numerari possunt; in doctorum albo poni vix merentur.* Hæc Waltonus, quæ ego suo loco relinquo: sane nollem ut mihi impu-

Brianus Waltonus *laudatus.*

Ejus verba in sciolos Grammaticos.

Apparat. Bibl. proleg. 1. §. 24.

imputarentur; nullum enim minus atque hoc hominum genus, in quod heic Vir Clariſſimus invehitur, offendere tutum eſt.

Veterum Scriptorum emendatores critici quidam, λογομάχοις accenſendi.

§.6. Sunt etiam inter Veterum Scriptorum emendatores, quos *Criticos* vulgo appellant, qui λογομάχοις merito accenſeri poſſunt: adeo de ſuis illi nonnunquam emendationibus certare ſolent, ubi ſæpiſſime Rei literariæ parum intereſſet, hoc an illo modo legeres. *Nil viderunt, qui ante me hunc ſcriptorem ediderunt; ego primus hunc locum reſtitui. Quid tunc? ego hoc ante ſubolfeci; ego ita legendum cenſeo; ego retinendum; ego aliter diſtinguendum; ego leviter mutandum. Hem audaciam! proh omnium exemplarium fidem! At hic ſtupor eſt ingenio ſuo nihil indulgere. Imo hæc mutatio res eſt ſummi periculi peſſimique exempli.* Qua de re agitur Doctiſſimi Viri? an fortaſſe hæc ſupra nos de plebe homines? Imo vero de ſententia aliqua diſtinguenda, de voce addenda, demenda: de ſyllaba aut litera mutanda. Legendumne ſit *Vergilius* an *Virgilius*, *Agellius* an *A. Gellius*, *carimonia* an *ceremonia*, *munditia* an *munditie*. Equidem ſumma laude dignos exiſtimo, eos, quorum opera Veteres Scriptores multorum ſeculorum barbarie peſſime

Eorum frivolæ ſæpe concertationes.

ſime depravatos hodie emendatiores legimus: neque me fugit, quantæ hoc eruditionis ſit: novi, nonniſi Herculis fuiſſe hoc Augiæ ſtabulum repurgare; ſed tamen ut hoc non glorioſiſſimum fuit Herculis operum, optaſſem ſæpius, ut optima ingenia modum aliquem in hac re tenuiſſent, atque Herculis exemplo monſtra quoque errorum & vitiorum domuiſſent: neque perpetuo in muſtaceo laureolam quæſiviſſent: ſaltem de his rebus, tam pugnaciter nunquam inter ſe contendiſſent. Sed unde hæ doctiſſimorum hominum contentiones venerint, malo ex ſummi cujuſdam Critici confeſſione, quam ex meis verbis intelligatur: *Quidam* (verba ſunt Adriani Turnebi) *hac tempeſtate ita ſtudioſi ſunt vetuſtatis, ut ſuæ memoriæ ſuique prope obliviſcantur: & antiquarii illi tam perdite ruinas literarum antiquarum ſcrutantur, ut ſi quid ex illis eruere poſſint, ſibi videantur triumphatores & Auguſti eſſe. Itaque rudera rimantur auctorum eroſorum & vetuſta fugientium, & putria ſaxa & marmora exeſa perveſtigant, & ſi quid inveniunt, urbem aliquam ſeſe bello cepiſſe ſubegiſſeque exiſtimant. Eodem fere & morbo ipſe laboro, ut vineta egomet cædam mea. Itaque cum in manus ſumſiſſem Feſtum*

Turnebi locus in criticos ſui temporis. Adverſ. lib. 23. c. 25.

Pompejum in litera R. sic latebras ejus tineosas & lacunas inanes pervestigavi, ut pene cerebrum perdiderim, vixque tandem quicquam repererim &c. Hæc Turnebus: ut minime sit mirandum, Helenam, quæ tantopere & amata & culta fuit, rixas aliquando inter amatores peperisse.

Qui existimant se de rebus gravissimis disputare, cum non nisi verbis dissideant, ineptissimi sunt λογομάχοι.

§. 7. Inter omnes vero pugnas, quæ Logomachiæ appellari possunt, nullam credo & ineptiorem & simul perniciosiorem esse, quam *cum existimant quidem homines, aut saltem videri volunt, se de rebus iisque aliquando gravissimis disputare, cum tamen interea nonnisi verbis inter se dissideant.* Cum enim aliis atque aliis signis, quibus eandem sententiam significant, utuntur, fit, ut parum perspicaces, quorum non ultra verba penetrat acumen, aut non satis attenti putent, magnam esse in rebus ipsis controversiam. Hinc jurgia, lites, & omnia illa, quæ in disputationibus sæpe evenire, ab initio conquesti sumus. Quæ quidem pugna illi

Quibus sint similes.

prorsus mihi similis videretur, si Germanus ad singulare certamen provocaret Persam, quod is caput in conspectu suo non aperuisset: hocque sui contemtum interpretaretur: cum Persa interea suo more honorem, quem potuit, maximum, homini

mini testificari non omiserit. Viris vero perspicacibus ejusmodi disputatores non minus risui sunt, quam duo cæci essent videnti, qui magnis viribus gladios suos hinc inde vibrarent, sed ita essent constituti, ut alter alterum ferire non posset: ita enim horum λογομάχων omnes vani sunt ictus, qui non adversarium, sed aërem, & quod sibi in caligine sua fingunt, spectrum feriunt: quod ipsum quin morbus sit sapiente prorsus indignus, nemo inficias iverit. Qui quidem, si ad Logicam, nam hujus potissimum est de his mentis morbis agere, referendus est, putem, speciem quandam esse ἑτεροζητήσεως, aut ἀγνοίας τῦ ἐλέγχυ. Ignoratur enim & hic utrinque, quid in quæstione sit, & in quo dissideat à nobis adversarius, & quem re dissentire putamus, verbis tantum discrepat: imo, nullus prorsus est dissensus, cum tamen verba utriusque partis talia sint, ut primo aspectu dissensus esse videatur.

§. 8. Sed ad quodnam genus hic morbus pertineat, non magnopere soliciti erimus: id potius videndum nobis est, quodnam illi remedium sit afferendum: nam hunc morbum, missis reliquis, quæ pariter sub Logomachiæ nomine comprehendi pos- *Hujus morbi curandi methodus, in sequentibus observanda.*

 sunt,

sunt, curare nunc quidem animus est. Atque imitabor etiam hic, quantum potero, Medicos: *primum in quibus potissimum reperiatur, videbo, quod ipsi subjectum morbi vocant, post, præcipuas quasdam species attingam: deinde morbi naturam gravitatemque ostendam: tum caussas ejus aperiam, mox signa indicabo, & denique remedia præscribam.*

CAP. II.

De Logomachiarum subjecto, seu ubi potissimum reperiantur.

§. I.

Magna ubique Logomachiarum copia, maxime inter Eruditos.

MAgna, fateor, ubique est Logomachiarum copia, sed tamen nemini, spero, me temerarium visum iri, si nusquam plures esse dixero, quam inter eos, inter quos minime oportebat, qui eruditi vulgo vocantur. Quanquam enim literæ omnes ad hoc potissimum comparatæ sunt, ut animo medicinam faciant, tamen nescio, quomodo idem hic, quod in corporis nonnunquam medicina, contin-

git,

git, ut eo frequentius homines ægrotent, quo ſæpius remediis utuntur. Cujus quidem rei cauſſam nondum inquiro: ſed rem ita ſe habere demonſtratu eſt facilimum. Percurrat modo aliquis animo omnes eruditionis partes, ac diſputationes penitius inſpiciat: mirabitur tam parum eſſe inter tantopere diſſentientes diſſenſus.

§. 2. Sanctior *Theologia* videri poterat, quam ut hac labe contaminaretur: ſed quaſi parum alias rixarum eſſet in ea diſciplina, quæ, cum pacem ubique ſpirare debebat, à multis tota eriſtica & polemica facta eſt, inventæ quoque ſunt verborum pugnæ, quæ Chriſtianos dividerent, de quo adeo jam ſua erat ætate Paulus conqueſtus. Quis neſcit celebrem illam litem Græcos inter & Latinos, *ſit ne dicendum in Deo eſſe* τρεῖς ὑποςάσεις, ut Græci volebant, cum Latini unam tantum ὑπόςασιν eſſe dicerent? Hi enim nomen ὑποςάσεως ſubſtantiam reddiderunt, idemque quod ἐσίαν ſignificare exiſtimarunt: tres igitur perſonas, quam tres hypoſtaſes dicere maluerunt. Græci contra, quia metuebant, ne forte in his verbis Sabelliana lateat hæreſis, unicam Patris, Filii & Spiritus S. hypoſtaſin dicere nefas duxerunt. Quis crederet? Ad hanc litem dirimendam Sy-

In Theologia multa Logomachia.

Exempla varia. Inter Græcos & Latinos de Hypoſtaſi. Vid. Forbeſ. Inſtr. Hiſt. Theol. l. 1. c. 2. §. 8.

nodus erat cogenda, convocandi Epifcopi quaquaverfum ex Italiá, Ægypto, Arabia & Lybia. Ac tum denique, utraque parte audita, deprehenfum eft, totam hanc controverfiam, tanta contentione agitatam, meram fuiffe λογομαχίαν. Reliqui Ecclefiæ Doctores, quoties de verbis tanquam de rebus concertant? Sunt, qui in doctrina de Trinitate voces cauffæ & effecti ufurpant: Alii tanquam periculofas rejiciunt. Sunt, qui ordinem inter Trinitatis perfonas conftituunt: alii voces ordinem fignificantes ferre non poffunt. Latini de folo Filio dicunt, quod fit Patris imago: Græci & Spiritum S. fic dici volunt: Bafilius non vult, ut Filius Dei *γέννημα progenies* appelletur. Alii in hac voce non funt ita religiofi. Ipfam illam controverfiam, quæ tantopere Græcos Latinofque collifit, de proceffione Sp. S. à Patre & Filio, aut à Patre per Filium, plurimum Logomachiæ admixtum habere, multorum fuit judicium. Et fi recentiori cuidam Philofopho crederemus, & ille diffenfus inter Neftorium & Orthodoxos nonnifi in verbis fuiffet, atque idcirco injufte hic ab Ephefino concilio damnatus: quod uti affirmare temerarium eft, ita non dubitamus, multos in-

Dallæus de ufu patrum l. 2. c. 5.

De Trinitate.

De proceffione Sp. S. *à Patre & Filio*

Difp. de Suppofito cujus Derodon auctor fertur.

Diffenfus Neftorii & Orthodoxorum.

incaute cum Neſtorio Mariam Virginem Θεοτόκον negaſſe, & fortaſſe in hodiernis quibuſdam Eccleſiis Græcis negare, qui nonniſi verbis à nobis diſſident, neque cum Neſtorio unicum Chriſtum in duos Chriſtos dividunt. Tempore vero Caroli M. ingentes turbas dedit inſignis Logomachia, occaſione cujuſdam Felicis Urgelitani in Ilergetibus ad Pyreneos montes Epiſcopi, qui docebat, Chriſtum ſecundum humanam naturam non proprium patris filium, ſed adoptivum eſſe, non diſſimilis illi, quæ inter Scholaſticos poſtea eſt mota: *An Chriſtus ſecundum humanam naturam ſit Dei ſervus*; illique quæ etiamnum ſæpe movetur: *An Chriſtus, quatenus eſt Mediator, ſit adorandus.* Quæſitum enim tum erat: *An Chriſtus ſecundum humanam naturam ſit Filius Dei naturalis an adoptivus.* Adoptivum Felix dicebat, cui ſe adjunxit Elipandus quidam Toletanus, qui tanta vehementia ſententiam ſuam defendit, ut adverſarios, ſervos, diſcipulos & præcurſores Antichriſti, & tanquam hæreticos exterminandos eſſe dixerit. Hadrianus vero primus Pontifex Romanus, exiſtimans in verbis Felicis hæreſin Neſtorii de duabus in Chriſto perſonis latere, Chriſtum etiam ſecun-

Logomachia Felicis Urgelitani.

dum humanam naturam proprium Dei filium, non adoptivum, (ne duplex filius ſtatuatur, quod, vane licet, metuebat,) definiit, adverſamque opinionem tanquam hæreticam condemnavit, idque tribus Conciliis, quorum uni ipſe Imperator Carolus interfuiſſe dicitur. Utramque vero partem re ipſa conſenſiſſe pluribus Georgius Calixtus * peculiari diſſertatione demonſtrat.

* Vid. ejus programma feſt. nativit. Chriſti. An. 1643.

Logomachiæ Scholaſticorum.

§. 3. Jam ſi ad Scholaſticorum ſeculum accedimus, dubitari non debet, utrum multæ inter infinitas illas Theologorum *Nominalium* & *Realium*, *Thomiſtarum & Scotiſtarum* controverſias, extiterint Logomachiæ: cum eum in finem Theologia omnis tot horridis menteque caſſis vocibus obtenebrata eſſe videatur, ut in tanta caligine lites eo magis ab hominibus, omnem in diſputando eruditionem collocantibus, augeri poſſent, & ubi de rebus diſputandi materia eos deficeret, ſaltem de obſcuris & à neutra parte ſatis intellectis verbis contenderent: niſi vero illas de rebus quæſtiones eſſe volumus, cum diſceptarunt: *An Sacramenta ſint in aliquo prædicamento: An ſi quis baptizaret in nomine Patrua, Filia & Spiritua S. baptiſmus eſſet legitimus: An aſinus poſſit bibere baptiſmum:*

&

& alias hujus generis, quas adducere pudet. Atque utinam hodie Theologia à Scholasticis istis Logomachiis penitus perpurgata esset: utinam non aliæ deinceps fuissent natæ & quotidie nascerentur. Sed audimus & legimus passim piorum hominum de crescente indies hoc malo querelas.

Etiam inter Theologos hodiernos.

. Inter alias movet hanc querelam Joh. Claubergius: *Justinianus Imperator*, inquit, *pluribus Institutionum paginis hanc sibi laudem tribuit, quod cum juri veteri nimis angustas & subtiles formulas & scrupulosam observationem abrogarent, ipsam Jurisprudentiam hac ratione ad majorem simplicitatem unitatemque reduxerit Optandum foret, similem in Theologia virum exurgere, qui rejectis litigiosæ subtilitatis nodis & amputatis curiosarum nimis & superfluarum, addo & vanissimarum quæstionum minutiis, quas Theologiæ cum Scholastica Philosophia conjugium invexit, SS. Theologiam repurgaret atque ad simplicitatem sobrietatemque divini eloquii revocaret.* Enimvero si, quod *Henricus Altingius* fecit, in singulis Theologiæ capitibus Logomachiæ à reliquis controversiis discernerentur, si id fieret non perfunctorie, ut ille fecit, sed accurate: si ab ipsis de rebus controversiis, quicquid Logomachiæ admixtum habent,

Theol. Elenchtica.

diligenter separaretur: quantus Logomachiarum catalogus texi posset? Sed recentiora tutius est deplorare tacite secum, quam palam reprehendere.

Jureconsultorum Logomachiæ. §. 4. De Jureconsultorum litibus nolo ego quidem judicare, ne falcem in alienam messem mittere videar: tamen, cum ab initio librorum ab illis scriptorum disputari video, *An jus in bruta quoque animantia cadat*, suspicor neque hos Logomachiis carere; cum tota hujus controversiæ decisio à sola vocabuli juris explicatione dependeat. Sed si quas inter se verborum pugnas habent, has ipsi componant: hoc modo velim, ut cum aliis, qui Jurisperiti non sunt, neque titulum de vocabulis juris edidicerunt, quod vocibus aliquando non eodem, quo ipsi, sensu utuntur, ne statim litigent: neu, si quis v. g. *contractum* vocet, quod ipsi *nudum pactum* appellant, continuo hoc tanquam gravi errore offendantur, possunt enim recte & cum Jureconsultis sentire, qui non, ut Jureconsulti, loquuntur: quod si fit, non majus hoc vitium est, quam si quis hodie in Germania inter venatores pedes cervi, pedes appellaret, cum ipsi lingua sibi propria aliud illis nomen imposuerint. Quia Jurisconsultorum mentio

facta

facta est, dicam, quod sæpe observavi, eos, qui jus naturæ explicant, nam vehementer hoc in usu hodie est; frequenter λογομαχεῖν, cum quærunt, *sitne aliquid juris naturalis nec ne?* Dixerit v. g aliquis, legem de non furando non esse juris naturalis; continuo graviter alii offendentur, & offenderentur merito, si idem, quod ipsi, juris naturalis nomine intelligeret. Sed si nihil aliud hoc vocabulo significare vult, quam jus illud primigenium, quod in statu, qui fingitur, hominum naturali ante ullum eorum pactum, ac propterea ante rerum divisionem locum habuit: tota lis in Logomachiam convertitur, quæ protinus evanescet, simulatque disputantes in significatione vocis convenire voluerint. *Eorum qui jus naturæ explicant.*

§. 5. Medici, fateor, circa rem versantur, ubi non tam facile est λογομαχεῖν, quippe quæ sensibus aliquo modo est subjecta. Ipsi tamen viderint, annon aliquando de *nomine* potius morbi disputent, quam de ejus *natura* atque medendi ratione: numquid Logomachiæ indicium sit, quod, qui sententiis mirum quantum discrepare videntur, simulatque ad ægrotos ventum est, omnes eadem pene remedia præscribunt. Viderint, annon disputent ali- *Medicorum Logomachiæ.*

aliquando, *fitne morbus in humoribus, an in partibus*, cum fit in utroque; in humoribus immediate, & per humores in partibus: annon *de cauffis morbi* nonnunquam diffentire videantur, quorum alter proximam, alter remotam & primam cauffam inveftigat: annon *Chymici*, qui *novam* prope *introduxerunt linguam*, multis quoque hoc ipfo Logomachiis occafionem dederint. Hæc & alia perfpicaciores Medicorum rimentur. Ego ad Philofophos feftino.

Philofophia, Logomachiarum femper feraciffima.

§. 6. Hic vero videmus, femper Philofophiam Logomachiarum fuiffe feraciffimam, inde ufque ab eo tempore, quo in varias fectas dividi cœpit. Meminit Cicero * *libri* cujufdam ab *Antiocho Academico* confcripti, quo probavit, *Stoicos & Peripateticos re confentire, verbis difcrepare*. Nota eft illa inter Peripateticos & Stoicos controverfia, fitne aliquid præter virtutem, valetudo puta, aut divitiæ, aut honor, in bonis numerandum: itemque, fitne aliquid malum præter vitia, an inopia, an dolor: Ajunt Peripatetici, negant Stoici. Magnum in re graviffima diffenfum diceres. Quid? an Ariftotelici hæc virtuti æquant? honorem? divitias? Minime illud quidem: concedunt; omnium

* De natura Deor. l. I.

Probatur exemplis Stoicorum & Peripatet.

Vid. Gell. Noct. Attic. l. 18. I.

omnium bonorum virtutem longe esse maximam, cum quibus cætera minora bona vix comparari possint. Quid Stoici? Nimirum hæc externa corporisque bona prorsus contemnunt? Neque illud certe. Tantum bona esse negant, contrariis autem præponenda esse concedunt; *προηγμένα* igitur vocant, quod Cicero præcipua, præposita reddit. Contraria autem, inopia, dolor, annon sunt mala, annon fugienda? fugienda concedunt Stoci, mala esse negant: sed ἀποπροηγμένα rejectanea. *Concludunt ratiunculis Stoici*, (en quam lepide homines irrideat Cicero *) *quare dolor non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, capior & scire cupio, quomodo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit, malum, nisi quod turpe & vitiosum est. Ad ineptias redis. Illud enim, quod me angebat, non eximis. Scio, dolorem non esse nequitiam: desine id me docere: hoc doce, doleam nec ne, nihil interesse. Nunquam quicquam, inquit, ad beate quidem vivendum, quod est in una virtute positum: sed tamen est rejiciendum. Cur? asperum est, contra naturam, difficile perpessu, triste, durum. Hæc copia verborum*

* Tusc. quæst. l. 2.

verborum eſt, quod omnes uno verbo malum appellamus, id tot modis poſſe dici. Definis tu mihi, non tollis dolorem. Alibi * Piſonem introducit ridentem Stoicos, quod divitias bona eſſe negent, præpoſita dicant: cum tamen *longius ſit verbum præpoſita, quam bona.* Idem prorſus judicandum eſt de illa controverſia Stoicorum: *an omnia peccata ſint paria*; nonniſi verborum pugnam eſſe. Cum enim ſatis utrinque diſputatum eſt, tandem apparet, aliam Stoicorum ſententiam non eſſe, quam omnia peccata à lege deflectere, id quod nemo unquam negavit.

*De Finib. bon. & mal. l. 4.

De illa monſtroſa, ut videtur, & quam Seneca * ipſe concoquere non potuit, Stoicorum ſententia, qua virtutes & vitia animalia eſſe dixerunt, perinde eſt ſentiendum. Nihil enim minus animalis nomine intellexerunt Philoſophi minime inſani, quam quod nos vulgo intelligimus. Quo pertinet & illa quæſtio, ſitne vox corpus nec ne. Stoici corpus eſſe dicebant: neque id mirum: definierunt enim vocem; *ἀέρα πεπληγμένον, aërem percuſſum.* Alii negarunt corpus eſſe: maluerunt enim vocem cum Platone definire, *πλῆξιν τοῦ ἀέρος, percuſſionem aëris*; quis hic Logomachiam non obſervat?

* Ep. 113.

Vid. Diog. Laërt. in Zenone & Platone.

Illa

Illa quoque inter Stoicos & Peripateticos celebris de affectibus dissensio: *an* vid. *sapiens affectibus omnino careat, an vero eos moderetur*; quorum illud Zeno, hoc Aristoteles tenuit; si propius aspiciatur, nihil aliud quam Logomachia est. Negat enim ille in affectibus esse moderationem, quia quod moderatum est, affectum non vocat.

Magna causa cur Stoici affectus plane improbarunt fuit nomen πάθος, quod morbum quendam significat. Quam in rem lepidam de Plutarcho A. Gellius narrationem à Tauro factam refert: *Plutarchus*, inquit, *servo suo nequam homini & contumaci, sed libris disputationibusque Philosophiæ aures imbutas habenti, tunicam detrahi ob nescio quod delictum, cædique eum loro jussit: cœperat verberari; obloquebatur, non meruisse, ut vapulet; nihil mali, nihil sceleris admisisse: postremo vociferari inter vapulandum incipit: neque jam querimonias, aut gemitus ejulatusque facere, sed verba seria & objurgatoria: Non ita esse Plutarchum ut deceret; philosophum irasci turpe esse: librum quoque περὶ ἀοργησίας pulcherrimum conscripsisse; iis omnibus, quæ in eo libro scripta sunt, nequaquam convenire, quod provolutus effususque in iram plurimis se plagis mulctaret. Tum Plutarchus lente & leniter:*

Lepida de Plutarcho narratio A. Gellii Noct. Att. l. 1. c. 6.

leniter: Quid autem, inquit, verbero nunc ego tibi irasci videor? ex vultune meo, an ex voce, an ex colore, an etiam ex verbis correptum me esse ira intelligis? mihi quidem neque oculi, opinor, truces sunt, neque os turbidum; neque immaniter clamo; neque in spumam iramve effervesco: neque pudenda dico, aut pœnitenda, neque omnino trepido ira & gestio: hæc enim omnia, si ignoras, signa esse irarum solent, & simul ad eum, qui cædebat conversus, interim, inquit, dum ego atque hic disputamus, tu hoc age. Hæc Taurus apud A. Gellium: ex quo conjici poteſt, etiam Stoicos per iram, quam à ſapiente abeſſe crediderunt, nihil aliud intellexiſſe, quam quod Ariſtotelici vocarunt iræ exceſſum & ἀμετρίαν. Hic eſt idem ille Plutarchus (& hoc Logomachiæ exemplum) de quo hic ipſe Gellius alibi dicit, eum in Epicuro accuſando nimis minute λέξεις τηρεῖν.

In univerſum de Stoicis Cicero hoc fert judicium, quod verbis ſe potius à cæteris ſectis, quam ſententiis diſtinxerint. *Ex iisdem verborum præstigiis* (ita * alloquitur Stoicos) *& regna vobis nata sunt, & imperia, & divitiæ, & tanta quidem, ut omnia, quæ ubique sint, sapientis esse dicatis: solum præterea formosum, solum liberum, solum*

* De fin. bon. & mal. l. 4.

lum civem: stultorum omnia contraria, quos etiam insanos esse vultis. Verbis denique à reliquorum Philosophorum decretis diffidere statuit illorum παράδοξα, quæ ipse mirabilia reddit. Hinc tandem hæc de Stoicis conclusio: *Re eadem defendunt, quæ Peripatetici; verba tenent mordicus: quæ rursus dum sibi evelli ex ore nolunt, horridiores evadunt, asperiores, duriores & oratione & moribus.* Sed & de Academicis & Peripateticis noster ait Cicero*, eos *rebus congruentes, nominibus differre*, esseque eorum *unam & consentientem duobus vocabulis Philosophiæ formam.* Ibid. * Acad. quæst. l. 1.

Quas vero magis Philosophorum sectas de fine bonorum dissensisse credimus adhuc, quam Stoicos & Epicureos? Quid Epicuro Voluptatis magistro, omnis spurcitiei, ut multis videtur, auctori commune videtur cum tetricis illis & severis Stoicis? Est tamen aliquid atque adeo multum. Epistol. Epicuri ad Menœcea dicit Philosophiam docere: ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως Lactant. l. 3. de falsa sapientia: *Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet. Aristippus in volupt. corporis. Plato: non alia est vera voluptas præterquam prudentis.* Audi Torquatum apud *Logom. Stoicorum & Epicureorum.*

C Cicero-

L. 1. de fin. Ciceronem: *Clamat*, inquit, *Epicurus*, *quem vos voluptatibus deditum esse dicitis, non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justéque vivatur; nec sapienter, honeste, juste, nisi jucunde.* Quod si ita est, quid aliud Epicurus voluptatis nomine intelligit, quam illam, quæ ex virtutis studio oritur, animi tranquillitatem, cui si aliquando corporis quoque ἀναλγησίαν addit, quæ temperantiæ, quam identidem inculcavit, comes est; quid est, quod Aristoteles, Zenove reprehendere possit?

Sed si hominis Epicurei suspectum tibi judicium est: audi Stoicum acerrimum; De vita beata. c. 13. *Mea quidem*, inquit Seneca, *ista sententia est: sancta Epicurum & recta præcipere, &, si propius accesseris, tristia: voluptas enim illa ad parvum & exile revocatur: & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Jubet illam parere naturæ: parum est autem luxuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est? Ille qui desidiosum otium & gulam, & libidinis vices felicitatem vocat, bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando nomine inductus sequitur voluptatem, non quam audit, sed quam attulit: & vitia sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget iis non timide nec obscure: luxuriatur enim inoperto capite. Ita non*

non dico, quod plerique nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico: male audit & infamis est, & immerito. Et sane mirari aliquis posset, tantum esse inter Philosophos de voluptate dissensum, nisi sciret, solere nonnunquam eos, ubi in re conveniunt, in verbis dissentire. Epicurus voluptatem summum bonum statuit: Aristoteles bonum, sed non summum: Zeno indifferens: Speusippus & Critolaus malum: Antisthenes denique summum malum; plane, ut dicere non dubitarit μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην. *Insanirem potius, quam voluptatem caperem.* Quis hos tantopere de re satis nota dissentire posse crederet: si non justa esset caussa suspicandi: eos in significatione vocabuli voluptatis, boni, mali, non convenire? Platonem vero & Aristotelem, qui, si ipsi fidem habemus Aristoteli, in multis admodum discreparunt, in plerisque horum consentire; probare instituit Boëthius, ille Peripateticæ Philosophiæ primus inter Latinos instaurator: & videremus sine dubio majorem inter Aristotelem cæterosque omnes Philosophos consensionem, nisi Aristoteles parum candide aliorum decreta proferendo, sensum eorum corrupisset; atque ut fraus tanto minus

Vid. Gell. Noct. Att. l. 9. c. 5.

Logom. Platonis, & Aristotelis.

 depre-

deprehenderetur, superiorum scripta posteris surripuisset. Plato Democriti libros comburere voluit: sed abductus est ab hac sententia Amiclæ & Cliniæ Pythagoricorum monitis; quod apud plerosque diffusi essent hujusmodi libri: sed quod Plato voluit, Aristoteles ope Alexandri perfecit. Vid. Plin. in præf. ad Vesp. Joh. Picus Mirandula op. tom. I. p. m. 83. *Nullum est quæsitum naturale & divinum, in quo Aristoteles & Plato sensu & re non conveniant, quamvis verbis dissentire videantur. Alia vide Logomachiæ inter Philosophos exempla ibidem.*

Scholasticorum Philosophorum Logomachia.

§. 7. Redeo nunc ad Scholasticos Philosophos, de quibus idem, quod de Theologis ante, judicium est ferendum: quanquam ne hi quidem distinguendi ab illis sint, quippe qui eandem ex Philosophia & Theologia disciplinam fecerunt. Hic an quoque Logomachiæ fuerint, quæris? Imo potius quære, an aliud quam Logomachiæ. Tantopere his delectati esse videntur, ut ideo semper in generalibus substitisse, nunquam ad specialia, & utilia, & clara venisse videantur, quia in his non perinde, ut in illis, licet λογομαχεῖν. Longa illa disciplinarum prolegomena, per quæ unus erat ad Philosophiam aditus, quid aliud continent, quam Logomachias?

Magnæ,

Magnæ, credo, controverſiæ ſunt: *An Phyſica ſit ſcientia, an ars: an detur Phyſica,* (vereor ne & hic lis mihi moveatur, quod illam quæſtionem huic antepono: gravis enim controverſia eſt, *num quæſtio an ſit præcedere debeat quæſtionem quid ſit:* ſed forte citra præjudicium ita ſunt locatæ) *an Phyſica ſubordinetur Metaphyſicæ,* & ſi hoc ita eſt, *annon hoc deroget nobilitati Phyſicæ: quodnam ſit ejus objectum proprium, adæquatum, & formale: an poſſit perfecte definiri: in quo prædicamento ſit: aut omnino an ſit in aliquo:* An recte addatur in definitione illud, *quatenus naturale:* illudque, *quatenus ſit ne reduplicativum an ſpecificativum?* Quæ omnes controverſiæ, præterquam quod inutiles ſint, ſi modo decidi merentur, ſola vocabulorum explicatione decidi poſſunt. *In Phyſica.*

Quid Metaphyſica Scholaſticorum? tota, quanta eſt, ex Logomachiis conſuta eſt: ac ſi omnes idem barbaris illis, quibus omnia ibi reſonant, vocabulis, ſignificarent: ſi & ipſi Metaphyſici ſeſe, & alii alios intelligerent: alta foret in hac diſciplina pax. Quod ex uno alterove exemplo facile conjici poteſt. *In Metaphyſica.*

Nulla fuit majori inter Scholaſticos niſu pugna pugnata: quam illa de *univerſalibus,*

denturne à parte rei, nec ne: quæ plane totam Scholafticorum gentem in duas fectas divifit. Affirmant *Reales*; negant *Nominales:* inter quos, fi Joachimo Camerario credimus, *non folum contentiones & jurgia, fed dimicationes etiam ac pugnæ commiffæ fuerunt, interdum concertationibus non pertinacibus modo verborum, fed manuum quoque violentis. Hæc diffidia* (pergit laudatus auctor) *& Tubingenfem Academiam invaferant, contubernio bonarum artium & Philofophiæ ftudiis deftinato, in duo quafi caftella divifo, ex quibus de opinione fua factiones illæ acerrime præliantes, inimicitias graves exercebant.* Illa tamen tanta lis, audeo dicere, non poteft effe nifi Logomachia. Quære ex illo, qui univerfalia ftatuit à parte rei: An detur alicubi in rerum natura fubftantia, quæ neque eft fpiritus, neque corpus, neque alia fubftantiæ fpecies, imo neque hæc, neque ifta, neque illa fubftantia: fed fimpliciter fubftantia, & nil nifi fubftantia: prout nos concipere aliquando poffumus fubftantiam fimpliciter & nil nifi fubftantiam. Nullum credo ufque adeo *Realem* effe poffe; qui, dummodo hæc verba tua intelligat, id fit unquam affirmaturus. Sed nihil aliud negant, qui univerfalia à parte rei effe negant. Quære deinde

Joach. Camerarii teftimonium. In vita Philippi Melanchtonis.

deinde ex eo, qui hoc negat, an id, quod ipſe concipiat, cum nonniſi ſubſtantiam concipit, ſit, (quanquam non ſolum, uti ego ſolum concipio,) ſed ſit tamen revera in hac, in illa, in iſta ſubſtantia, quæ in rerum natura eſt. Nemo itidem vel maxime *Nominalis*, ſi modo te intelligit, id negare audebit. Sed nihil aliud volunt, ſi modo ſciant quid velint, qui univerſalia à parte rei eſſe dicunt. De ſuppoſito multæ hujuſmodi controverſiæ motæ ſunt: quæſitum v. g. inter alia eſt, *an anima Petri à corpore ſeparata ſit ſuppoſitum*, nec ne, *& adhuc ſub judice lis eſt*. Negat hic ſuppoſitum eſſe: cur? non eſt ſubſtantia ſingularis, completa. Quid? annon eſt anima completa? Eſt; ſed non eſt completus homo. Quaſi quiſquam animam ſeparatam completum hominem eſſe diceret? Sed tamen, pugnant, non eſt ſuppoſitum, quia pars eſt hominis nunc quidem ſeparata, ſed ſuo tempore iterum cum corpore conjungenda. Quaſi ego hæc negem? Quid igitur diſputas? Non amplius diſputo; video enim nos in omnibus conſentire, præterquam in vocabulo ſuppoſiti. Ego quamvis ſubſtantiam ſingularem ab alia ſeparatam ſuppoſitum appellabam: tu nonniſi eam, quæ non ad id deſtinata

eft, ut cum alia fuo tempore iterum uniatur: fed non tanti eft fuppofiti vox, ut propterea amici effe definamus. Facile demonftrare poffem, tales effe omnes prope Metaphyficorum difputationes, *an omne ens fit unum, fit verum, fit bonum, fit perfectum: quodnam fit principium individuationis: an relationes exiftant revera*, & alias per totam illam difciplinam.

Phyfica Scholafticorum. Ejufdem commatis funt Phyfica Scholafticorum, & longi illi in octo libros Phyficorum Ariftotelis commentarii: quas enim alias controverfias expectes, ubi nihil nifi voces funt, quibus nulla plerunque aut faltem confufa fubjecta eft vis, quam Logomachias? Nimirum valde diffident, qui difputant *detur-ne motus ad fubftantiam, fit-ne generatio motus nec ne, fiat-ne in inftanti, ut loquuntur, an fucceffive*. Quis non agnofcit hic Logomachiam? per generationem intelligunt, quod fit primo momento, quo forma intrat in materiam: quare fi tempus ad generationem plantæ ex femine requiri, objicis; dicent, omnia quæ tempore fiant, effe prævias alterationes; generationem unico momento peragi. Omnis Scholafticorum Phyfica his plena eft, nifi exiftimes majoris momenti effe, quærere, *an privatio fit*

ſit principium: an materia ſit pura potentia: quomodo ex potentia materiæ forma educatur: quomodo in corruptione in eandem potentiam redeat. An formæ elementorum maneant in mixto. An qualitates elementorum ſymbolicæ differant ſpecie. An temperamentum ſit quinta qualitas à primis diverſa &c.

Poſtremo nihil magis vereri ubique videntur Scholaſtici, quam ne non ſatis ſit in Philoſophia logomachiarum. Hunc in finem voluerunt, ut diſcipuli, quando eos Logicam docuerunt, diſtinguerent inter has enunciationes: *Leo animali eſt fortior*, & *Leo eſt fortior animali*. Si quis non aſſas modo, ſed aduſtas carnes ediſſet, hunc recte voluerunt dicere: *Ego crudas carnes comedi:* non autem ſic: *ego comedi crudas carnes*. Si cui pars pecuniæ ablata eſt, parte relicta: non audet ita apud judicem conqueri: *ſpoliavit me denariis*, ſed dicendum: *denariis ſpoliavit me*. Fieri poteſt, ſi hos audis, ut verum ſit hoc: *Papam verberavi*, cum eodem tempore falſum ſit: *Verberavi Papam*. Quem in finem hæc omnia? certe in nullum alium, quam ut nunquam contendendi materia deeſſet. *In Logica.* Vid. Thom. Morum, in def. Moriæ Eraſmi.

§. 8. Recentiores Philoſophi quidam, quia planius loqui ſolent, & Geometras *Recentiorum Philoſophorum*

pauciores Logomachia fecuti, ambiguitates vocum removent, tot inter fe Logomachias non habent: quare non injuria Stephanus Gauffenus, fingulari judicio Theologus, Cartefium propter hoc præcipue laudavit, quod Logomachias è Philofophia fuftulerit. Sed quanquam ejus fequaces ipfi inter fe de verbis raro litigent; tamen hæc ipfa Philofophia multis inter prifcæ & novæ Philofophiæ cultores contentionibus occafionem dedit, quæ nonnifi Logomachiæ funt.

Steph. Gauffenus laudatus. Differt. de ufu Phil. in Theol. *Cartefius multas logom. fuftulit. Multis tamen inter prifca & nova philofophiæ cultores contentionibus occafionem dedit. Quod probatur exemplis.*

Hic *cogitationem animam effe* dicit. Putat alter, accidens ex anima fieri cum corpore interiturum, & jam clamat: actum effe de immortalitate animæ. At hic per cogitationem fubftantiam quandam intelligit: quam ideo folum cogitationem vocat, ne quis exiftimet, mentem effe fubftantiam quandam, cui cogitatio tanquam res diftincta accedat; cum ipfius illius fubftantiæ naturam, quantum nobis cognita eft, in perpetuo quodam cogitandi actu confiftere velit: quem fi tollimus, nihil in mente reliquum fit, nifi conceptus generalis fubftantiæ, qui nufquam eft in rerum natura.

Hic Philofophaturo *dubitationem* fuadet: putat alter; jam Pyrrhonifmum atque adeo Athei-

Atheiſmum in Scholas introduci. At hic fortaſſe nihil aliud vult, quam nihil ſine ratione eſſe credendum, atque an ſufficientes ad aliquid credendum rationes habeamus, hoc modo optime probari, ſi ponamus, (non credamus, ſed ponamus aut fingamus) id eſſe falſum, ut ſi poſtea rationum vi ad id credendum adigamur, tanto magis in ſententia noſtra confirmemur: ut pote quæ non anticipata quædam opinio ſit, ſed quam ipſa ratio & evidentia nos amplecti coëgit.

Negat hic, *Spiritus eſſe in loco*, imo aliquando *nuſquam* eſſe dicit. Statim eſt, qui metuit, ne forte prorſus Spiritus negentur: ac jam de Sadducæiſmo & Atheiſmo cogitat: aut ſaltem nullam ſpirituum ad corpora relationem ſtatui putat. Sed nihil eſt, quod vereatur. Alter enim in loco eſſe dicit iſta tantum, quæ eandem ad locum, quam corpora, relationem habent, quæ ſpatium aliquod occupant, quorum aliud tangit aliud: & cum Spiritus hanc ad corpora relationem habere negat; negat in loco eſſe; & quia nuſquam idem ſignificare credit, quod nullo in loco: dicit, Spiritus nuſquam eſſe.

Aliquis *Deum nonniſi per operationem in mundo*

mundo esse dicit. Protinus alius, qui aliquando audivit Vorstium quendam statuisse, Deum in cœlo solo per essentiam, in reliquis locis per virtutem & operationem esse: quadam verborum similitudine deceptus; atat, inquit, hic illa est opinio: fugite hinc: in hac herba anguis iste latet. Vanus vero iste est metus; Cum enim ille Deum sola operatione in mundo esse dicit, non essentiam excludere vult, voluntatem enim, qua Deus omnia operatur, ipsissimam ejus essentiam esse agnoscit, sed diffusionem, expansionem corporalem, quam ipse ille Vorstius Deo attribuit.

Negat quis, ante *conditum Mundum Deum fuisse usquam*, aut hodie *extra mundum esse*. Credet alius, Deum ante mundum fuisse, aut fuisse infinitum, negari: aut hodie negari ejus immensitatem. At ille nihil aliud dicere vult, quam, ante mundum conditum, cum nulla res fuerit præter Deum, neque hodie ulla res extra mundum sit; nulli quoque rei Deum ante mundum fuisse, & hodie extra mundum esse præsentem.

Sunt, qui disputant inter se, sitne *error in intellectu, an in voluntate*, qui in hoc conveniunt in simplici perceptione ob-

scuritatem

ſcuritatem & confuſionem, at in ſolo judicio errorem proprie dictum eſſe; ut omnis in eo controverſia ſit, num judicium ad intellectum, an vero ad voluntatem ſit referendum: quaſi intellectus & voluntas reapſe, & non ſolo conſiderandi modo inter ſe diſtinguantur.

Negat aliquis *ignem eſſe calidum.* Hic vero inſanire aliis videtur, & jam ad fornacem calefactam provocant. At iſte ignem calefacere concedit, negat in igne ſenſum caloris, nam hunc calorem vocat, aut aliquid huic ſenſui ſimile eſſe.

Negat aliquis Senſum aut dolorem eſſe, niſi in cerebro, atque adeo in mente. Ridet alter, & jam fuſtem, quo contrarium probet, poſcit. At hic non negat cauſſam doloris poſſe in quolibet membro oriri, ipſum doloris ſenſum in mente eſſe dicit, qui non oriatur ad motum cujuslibet membri, niſi ille motus uſque ad partem quandam cerebri deferatur.

§. 9. Neque verò ii ſumus, qui talium concertationum numerum nos inire poſſe arbitremur, quod neque una atque altera diſſertatione, neque omnino ab uno homine peragi poteſt: cum ita late per omnia diſciplinarum genera lues iſta ſe diffuderit, ut ne Matheſin quidem, quanta-

In Matheſi Logomachias eſſe exemplis demonſtratur.

tacunque se solicitudine, suis nominum definitionibus, ab hac contagione præservarit, intactam prorsus reliquerit. Pugnent enim inter se Clavius & Pelletarius, *angulus ne sit*, illud, quod inter tangentem & circuli peripheriam intercipitur, spacium, sive aliter describere placet id, quod vulgo *angulum contactus* vocant: simulatque in significatione hujus vocis, *angulus*, convenire vellent, fortasse, de quo disputarent, non haberent. Quæ vero Thomas Hobbesius Mathematicis objicit; quis non videt, in verbis maximam partem consumi? definitiones eorum in ordinem cogit, non animadvertens, nominum definitiones esse, quæ semper in definientis potestate fuerunt. Quo pertinent illæ quæstiones, quæ serio nonnunquam fiunt, *sitne punctum pars lineæ? sitne unitas numerus?* quod Stevinus contra Euclidem affirmat. Quin & illud observes, evenire quandoque, ut, si quis nominibus non eo utatur sensu, quem Mathematici iis subjecerunt, veluti si quis *signum*, quod ipsi *asterismum*; aut *proportionem* vocaret, quod ipsi simplicem *rationem* appellant; quanquam revera idem, quod illi, sentiat; non aliter rideatur, quam si in furorem incidisset: obliti vid. erant

erant acutissimi homines, se in nomenclationibus istis, non rationem, sed arbitrium suum esse secutos. Quare si in eorum hortulis crescit hoc infelix lolium, qui tanta solicitudine ejus incrementum impediunt, quid de iis cogitabimus, qui illud & copiosissime crescere patiuntur, &, sicubi crevit, de eo evellendo, nedum de eradicando, vix unquam cogitant, utinam non alerent!

Cap. III.

De variis Logomachiæ speciebus.

§. 1.

EX his, quæ superiori capite, nullo quidem delectu habito, sed, ut in quæque incidimus, allata sunt, Logomachiæ exemplis, perspicuum est, quam leves sint sæpe inter ea, quæ, maximo inter eruditos strepitu disputantur, verborum pugnæ: neque dubitamus, quin paucula illa, quorum mentionem injecimus, innumerabilia alia perspicacioribus in memoriam redegerint. At nos in cursu incepto pergemus nuncque, ut instituimus, in præcipuas quasdam *Logomachiæ species* digitum intendemus.

§. 2. Ac

Logomachiarum varia species.

§. 2. Ac *primo* quidem obfervamus, in difputationibus doctorum, quas logomachias appellare licet, ea fignificatione, quam fupra elegimus; *aliquando omnem in verbis effe diffenfum, in re prorfus nullum: aliquando, effe quidem aliquam eamque veram inter difputantes diffenfionem, ita tamen, ut verba utriufque alteriufve partis longe aliam eamque in pluribus & gravioribus præ fe ferant.* Fit enim fæpe, ut diffidentium uterque, aut alter, cum fententiam alterius oppugnat, non id modo refellat, in quo revera ab eo diffentit, fed verbis quibufdam non intellectis offenfus, fimulque, uti fit, affectu abreptus, latius vagetur, atque ea etiam refutanda fibi fumat, de quibus inter fe & adverfarium convenit: hæcque omnia crefcente difputantium fervore, ita inter fe permifceantur & confundantur, ut tandem, in quo confenfus in quo diffenfus fit, vix amplius difcerni poffit; quod vitium partim ἑτεροζητήσει, partim πολυζητήσει vicinum videtur. Illam priorem nos *Logomachiam puram*, hanc *mixtam* appellabimus. Illa ineptior eft, fed plerunque detectu facilior: hæc quanto difficilior cognitu, tanto magis eft metuenda. Ac tametfi illa minime rara fit, uti vidimus, hæc tamen longe eft frequentior

Cap. I. §. 7. Harum differentia prima.

Logomachia pura & mixta.

tior, plane, ut dicere possimus, perquam paucas eruditorum disputationes esse, quæ non aliquam verborum pugnam admixtam habeant. *Paucæ disputt. absque verborum pugna.*

§. 3. Quo minus temeritatis accusabor, si, quod nunc quidem ante alia occurrit, exempli loco attulero, ortam ante lustra non ita multa, inter summos Viros, de *Sabbathi*, uti loquuntur, *moralitate*, disputationem. Non enim negaverim, esse hic aliquam in eo dissensionem, quod alii ad illud, quod etiamnunc obtinet, septem dierum intervallum, inter dies publico Dei cultui sacros, Ecclesiam Christianam æque, atque Judaicam olim adstrictam esse, contendunt, quæ communis Ecclesiæ nostræ sententia est: alii dicunt, prudenter quidem hoc dierum intervallum ab Ecclesia Christiana esse retentum; egisse tamen eam, quod hic egit, non præcepto quarto ad id obligatam, sed pro ea, quam illi præ Veteri Ecclesia tribuunt, libertate. *Disputatio hodierna de moralitate Sabbathi.*

In hoc quanquam dissensio sit, alia tamen longe nonnunquam esse videtur. Sæpe enim ad nescio quas *de morali* contentiones deflectitur disputatio, ubi in significatione hujus vocis neque omnes conveniunt, neque iidem sibi constant: nunc hoc

vocabulo intelligentes, quod ex ipſa Dei natura ſanctitateque ita derivatum eſt, ut Deus ipſe aliter id præcipere non potuerit; nunc quod ex notionibus homini naturæ inſitis neceſſario deducitur; nunc quod, licet non juris naturalis, perpetui tamen eſt; nunc denique quod quoquo modo ad mores pertinet.

Ut primum vero tenebræ ſemel obortæ ſunt, ad alia itur, atque incaleſcentibus animis ita quandoque diſputatur, ac ſi altera pars, omnes præcepti quarti apices juris perpetui eſſe, diceret, ac Sabbathum Judaicum revocaret: altera, tantum non omnem cultum Dei publicum aboleret. Quo fit, ut, velut atris nubibus menti offuſis, vix amplius cerni poſſit, de his omnibus inter tantos Viros plane convenire: Non omnia, quæ in præcepto quarto mandantur aut prohibentur, juris eſſe perpetui; non ſeptimi, a Creatione mundi, diei numerationem, non multa in rigida illa, quæque ipſa bruta animantia complectitur, quietis obſervatione: non alia, quæ myſticam futuri ſignificationem habebant. Perpetui vero juris eſſe hæc omnia: Deum non modo intra privatos parietes, ſed publice in frequenti cœtu colendum, utque cœtus convenire poſſint,

idque

idque recte & ordine fiat, stata tempora necessario observanda esse; tantumque abesse, ut hæc rariora inter Christianos, quam inter Judæos esse possint, ut potius inter illos crebriora esse oporteat, majorique sint, frequentia, attentione, religione, ardore celebranda. Cum igitur Ecclesia Christiana, in statis hisce temporibus, idem, quod Judaica olim observavit, dierum intervallum retinuerit, ac septimum quemque diem Deo consecret, quod ut mutetur, neutra pars disputantium suadet, (sive id præcepto quarto adstricta fecerit, sive hac in re libertate sibi concessa usa fuerit,) obligare quemque perpetuum præceptum Dei, ut, posthabitis omnibus aliis negotiis, diebus his divino cultui unicè vacet, cupide ad sacras congregationes veniat, domi se ad easdem rite præparet, omniaque, quæ vel tantillum in re tam necessaria se impedire possint, seponat: idque non ideo solum, quia Deus velit, ut constitutioni Ecclesiæ pareamus, sed præcipue, quia his solis & non aliis diebus hoc modo publico & solenni colatur Deus; qui cultus publicus & solennis, privato minime sufficiente, juris sit perpetui & immutabilis, homini, cui ad eum patet aditus, à Deo

in omnia fecula mandatus: adeo, ut hunc iis diebus, quibus aut folis, aut faltem præcipue peragitur, negligere, non modo fit ordinem hominum fanctiffimum, licet & hunc à Deo conftitutum, negligere; vota fua precefque cum omnium Chriftianorum, his ipfis diebus, fufis precibus conjungere nolle: fed Deum ipfum, idque *directe & immediate*, ut in cujus honorem hic tam gratus tot in orbe Chriftiano votorum, precum, aliorumque pietatis exercitiorum fit concentus, contemnere; eumque tributo non minus à Chriftianis, fi non pluribus nominibus, quam olim à Judæis, ipfi debito; quod alio tempore, quam cum Ecclefia convenire folet, pendere illi non poffumus; defraudare. Atque ad hunc, in hifce omnibus, partium difputantium confenfum ficubi non attenditur, fed ita difputatur, ac fi in his aut univerfis aut quibufdam partes quoque diffiderent; hæcque iis, in quibus verus diffenfus eft, permifcentur: tum vero oritur illud contentionis genus, quod nos *mixtam Logomachiam* appellamus.

Altera difputatio de ἀφέσει & παρέσει ἁμαρτιῶν.

§. 4. Audeo, quia hanc controverfiam adducere fuftinui, alteram hic inter eofdem agitatam, attingere: *An fideles, qui*

ante

ante Christi mortem vixerunt, *obtinuerint* ἄφεσιν ἁμαρτιῶν? quam utrum ad puras, an ad mixtas Logomachias referam, nescio: adeo enim Græcæ hæ voces hic mihi necessariæ videntur, ut verear, ne, si Latinè loquar, controversia omnis in auras abeat: quare & in vulgi ore, in ea regione, ubi cœpit, Græca hæc vocabula ἄφεσις, πάρεσις identidem fuisse, ajunt. De salute nostra agi, crederes; cum tamen omnino de nobis non agatur, sed de iis, quibus nostro judicio non amplius aut prodesse aut obesse possumus.

Sed quid? an forte illi, qui fidelibus ante Christi mortem ἄφεσιν negant, hos sententia sua in orcum detrudunt? Longe absunt illi quidem ab hac crudelitate. At certe in limbo quodam ad Christi resurrectionem expectare jubent? Hunc vero limbum una cum aliis rident. Fortasse in vita proprias peccatorum ab ipsis pœnas exigunt? Ne unicam quidem. Ergo sane post mortem in purgatorium quoddam ablegant, ubi à peccatis, quorum ἄφεσιν non acceperunt, mundentur? Imo vero recta ad cœlum evolasse, statimque à morte in beatorum vitam, eamque nunquam finiendam ingressos, &, quod majus est, quosdam eorum vivos eo sublatos esse,

contendunt: hæcque omnia obtinuiſſe ajunt, per ſolam fidem in Chriſtum Filium Dei, quem, conſtituto tempore, pro omnibus & ſingulis peccatis ſuis, Deo certo ſatisfacturum noverant, ex innumeris promiſſionibus, vaticiniis, typis & pignoribus; quorum, quod mireris, longe plura ubique in omnibus V. T. libris, ii ipſi qui fidelibus V. T. ἄφεσιν ἁμαρτιῶν negant, quam cæteri ſimul omnes, inveniunt.

An in hoc diſſident, quod hi ſtatuunt: ante Chriſti mortem, unicum pro peccatis ſacrificium, Deo pro peccatis nondum *actu* fuiſſe ſatisfactum, hocque ſenſu peccata nondum *actu* fuiſſe expiata? quod aliqua hujus rei commemoratio, quam peccati ἀνάμνησιν vocant, fuerit in cerimoniis ſacrificiiſque Judæorum? quod propterea Deus aliquam inter fideles ante Chriſtum & poſt Chriſtum diſtinctionem fecerit, illos durius tractaverit, multa onera impoſuerit, ſæpius terruerit, Chriſtum obſcurius annunciaverit? Video de his & multis aliis hujus generis, quæ ad Oeconomiæ veteris & novæ varietatem pertinent, inter utramque partem, dummodo altera alteram intelligat, convenire.

Ubi igitur tandem diſſenſus eſt? ſane

ſi

ſi mentem in omnes partes verto, perſpicere non poſſum, revera alteram partem plus aut negare, aut tribuere patribus illis, atque alteram, verbis id facere videri. Quid enim? Negat illa his ἄφεσιν, quia peccata, tametſi iis non fuerint imputata, fuerunt tamen commemorata, atque hoc ſenſu aliquo modo debitum ab iis exactum: id quod altera pars, ſi recte explicetur, non negat; exiſtimat tamen, has duas non imputandi peccati rationes, quarum altera fit ſine tali commemoratione, altera cum commemoratione, in S. literis nominibus non ita diſtingui, ut illa ἄφεσις, hæc πάρεσις vocetur,

Authoris ſententia de origine hujus diſp.

Quare, quod tantopere hæc controverſia efferbuerit, hæc mihi cauſſa eſſe videtur; quod in explicanda fidelium poſt mortem Chriſti, præ iis, qui ante eam vixerunt, prærogativa, de qua utrinque conveniunt, altera pars verbis utitur, quæ alteri duriora & in hos inclementius dicta eſſe videntur; hæc vero, quia verba ipſius Spiritus S. ex S. literis deducta eſſe exiſtimat, eripi ſibi ex ore non vult; unde nonnunquam à controverſia abitur, deque locis illis, unde hæ locutiones deſumtæ ſunt, diſputari ſolet, atque an ad fideles ante Chriſtum pertineant, diſquiri.

Quid igitur? *purane* hæc eſt Logomachia? Ita quidem dicerem libenter, niſi durum mihi videretur ſtatuere, tot tantoſque viros de ſolis vocibus inter ſe tam acriter diſputaſſe: quare malim credere, adhærere huic verborum pugnæ, veram aliquam de re diſſenſionem, ſed adeo exilem & tenuem, ut ego, & qui me acutiores non ſunt, eam conſpicere non poſſimus. Sed & aliæ Logomachiarum varietates promendæ.

Altera differentia Logomachiarum.

§. 5. Altera, quam obſervamus, inter Logomachias differentia in eo eſt: *quod alia quidem in uno aut ſaltem paucis vocabulis aut locutionibus, quæ à diſputantibus non eodem ſenſu accipiuntur, conſiſtit: alia in longa verborum, quorum ſingula quandoque ambiguitatem nullam habent, ſerie, atque adeo in tota rem, de qua convenitur, tradendi ratione docendique modo ac methodo verſatur*; præſertim ſi & tum, quod ſæpe fit, ita diſputatur, ac ſi verum in ſententiis iiſque maximi momenti eſſet diſſidium; cum tamen utraque pars, via licet diverſa, eodem tendat.

Prior facile perſpicitur.

Ac prius quidem Logomachiæ genus facile plerunque perſpicitur: quis enim tam parum eſt acutus, quin, dummodo attentionem qualemcunque afferat, non

ſtatim

ſtatim videat, quæſtionem hanc, *an voluntas cogi poſſit*, ſola verbi, *cogere*, explicatione ſolvi poſſe: atque, ſi tum demum voluntas cogi dicatur, cum eo adigitur, ut aliquid nolens velit, i. e. eodem momento idem & velit & nolit; hæc inter ſe pugnare, atque ita voluntatem cogi non poſſe: quod ſi vero tum cogi dicatur voluntas, cum mali intentati metu, eo redigitur, ut velit aliquid, quod ſine hoc nollet, demtoque metu iterum ſit rejectura, neminem rerum humanarum adeo ignarum eſſe, qui hoc modo voluntatem ſæpiſſime cogi neſciat? Idem de aliis, quæ in paucorum verborum ambiguitate conſiſtunt, Logomachiis dicendum. *Quæſtio: an voluntas cogi poſſit?*

Cum vero in longa oratione, atque univerſa docendi methodo Logomachia eſt, difficilior eſt cognitio, ut non raro minime hebetes, tametſi in ſola rem eandem tradendi ratione inter ſe diſſideant, tamen adeo pugnaciter diſputent, ut vix id ferri poſſet, ſi maximus inter illos in rebus graviſſimis eſſet diſſenſus. *Poſterior cognitu difficilior.*

§. 6. Cujus quidem rei, cum multa ſint exempla, tum nullum illuſtrius nunc quidem in mentem venit, quam atrociſſimum illud inter Ariſtotelis interpretes, & Petrum Ramum ejuſque diſcipulos olim exor- *Hujus exemplum illuſtre: bellum inter Ariſtotelicos & P. Ramum, pro-*

lixius repræsentatum. exortum bellum, quod universam pene Europam pervasit, & quicquid tum temporis erat Philosophorum in duas sectas, Aristoteleam & Rameam, divisit; unicumque propemodum Disputationum Philosophicarum in celeberrimis Galliæ & Germaniæ Academiis multos per annos fuit argumentum.

Quantas turbas in sola Academia Parisiensi, ubi ortum est, dederit, quia eadem nonnunquam, mutatis personis, fabula agitur, speciminis loco pluribus narrabo. *Rami Instit. dialecticæ, & Animadversiones Aristotelicæ.* Ediderat Petrus Ramus duos potissimum libros, quibus Aristotelica docendi ratio perstringebatur, quorum alterum *Dialecticas Institutiones*, alterum *Aristotelicas Animadversiones* inscripserat. Indignum hoc facinus visum iis, quibus Aristotelis auctoritas a sua sejuncta esse non posse videbatur. *Ant. Goveanus.* Ergo, duce Antonio Goveano, celebri Jurisconsulto, indignari, fremere, libros hisce, uti putabant, novitatibus opponere. Quæ omnia, cum ad incendium hoc, ut ipsis videbatur, restinguendum non sufficerent: tum vero alia tentantur, atque ad prætorium tribunal, summumque, quod Parlamentum vocant, Parisiensis curiæ consilium curritur; *Res defertur ad Parlamentum.* quod librorum, si Diis placet, pestilen-

ſtilentiſſimorum lectionem auctoritate ſua inhiberet. Nimirum Hannibal erat ante portas, & interitus urbi imminebat. Sed & hoc bello huic Dialectico non ſatis validum remedium videbatur. Rex Galliæ, incredibile dictu, & Rex Franciſcus I. in partes trahendus erat, qui, tanquam umbraticus Doctor, in Dialectica diſputatione judex ſederet.

& tandem ad Regem.

Vix Priamus tanti, totaque Troja fuit.

Accepit tamen ille conditionem, atque, ut omnis cauſſa à quinque viris cognoſceretur, publice edixit: quorum duo, Petrus Daneſius, Franciſcus Vicomercatenſis à Goveano; duo itidem, Joh. Quintinus & Johannes Bellomontanus à P. Ramo lecti ſunt; quintum Rex ipſe addidit, qui Regis Perſonam referens, inter cæteros arbiter eſſet. Hic vero, diebus multis inutilibus diſputationibus conſumtis, cum Ramus, ut qui tres ex quinque judicibus adverſos ſibi videret, cauſſæ ſuæ timens, ab his provocare vellet: tres judices (poſtquam & duo à Ramo lecti ſe inæquali pugnæ ſubtraxiſſent) ſumma, ſine provocatione, auctoritate à Rege impetrata; tandem Ramum, ejuſque libros condemnant, judiciumque ſuum ad *Regem deferunt*, qui edicto * bene lon-

Qui quinque conſtituit arbitros.

* Hoc edictum, ex quo omnia hæc exſcripſi, Gallice etiamnum extat apud Launoium de varia Ariſtotelis fortuna. cap. 13.

go,

go, regio sigillo munito, perque omnes amplissimi Regni provincias promulgato, hoc triumvirorum judicium comprobat, *Ramus ne posthac doceat, librique ejus, ne imprimantur, vendantur, aut ullo modo publicentur*, irrogata transgressoribus *corporis pœna*, severissime mandat.

Hæc omnia non jam à Doctoribus, non à summi Senatus præsidibus, sed à Rege potentissimo adversus Ramum pro Aristotele acta. Felicem hoc defensore Aristotelem! *quis enim in eum scriberet, qui poterat proscribere?*

De qua re in illorum consessu fuerit disputatum. In Academia ad Carol. Lotharingium.

Sed tu fortasse, quisquis hæc legis, scire aves, qua de re in illo quinque virorum, Regia auctoritate congregatorum, consessu disputatum fuerit. Audi igitur hac de re Audomarum Talæum: *Biduo*, ait ille, *magna contentione* (arrige aures) *de Dialecticæ artis definitione & partitione, quæ in Logici Organi libris nulla essent, concertatum est. Tres Aristotelei judices primo die contra omnes bene descriptæ artis leges* (en imperitiam!) *judicarunt, ad Dialecticæ artis perfectionem definitione nihil opus esse. Ioh. Quintinus & Ioh. Bellomontanus, qui duo judices erant à Ramo delecti, pro singulari eruditione sua & doctrina* (vel ex hoc vides) *censuerunt, omnem disputationem, quæ*

via

via & ratione procederet à definitione proficisci debere, idque per scriptum obsignarunt.

Vides non potuisse in Dialecticæ definitione convenire tantos Viros toto hoc die: at quid de divisione? *Postridie*, pergit Talæus, *tres judices Aristotelei vehementer conturbati* (turpiter nempe se heri dederant) *de partitione assentiuntur, Dialecticæ legitimas esse partes, inventionem & judicium, atque de hac re sententias suas perscribunt.* Beasti! metui à partitione. Jam igitur macte virtute Rame, argumentare ex concessis; insta! Itaque fecit. *Verum cum Ramus urgeret Aristoteleos, igitur à se merito reprehendi Aristotelem, quod propria partitione prætermissa, totam Dialecticam mille tenebris obrueret, tribus judicibus ampliari caussam placuit* (illud durum) *& in alium diem rejici. Postea vero*, proh, ubi fides! *novum consilium initur, ut ab initio tota disputatio retexatur, omniaque* (etiam ea, quæ post tot labores de partitione Dialecticæ utrinque obsignaverant) *injudicata ducerentur & pro nihilo haberentur.* Hic vero Ramus tantam injustitiam judicum non ferens, ab iis *provocavit.* Hoc scilicet erat, *Aristoteli repugnando, Theologiam & artes enervare*; hujus enim criminis Ramum postulatum esse, idem Talæus auctor est.

Hæc

Tragicis hifce verbis infcripfit hanc rem Academiæ librario. Vid. Launoium l.c.

Hæc, fi Guilielmo Montuello, illo tempore Academiæ Parifienfis Rectori, credis, fuit illa *ingens omnium ftudiorum perturbatio, quæ nefcio quo malo genio in Academiam irrumpente, repente facta eft.* Hic *morbus* ille, *cui mature occurrendum.* Hæc *peftis*, *quam Rex fugiendam effe*, *confectis regio figillo notatis literis omnibus Regni partibus fignificandum cenfuit.* Tanti hæc tum effe videbantur, nunc, quantacunque fit antiquitatis reverentia, tamen impedire non poteft, quo minus

Rideat *pugnas vitio parentum*
Noftra *juventus.*

Quis enim eft hodie, qui nefciat, Ramum nullam de re ulla novam fententiam excogitaffe? quis, cum variæ de rebus variis Philofophorum opiniones producuntur, unquam Ramum fententiam dicentem audit? In modo methodoque docendi, in definitionibus & divifionibus ab Ariftotele receffit, de quibus, qui tanquam de magnis rebus litigant, merito à nobis inter λογομάχȣς referuntur.

§. 7. In hoc enim λογομαχία, quæ in una locutione confiftit, cum hac μεθοδομαχίᾳ convenit, quod, qui ita difputant, ii in fententiis & rebus ipfis conveniunt, & nonnifi in modo fententiam fuam explicandi,

plicandi, diffident. Quidni igitur ad λογομαχίας referamus plerasque Dialecticorum controversias: *de numero & ordine categoriarum, de numero & ordine prædicabilium; quæ ad categorias referenda, quæ inde excludenda; doctrina de locis, de Syllogismo, de sophismatis, quo referenda? de definitionibus, an ubique sint necessariæ, an genus aliquando omitti possit; an* διχοτομίαι *sint meliores an* τριχοτομίαι*? De disciplinarum divisione, de subordinatione earundem, de assignando suo cuique objecto*, quo contenta, jus alterius ne usurpet? Enim vero indignum videtur Metaphysicæ scientiæ, quæ cæteris objecta distribuere solet, quod Logica, contra omne jus & fas, doctrinam *de toto & partibus, caussa & caussato, subjecto & adjuncto*, sibi arrogaverit. Nec minus graviter Pneumatica de Metaphysica conqueritur, quod *spiritus*, nequaquam suæ ditioni obnoxios, quo jure quave injuria, detineat. De *homine* vero dici non potest, quantum Pneumatica & Physica litigent, utraque partem poscente: ut mirer, nondum existere peculiarem disciplinam ἀνθρωπολογίαν, quæ litem componat, atque hominem utrique ademtum sibi vindicet. *Pleræque Dialecticorum controversia ad Logomachias referenda.*

Quid his de rebus disputatis Philosophi?

Auctoris sententia de assignando cuique disciplinæ suo objecto. phi? Ego sane, dummodo omnia, quæ cognitu utilia sunt, tradantur alicubi, & tradantur ea & brevitate & perspicuitate & ordine, ut ea intelligere & memoria retinere possim, non magis solicitus sum, quomodo vocetur illa disciplina, in qua hæc traduntur, quam quomodo appelletur Doctor, qui me ista docet.

Seneca locus in hanc rem. Epist. 89. Agnovit levitatem istarum disputationum Seneca: *Philosophiæ*, inquit, *tres partes esse dixerunt & maximi & plurimi auctores: moralem, naturalem, & rationalem. Ceterum inventi sunt & qui in pauciora philosophiam & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adjecerunt, Civilem: quia quandam propriam exercitationem desideret, & circa aliam materiam occupata sit. Quidam adjecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, administrandæ rei familiaris scientiam. Quidam & de generibus vitæ locum separarunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes Philosophiæ putaverunt esse, Naturalem atque Moralem. Rationalem removerunt. deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie veri latentia coarguere, ipsi quoque quod judicium & regulam alio nomine appellant, Rationalis loco induxerunt, sed eam accessionem esse naturalis*

naturalis partis existimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & contenti fuerunt moralibus: sed hi quoque qui removent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia dividunt: ut una sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de caussis, quinta de argumentis. Caussæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali.

§. 8. At ego, inquis, confusionem ferre non possum: ordinem amo; hic mihi concinnior videtur. Equidem non nego; magnam ubique ordinis rationem esse habendam, cui enim non placet ordo? cui placet Chaos, *Ordo semper & ubique observandus.*

—— —— —— congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum?

Sed ordinem volo observari, non de eo disputari; nedum ita disputari, ac si de summa Reipub. ageretur. Commodior tibi via tua videtur & brevior. Utere; quis impedit? perge in ea, propera, curre. Quid stas? quid eam supervacanea de methodo disputatione longiorem facis? quin progrederis & re ipsa ostendis, tum cum ante alios metam tetigeris, optimam te & compendiariam elegisse viam. *Sed de eo non disputandum.*

Omnino imitantur hic Philosophi sæpe *Philosophi contra-*

E malos

rium facientes, similes malis caussarum patronis.

malos caussarum patronos, qui, dum id se agere simulant, ut ordo & in cognoscendo & in judicando observetur, id agunt, quod maxime e re sua est, i. e. ut judicia differantur, nunquam finiantur, atque interdum ne quidem incipiantur.

Nimis anxia de ordine sollicitudo putidam diligentiam redolet.

Præterea fit nonnunquam, ut nimis anxia de ordine solicitudo, nescio quam putidam diligentiam redoleat: sæpissime enim ordo plane arbitrarius est, ut de eo multis disputare, perinde sit, ac si quis quæreret, satiusne sit ad vinum diluendum aquam vino, an vinum aquæ infundere. Sapienter, cujus nos judicium libenter sequimur, Gaussenus: *Methodi disciplinarum in puncto indivisibili non consistunt, quod qui non attigerit, eum à scopo aberrare necesse sit; sed possunt innumerabilibus viis & flexibus explicari. Sicut igitur possumus totam rerum naturam vel in decem Archytæ categoriis collocare, vel ad duas revocare, substantiam & accidens: vel, si animo ita visum est, ad tres redigere, substantiam, accidens, & non ens, ita ut sub non ente denominationes externæ, relationes, privationes, &c. comprehendantur, aut etiam, si lubet, novas categorias comminisci: cum unum hic quæratur, ut quæcunque sint in natura certo quodam ordine distinguantur, in memoriæ subsidium:*

Gaussenus laudatus. Differt. de studii Theolog. ratione.

ſidium: pariter nihil vetat diſciplinæ noſtræ (Theologiæ) *dogmata varie ordinari, prout quiſque id ſuæ memoriæ, cujus non minor eſt, quam vultus, diverſitas, commodum exiſtimat.*

§. 9. *Tertia*, quam animadvertimus, *Logomachiarum varietas* in hoc conſiſtit: quod *nonnunquam in vocabulis ita diſſentiunt diſputantes, ut in reipſa conveniant:* ut duo Politici, qui probe cognoſcentes Reipubl. alicujus conſtitutionem & adminiſtrationem, in eoque convenientes; de forma illius, ſitne ſimplex an mixta, diſputarent. *Aliquando in ſolis quidem verbis diſſenſus eſt, at in re conſenſus nullus: id quod tum fit, quando non modo alter alterum non intelligit, ſed neuter ſeipſum:* hi enim, quanquam ſolis inter ſe verbis diffideant, ſenſu tamen, cum verba eorum nullum habeant, non conveniunt. *Tertia Logomachiarum differentia.*

Hanc nos diſtinctionis gratia *Logomachiam cæcam* appellamus. Vera enim eſt Andabatarum pugna; quæ, ut fortaſſe videtur, non ita rara eſt; ac neſcio an ſæpe viderimus, diſputationem illi, quam Michaël Montanus deſcribit, non prorſus abſimilem; qui vidiſſe ſe ait, quendam amicorum animi cauſſa diſputantem, cum quodam, qui eruditus ſuo tempore habebatur; hic de induſtria compoſuit *Logomachia cæca.* Eſſais de Montaigne livre 1. chap. 24. du pedantiſme.

nefcio quem fine fenfu & ordine centonem, ex variis locutionibus non cohærentibus confutum plenum vocabulis quos terminos artium vocant; eoque, quafi objectiones alteri proponeret, integrum diem hunc hominem occupavit; qui, durante illo ludo, ferio objectiones propofitas diluere,apteque ad omnia refpondere fibi videbatur.

Scholafticorum quædam pugnæ huc referendæ: ut de materia prima.

In hac difputatione alter faltem fciebat, fe nihil dicere; at in multis uterque difputantium id ignorat. Refer huc quafdam Scholafticorum pugnas; quomodo enim, non dico alios; fed fe ipfos intelligent, qui difputant, de illa materia prima, quæ eft *neque quid*, *neque quantum*, *neque quale*; vel, ut Porphyrius, *quæ eft quafi ludus entis in non ens refugiens*, *imo verum non ens*; ejufque mirifica illa *potentia*, ex qua (quanquam fit longe minoris & tenuioris texturæ, quam ipfa materia prima,) poffit tamen, quod ex materia non poteft, *educi* fubftantia aliqua, quæ neque eft fpiritus, neque corpus, neque omnino per fe exiftit, *fed dependet a materia in effe*, *fieri*, *&*, *operari*: quæ autem fubftantia, de qua nihil aliud fcimus, quam quod fit *actus quidam fimplex*, prout materia eft *pura potentia*, (*formæ enim rerum funt ignotæ*:) quæ

quæ, inquam, ſubſtantia conjuncta cum materia, (in qua ante non erat, ſed potius eius *privatio*, quæ eſt *tertium principium corporis naturalis*) materiam ita *actuet*, ut quod ante potentia tantum in ea erat, jam *ex potentia*, neſcio qua vi, *eductum*, conſtituat una cum materia *unum per ſe*. Hæc verba, an ab aliis intelligantur, equidem neſcio: ego certe nihil intelligo & mecum fortaſſe alii: ac plane, ſi ſenſum eorum aſſequi volo, idem mihi contingit, quod Æneæ Virgiliano umbram defunctæ uxoris amplecti volenti:

Ter conatus eram collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis volucrique ſimillima ſomno.

Omnino idem mihi hæc *materia*, una cum ſua *potentia*, *ex qua formæ ſubſtantiales educuntur*, fatum habuiſſe videtur, quod Echo, quæ Heroicis temporibus pulcherrima fuit virgo, nunc nil niſi ſonus eſt; ita ſane hæc quondam (nam & Philoſophia habuit ſua tempora Heroica) aliquid fuerunt, nunc ita attenuata ſunt, ut voces ſint, prætereaque nihil.

Sed ſi *cæcas* haſce *Logomachias* amant, qui videri volunt intelligere, quod non intelligunt; illi neceſſario in hoc vitium in-

Illorum etiam, qui diſputant de iis, quæ captum ho-

minum superant. incidunt, qui disputant de iis, quæ plane supra captum hominum sunt: cum enim de eo disceptant, cujus nullam à Deo notionem acceperunt, fieri aliter non potest, quam ut verba, quibus utuntur, sensum nullum habeant; omnesque, qui cœlestia comprehendere volunt, eodem modo, si non alias temeritatis pœnas dant, deluduntur, quo ille in fabulis, qui, loco Junonis, nubem complexus est: ita enim hi non nisi obscuram quandam verborum nubem, loco rei, quam humana sors non attingit, complectuntur.

Aliæ Logomachiæ aliquot species. Alias Logomachiarum species adducere possemus: nunc enim observes, *pugnam hanc esse ab utraque parte*; ita ut neuter se cum altero revera consentire videat; *nunc ab una tantum*, ita, ut alter consensum videns, de quo pugnet, non habeat. Illam *reciprocam* Logomachiam, hanc *simplicem* appellare licet. Præterea aliquando pugnant inter se, *quorum alter alterius verba intelligere non potest:* aliquando pugnant, *qui sese inter se intelligere nolunt.* Est & Logomachia, *cum alter verba alterius melius intelligere vult, atque ille ipse, qui iis utitur,* plane, ut quomodocunque & quotiescunque mentem explicet; alter tamen identidem id refellat, quod in verbis ejus latere

tere existimat; licet hic aliud se credere, diserte profiteatur: quam nos *Logomachiam affectatam* vocare possumus. Sed hæc pluribus, cum de morbi hujus causis agemus, prosequemur.

Cap. IV.

De Morbi hujus gravitate.

§. 1.

SI quis est, qui nimium nos operæ in re levi ponere, atque in eundem, quem in aliis reprehendimus, morbum incidere existimet: is eodem tempore Homero vitio det, quod in principio Iliados, perniciosam illam Achillis iram, quam rapta juveni muliercula accendisse legitur, tam operose nobis descriptam reliquerit. Quemadmodum enim illa, licet caussa levissima, eventu gravissima fuit: sic, etsi nihil his, de quibus scribimus, certaminibus levius videri possit, ut quæ ab uno atque altero vocabulo non eodem modo intellecto oriuntur; tamen, si partium studia spectamus, si contentionem, si odia, si damna, quæ inde in Rem literariam, in Religionem, atque adeo in collegia, templa, forum, curiam, re-

Respondetur illis, qui existimant Authorem nimium operæ in re levi ponere.

redundant: poſſumus fortaſſe idem de his eruditorum jurgiis dicere, quod de Agamemnonis & Achillis jurgio Homerus, Logomachiæ ſtudium ſæpe fuiſſe, quod

Iliad. α.

——— *μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε·*
Πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς ἄϊδι προΐαψεν
Ἡρώων.

Quis enim leves eas dixerit controverſias, quæ varias nobis toties non modo Philoſophorum ſectas,ſed Chriſtianorum etiam ſchiſmata pepererunt? quæ uſque eo ſæpe exarſerunt, ut de verbis jam non verbis, ſed verberibus fuerit certatum; ut periculum aliquando fuerit, *ne orbis terrarum fines cum ſyllabis à ſe invicem diſtraherentur?* ad quas ſedandas ſummorum ex diverſis orbis partibus Epiſcoporum Concilia congregare prudentiſſimis viris neceſſarium eſt viſum? quæ dignæ ſunt habitæ, ut in ſummis judicarentur curiis, ad Principum tribunalia deferrentur, à Regibus componerentur? Quis leves dixerit illas diſputationes, in quibus alii alios impietatis, hæreſeos, atheiſmi, horrendarum in Deum blaſphemiarum [& quorum non criminum?] poſtularunt? in quibus alii alios execrati ſunt, orco addixerunt, atque, ut nos loqui ſolemus, tot anathematum fulminibus percuſſerunt? At tales fuiſſe

Verba ſunt Nazianz. in laud. Athanaſ.

fuiſſe non modo de rebus leviſſimis, ſed plane de nudis etiam verbis concertationes, jam in ſuperioribus cernere potuimus.

Impediuntur quidam hodie ſolis Logomachiis, non veris Controverſiis, quo minus pacem cum fratribus in fundamento non diſſentientibus colant.

§. 2. Equidem aut vehementer fallor, aut ſæpe mihi obſervare viſus ſum, Logomachias nunquam fere minori, ſed majori ut plurimum contentione, quam ſolent de rebus graviſſimis controverſiæ, inter doctos fuiſſe agitatas. Quis neſcit, atque utinam neſciri id poſſet! eſſe inter eos, ad quos tanquam fratres complectendos toties, heu toties fruſtra! brachia noſtra extendimus, qui magis noſtros amplexus horrent, quam infeſta inimicorum odia; quam crudelitatem eorum, qui non verbis, ſed ferro flammiſque cum adverſariis ſuis diſputant; quam intolerabile humanarum traditionum jugum; quam ſuperbiſſimum ejus, qui ſe ſupra Reges effert, dominatum; quam barbarum illud, quod Inquiſitionem vocant, neſcio cujus Phalaridis inventum? quos facilius adduceres, ut Babylonem reverſi, cum iis fœdus inirent, quorum doctrinam ut Antichriſtianam, quorum cultum ut idololatricum, quorum regimen ut conſcientiarum carnificinam, majores ſuos tanta ſollicitudine fugiſſe ſciunt; quam

ut, non dico cum iis in gratiam denique redirent, ſed quoquo modo tolerarent, ſaltem non omnibus diris devoverent eos, qui una cum ipſis Babylonem reliquerunt olim, cultum ejus, doctrinam & tyrannidem abominantur etiamnunc, ſævitiam ejus ſentiunt pariter, jugum ejus pariter extimeſcunt.

Tantarum vero irarum cauſſa eſt, non aliquis in fundamento fidei diſſenſus, ſed (quod nemo non videt, qui modo rationis aut compos eſt, aut aurem illi præbet) in paucis quibuſdam, ſi non levibus, certe fundamentum fidei non ſubvertentibus. Equidem non omnes, ne quis ſubdole me agere exiſtimet, non omnes, quotquot inter nos ſunt (notum enim eſt, de quibus loquar) controverſiæ, meras Logomachias eſſe affirmo. Eſt interdum verus diſſenſus, fateor; quem ſi quis non de re prorſus nihili eſſe dicat, non repugno: ſed qualiſcunque ſit; certiſſimum illud eſt, non ea, in quibus verus diſſenſus eſt, tanta inter partes excitaſſe odia, tam difficilem hodieque pacem facere; ſed ea, in quibus falſo diſſenſus eſſe videtur: plane ut Logomachiis ſolis, non veris controverſiis, quicquid hic mali eſt, ſit imputandum. Quibus reſectis, ſi tandem aliquando

quando alii alios intelligere vellemus, superessent quidem aliquæ inter nos dissensiones, sed longe & leviores, & pauciores utrique parti viderentur. Sed hic forsan morbus est, quem inter immedicabiles post tot virorum sapientissimorum frustra tentata remedia referre possumus. Quare ad alia veniamus exempla.

§. 3. Quæ unquam disputationes cum pertinacissima Judæorum gente, cum impuris Mahometanis, cum blasphemis, cum Libertinis, cum Atheis, omnisque religionis derisoribus tam pugnaces fuerunt; quam nuper illæ sive puræ sive mixtæ Logomachiæ, quarum supra * mentionem fecimus, cum in aliis Academiis & Scholis, tum præcipue in Belgio fuerunt? Risit invidia; exultavit livor; objecerunt nobis æmuli non sine maligna lætitia διπλοῦν κάππα Belgium infestans: fuerunt, qui ex libris de his controversiis conscriptis formulas convitiandi, egregios scilicet flosculos, excerpserunt. Nimirum, quemadmodum rixæ inter fratres vicinosque, sicubi accensæ sunt, ardentissimæ esse consueverunt: ita verissimè dixeris, inter eos, qui sententiis quam maxime vicini sunt, atque adeo, qui in solis quandoque verbis diffident, fervidissi-

Acerrima nuper in Belgio Logomachiæ.

* cap. 2. §. 8. & 3. §. 3. 4.

dissimas plerumque altercationes intercedere.

§. 4. Quod ut clarius perspicias; finge disputatorem aliquem ex eorum numero, quos nos Logomachos appellamus. Oppone illi duos adversarios, alterum qui ab ejus sententia alienissimus, verbis, sensu quantumlibet diverso, iisdem, quibus ipse, utatur; alterum qui sententia prorsus cum ipso consentiens, aliis tantum verbis eandem exponat. Cum utro horum athleta noster pugnabit vehementius? Cum illo putabis, à cujus sententia est alienissimus. At falleris: in illum summa contentione invehetur, in illum omnem disputandi vim effundet, qui sententia nihil quicquam à se abhorrens, verbis aliis idem dicet. Mitius illum tractabit, qui secum loquitur; quam hunc, qui secum sentit: imo, quod mireris, cum illo ne pugnabit quidem: atque haud scio, an fœdus etiam cum illo adversus alterum junctis viribus debellandum sit facturus.

Montaltius laudatus. Epist. 1. & 2.

Hoc, quod fabula plerisque videbitur, quis crederet unquam contigisse? At contigit fortasse sæpe: ego vero exemplum hujus rei memorabile invenio, apud Elegantissimum illum, qui sub nomine Ludovici Montaltii latet, literarum provincialium

cialium Scriptorem. Exagitabantur in Academia Parisiensi Jansenii dogmata, atque inter alias duæ potissimum controversiæ, quarum altera erat: *An justi habeant potentiam proximam implendi Legem?* altera: *An omnes homines à Deo accipiant gratiam ad conversionem sufficientem?* Affirmare utrumque Jesuitæ? Jansenistæ pernegare. sed & alii extiterunt, quos novos Thomistas appellabant, qui eodem modo quo Jesuitæ loquentes idem prorsus, quod Jansenistæ, sentiebant. Dicebant cum Jesuitis, justos habere potentiam proximam implendi legem, at contra eosdem cum Jansenistis statuebant, potentiam illam sine peculiari Dei gratia in actum deduci non posse, id quod Jansenistæ, potentiam proximam non habere, vocabant. Iidem novi Thomistæ cum Jesuitis dicebant: omnes homines à Deo accipere gratiam ad conversionem sufficientem. At cum Jansenistis gratiam istam, nonnisi nova accedente gratia, efficacem reddi affirmabant, quam gratiam nova indigentem Jansenistæ, uti revera est, non sufficientem appellare maluerunt. A quorum vero partibus noui hi Thomistæ steterunt? Jansenistarum dices; quid ni enim fecissent, qui idem prorsus, quod illi,

Contentio inter Jesuitas, novos Thomistas, & Jansenistas.

illi, ſenſerunt? At hi, vide quid verba poſſint, Jeſuitarum partibus, cum quibus loquebantur, cum quibus in ſolo verborum ſono convenerant, ſeſe adjungere ſatius eſſe duxerunt, & ita adjungere, ut unitis viribus eos, quibuſcum ſentiebant, Janſeniſtas impeterent, atque perſequerentur.

Gravitas morbi ex periculoſis ſymptomatibus dignoſcenda.

§. 5. Ex his quanquam ſatis perſpicuum ſit; graviores nonnunquam Logomachias, quam ſolent de rebus maximi momenti controverſiæ, eſſe: clarius tamen id patebit, ſi morbi hujus naturam & periculoſa ejus συμπτώματα attentius conſiderabimus. Nemo melius ea intellexiſſe videtur, quam Paulus Apoſtolus, dum eum, qui hoc morbo correptus eſt, ita nobis deſcribit: *Is*, inquit, *inflatus eſt, nihil ſciens, ſed ægrotans circa quæſtiones & pugnas de verbis: ex quibus naſcitur invidia, lis, maledicentiæ, ſuſpiciones malæ: perverſæ exercitationes hominum mente corruptorum, & qui privati ſunt veritate, & quæſtui habent pietatem: abſcede ab iis, qui hujuſmodi ſunt.* Potuit ne vividioribus coloribus ægrotus noſter depingi? quare & nos Apoſtoli ductum, omneſque tanti artificis lineas ſequamur.

S. Pauli ſententia 1. Tim 6. vſ. 4. 5.

§. 6. Nimirum, ut primum animum homi-

hominis contradicendi ſtudium occupavit, quod tum fit, ubi mens *à ſermonibus ſalutaris ſapientiæ avertitur:* jam non amplius pro veritate, ſed pro victoria aut qualicunque victoriæ umbra pugnari ſolet. Qui vincere ſibi videtur, qui ultimo loquitur, qui futili garrulitate alios ſuperat, hic, quanquam revera ſit imperitiſſimus, non aliter triumphum canere, quam ſi totas legiones cæcidiſſet, provinciaſque bello cepiſſet, ideoque inflari:

τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος, *quid ſit?*

—— *plauſuque ſui gaudere theatri:*

adverſarium præ ſe tanquam multis partibus minorem contemnere. Et quia res ſemel belle homini ceſſiſſe viſa eſt, nemo eſt, quem non provocet, nihil tam certum, quod non in dubium vocet, nihil tam perſpicuum, quod non diſputando obſcurum reddat. Hæcque adeo conſuetudo in morbum abit denique, ut nihil ipſi diſputationibus prius ſit, nullam niſi in contradicendo voluptatem, nullam niſi in altercando requiem inveniat; idemque fatum, quod Hecuba quondam, quam in canem mutatam eſſe Poëtæ fabulantur, ſortiatur: eodem enim modo hic canis naturam induit: obvium quemque allatrat, mordet; diſputat non modo cum adverſariis, ſed etiam cum amicis; non modo

ἀλλὰ νοσῶν περὶ λογομαχίας, *quid?*

modo cum dissentientibus, sed etiam cum consentientibus: disputat non modo de rebus gravibus, sed etiam de levissimis: imo non tantum de rebus, sed etiam de verbis, & sæpius quidem de verbis quam de rebus. Ubi adversarium non invenit, facit: ubi repugnantia nulla est, fingit: tantum, ut nunquam triumpho materia desit.

ἐξ ὧν γίνεται φθόνος. §. 7. Hic, si quando fit, ut aliquem offendat in eodem ludo doctum, qui dubiam sibi palmam facere videatur. Si quando plures adversario, quam sibi plaudentes videt, aut alios non tantum, quantum ipse sibi, plaudentes: Si timet ne alius se doctior, aut, quod summum doctrinæ apicem existimat, disputator melior videatur: tum vero invidia invadit hominem, tum æmulatio accenditur; nunc livor genas, nunc rubor frontem occupat, labia comprimuntur, dentes fremunt, nunc cathedra manu, pede nunc terra pulsatur. Non parem Pompejus noster, si Diis placet, ferre, non Cæsar superiorem. Quid? mene incepto desistere victum? Hanccine ego ut contumeliam tam insignem in me suscipiam? Ergo omnes vires colliguntur, omnes ingenii nervi intenduntur. Atque altero minime

minimè cedente, reſtituitur acies, renovatur pugna,

Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi. ἔρις.
nulluſque certaminis finis cernitur, lis litem trudit, quælibet vox temere miſſa novæ diſputationi occaſionem præbet. Imo non jam ſunt diſputationes, ſed clamores & rixæ: vix præ fervore, furorem pene dixeram, qua de re litigent, ſciunt: id unum ſciunt, ſe velle altercari, & tam diu loqui, tam diu ſcribere, adeo ne ſcribendi quidem mora ira deferveſcit, donec adverſarius ſileat.

§. 8. Jamque ad convicia itur & quicquid Satyræ habent acerbi, quicquid atrocis poëtarum diræ, quæcunque in comœdiis in ſervos, paraſitos, meretrices, lenones jaciuntur maledicta, audiuntur. Omnia priſcorum hæreticorum nomina ex orco cientur. Tu *Sadducæus* es: at tu *Phariſæus*. Tu *Pelagianus*: at tu *Manichæus*. Tu *Sabellianus*: at tu *Photinianus*. Tu *Neſtorianus*: at tu *Eutychianus*. Tandem etiam, rixantium muliercularum ritu, ea, quæ prorſus ad rem non faciunt, alii aliis exprobrant. Agitur de dogmatibus, & alii aliorum inſectantur mores. Agitur de doctrina, & alter alteri natales objicit obſcuros. Agitur de quæſtione Critica, & βλασφημίαι.

 alter

alter alteri *vervecum patriam crassumque aëra* occinit. Agitur de methodo philosophandi, & alter alteri oggannit *spurios*. Agitur de problemate Theologico, & alter alteri probro dat *verberatam mulierem ejusque abortum*. Agitur de scriptis Origenis, & tanta disputantes ira accenduntur, ut hinc Epiphanius Chrysostomo dicat : Ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν ἐπίσκοπον : *Spero te non moriturum Episcopum :* Illinc Epiphanio Chrysostomus, (at quanti hi quam sancti viri!) respondeat: Ἐλπίζω σε μὴ ἐπιβῆναι τῆς αὐτοῦ πατρίδος.

Socrates libro sexto hist. Eccles.

§. 9. Cum vero altercantium odia his & aliis tantopere sunt accensa, non amplius, ira impediente animum, veritas cerni potest; densissimæ mentem obruunt tenebræ : atque ut in tenebris plena metus, atque suspicionum sunt omnia; ita etiam hic omnia vanissimis suspicionibus referta videas. In qualibet pagina nescio quot hæreses, in qualibet locutione aspis, in quolibet verbo virus latet. Atque in hac à pravis affectibus orta caligine videntur homines meticulosi nunc hic nunc illic sibi in adversariis suis videre è sepulchris excitata priscorum hæreticorum spectra. Ostende, te, quanquam gratiæ Dei, quicquid in nobis boni est, attribuas, stu-

ὑπόνοιαι πονηραὶ quid?

ſtudium virtutis, ac pietatis, nihilo minus, quam qui maxime ſolent, urgere. Monſtra, te alienum eſſe à poëtarum fato, quod eandem omnibus rebus neceſſitatem induxit. Dic te horrere ſententiam eorum, qui Deum turpitudinis auctorem faciunt. Clama, & tibi abſolutum illud decretum, quo Deus, nullo ad peccatum habito reſpectu, homines innocentes, pro ſola poteſtate ſua abſoluta, ad æternum exitium deſtinaſſe dicatur; monſtrum horrendum, informe, ingens videri. Dic, te concluſiones omnes abſurdas & impias, quæ ex ſententia tua deducuntur, hæreſes, quæ tibi tribuuntur, non modo non videre, non agnoſcere, ſed deteſtari. Hæc ad ravim uſque repete, explica, inculca, clama, conquerere de injuria, Deum homineſque teſtare: nihil ages; augebunt hæc, non adiment ſuſpicionem. Satis ad hæc omnia reſpondiſſe ſibi videbuntur, qui cum Poëta illud, *ad populum phaleras*, identidem ingeminabunt. Remitte vocis contentionem, loquere blandius, porrige manum, pacem offer: tum vero in promptu erit illud, *Equo ne credite Teucri*; atque ut ruſticus ille apud Comicum Chremes blanditiarum urbanarum ignarus, dicent, *ſibi inſidias fieri.*

 §. 10. Tam-

Παραδιατριβαὶ quid?

Διατριβὴ Græcis inter alia scholam significat.

L. Vivis verba de Scholis rixosis. lib. 1. de causs. corrup. art.

Et Caselii de disputantibus. Quid sit διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀ-

§. 10. Tametsi vero hoc lolium sponte sua, ut sunt homines natura ad rixas proni, satis cresceret: tamen ne quando perniciosa hæc herba deficiat, seminaria quoque litium constituuntur, ludique, quibus mature teneri animi hoc veneno imbuantur, aperiuntur. Diatribæ, quas verius, quam Diogenes quondam Cynicus Platonis *διατριβὴν*, *κατατριβὰς* dixeris: quales fuerunt quondam Scholasticorum Philosophorum scholæ, de quibus graviter Ludovicus Vives conqueritur: *Puer in scholam deductus primo confestim die jubetur disputare, & docetur jam rixari, qui fari nondum potest.* Quo fit, ut Academiæ Scholæque, quæ scholæ pietatis, scholæ sapientiæ esse debebant, totidem fiant Myrmillonum familiæ, in quibus discipuli à Magistro lanista ad vana hæc certaminum ludicra præparentur. Et utinam tantum vana essent, utinam non perniciosa & pestifera, veraque essent Caselii verba, qui contentiosum, quod in hoc ludo formatur, genus hominum *pestem esse teteriorem dicit, quam vulgus hominum judicat.* Neque vero in tanta hominum perversitate tales rixarum magistri unquam deerunt. Quemadmodum enim in morbis corporis gustus quandoque ita depravari solet, ut ægro-

ægrotus salubrem cibum fastidiens non nisi noxium appetat: ita qui hoc morbo infecti sunt, non veritatem modo, quæ, ut Publius Mimus ait apud Macrobium, *Nimium altercando amittitur*, sed omnem penitus veritatis gustum ita perdiderunt, ut nihil jam ipsis præter lucrum dulce sit. Ideo enim solum contentiosum hoc, *non quietum*, ut quondam Cicero vocavit, *disputandi* genus sequuntur, quia quæstuosum est; & erit semper, dum invenientur homines stolidi, quibus splendido pietatis zelique pro religione prætextu imponere poterunt; qui Theologiam, *cognitionem veritatis secundum pietatem*, in altercando positam & pugnacissimum quemque optimum Theologum esse putabant. Audi hic iterum Vivem docentem, quid suo tempore hos rixarum ludos pepererit: *Humilibus, inquit, & sordidis ingeniis, quique dejecto capite hæc sola intuerentur levia & momentanea, parum est visum magnum pretium ab studiis probitas aut veri intelligentia, quæ duo illi, quod non satis acutè cernerent, nec quantæ essent æstimationis assequerentur, præsentem mercedem quæsiverunt pecuniæ vel auræ popularis.*

λη θείας νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν.

De causs. corrup. art. l. 1.

§. 11. Hæc omnia efficiunt, ut Logomachia non tantùm sit morbus gravissimus,

Spiritus contradictionis &

alii perniciosi fructus scholarum rixosarum. mus, sed etiam contagiosus: sic enim fit, ut adolescentes studiorum tyrocinio peracto, quos ex Academiis in Ecclesias pietatem & religionem afferre oportebat, in curias prudentiam, in forum æquitatem, in familias concordiam, ad parentes honorem, ad propinquos amorem, ad amicos fidem, ad cives humanitatem, ad inimicos ipsos patientiam & mansuetudinem; nihil aliud ex his scholis domum afferant, quam perpetuum dissentiendi, etiam ubi nullus dissensus est, pruritum, quem vulgo *spiritum contradictionis* vocare solent; artem ubique controversiam inveniendi, levissimumque errorem, & quodlibet verbum minus aptum in pestilentissimam hæresin mutandi; adversaria referta formulis calumniandi; animos in disputationibus irreconciliabiles; pectora plena odii, plena irarum; cerebrum plenum sinistrarum suspicionum; linguas aspidum; ora maledica; calamos non nisi ad lædendum acutos; frontem corrugatam; adducta supercilia; oculos minaces; vultus truces, & vel ipso aspectu iis, quibuscum disputant, terribiles. Hæ rixarum scholæ fecerunt, ut tempore Scholasticorum Theologia, Philosophia, Artes omnes perpetua fuerint jurgia, &

ceu

ceu totidem nocturna, ubi nemo quem aut quo modo feriat videt, certamina; futiles Logomachiæ, plane, ut tum temporis *totus pene*, liceat mihi ad hoc aptare verba Hieronymi, *ingemuerit Orbis, & se Logomachum factum esse sit miratus.* Quid igitur mirum, si Apostolus, ne ab hujus morbi contagione corripiamur, fugere nos jubet? fugere tanquam pestiferos, qui hoc morbo sunt infecti: fugere scholas illas, ubi virus hoc maturè tenellis discentium animis instillatur: fugere tanquam veneficos, qui, neglecta sedata veritatis inquisitione, pietatis nomine abutentes, in corrumpendis atque imbuendis hoc morbo adolescentium animis aut gloriam aut lucrum quærunt. Hæc sunt lineamenta: hi colores, quos ad depingendam morbi nostri gravitatem ab Apostolo Paulo mutuati sumus; nunc si quæ alia perniciosa sunt Logomachiarum effecta persequamur.

ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων.

§. 12. Enimvero si nihil aliud in Logomachiis vitii esset, quam quod Synodus quondam Alexandrina de illis pronuntiavit: Esse videlicet λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον, μηδὲ ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ Φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν, hoc ipso, quod inutiles sunt, satis quoque noxiæ

Alii perniciosi Logomachiarum effectus.

Synodum hanc refert Calvis. ad A. C. 362.

noxiæ forent. Dum enim frivolis his controverfiis tempus terimus, atque ut eleganter eadem Synodus ἐπὶ τοῖς λεξειδίοις φιλονεικοῦμεν, quot utiliora, imo quot neceffaria prætermittimus? Monftrat nobis Theologia falutis viam. Proficiendum in cognitione Dei, in cognitione noftri, proficiendum non in eruditione modo ac fapientia, fed in fide, in fpe, in charitate. Et nos cum tantum penfum habeamus, quafi nihil effet, quod ageremus, puerorum inftar literis, & fyllabis ludimus. Quin ingredimur denique veræ fapientiæ viam? omnis hic mora periculofa eft; fatis litibus eft datum, fatis difputationi: incipiatur aliquando actio; mors inftat; quanto fatius eft, ut ab ea deprehendamur agentes, quam de verbis concertantes?

J. Camerarii parabola in Logomachos.

Egregie huc quadrat parabola, quam in vita Philippi Melanchtonis, Joachimus Camerarius in difputatorum noftrorum gratiam ingeniofe confictam narrat: *Quendam ne in facinore deprehenfus manifefte opprimeretur, juffum fuiffe fibi profpicere, & fuga confulere, demonftratumque locum, quo evadere concederetur, ubi nimirum in area puteum vidiffet. At ifte cum ad locum veniffet, & non reperiffet puteum, fed ruinas quaf-*

dam

dam veteris putei, recurrit & expostulat cum monitoribus, ac negat esse in eo loco, sed ruinas putei. Quid tua? inquiunt illi, non enim ut biberes, sed ut fugeres suasimus. Reperistine autem demonstratam maceriam? Reperi, inquit ille; at vos non debuistis putei, sed ruinarum veteris putei facere mentionem, non enim iste jam puteus est, sed aliquando fuit. Tu vero, inquiunt illi, tibi prospice, & maceriæ ruinas quærito, non disputato de putei ruinis, si tibi tua salus curæ est. At vos, inquit ille, tamen male monstratis. non nos quidem, inquiunt hi, male monstravimus, sed tu male tibi consulis rixando alieno tempore. Dumque non desinit iste nugator altercari, adveniunt qui comprehendere eum volebant, & correptum inter litigandum ad supplicium trahunt. Satis sapientibus dictum, at nostris disputatoribus parum fortasse.

Quod si vero nobis tantopere bella placent; nondum nobis hostes quibuscum pugnaremus deerant, ut jam

Secundum vota Persarum sua
Urbs hac periret dextera.

Certare poteramus cum Hoste generis humani, qui id agit, ut perpetua inter homines diffidia spargat, & ex quolibet verbo male intellecto Eridis pomum cudat: pugnare nobiscum ipsis, cumque

 affecti-

affectibus noftris, qui nos fingulis pene momentis ab officio abducunt, tum vero à charitate tranfverfos fæpe agunt, ut feftuca in fratrum oculis trabs, verbum mutatum hærefis effe videatur; pugnare cum opertis veritatis hoftibus, cum apertis; cum iis, qui negant Jefum Chriftum in carnem veniffe; cum iis, qui confcientiis vinculum injiciunt, qui ferro, flammifque fidem propagant, qui tot victoriis de noftris fratribus gloriantur. Tot hoftes cùm habeamus, tot pericula cum nobis undique impendeant, tot victoriarum occafio cum nobis fuppetat,

Cumque fuperba foret Babylon fpolianda trophæis,

Nos certamus in commune nefas, &, ne caufa nos excufet, fæpiffime propter voces certamus.

Logomachiarum nocumenta in aliis difciplinis.

§. 13. Jam fi à Theologia ad alias Artes Difciplinafque tranfimus, quantum illis nocuerunt inutiles, & inanes, quæ tot volumina occuparunt, tantum temporis comfumferunt, Logomachiæ? Audimus toties fapientiffimorum hominum querelas, cùm tantum in fcientiis & difciplinis fingulis à doctis viris motum femper fuerit, tam parum tamen effe promotum. Sunt, qui conquerantur cum Hippocrate de

de artis longitudine, vitæque brevitate: Cum Theophrasto *accusent naturam, quod corvis & cornicibus vitam diuturnam; quorum id nihil interest: hominibus, quorum id maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse ut omnibus perfectis Artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur.* Cic. l. 3. Tuscul. quæst.

Nos potiori jure accusamus tot vanas hominum curas, interque has potissimum illud, quantumcunque est in Logomachiis & inutilibus disputationibus, inane. Audi hac de re *Senecam: Ideo*, inquit, *homines non discunt necessaria, quia supervacua didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit: Miser si tam multa supervacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: In his libidinosior Anacreon an ebriosior vixerit: in his an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. I nunc, & longam esse vitam nega. Adeo præceptum illud salutare excidit: Tempori parce. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupationes, quantum somnus. Metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus studiis loquor: Philosophi quantum habent supervacui, quantum ab usu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & conjun-*

Seneca hac de re judicium, Epist. 88.

junctionum & præpositionum proprietates, descenderunt, & invidere Grammaticis, invidere Geometris, quicquid in illorum Artibus supervacuum erat, transtulere in suam.

Ad Scholasticorum cæcas Logomachias applicatum.

Quam vellem Stoicus iste Scholasticorum tempore vixisset, quantum fuisset in frivolas eorum disputationes & ineptas circa verba curas invectus? Quid enim aliud toto illo tempore, quo hæc natio dominatum Artium & Scientiarum occupavit, philosophari fuit, quam disputare? quid disputare, quam λογομαχεῖν, & quidem illo plerunque pugnæ genere, quod Logomachiam cæcam appellamus? Didicerunt nimirum adolescentes in illis disputationibus non tam quæ responsiones, quibus argumentis, quam quæ verba, neque ab ipsis neque aliis satis intellecta, quibus verbis quadrarent. In hoc disputationum obscurissimarum luto cum hæserint fere omnes, quid mirum est, quod tam parum progressi fuerint? quod vix hoc seculo Philosophia ex tot spinosissimarum quæstionum laqueis extricata veritatem in eodem, quo Democritus olim, profundo quærere cœpit; quod in Physicis v. g. non omnia qualitatibus obscuris, fictisque earum octo gradibus transigantur: Sed quod mecha-

mechanicæ ubique rationes quærantur, eæque perpetuis experimentis confirmentur; in qua via si strenue perrexerimus, spes est fore, ut termini Philosophiæ naturalis tandem aliquousque proferantur. Sin frugibus inventis, glande vesci malumus; reseratis portis in atrio semper hærere; dicet nobis fortasse aliquis in aurem, cum sapientissimo Bacone: *Non officimus, quin Philosophia ista receptas disputationes alat, sermones ornet, ad professoria munera & vitæ civilis compendia adhibeatur;* sed & hoc addet, *sapientiam istam, quam à Græcis hausimus, pueritiam quandam scientiæ videri, atque habere quod proprium est puerorum; ut ad garriendum prompta, ad generandum invalida, & immatura sit. Controversiarum enim ferax, operum effœta est. Adeo ut Fabula illa de Scylla in literarum statum, qualis habeatur, ad vivum quadrare videatur; quæ virginis os & vultum extulit, ad uterum vero monstra latrantia succingebantur & adhærebant. Ita habent & scientiæ, quibus insuevimus, generalia quædam blandientia & speciosa; sed cum ad particularia ventum est, veluti ad partes generationis, ut fructum & opera ex se edant, tum contentiones & oblatrantes disputationes oriuntur; in quas desinunt, & quæ partus locum obtinent.*

Bac. Verulamii verba de iisdem. Org. scient. in præf.

Memini

Theologi cujusdam eadem de re narratio.

Memini Theologum quendam mihi narrare, se, cum adolescens Philosophiæ operam daret, atque dictata præceptoris, uti tum moris erat, domi diligenter describeret, supervenisse Patrem, atque arrepta charta, cum vidisset, prolegomena esse Logica, cum in aliis satis longa, tum præcipue in vero Logicæ genere demonstrando, sitne illud ars an scientia: Tum vero patrem indignatum, vanæque filii diligentiæ misertum dixisse, Apage has ambages; quin tu accingeris aliquando & discis Logicam tuam, parum sollicitus, sitne illa ars appellanda an scientia? Idem pene cæteris omnibus dici potest, qui non adolescentiam modo, sed ætatem omnem in Logomachiis istis conterunt: quin vos discitis aliquando rerum naturalium causas, qui de naturæ definitione ejusque genere tantopere disputatis? discitis aliquando liberales esse, qui quæritis sit ne Liberalitas tam in accipienda, quam in expendenda pecunia? & sic de aliis.

Ridicula olim inter Stoicos aliosque Philosophos controversia.

§. 14. Fuit quondam inter Stoicos aliosque Philosophos controversia, cujus vix sine risu meminisse possumus, *an cum sapientia bonum sit, etiam sapere sit bonum:* Negabant Stoici sapere bonum esse, tametsi sapientia bonum sit: audi rationem,

& si

& si potes capere, cape: quia sapere, dicebant, incorporale est & accidens sapientiæ; itaque neque facit quicquam & prodest; quod autem bonum est, illud prodest; quod prodest, facit aliquid; quod facit, est corpus: corporis nomine substantiam intellexerunt. Alii minus, quam Stoici, subtiles, tam acute distinguere non potuerunt; & sapere æque ac sapientiam bonum esse, tanquam unus aliquis de plebe, dixerunt. Quid enim, inquiunt, an beate vivere non minus bonum est, quam beata vita? Seneca ipse hac in parte à Stoicis suis recedit, & postquam pluribus contra illos disputavit, tandem ita vanos hos Logomachos reprehendit: *Obsecro vos, cur tam necessariam curam majoribus, melioribusque debitam, in re nescio an ficta, certe inutili, terimus? quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? quid mihi profuturum est scire, illud bonum esse, hoc non esse? Temere me geram; subibo hujus voti aleam, tibi sapientia, mihi sapere contingat: pares erimus. Potius id age, ut mihi viam monstres, qua ad illud perveniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere. Hæc est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimam agitare. Tot quæstiones tibi*

Seneca de cijio. Epist. 117.

tibi fortuna posuit, nondum illas solvisti, jam cavillaris. Quam stultum est, cum signum pugnæ acceperis, ventilare? Remove ista lusoria arma: decretoriis opus est.

Plura mala quæ ex Logomachiis proveniunt.

§. 15. Sed & illud ex tot, quibus omnes pene Scientiæ & Disciplinæ undique & undique scatent, Logomachiis oritur malum; quod cum vident homines pauca esse, de quibus non in utramque partem disputetur, veniunt tandem in eam cogitationem, ut existiment, omnia dubia atque incerta esse; aut, si quæ sit certitudo, in Arithmetica & Geometria, ubi nullus istiusmodi disputationibus relinquitur locus, tantummodo esse quærendam. Nam si quid in cæteris, inquiunt, certi est, cur non in eo genus humanum, aut certe ii, qui harum Artium periti dicuntur, conveniunt? Cur quod huic verum, alii falsum; quod huic evidens, alii obscurum videtur?

Nascitur inde apud multos Pyrrhonismus.

Hinc potissimum ortos esse credo Academicos, Pyrrhonios, eorumque ἐποχὴν, σκέψιν, ἀπορίαν, ἀκαταληψίαν, & fortasse idem hodiernis Libertinis, Deistis, atque Atheis originem dedit. Certe Seneca Academicorum & Pyrrhoniorum dubitationem subtilibus & inutilibus disputationibus attribuit: *Audi*, inquit, *quantum mali*

mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta veritati sit. Protagoras ait de omni re in utramque partem disputari posse ex æquo: & de hac ipsa, an omnis res in utramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ videntur esse, nihil magis esse, quam non esse. Parmenides ait, Ex his, quæ videntur, nihil esse in universum. Zenon Eleates, Omnia negotia dejecit, ait nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonii versantur & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui novam induxerunt scientiam, nihil scire. Epist. 88.

Sed errant illi, qui ex tanta de omnibus pene rebus disputationum multitudine concludunt, nihil certi esse. Quod si enim propius plerasque illarum aspicerent, viderent non veras in illis dissensiones esse, sed quas verba aliter atque aliter intellecta præ se ferant: viderent nullam pene esse disputationem, ubi partes non in pluribus conveniant, quam discrepent: viderent causam, cur in Mathematicis disciplinis non tot, quot in aliis, sint dissensiones, non eam esse, quod aut Mathematicæ certiora sint principia, aut quod nullæ demonstrationes in aliis disciplinis locum habeant, sed hanc potissimum, quod Mathematici in significatione verborum quibus utuntur, utuntur au-

tem plerisque horum soli, melius conveniant,& convenire possint,quam qui vocabulis ex communi plebis usu petitis utuntur,in quorum significatione neque omnes conveniunt, neque iidem sibi constant.

Morbus hic literatos literasque in contemptum adducit.

§.16. Illud vero minime hic prætereundum est, quod morbus hic literatos literasque omnes, si quisquam alius, in contemtum adducit, imperitorumque dicteriis exponit. Inter hos enim morbos hic noster numerari potest, qui alios homines non ad commiserationem, sed, ut multi, ad risum commovent. Non jam loquor de religione, cui nec ipsi sæpe infidelium cachinni pepercerunt, cum frivolas nostrorum hominum disputationes audiverunt.

Ejus rei exempla. Ex Joh. de Secubia.

Johannes de *Secubia* Hispanus, in præfatione *particularum indeclinabilium*, fatetur, *gloriosas in generatione sua progenitores fecisse libros*, (Concordantias) *Alphabetico ordine, sed præcipue vocum declinabilium*, addens, qua occasione collegerit ipse partim *proprio Marte*, partim opera vicaria *sui Capellani M. Waltheri Schonaw Scoti* reliquas voces non flexiles, nempe in usum concilii Basiliensis, ut hinc adversus Græcos vox particularum EX & PER, illinc adversus Hussitas & Bohemos voculæ NISI omnes excuterentur: *Irrisisse enim* *Sul-*

Sultanum Turcicum Græcos veniam eo proficiscendi petentes, quod Christiani ob tam exiles & contemtas dictiones, tantopere digladiarentur invicem, dum Orthodoxi Spiritum S. tam ex Patre quam Filio procedere, Græci vero saltem ex Patre per Filium contendebant. quemadmodum Turcarum ille Imperator risisse dicitur cum à Græcis quibusdam Patribus audivit, quænam Græcæ Ecclesia cum Latina intercedat controversia: dicendum ne sit cum Latinis, *Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio.* an cum Græcis *à Patre per Filium.* Vix enim credibile barbaro Imperatori videbatur, homines sanæ mentis ob unicam particulam, ita enim putabat, tantopere dissidere posse.

Non toties risit Romana olim plebs, cum genus illud gladiatorum, qui ex equis, galea frontem oculosque tecti pugnabant, *Andabatas* vocabant, spectare solebat: non tantum splenes spectatorum & pulmones exercuerunt, tot vani cœcorum equitum cursus, tot in aërem ictus, quantos ludos præbent non sapientibus modo, sed infimæ etiam plebi nostri Logomachi. Hinc est, quod satyræ, quod comœdiæ hodiernæ in his hominibus ridendis sibi temperare non possint.

Quis non rideat, cum Satyricum Ita- *Ex Boccalino relat.*

 lum

ex Parnaſſo. c. 21. lum lepide, ut ſolet, bellum Grammaticale inter ludimagiſtros deſcribentem legit, ideo in Parnaſſo exortum, quia inter illos convenire non poterat, *an vox* conſumptum *cum* p, *an ſine* p *ſit ſcribenda*; ab altera parte ſtante Paulo Manutio, ab altera Dionyſio Lambino: cumque hæc in pugna ad verbera & arma ventum fuiſſet, Manutium Lambino veterem lapidem, in quo conſumptum cum *p* ſcriptum fuerit, ruſticius monſtratum naſo impegiſſe, ejuſque os confregiſſe. Fabula hæc eſt, ſed quo tendat, nemini poteſt eſſe obſcurum.

Ex Molierio. Mariage Forcé Act. 1. ſcen. 4. Et quis riſum continere poteſt, qui Philoſophum illum apud Comicum videt? (nam qui minus liceat mihi Gallicum laudare Poëtam, quam Græcum aut Latinum) vah! quam iratus eſt? quot conviтiis adverſarium impetit? quantum inſcitiam exaggerat hominis, qui nunquam Philoſophum pictum, quod dicitur, viderit? *quomodo ponit eum infra infimos*, liceat mihi hæc verba ex Latina comœdia mutuari, infra omnes *ſtultos*, *ſtolidos*, *fatuos*, *fungos*, *bardos*, *blennos*, *buccones?* quomodo fidem Quiritium implorat? quomodo præ iracundia alloquentem non audit? Quærere ex illo, quæ tantarum ſit cauſa irarum? quænam ſit illa adverſarii ſenten-

tentia, quæ tantum ipsi stomachum faciat, quam tantopere *aversetur*, *condemnet*, *horreat*, *execretur*; quæ sua, ad quam *pugnis & calcibus*, *unguibus & rostro* propugnandam sit paratus? Dicet tibi, expecta modo, donec ira defervescat: sine, homo ad se redeat: audies tandem, audies, O tempora, o mores! agi de re omnium maxima, sit ne dicendum, *forma pilei an potius figura pilei:* quis neget, ut hæc controversia decidatur, magni Reip. interesse? Perge cum isto disputatore colloqui: videbis hominem omnis prorsus in vita civili consilii expertem, & nonnisi scholasticis tricis & Logomachiis cerebrum impeditum habentem: quem si roges aliquid, quod in vita utile esse possit; nihil respondebit aptum; imo te ne quidem audiet, putabit identidem ex se quæri; *an ens respectu substantiæ & accidentis sit genus univocum? an Logica sit ars an scientia? an objectum ejus sint tres operationes mentis, an tertia sola? decemne sint categoriæ, an una? an conclusio sit de syllogismi essentia? an essentia boni in appetibilitate, an potius in congruentia consistat? an finis & bonum reciprocentur? an finis moveat entitate sua reali an intentionali?* Ultra quæ si quid ex hoc homine cognoscere desideras,

ras, antequam tecum loquatur, nescio quid de orationis origine, natura, usu ordietur, ne scil. contra methodum à magistris præscriptam peccare videatur.

Hinc dicteria & scommata imperitorum in literatos.

§. 17. Ita hodie, ita in scena disputatores nostri depinguntur, & hi ibidem, o dedecus! literati, eruditi, Philosophi, Doctores appellantur. Hoc cum audiunt rudes literarum, quantopere sibi in illa inscitia sua placent? quam abjecte de Liberalibus Artibus sentiunt? quantopere illud omne, quod eruditionis nomine comprehenditur, contemnunt? Nempe ab ipsis doctus & fatuus pro eodem habentur; scholas non jam aspiciunt, ut bonæ mentis officinas, sed ut bonæ mentis impedimenta, ingeniorum corruptrices, in quibus sapientes stulti, stulti stultiores evadant.

Hic mihi aliquis de Satyricorum & Comicorum petulanti lingua queritur: non repugno, quin his irascamur, indigne factum! clamemus: ulciscamur illorum dicacitatem, invehamur in scurrilitatem eorum, mala multa ingeramus. At postquam animo morem gessimus, redeamus ad nos ipsos, & de iis etiam, quid enim attinet ulcera nostra celare, conqueramur, qui poëtis istiusmodi, disputationibus suis ineptis ludendi materiam præbent.

bent. Riſerunt hæc non ſoli poëtæ, non ſoli in ſcena mimi, ſed graves etiam Philoſophi: *hæc*, inquit Seneca, *diſputamus attractis ſuperciliis, fronte rugoſa. Non poſſum hoc loco dicere illud Cæcilianum: o triſtes ineptias! ridiculæ ſunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus, quomodo ad virtutes venire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal ſit; ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine; niſi contra fortuita convaluit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando prædomuit.* Epiſt. 113.

§. 18. Videmus igitur, qua ratione ii ſæpenumero, qui ſapientiæ ſtudium profitentur, vulgi fabula fiant. Interea vero, dum ex hoc morbo convaleſcamus, non eſt quod imperiti literarum nobis inſultent, & quaſi ab hoc morbo prorſus alieni eſſent, omnes Logomachias in ſcholarum & Academiarum parietes concludant. Egrediamur aliquantiſper ex ſcholarum umbra in lucem, & quid in rebus publicis, quid in foro, quid in curia, quid in celebritate agatur, videamus. *Sunt etiam extra ſcholas Logomachiæ.* *in foro. in curia.*

Hic vero, quis crederet etiam Logomachiis aditum patere? Exemplo nobis ſit non Græcula aliqua Reſp. de verbis ad ſuperſtitionem uſque ſollicita. Non De- *Earum exempla. Demetrius R.*

G 4 me-

Plutarchus in Apophtheg.

metrius ille Rex, qui cum Athenienſibus fame laborantibus frumentum dediſſet, hancque liberalitatem ſuam ad populum retuliſſet, *barbariſmi, qui imprudenti exciderat, indicium ſexcentis medimnis ſe remunerare velle promiſit.* Non doctæ Athenæ,

Suidas. *Athenienſes.*

quæ civitas, fame licet preſſa, in ſummis anguſtiis beneficio peregrini opem & pecuniam pollicentis uti noluit: donec benefactor, qui verbo minus Græco δανειῶ opem tam neceſſariam promiſerat, *correcto ſolœciſmo* δανείσω dixiſſet. Exemplo nobis ſit, victor ille terrarum populus, minime ille quidem ineptus, & in verbis curioſus:

Romani.

exemplo Roma, *cui par eſt nihil, nihilque ſecundum.* Exoſos Tarquinii Regis ſuperbia fecit, quid? reges? Tarquinium? imo potius *nomen Regum, nomen Tarquiniorum.* Hæc vocabula, hæ ſyllabæ, hæ literæ Romanis odio fuerunt. Hæ Tarquinium Collatinum vindicem libertatis, Regum expulſorem, Conſulatu motum in exilium pepulerunt. Hæ jusjurandum illud Romanis extorſerunt, quo *neminem Romæ ſe paſſuros regnare* jurarunt. Quid tandem jurarunt Romani, ſe *neminem eſſe Regem* paſſuros, an potius *neminem Regem vocari?* Regnum quidem ipſum, dummodo nomen abeſſet, facile ferre potuerunt.

runt. Tulerunt consulare imperium in hoc solo ab initio a regio diversum, quod annuum erat: *præterea enim nihil diminutum erat ex regia potestate. Omnia jura, omnia insignia primi consules tenuere.* Tulerunt dictaturam, quæ potestas non diuturna quidem, sed quamdiu fuit, regia plane fuit. Tulerunt omnibus Magistratibus abrogatis in tertium annum decemviros, à quorum jussis ceu totidem regibus provocare non licebat. Tulerunt denique & Syllæ & postea Caji Cæsaris dictaturam perpetuam, quod quid fuit nisi regnum? Tulerunt bis triumviros, id est, tres sub hoc nomine reges, qui imperium Orbis inter se fuerunt partiti, *factamque*, ut Poëta canit, *tribus Dominis communem Romam.* Tulerunt monarchiam Octavii, dummodo cuncta non sub regis, sed *principis nomine sub imperium acciperet.* Tulerunt servitutem, dummodo libertatis vanum nomen relinqueretur. Tulerunt auctoritatem senatus abolitam, dummodo superessent, qui senatores vocarentur. Tulerunt potestatem summam, dummodo tribunitia potestas, quæ plebis quondam libertatem propugnaverat, diceretur. Passi denique sunt non modo Reges, sed Tyrannos, sed monstra, dummodo ne re-

Liv. verba decad. 1. l. 2.

Lucan. l. 1.

Tacit. Annal. l. 1.

ges, fed aut principes aut Imperatores appellarentur. Si non Caligula aliquis aut Nero; fed Auguftus Titufve, optimi principes, *Reges* fe vocaffent, quantopere adverfus fe patres, equites, plebem concitaffent? quantopere in fe orbem univerfum armaffent? quantum in periculum non regni modo fed vitæ etiam amittendæ fe conjeciffent? quam infame etiamnum eorum nomen in annalibus foret, quam exofum pofteris? non minus certe, quam fuit M. Manlii Capitolini, qui regni affectati damnatus, de faxo Tarpejo dejectus fuit: addito in ejus notam Senatufconfulto, *ne cui de gente Manlia* Marci *cognomen effet*. Ut vel hinc videas, quam infefta Romani cum nominibus bella gefferint.

Liv. decad. 1. l. 5.

Ne vero exiftimes rudem tantum plebeculam acrius nonnunquam pro verbis quam pro re pugnaffe: iftud nonnifi Patribus & Senatui attribui poteft. Agitabatur inter patres & plebem controverfia de confulatu cum plebe communicando. Vincere plebs videbatur: cum patres, qui rem fibi tenere non poffe videbantur, pro nomine retinendo pugnarunt: non recufarunt, quo minus ratio plebis haberetur in confulari poteftate, dummodo ne

Liv. decad. 1. l. 4

ne consules sed tribuni militum consulari potestate crearentur.

Ipsum quoque Sacerdotium morbus hic infecit. Solebant ante ejectos Tarquinios sacra quædam à Regibus peragi. Regibus exactis nemo ad ea idoneus videbatur: quare inveniendus erat aliquis, cui *Regis nomen* imponeretur, quique *Rex sacrificulus* appellaretur: Ita remedium huic malo, nomine isto inventum esse videbatur: sed extemplo alius extitit ex hoc nomine terror: nihil enim tum magis quam regis nomen metuebatur. Ne igitur hic *Rex* non potestate sua, nullam enim habebat, sed nomine abuteretur, Pontifici erat subjiciendus, ut sic ejus auctoritas coërceretur, ne, ut ait Livius, additus nomini honos aliquid libertati officeret. Liv. decad. 1. l. 2.

Ut jam taceam, quantopere iidem pugnaverint, ut in sacris nonnisi bona verba audirentur; adeo ut vox inauspicata temere missa omnia sacra polluisse videretur: hinc illa: *Favete linguis*, *Bona verba*; hinc tibiarum in sacris usus; impedire nempe debebat earum strepitus, ne vel minimus vocis sonus exaudiretur, quo sacra profanari existimabant. An non hoc erat pro verbis pugnare? Bartholin. de Tibiis c. 5. p. 187.

Et si de veris certaminibus loqui malumus,

mus, etiam cum hostibus pugnaturi Romani, non armis modo sed vocabulis, sed nominibus militem instructum esse voluerunt. Notum est ex Livio aliisque, in delectu habendo, Consules pro tribunali sedentes, vel sellis in foro positis, civium singulorum nomina citari jussisse. Hic vero maxima religione observatum est, ut primus miles *bono fieret nomine*, & aut *Valerius*, aut *Salvius*, aut *Statorius* appellaretur. Thraso apud Comicum ad Sangam, quem centurionem suum vocat:

Cicer. l. 1. de divinat.

Quid ignave? peniculone pugnare, qui istum
huc portes, cum hoste cogitas?

Eodem modo Romanis tum dicere licuit: quid vos superstitiosi, verbisne nominibusve, qui de his tantopere solliciti estis, cum hostibus vestris pugnare cogitatis?

Et hodie dantur Logomachiæ extra scholas.

§. 19. Neque vero hodie minus, quam olim, Logomachiarum etiam extra Scholas reperiri, credendum est. Quantopere enim & hic de vocibus sæpe pugnari solet? Quoties accidit, ut, postquam aliquandiu homines inter se litigaverint, tandem utrique parti appareat, nullum fuisse inter ipsos dissensum? quoties accidit, ut, si quis à consuetis loquendi formulis recedit, quanquam idem prorsus dixerit, aliud dixisse videatur.

Sunt

Sunt qui, cum Orationem Dominicam vernacula lingua recitant, Latinorum, Græcorumque exemplo contra Germanicæ Linguæ genium pronomen in duobus primis vocabulis nomini poſtponant. Quid levius hoc eſt? Et tamen ſi in multis id locis mutare velles, univerſus offenderetur populus, & tantum non novam religionem introduci quererentur.

Quoties fit in ſententiis dicendis, ut omnes adverſos, omnes diſſentientes habeas: muta, non ſententiam, ſed unum alterumve verbum, omnes protinus tibi aſſentientes habebis?

Nunquamne fuerunt integri populi, qui, ut Romani quondam, Regum pertæſi, Reges, protectorum nomine, ferre potuerunt? Nulline reperiuntur, qui libenter ſerviunt, dummodo liberi vocentur?

Multi lubentius, quicquid nomine ſignificatur, amittunt, quam nomen.

Sane dantur multi, qui lubentius, quicquid nomine ſignificatur, amittunt, quam nomen; & contra alii æquiore animo malum nomine ſignificatum, quam nomen ferre ſolent. Sunt qui paupertatem ſine querimonia patiuntur, dummodo ne pauperes dicantur. Sunt, qui ad viliſſima miniſteria ſe demittere non erubeſcunt: dummodo honeſtum iis nomen quæratur. Invenies, quibus, ut quondam Ovidio

Poë-

Poëtæ, mitius exilium videtur, fi non exules, quod durius nomen videtur, fed relegati, quod mollius, appellentur. Cave quosdam, qui podagra laborant, podagra laborare dicas: aliud quidvis huic morbo nominis impone: non tam doloribus podagræ, quam hoc nomine irritantur.

Gloria cupido fæpe Logomachia.

Honorum, gloriæ cupido, quid aliud fæpe eft, quam pugna pro verbis? Pugnant hi pro inanibus fine re titulis, illi pro honorum gradibus, alii pro immunitatibus, & privilegiis, quæ fæpius in folis verbis confiftunt. Pugnant non ut docti, fapientes, prudentes, pii fint, fed ut ita nominentur. Pugnant pro elifo dentibus aëre, pro illo ψιθυρισμῷ aquam ferentium, pro illo fufurro viliffima mulierculæ dicentis, ὗτος ἐκεῖνος, *hic eft ille*, quo fe Demofthenes tantopere delectatum effe fatebatur. Pugnant pro vana nominis immortalitate acrius quam pro folida & beata immortalitate animæ, & ita pugnant quidam, ut Heroftrati exemplo parum curent, utrum nomen fuum laudetur, an vituperetur, dummodo ne prorfus nomen, i. e. hæ literæ, hæ fyllabæ intereant.

Ælian. l. 9. c. 17.

Ut & Divitiarum cupido.

Ipfa illa, qua pluribus nihil folidius videtur, tam immoderata divitiarum cupido,

do, quid aliud ſæpe eſt, quam Logomachia? Ille avarus, qui tantopere contendit, ut opes opibus cumulet, non ut iis unquam utatur, ſed gazæ incubet,

Ut magnus Draco, quem canunt Poëtæ Martial. lib. 12.
Cuſtodem Scythici fuiſſe luci.

pro qua re pugnat, quam ut nominetur dives? Quid enim præterea ad ipſum ex tot congeſtis auri argentique acervis lucri redeat, quam nomen divitis, equidem non video.

Bella ſæpe non niſi Logomachiæ.

Et quis non mirabitur, ſi ipſa atrociſſima bella ſæpe Logomachias eſſe dixero. Ut jam de eo non dicam, vanos nonnunquam Principum titulos cauſſas maximorum bellorum eſſe: pro qua re utplurimum tot corporum ſtragibus, tot ſanguinis fluminibus, tot urbium incendiis, tot agrorum depopulationibus pugnare ſolent Reges, quam ut nomen Magni, Victorioſi, Audacis acquirant, ut nomen ſuum etiam poſt mortem in annalibus legatur, ut poſteri vocem hanc, (horreant, ament, nihil refert,) in ore habeant; tanti hæc eſſe videntur; tum vero cum Poëta dicunt:

Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam.

Quid tandem? multane pars tui? imo vero

vero vox caſſa, nomen inane & pleriſque odioſum, pictæ in charta ſyllabæ; &, ſi vis, literæ marmori inſculptæ, nihilque præterea. Bene eſt, quod bella hæc magnis ſe auctoribus tuentur, auderemus alioquin dicere; ea, ſi cauſſam ſpectamus, ſæpe numero non minus vana non minus ridicula eſſe, quam ineptiſſimæ Magiſtrorum in ſcholis Logomachiæ; nunc non audemus.

Logomachia morbus curatu difficilimus, pluribus de cauſis.

§. 20. Deſinant igitur frivolas ſcholis diſputationes exprobrare ii, quibus nihil eſt cum illis commercii. Habent & ipſi ſuas Logomachias, habent, quibus medicinam faciant, ægrotos; ſed hos illi, quorum intereſt, curent; nos ad noſtros, à quibus digreſſi ſumus, curandos revertimur. Sed & hoc ad hujus, dè quo loquimur, morbi gravitatem accedit, quod curatu difficilimus ſit: accidit enim hic, quod in plerisque animi morbis, ut pars morbi ſit, ignorare morbum. Corporis plerumque morbos agnoſcimus, fatemur: Animi non item: quid ita? ineſt omnibus aliquid aut turpitudinis aut ſtultitiæ? Hæc vero quis agnoſcit, quis, ſi agnoſcit, fatetur? Quæ vero ſpes ſalutis eſt, ubi nemo ſe ægrotare ſentit? ubi Medicum nemo quærit, nemo audit.

Idem

Idem plane est hujus morbi nostri genius. Adi nostros Logomachos; inculca illis vulgatum illud: *ubi in sensu convenitur, de verbis non est litigandum:* comproba id Gregorii Nazianzeni * dicto: οὐδὲν περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσι.' Objice illis Aristotelem † suum dicentem: Εὐλαβητέον πρὸς τοὔνομα διαλέγεσθαι. Adde Ciceronis * illud: *Rebus intellectis in verborum usu faciles simus.* item alterum: *Vitiosum est controversiam intendere propter nominum mutationem.* Laterem lavabis, nihil horum ad se pertinere existimabunt.

*Orat. 39. in sancta lumina.

† in Topicis.

* Lib. 3. de fin. Ad Herenn.

Accede propius, dic, quam potes, blandissime cum servo illo Terentiano.

Fortasse unum aliquod verbum hanc inter vos iram conciverit.

Hic vero, te non amplius ferent iracundi homines. Putabunt se insaniæ insimulari, saltem levitatis aut cæcitatis. Ergone, inquient, nos tibi homini acuto, & ad pacem faciendam de cœlo scilicet delapso, Logomachi videmur, vitilitigatores, cæci, quorum acumen ultra syllabas & literas non penetrat. Tales tibi quoque videntur majores nostri, vah quam graves, quam sapientes, quam sancti viri! qui iisdem de controversiis tanquam de

H rebus

rebus graviffimis, tanquam pro aris & focis, toties difputarunt. Vani igitur erunt, ridiculi, inepti, tot noftri, tot aliorum libri de his contentionibus fcripti. Vanæ tot difputationes habitæ. Vana trophæa noftra ex his pugnis reportata. Vana tot eruditorum encomia. Tempus omne, quod his datum eft, inutiliter confumptum. Fruftra toties irati fuimus; Cum umbra etiam pugnaverunt præceptores noftri, hoc erit ardoris, hoc virtutis præmium:

Hoc pretium ftudii vigilatorumque laborum, ut populo fpectaculo fint, & tanquam de umbra Afini tam diu certaverint, cum larva pugnaverint, bella fine hofte gefferint, in circulis rideantur.

Hinc confeftim nova difputatio: an prior difputatio Logomachia fuerit: & cum nova difputatione nova animorum exacerbatio, novæ rixæ, nova convicia. Hic partes iram in conciliatorem vertunt, qui Logomachiam difputationibus fuis admixtam effe dicit: Ifte enim plerumque non aliam ab iis, quibus optime confultum vult, gratiam init, quam ut utrique parti æque odiofus fit, imo magis etiam odiofus, quam altera alteri fuit ufque adhuc, præfertim in rebus ad Religionem per-

pertinentibus, ubi Logomachi pro gloria Dei pugnare, si non ipsi sibi videntur, certe aliis videri volunt. Quod si enim verissimum illud Verulamii est: *Pessima res est errorum ἀποθέωσις & pro peste Intellectus habenda est, si vanis accedat veneratio:* Non minus sane periculosa res est ἀποθέωσις & consecratio Logomachiarum, si totidem pro Deo & Patria pugnæ habentur, ut quod morbum hunc tantum non prorsus insanabilem reddit.

Tum enim iis, qui acutius disputationum levitatem cernunt, &, quod cernunt, ingenue profitentur, idem plerunque accidit, quod illis inter Græcos Philosophis, qui propius, quam rude vulgus, ad cognitionem unius Veri Dei accedentes, larvas illas Deorum eorumque infinitam multitudinem atque adeo totam plebeculæ superstitionem riserunt. Quemadmodum enim hi propterea ἄθεοι vocati sunt, atque in summo apud populum odio fuerunt: ita illi nostri Logomachiarum judices, utrique parti invisi, ab altera *callidi*, *versuti*, *impostores*, *fraudulenti* appellantur, *qui homines adolescentulos eductos libere in fraudem illiciant, sollicitando & pollicitando illorum animos lactent;* ab altera vocantur *tepidi* in religione, *fri-*

gidi, *indifferentes*, *prævaricatores*, *proditores*, *transfugæ*, &, ficubi ira crefcit, *profani*, *impii* atque *Athei*.

Ita gratiæ aguntur iis, qui peftem hanc curare aggrediuntur: quis non, hac mercede propofita, Medicus effe velit? Contra illi foli fancti, illi religiofi, illi zelotæ funt, qui nihil remittunt adverfariis, omnia eorum dicta in hærefes transformare, leviffimas quafque diffenfiones, immane quantum exaggerare fciunt, omnem tolerantiam, omnem manfuetudinem, concordiam, tanquam communionem Chrifti cum Belial execrantur; qui identidem ex cathedra, ex fuggeftu cygneam Didonis Virgilianæ repetunt cantionem:

ftirpem & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite noftro
Munera, nullus amor populis nec fœdera funto.

Hoc plebeculæ placet. Lubentius audiunt, qui adverfarios, quam qui vitia fua petunt. Quid tu? audiviftine hodie Noftrum. Hui quam ftrenue fe geffit? quantopere invectus eft in eos, qui fratres noftri effe volunt? Quomodo eos in orcum deturbavit? Hic vir, hic eft! hic adverfarios fuos ferire novit! Hoc ftat Orthodoxia! Quis non tanta gloria propofita,

ta, libenter huic militiæ nomen det, quam nos Logomachiam appellamus?

§. 21. In hoc etiam morbus, cujus curationem suscepimus, periculosus admodum est, quod magnopere verendum, ne, dum illum sanare volumus, augeatur, veraque ex apparenti controversia fiat. Quamprimum enim aliquem mones, videat, ne de verbis cum adversario certare dicatur, hoc tanquam gravissimo convicio offensus & exacerbatus, incipit dissensum verum inter se & eum quicum disputat quærere, neque desinit, donec aliquem tandem, ubi nullus ante fuit, exsculpserit. Majores nostri non fuerunt Logomachi, non vitilitigatores; fieri igitur non potest, ut hæc fuerit eorum sententia; ita enim sentiunt, quibuscum disputabant, adversarii: alia fuit. Ergo novam, de qua ne somniarunt quidem, illis affingit sententiam, eamque ipse amplectitur, tantum ut ne fateri cogatur, illos, quos tantopere admiratur, Logomachos fuisse illos, quos tantopere odit, secum sensisse.

Logomachia morbus periculosus, ob metum ne illum augeamus dum sanare volumus.

Epicurus in voluptate summum bonum posuit, sensu non malo, ipsa enim hæc sunt Epicuri apud Laërtium verba: *Constat igitur, quando voluptatem beatæ vitæ dicimus* Lib. 10.

Epicurus in voluptate, bono sensu, summum bonum posuit.

cimus finem, non intelligere nos eas voluptates, quæ sunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiam, quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, qua nimirum sensus jucunde dulciterque afficitur: veluti quidam ignorantes, aut à nobis dissentientes, aut alioquin adversum nos male affecti interpretantur: sed illud duntaxat intelligimus, μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχὴν, non dolere corpore, neque animo perturbari. Si quidem non compotationes, commessationesque perpetuæ: non ipsa puerorum mulierumque consuetudo: non piscium deliciæ, aut quæcumque aliæ mensæ lautioris cupediæ, jucundam vitam pariunt, sed quæ cum sobrietate serenoque animo est ratio.

Alii Philosophi, non tam contra Epicuri sententiam, quam contra vocabulum voluptatis *disputant.*

Hæc quanquam sententia Epicuri fuerit, tamen non ferunt eam alii Philosophi, imo propter hoc ipsum Epicurum Philosophi nomine indignum exclamant. Hinc tot disputationes sapientissimorum hominum non tam contra Epicuri sententiam, quam contra vocabulum voluptatis. Qui hos sequuntur, vix credere possunt, vanas fuisse has disputationes: quare intelligunt ita Epicuri sententiam, ut ab adversariis explicari audiunt. Credunt Epicurum, i. e. hominem, quem aliis in rebus sapientem fuisse putant, summum bonum

bonum in vita perpetuo luxu, comessationibus, compotationibus, aliisque obſcœnis corporis voluptatibus diffluente posuiſſe. Hanc ſententiam, ii quorum ingenio convenit, quorumque ſenſus titillat, non deſunt qui amplectantur, gaudent, quod ad tantum Philoſophum ſectæ hujus originem referre poſſunt. Hinc illi, ut vocat Flaccus, *Epicuri de grege porci*, hinc illi *inſanientis ſapientiæ conſulti*; Hinc Piſo ille apud Ciceronem, quo nihil libidinoſius, nihil impurius, nihil intemperantius cogitari poteſt, *laudat Philoſophos, qui dicuntur præter cæteros eſſe auctores & laudatores voluptatis*. Hinc denique Epicurei, qui jam non verbis, ſed revera & toto, quod ajunt, cœlo à reliquis Philoſophis diſſentiunt, ſed non minus diſſentiunt ab Epicuro, quo nihil continentius nihilque temperantius fieri potuit. Cic. orat. pro Sext.

§. 22. Præterea quoties alicui in diſputationis æſtu locutio aut vox excidit, minus apta illa quidem, & quæ aliud plane, quam quod dicere volebamus, ſi accuratius loqui voluiſſemus, ſignificaret? hæc protinus ab adverſario arripitur, in peſſimum ſenſum detorquetur, fiunt inde conſequentiæ; Alter quid faciat? pudet fateri, ſe melius loqui potuiſſe, hoc enim *Vox temere elapſa, & defenſa pertinaciter, abit in Logomachiam, curatu difficilem.*

esset, concedere adversario: defendendum est quicquid excidit, hæc lex disputantium. Hinc nascitur Logomachia, quæ ab initio benigna verbi minus apti interpretatione facile sanari posset. Hoc vero toties exagitatur, ac propugnatur, ut tandem, qui male locutus est, ne male locutus esse videatur, male sentiat: & defendat denique, quia adversarius ita vult, sententiam, de qua ante ne cogitavit quidem, tantum ne fateri cogatur, inepte, imperite, pueriliter, insulse, quod ad nauseam ipsi occinit, aut se, aut præceptores esse locutos. Hinc iterum vera ex Logomachia controversia.

Præsertim odio inter Logomachos accedente.

Odium etiam inter Logomachos ejusdem rei caussa esse potest: non enim propter dissensus levitatem odium quoque leve est:

Ter. Hec. a. 3. s. 1.

Non maxumas, quæ maxumæ sunt interdum iræ, injurias
Faciunt: nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est:
Cum eadem de caussa est iracundus factus inimicissimus.

Hic vero pudet cum eo sentire, quem odio habes, quem aversaris. Unde fit, ut cum ab adversario ante non nisi verbis alienus fueris, verbis ad satietatem utrinque expli-

plicatis, cesset aliquando Logomachia, sed non cesset odium. Vis dissentire ab inimico, si non in eo, in quo te dissentire putasti, certe in alio; quod non desinis quærere, donec aliquid in ejus sententia, quod oppugnare possis, invenias: Ac vereor, ne à tua ipsius etiam, ne à majorum sententia recedas, simulatque eandem ab adversario credi videas; tantum ne hosti tam odioso assentiri videaris. Ita crescere solent lites, ita dissensus, qui ab initio exilis est, sensim augetur, aliis ex aliis, veris ex apparentibus natis controversiis: ac nescio an pleræque ex iis, quæ eruditos dividunt, exiguæ ab initio fuerint, & quædam Logomachiæ; at, non secus ac tumores ulcerum à duris manibus tractati violentius, disputando creverint.

CAP. V.

De morbi hujus caussis, quæ in linguis sunt.

§. 1.

QUam late pateat *Logomachia*, quantaque sit hujus morbi gravitas, satis nos arbitror demonstrasse. Neque multi hæc laboris res fuit, cum vel solus primi *Rei difficultas.*

H 5 cujus-

cujuſque libri aſpectus exemplorum, quibus ad id probandum opus erat, admonere nos potuerit: prorſus ut ludendum nobis ſæpius, quam ſerio diſputandum fuerit. Nunc, ſi cauſſas hujus morbi quærimus, aſperior nobis atque ardua magis via incipit: philoſophandum eſt; inſpiciendi non ſolum libri, ſed homines; excutiendi abditi animorum receſſus. Quo magis veniam ſperamus, ſicubi à nobis aliquid in difficilima inquiſitione non erit animadverſum.

Logomachiarum cauſa omnes ad duo genera reducta.

§. 2. Omnes mihi Logomachiarum cauſſæ ad duo potiſſimum genera referri poſſe videntur: culpa enim hujus rei vel *in linguas*, quibus diſputantes utuntur, rejici poteſt, vel in *ipſos diſputantes*: de illo prius, de altero deinceps dicam.

Spirituum à corpore ſejunctorum diſſenſus, qualis?

Enimvero ſi quis eſt inter Spiritus à corpore ſejunctos diſſenſus, verus eſt, non apparens, ſententiarum non verborum: propterea, quod cogitata ſua, non vocibus, ſed aut ſola voluntate, aut alio quodam cogitandi modo nobis incognito alii aliis manifeſta faciunt. At nullum inter nos, quamdiu corpori ſumus affixi, immediatum eſt animorum commercium: corpore tanquam mediatore quodam atque internuncio mentes noſtræ utuntur; ejuſ-

ejuſque motibus, ac præcipue oris vocibus, quid ſentiant, ſignificant: quæ ſigna cum ſæpe obſcura & fallacia ſint, fit, ut ſæpiſſime inter nos litigemus, non quod revera diverſa ſentiamus, ſed quod alii alios non intelligimus.

Diſſenſus inter diſputantes, à ſermone diſputantium provenit, verborum varia ſignificatione, & vocum homonymia.

Fallacia atque obſcura hæc ſigna voco: nulla enim, ut hinc incipiam, lingua eſt, quæ non plurima habeat vocabula πολύσημα diverſa ſignificantia: (quæ de vocabulis dico, eadem de locutionibus atque adeo de integra oratione intelligi ſemper velim) unde toties accidit, ut verba eorum, quibuſcum diſputamus, aliter atque ab iis intelliguntur, interpretemur. Diſſentire eſt de eadem re diverſa ſentire: ſed cum diverſis rebus idem nomen impoſitum eſt, fit, ut diſſentire videantur de eadem re, qui non niſi de diverſis eodem nomine ſignificatis diverſa ſentiunt.

Controverſia de ſaltationibus.

Saltationes ſunt qui laudant, ſunt qui execrantur. Quid? tanta inter homines ejusdem rationis participes ſententiarum eſt diſtantia? Ita quidem videtur, ſi in verbis hæremus: at ſi remoto verborum involucro rem ipſam putamus, videmus tantam judiciorum diverſitatem non eſſe de eadem re, ſed de diverſiſſimis. Hic

fortaſſe

fortaſſe ſaltationis voce neſcio quam motuum mimicorum petulantiam ad laſciviam excitandam unice comparatam; ille honeſtam quandam corporis exercitationem ad ejus mobilitatem, venuſtatem, dignitatemque augendam inſtitutam intelligit. Quid mirum igitur, ſi de oppoſitis oppoſita dicuntur?

Logomachiarum fontis ubertas.

§. 3. Sed quanquam hæc omnibus nota ſint, pauci tamen ſatis conſiderant, quæ ſit hujus Logomachiarum fontis ubertas. Dici enim non poteſt, quanta ſit vocum in omnibus linguis homonymia, quanta phraſium amphibolia. Hebræi uno verbo non tantum diverſa ſed contraria notant. Evolvat aliquis Lexica: percurrat indices auctorum; inſpiciat Concordantias, quas vocant; videbit, omnes propemodum loquendi formas, omnia nomina, omnia verba, imo omnes orationis particulas diverſa ſignificare, non tantum apud diverſos, ſed ſæpiſſime apud eosdem. Et tamen quantilla ambiguitatum pars obſervatur aut in tanta multitudine obſervari poteſt? Notantur obviæ, inſignes, quæ ab unoquoque attendente facile diſtingui poſſunt, innumerabiles aliæ leviores, ſubtiliores, quæ nonniſi à perſpicacibus diſcerni poſſunt,

præ-

prætermittuntur. Ut non nimis audacter Chryſippus Stoicus, & cum eo alii plures nullum verbum eſſe dixerint, quod non ſit ambiguum. contra quem, ſi quis Diodorum Cronum, qui nullum verbum ambiguum eſſe ſtatuit, diſputantem apud Gellium audiet, exemplum ineptiſſimæ Logomachiæ videbit. Ac Chryſippum quidem ſententiam ſuam, in libris, quorum Laërtius meminit, *περὶ ἀμφιβολιῶν. περὶ τῶν τροπικῶν. ἀμφιβολιῶν. περὶ συνημμένης τροπικῆς ἀμφιβολίας.* Aliiſque hujus argumenti ſatis probaſſe arbitror.

Diſputatio interChryſippum & Diodorum Cronum. Gell. noct. Att. l. 11. c. 12. Quintil. l. 7. c. 10. Diog. Laërt. lib. 7. in Chryſippo.

Quæ ut nemini uſque adeo paradoxa videatur, perpendendum, quanta ſit ſive rerum, ſive conceptuum multitudo, quam pauca pro hac multitudine atque adeo infinitate in lingua vel copioſiſſima vocabula, quam multa & hic idem ſignificent. Cogitandum erit in primis, ut vox aliqua idem ſemper apud eoſdem, idem in ore diverſorum ſignificare dicatur, non ſufficere, ut ſignificationes in quibuſdam, in multis, in pleriſque conveniant; neceſſe eſſe, ut in omnibus in minutiſſimis accuratiſſime concordent. Si vel leviſſimum ſignificationi additur demiturve, jam alia res eſt, aliud proinde de ea judicium ferendum. Arboris vocabulo ſignifico

fico aliquid per se existens, extensum, vivens sive nutrimento suscepto crescens, constans radice, trunco, ramis, foliis, floribus. Qui hæc omnia mecum eodem vocabulo significat, tantum adjicit his in mente fructus, aut demit flores; non obstat iste in reliquis omnibus consensus, quo minus aliud atque ego hoc nomine intelligere videatur.

Considerandum porro erit, vocabula, res quas significant, non natura significare, sed libera quadam hominum conventione, quæ tacita magis, quam aperta, casu potius, quam consilio facta fuerit; ac præterea inter voces & res significatas nullam plerunque esse similitudinem. Jam quis credat, omnes eadem lingua utentes, ita in significatione horum signorum arbitrariorum consentire potuisse, aut posse etiamnunc, ut etiam in minutissimis conveniant, tantundemque accuratissime alter, quantum alter, subjecta eidem vocabulo notione comprehendat, nihil ille imprudens demat, quod hic addiderit, nihil addat, quod ille prætermiserit? Quin potius mirum id cuilibet videbitur, si paucos quosdam, si unum & alterum in paucorum vocabulorum significatione tam accurate convenire con-

contingat: præsertim cum consensum hic suum non aliter testari possint, quam vocabulis, quæ & ipsa ambigua sunt.

§. 4. Huc quoque illud accedit incommodum, quod sæpissime longe melius, quid ipsi vocabulis intelligamus, cognoscamus, quam verbis explicare possumus. Quod vel eloquentissimis aliquando contingit, & necesse est ut contingat in iis vocabulis & locutionibus, quæ cogitationes nostras earumque varietates significant, atque in universum omnia ea, quæ non tam *ideâ*, ut loquitur Malebrancius, quam *sensu* quodam atque *conscientia* inter se discernimus.

Sæpe longè quid ipsi vocabulis intelligamus, cognoscimus; quam verbis explicare possumus.

Recherche de la verité Tom. 3. p. m. 167.

Scio, quid sit clare rem percipere; quod in mente lumen oriatur, cum rem ita percipio, sentio: sed quibus verbis id alteri explicem, vix reperio. Scio, quid mens mea agat, cum id agit, quod ego velle voco: si alteri, quid hoc velle sit, explicandum esset, hærerem. Novi aliter me affici cum dulce, aliter cum amarum gusto, sentio discrimen, nunquam hæc confundere soleo: si, discrimen hoc quid sit, ex me quæreretur, quod dicerem, non haberem. Ita multi de pulchritudine faciei, de ædificiorum symmetria, de gestuum venustate, de eo, quod in actio-

Exemplis hoc variis declaratur.

actionibus dictisque decet, de picturarum artificio, de scripturarum variarumque rerum antiquitate, de sonorum diversitate, de vocis & concentus suavitate, de chordarum harmonia, de styli varietate judicant, & eodem modo constanter judicant, alteri judicii sui rationem reddere non possent. Caussa in promptu est, quia non tam judicant ex regulis quibusdam & principiis, quam ex suo de his rebus sensu. Aliter eorum animus afficitur cum faciem pulchram, aliter cum deformem; aliter cum gestus venustos, aliter cum inconditos vident: aliter cum chordas consonantes, aliter cum dissonantes audiunt: aliter cum Epistolam Ciceronis, aliter cum Planci legunt.

Ita sæpe audivi, Antiquarios, quos vocant, numismata vere antiqua à suppositiis atque adulterinis accuratissime quidem distinguere: sententiæ vero suæ rationem reddere non semper posse. Quod mihi nuper confirmavit, Vir harum rerum peritissimus, cujus ego quoties video cimeliarchium,

Ausonias non miror opes Grajasque; sed illum
Qui tot opes capsis, majores pectore servat.

Ex hoc quæsivi aliquando, unde deducantur illa gnorismata, quibus Antiquitatis

tis periti, numiſmata antiqua, à recentioribus, aut ſuſpectæ antiquitatis tam acute diſcernere queant. Hic ille: Vix poſſunt, inquit, hæc regulis comprehendi. Præcipuum hic eſt illud neſcio quid, quod Galli harum elegantiarum ſtudioſi guſtum antiquitatis appellant, quem ii, qui hæc aſſidue tractant, acquirere ſolent. Qui quidem guſtus in nulla alia mihi re conſiſtere videtur, quam quod aliter Antiquarii viſo antiquo nummo, aliter viſo recentiori ad ejus ſimilitudinem efficto, conſtanter afficiantur, tametſi hujus ſenſus diſcrimen eloqui non poſſint.

Ex eadem cauſa fit, ut priſcorum Rhetorum ſcripta legentes, non ſemper quid ſibi velint, intelligamus. Diſtinguit Cicero dictionem *vehementem* Demoſthenis à *dulci* Theophraſti & Demetrii Phalerei. Loquitur alicubi de actione oratoris *admirabili*, *plena ſpiritus*, *plena veritatis*, *plena doloris*: qui hæc nunquam, ut Cicero, ſenſit, verba ejus audit, nihil aut aliud, quam Cicero, intelligit. Qui libros Rhetoricorum ad Herennium ſcripſit, diſtinguit orationem in *magnificam*, *mediocrem*, *tenuem*. Qui exemplis ab eodem additis non eo ferme modo, atque Rhetor, afficitur, hæc verba non capit. Idem nobis

O.fic. l. 2.

Herenn. l. 4.

I accidit,

accidit, fi Longinum de fublimi, Hermogenem de ideis fuis difputantem audimus.

Omnia vocabula, quæ noftros de rebus fenfus fignificant, aliquid ambiguitatis habent.

§. 5. Hinc factum eft, ut omnia vocabula, quæ noftros de rebus fenfus fignificant, ut in quorum fignificatione *accurate* convenire non potuimus, aliquid ambiguitatis habeant. Negat hic, dulce effe fuave: affirmat alter. Vera controverfia eft, fi idem utrinque fuavis dulcisque nomine intelligitur. Fac in hoc effe confenfum, quod uterque nomine dulcis id intelligit, quod fentit, cum mel guftat. At quis fcit, an idem fentiant? Idem objectum aliter hujus, aliter illius fenfum poteft afficere. In vocabulo *fuavis* manifefta eft homonymia: quilibet hoc intelligit, quod fibi gratum eft. jam exigat aliquis ad oppofitionis leges has duas enunciationes: Quod fentit Petrus, cum mel guftat, Petro eft gratum. Quod fentit Paulus cum mel guftat, Paulo eft ingratum: idemne de eodem affirmant & negant? Et tamen hujufmodi difputationes innumerabiles funt, ubi non major, quam hic, eft fententiarum oppofitio.

Diximus eloquentiffimis accidere, ut fuos de rebus fenfus verbis explicare non poffint: id vero vulgo in omnibus fere voca-

vocabulis contingeret, si ex illo quæreretur, quid iis intelligat. Nemo est, qui globum à cylindro atque alia quacunque figura non distinguat. Quære ex rustico quid sit globus? hærebit: explicare non poterit. Nullum videlicet aliud inter globum & cylindrum discrimen novit, quam quod visus suus aliter à globo, aliter à cylindro affici solet: hoc exprimi verbis non potest. Jam si quis considerat, linguas plerasque, non à sapientibus, sed à vulgo paulatim, utque occasio se obtulit, inventas esse; facile judicare poterit, quam accurate in significatione vocabulorum convenerint ii, quorum nullus alteri, quid vocabulo aliquo significet, saltem clare atque distincte, dicere potuit.

§. 6. At præter vocabula ambigua, quæ aliud in hujus, aliud in illius ore, vel in ore unius nunc hoc nunc illud significant, dantur alia, quæ pariter πολύσημα appellari possunt, quippe quæ in unius ore, idque simul, res diversissimas denotant. Cum enim vulgus hominum multa confundat, quæ distinguenda erant, factum est, ut notionibus distinctis, atque adeo oppositis, quæ in unam quodammodo vulgi incogitantia coaluerunt, perinde

Dantur vocabula quæ in unius ore, idque simul, res diversissimas denotant.

quaſi una prorſus res eſſet, unum quoque nomen impoſitum ſit. Quorum, cum ſit inſignis multitudo, ſpeciminis loco pauca adducam. Quoties vulgus ſenſus vocabulo utitur, notione huic nomini ſubjecta conjungit, quæ toto, ut ajunt, inter ſe genere diſſident; quorum alia ad corpus & ejus partes pertinent, harumque motus quosdam ſignificant; alia ad mentem, rem toto cœlo diverſam, certaſque ejus cogitationes denotant: hæcque ita confundit, ut ad diſcrimen eorum, nunquam fere, cum hoc vocabulo utitur, attendat: ſed potius una voce unam quoque rem ſe intelligere exiſtimet?

Exempla varia in vocibus: Senſus.

Idem de illis vocabulis dicendum, quæ ſenſus ſpecies, quæ affectus & eorum ſpecies, qualitates item ſenſibiles ſive patibiles, ut vocant, ſignificant. Hæc omnia eo, quem diximus, modo ſunt πολύσημα; atque iis reſpondent vulgo notiones non diſtinctæ, ſed ex rebus oppoſitis corporalibus & ſpiritualibus conflatæ. Ipſa nomina ſpiritus, animæ, in hunc cenſum referanda ſunt: Hæc cum proprie ventum, halitum ſignificent, tranſlata ſunt ad res cogitantes ſignificandas; ſine dubio ideo, quod majorem cum re cogitante convenientiam vento corporique ſubtili,

Spiritus, anima.

quam

quam crassiori materiæ intercedere arbitrabantur. Hinc factum est, ut hæc nomina translata nescio quid ex propria sua significatione retinuerint; ita, ut, quamvis plerique homines spiritus animæque voce res cogitantes intelligant, tamen cum hac rei cogitantis notione venti. flatus, halitus, tenuis cujusdam aëris aut ignis notionem conjungant. Neque ipsi Philosophi hunc vocum abusum emendârunt, qui animæ nomine, nescio quid, æquabiliter per corpus fusum, quod simul intelligat & velit, simul etiam cibos concoquat, excrementa ab alimentis separet, sanguinem præparet & per corpus diffundat, cor calefaciat, pulmones agitet, arteriarum pulsum excitet, membra moveat, (& quid non?) intellexerunt.

De plerisque vocabulis tropicis dici potest, illa aliquid ex propria significatione secum afferre, unde fit, ut vix unquam his vocabulis disputatores utantur, quin in Logomochias, si non puras, mixtas saltem incidant. Si quis brutis animantibus sensum deneget; non deerit, qui brutis non modo cogitationem negari putet, sed omnes motus & affectiones corporis, ejusque partium, omnia denique, quæ ipse una cum cogitatione hoc sensus

vocabulo comprehendit. Hic si pugnabit, cum umbra pugnabit.

Memini, me ipsum aliquando in ejusmodi Logomachiam incidisse. Statuebam finem corporis nil aliud esse, quam negationem, non existentiam ulterioris extensionis ad corpus aliquod pertinentis. Diversum hic à me sentiebant celebres quidam Philosophi. Ego, ut fit, non cedebam, sed sententiam meam propugnabam: hujus enim veritatem tam clare percipere mihi videbar, quam quæ clarissime unquam percepi. Postea vero, cum cessante ardore sedatiori mente rem perpendere cœpi, animadverti, omnem nostram disputationem Logomachiam fuisse. *Finis* nomen est: cujus significatu plus dissentientes, atque ego, comprehendebant: quod quidem utrique parti licuit. Ego solam partium extremitatem finis nomine intelligebam. Illi præter extremitatem ipsas quoque partes extremas, aut saltem superficiem extremam: quidam etiam figuram, quam certus partium extremarum situs constituit, addiderunt. Quare illorum finem plus esse, quam negationem, uti facile concedo: Ita illi finem meo sensu meram esse negationem vicissim largientur.

Finis.

§. 7. Huc

§. 7. Huc facit, quod Verulamius de verbis obſervat: *Verba*, inquit, *plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax eſt, res ſecant. Cum autem intellectus accuratior, aut obſervatio diligentior, res melius diſtinguere volet, verba obſtrepunt. Quod vero hujus remedium eſt (definitiones ſcilicet,) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipſæ definitiones ex verbis conſtant, & verba gignunt verba. Etſi autem putemus, verbis noſtris nos imperare, & illud facile dictu ſit, loquendum eſſe, ut vulgus, ſentiendum ut ſapientes; attamen hæc omnia non ſufficiunt, quo minus verborum præſtigiæ & incantationes plurimis modis ſeducant, & vim quandam intellectui faciant, & impetum ſuum (more Tartarorum ſagittationis, retro in Intellectum unde profecta ſunt) retorqueant.* *Verulamii obſervatio de verbis.* De augmenr. Scientiar. lib. V. cap. 4.

§. 8. Neque vero ſola homonymia vocabulorum Logomachiarum cauſa eſt, ſed etiam Synonymia. Hinc enim accidit, ut diverſa ſæpe ſentire videantur, iis præſertim, qui in verbis hærent, qui aliis verbis ſynonymis atque ejuſdem ſignificationis idem dicunt. Hic nemini mirum videri debet, ſi linguas, quas magna vocum penuria laborare audivimus, ſynonymorum quoque copia laborare dicimus. *Synonymia etiam ſæpe cauſa Logomachiarum.* *Synonymorum copia unde?*

Fit hoc, tum quod homines ante in familias aut urbes aut populos minores divisi, cum in unum aliquem magnum populum coalescunt, singuli vocabula, quibus ante usi sunt, & in quibus convenire non poterant, in unam linguam conferant: tum ex migrationibus gentium: tum ex commerciis: tum denique casu quodam, aut ex amore novitatis, atque eadem sæpe repetendi tædio. Quin & artifices singuli cum de arte loquuntur aliter fere res, circa quas versantur, atque artis rudes vocare solent. Quod non semper ex necessitate factum est, sed more nostrorum venatorum, ut hoc quoque modo se ab artis imperitis distinguerent. Imo nulla pene est urbs, nullum oppidum, nullus vicus, nulla familia, quæ non verba & loquendi modos habeat proprios. Si cui forte verbum usitatum non incidit, aliud arripit, quo eandem rem significet: alii imitantur: hoc item alii. Id si in angusta aliqua familia fit, verbum fit familiæ; si in aulâ Regis aut Principis, ad cujus consuetudinem omnes componi volunt, omnes ita loqui cupiunt. Hæc demum est urbana dictionis elegantia. Usitatiora provinciis relinquuntur. Sic

Horat. de art. Poët. *Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque,*

Quæ

Quæ jam sunt in honore vocabula: si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Ex his oritur ingens in qualibet lingua synonymorum copia: quam auxerunt Oratores, quibus necessarium videbatur, ad evitandum Auditorum fastidium eadem varie dicere. Unde Rhetorum de commutanda & varianda oratione præcepta, libri de copia verborum conscripti, thesauri synonymorum, Sylvæ vocabulorum. Quibus magnum à Poëtica, quæ de numeris suis implendis sollicita fuit, incrementum accessit. *Ingens in qualibet lingua Synonymorum copia: quam augent Oratores & Poëta.*

Præterea multa his synonyma sunt, quæ ab aliis significatione distinguuntur. Distinguunt veteres, si Lipsio credimus, cassidem à galea, quod illa de lamina, hæc de corio facta fuerit. Distinguunt clypeum à scuto, quod ille rotundus fuerit, hoc oblongum. quoties vero à priscis & recentioribus hæc nomina confunduntur, qui tamen res ipsas minime confunderent? Distinguunt Logici nostri inter scientiam, opinionem, & fidem, quæ nomina sæpe in ore vulgi idem significant. Distinguit Gellius prædam à manubiis, *ut sit præda corporum ipsarum rerum, quæ ca-* *Multa his Synonyma sunt, quæ ab aliis significatione distinguuntur.* Lipſ. de milit. Rom. l. 3. dial. 1. Ibid. dial. 2. Gell. noct. Att. l. 13. c. 24.

 piun-

piuntur; *manubia pecunia ex prædâ redacta.* Hæc nomina aliter Nonius, aliter *Asconius Pædianus*, quidam plane non distinguunt. Hinc idem Gellius: *Est tamen nonnusquam invenire, ita scripsisse quosdam non ignobiles scriptores, ut aut temere aut incuriose prædam pro manubiis & manubias pro præda posuerint.*

Iisdem hominibus nonnunquam vocabula idem significant quæ alias distinguere solent. *Cicero notatus à C. Calcagnino.* Disquisit. 2. in l. 1. Offic. Ciceron.

Iisdem hominibus nonnunquam vocabula idem significant, quæ alias distinguere solent. Quis credat Ciceronem, qui omnes Stoicæ & Peripateticæ Dialecticæ argutias perdidicit, nescivisse distinguere inter Definitionem & Divisionem? Cœlius tamen Calcagninus hujus rei ignorantiam illi objicit, quod in officiis, promissa officiorum definitione, ejus loco divisionem tradat. At nimirum Ciceroni nil aliud propositum fuit, quam, præmissa divisione quæstionum, quæ de officiis fieri possunt, dicere, quam in hoc libro sit pertractaturus: id quod, tum minimè cogitans, quo sensu Aristoteles aut Chrysippus hoc verbo utantur, definire vocat. Calumnia igitur hæc est Cœlii i. e. perversa dictorum Ciceronis interpretatio, & ex calumnia orta Logomachia.

In universum de omnibus vocabulis vicinæ admodum significationis, sive quæ res,

res, inter quas tenue valde diſcrimen eſt, ſignificant, dici poteſt: ea ſæpiſſime eſſe ſynonyma, non tantum in ore multorum, qui accurate non loquuntur, quique prorſus, diſtingui eorum ſignificationes, neſciunt, ſed etiam in ore peritiſſimorum, qui ad leviſſimam ſignificationum differentiam alias non ignotam non ſemper attendunt. Ex quo rurſus patet, quam dives & hæc vocabulorum Synonymia ſit Logomachiarum ſcaturigo.

§. 9. Philoſophi, quorum nomine Theologos, Juriſconſultos & Medicos hic quoque comprehendimus, qui defectus Linguarum emendare ſunt conati, magnam præterea linguis mutationem attulerunt. Cum enim ad plura in rebus, circa quas verſabantur, attenderent, ad quæ vulgus hominum non attendit, multaque inter ſe diſtinguerent, de quibus diſtinguendis illiterati, quibus fere Linguas debemus, non ſunt ſolliciti, factum eſt, ut cogerentur multa nova vocabula invenire: eorum, quæ jam in uſu fuerunt, ſignificationem mutare; quædam latiora, quædam anguſtiora reddere: quorundam ſignificationi aliquid addere, aliorum aliquid demere: quæ vulgo ſynonyma ſunt, ut rerum multitudini nomina reſponde-

Philoſophi qui defectus linguarum emendare ſunt conati, magnam linguis mutationem attulerunt.

fponderent, diftinguere. Sicque alia eruditorum, alia plebis lingua nata fuit, quæ pluribus Logomachiis originem dedit.

Idque pluribus Logomachiis originem dedit.

Quoties enim reprehenduntur, tanquam contra artis principia peccantes, quorum unicum hoc peccatum eft, quod artis lingua non loquantur? Quoties illud auditur: quis Philofophorum ita loquitur? Cum potius quærendum fuiffet, an Sapientes ita fentirent. Quoties plebs Philofophis, Philofophi plebi defipere videntur: cum tamen idem fentientes, pariter aut fapiant aut defipiant? Accedit, quod nulla Philofophorum fecta cum altera in hac linguarum mutatione convenire potuerit, cum quælibet, non expectato alterius confenfu, arbitrio fuo ufa fuerit, de quo alteri conftare non potuit. Neque, qui ejufdem fuerunt fectæ, hic accurate confenferunt; non enim certo confilio omnia vocabula, quibus alio, ac vulgus, fenfu utebantur, definiebant, ut Mathematici folent: & fi id voluiffent, fortaffe verba idonea non femper inveniffent, fed talia, quorum fingula nova definitione indiguiffent. Imo neque iidem Philofophi in fenfu vocabulorum fibi conftare potuerunt, faltem eorum, quæ cum vulgo ipfis fuere com-

communia, nunc Philoſophorum, nunc vulgi ſenſu, huc enim ſæpe à multitudine trahebantur, illa accipientes. Hinc perpetuæ Logomachiæ inter vulgum & Philoſophos: Logomachiæ inter Philoſophos diverſarum ſectarum: Logomachiæ inter ejusdem ſectæ Philoſophos: quocunque denique aſpicias, Logomachiæ.

De Logomachiis ex terminis Philoſophicis & Theologicis ortum trahentibus optime judicat Georg. Calixtus in judicio de controverſiis inter Lutheranos & Reformatos: *Facile eſt hodie terminos, quos diximus diverſimode intelligi, rebusque ipſis aptari quum aliquandiu Philoſophia & diſciplinæ diverſimode fuerint traditæ, & nova illa atque prava Ramæa inſtitutio veteres terminos partim aboleverit, partim aliter, ac olim accepti fuerunt, intelligere docuerit. Hinc itaque fit, ut à nonnullis termini quos diximus, vel omnino non intelligantur, vel aliter quam eorum fert, ſive indoles, ſive hactenus apud alios receptus uſus accipiantur.* pag. 17. 18.

Conſentit judicium Stephani Gauſſeni: *Ariſtoteles*, inquit, *dividit cauſſas, in materiam, formam efficientem & finem. Efficientem porro dividunt in procatarcticam, proegumenam & inſtrumentum. Bene hactenus; ut quod illi* (Theologi quidam) *diviſiones ſuas ad* Diſſert. de natura Theologiæ.

ad omnia Theologiæ adhibent & ineptire aliquando malunt, quam suum illum numerum caussarum non invenire, & illi suo labore consequuntur, ut pro una controversia, quæ Christianorum animos distinebat, sex septem pullulascant quarum absque illis divisionibus esset, nihil unquam cuique venisset in mentem; atque ita velitandi, altercandi, contradicendi, & per eandem lineam serram reciprocandi finis nullus est.

Cap. VI.

De iis qui sententiam suam non recte proponentes, Logomachiarum caussæ sunt.

§. 1.

Disputantes variis modis caussam præbent Logomachiis.

QUinam *in linguis* Logomachiarum fomites lateant, vidimus; jam qui sint *in ipsis disputantibus*, dispiciendum. Hîc vero culpa est à duarum partium alterutra, vel utraque. Cum ii, contra quos disputatur, sententiam suam non recte proponunt: ii vero qui contra disputant, sententiam alterius sua culpa non recte intelligunt. Priori modo, nam de illo in hoc capite dicemus, peccatur *obscuritate verborum*; quæ nonnunquam *invo-*

involuntaria eſt, nonnunquam *voluntaria* & *affectata*. *Involuntaria* appello, cum homines perſpicue loqui non poſſunt: *affectatam*, cum perſpicue loqui nolunt.

Obſcuritas verborum vel involuntaria eſt, vel affectata.

§. 2. Ac prius quidem vitium ſummis quandoque ingeniis adhæret; cum enim ipſi facile obſcuriſſime ab aliis dicta intelligant, fit, ut alios ſuo pede metientes ſua quoque obſcure dicta intelligi exiſtiment; imo nunquam videntur ſibi obſcure loqui, quibus nihil fere in aliis obſcurum videtur. Quibus quidem obſervandum eſſet ſaluberrimum Quintiliani præceptum, qui Oratori ſuo non tam curandum eſſe vult, *ut auditor ipſum intelligere poſſit, quam ne omnino poſſit non intelligere.*

Illa ſummis quandoque ingeniis adhæret, & cur?

Quintilianus laudatus. l. 8. c. 2.

Sunt, qui exiſtimant, ſi ipſi, quid ſibi velint, ſciant, alios pariter id ſcire, itaque orationi neceſſaria quædam verba, ſine quibus cætera intelligi non poſſunt, ſubtrahunt, non animadvertentes, ſibi hunc defectum facilius eſſe in mente ſupplere, quam aliis, qui non omnes divini ſunt. Quidam exiſtimant, alios tantam afferre attentionem ad ſcriptorum ſuorum lectionem, quantam ipſi ad compoſitionem eorum attulerunt: in quo illos decipit cæcus ſui & ſuorum amor; id enim tum fieret, ſi alii tanti noſtra, quanti nos

Recenſentur cauſa aliquot obſcuritatis.

nos ipsi, facerent. Obscuritatem quoque pariunt verba male cohærentia, atque impeditus eorum ordo: quemadmodum enim ordo perspicuitatis, ita confusio obscuritatis mater est. Quod malum non nunquam inde provenit, quod in aliis cogitationibus defixi aut subinde ad alias inter loquendum delabentes, ad ea, quæ dicimus, non satis attendimus: nonnunquam ex præcipitantia quadam, quod loqui incipimus, antequam totum, quod dicere volebamus, animo concepimus, & quid ex illo primum, quid deinde dicendum, consideravimus. Quod in publicis disputationibus potissimum contingit: ubi affectus mentem perturbant, atque, ut sereno animo de dictorum nostrorum ordine cogitemus, non permittunt. Sæpe vero confusio in verbis confusionem in mente sequitur: ut eo ordine res proferamus, quo concepimus, ut non omnino male Cartesius dixisse videatur, eos, *qui ratione plurimum valent, quique ea quæ cogitant, quam facilimo ordine disponunt, ut clare & distincte intelligantur, aptissime ad persuadendum dicere posse.* Malim tamen, *aptissime ad docendum* dixisset: nam ad movendum, in quo potissimum Oratoris facultas cernitur, plura, quam Philosophus vult,

De Methodo. p. m. 4.

Cartesius correctus.

vult, requiruntur: plane ut quandoque impedita & male cohærens oratio affectum dicentis exprimens ad movendum ac propterea ad persuadendum aptior sit. Qualia sunt illa Nisi Virgiliani:

Me me: adsum, qui feci: in me convertite ferrum.

§. 3. Plerunque vero obscuritas sermonis ex eo oritur, quod ipsi, quæ dicere volumus, non clare percipimus: ut sæpe tenebræ orationis tenebras mentis prodant. Nonnunquam, cum mira & mire dicere volumus, cogitationes nostræ tam alte volant, ut ipsi eas non amplius conspiciamus. Conquerimur aliquando, verba nobis, quibus mentem explicemus, non suppetere, ubi merito nobis diceret Flaccus: de re prius cogita, *Alia obscuritatis causa, quando ipsi quæ dicere volumus, non clare percipimus.*

Verbaque provisam rem non invita sequentur. Horat. de art. Poët.

Imo fit sæpissime ut loqui velimus, cum nihil prorsus intelligimus, ac, quid dicere velimus, nescimus: ubi non potest non obscura esse oratio.

Id accidit sæpe in conflictibus disputationum: ubi turpe videtur adversario cedere. Respondenti defendenda est thesis. At est falsa: defendenda tamen. At non habet, quod respondeat: hoc nihil *Obscuritates sæpe in conflictibus disputationum, unde*

ad rem, respondendum tamen. At nescit, quid loquatur: quid tum? loquendum nihilominus; donec Opponens sileat. Si mens ipsum deserit; sentiat tamen adversarius, linguam nondum ipsum deseruisse. Similiter licet Opponens satisfactum sibi putet, non ideo statim acquiescendum: turpe est primo ictu prosterni: turpe tam cito terga vertere. Urgendum est argumentum: instandum. Sed jam solutum est: nihil refert. Loquendum, etsi nihil, quod dicas, habeas: Ut doctus videaris, necesse est, ut loquaris, non semper necesse est, ut aliquid dicas.

Eruditi sæpe & extra conflictum obscuri.

§. 4. Sed & extra conflictum eruditi sæpe verba profundunt nihil significantia: cum docent: cum videri volunt discipulis suis intelligere, quæ non intelligunt. Durior in Oratorem suum Crassus est apud Ciceronem: quem si audis; *oratio, si res non subest ab oratore percepta & cognita, aut nulla sit necesse est aut omnium irrisione digna: Quid est enim*, ait, *tam furiosum, quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subjecta sententia nec scientia?*

De Orato- re l. 1.

Philosophis hoc maxime accidere videtur.

Philosophi majore semper libertate gavisi sunt: quibus licuit, semperque licebit *ad ignorantiam tegendam*, ut loquitur Hob-

Hobbesius, *verba invenire, ex quibus nulla ſententia exprimi poſſit.* Licet aliis iis uti, *dum putant ſe dicere aliquid, cum nihil dicunt.* Si quis ex Philoſopho quærit, quænam ſit cauſſa, quod magnes ferrum ad ſe trahat: quam turpe, quam ruſticum foret, hic ſtatim ignorantiam ſuam profiteri? Quis ferret in Philoſopho plebejum illud: Neſcio? Quanto ſatius eſt dicere: cauſſam hujus rei eſſe *formam ſubſtantialem* magnetis, quæ, quoniam magno Philoſophiæ naturalis damno, una cum reliquis omnibus ſubſtantialibus formis, *ignota* ſit, niſi quod illas *ἐντελεχείας* quaſdam eſſe cognoſcamus, ex *qualitatibus* intelligi debeat. *Qualitatem* autem magnetis non eſſe *qualitatem primam*; cum non ex *forma elementari immediate emanet*, ſed *qualitatem ſecundam*, quippe quæ *emanet ex forma mixti.* Hæ *qualitates* cum ſint vel *manifeſtæ* vel *occultæ*; quarum hæ in *ſympathias* & *antipathias* dividuntur: qualitatem ſecundam magnetis ad occultas, atque inter has ad ſympathias eſſe referendam; cum hujus ſpecies ſit, *qualitas attractrix* qualem in magnete cernimus. Quis non crederet in his verbis graviter & vultu magiſtrali ex cathedra pronunciatis magna latere myſteria? At qui attentius hæc

Hobbes de Homine c. 10. §. 3.

Id oſtenditur exemplo virtutis magneticæ.

considerabit, cum Æsopica vulpe exclamabit: *ὦ οἵα κεφαλή, καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει!* O quantus verborum ambitus sensum non habet! Talia sunt plura.

Spiritus aliter in loco esse ac corpora quis nescit, qui modo scit, quid sint spiritus, quid sint corpora? de modo quo spiritus sint in loco, si Scholasticos interrogas; in promptu est responsio: Hanc esse inter corpora & spiritus differentiam, quod corpora sint in loco *circumscriptive*, spiritus autem *definitive*. Si postquam hæc vocabula non sine magna difficultate memoriæ impressisti, quæris, quid igitur hæ tam longæ voces significent? nihil ex illis exsculpi posse videbis, quod intelligas, quam spiritus non ita in loco esse atque corpora, quod ante tibi non erat incognitum. Erit etiam aliquis, qui negabit spiritus esse in loco: imperitiam esse ita loqui; in *ubi* esse, non in loco: si quæris, quomodo igitur locus & *ubi* inter se distinguantur; ridebit ignorantiam tuam, & an igitur nescis, inquiet, hoc esse discrimen, quod locus semper corporibus, *ubi* semper spiritibus à Philosophis tribuatur.

De vocibus mente cassis Malebrancii verba.

§. 5. De his vocibus mente cassis ita sapientissimus Philosophus: *Vocibus homines* (liceat mihi meo potius more auctoris verba

verba Gallica convertere, quam Latinum interpretem sequi,) *& sibi & aliis satisfacere consueverunt. Dummodo verba aures ne offendant, tametsi sensum non habeant, satis est, ut ab hominibus recipiantur. Hæc est, quæ in orbe valet, moneta. Exclusa est ex commercio hominum veritas, usque eo, ut neque loquentes neque audientes ullam ejus rationem habeant. Scire loqui, summum naturæ donum videtur. Quam imaginatio parit loquendi facultatem, certissima plurimis placendi ars est; semperque, ut rumpantur Cartesiani, memoria vocabulis incomprehensibilibus refertæ suus inter homines honor constabit.* Ad voces has laudatus Scriptor refert *vagas*, ut vocat, & *generales*. Suntque tales, ut aliquid quidem in genere & confuse significent, sed non id in specie & distincte, quod significare debent. Quo pertinere ait, cum vulgo dicitur, corpora tendere ad *centrum* suum: decidere propter *gravitatem*: ascendere propter *levitatem*: moveri per *naturam*, mutare identidem *formas*, agere per *virtutem*, *qualitatem*, *facultatem*. Omnia denique vocabula, quæ non *distincte aut rem*, aut *rei modum* significant. Quibus qui utuntur, iis applicat verba Syracidis: *Scientia insensati inenarrabilia verba.* Idem affirmare non dubitat

Recherche de la verité Tom. 3. p. 179. & seq.

Syrac. 21.22.

effe, qui multa confcripferint volumina, in quibus locus ab ipfis Scriptoribus intellectus rarior avis fit, quam quifquam exiftimet.

§. 6. Percurrimus ita præcipuas orationis obfcuræ, quæ quidem nobis invitis talis eft, & fpecies & cauffas: jam quomodo ex hac Logomachiæ oriantur, demonftratu non eft difficile. Quoties enim cum eo difputamus, quem non intelligimus, pugna non eft inter noftram & illius fententiam, quam ignoramus: fed inter noftra & illius, quæ non intelligentes legimus vel audimus, verba: Ut ille, qui non ita loquitur, ut facile intelligi poffit, neceffario aliis hac verborum obfcuritate Logomachiæ occafionem præbeat. Quod fi vero quis neque ipfe five in difputationis æftu, five extra difputationem, quid dicat, fcit: aut fcit, fe nihil dicere: tum vero oritur ineptiffimum illud difputandi genus, quod nos in tertio capite *Logomachiam Cæcam* appellavimus.

Logomachiæ oriuntur ex obfcuritate orationis affectata.

§. 7. Idem quoque malum oritur ex obfcuritate orationis affectata. Quæ tanto magis eft reprehendenda, quo major hic in loquente culpa eft. *Neque hoc vitium,* ait Quintilianus, *novum eft, cum jam apud Titum Livium inveniam, fuiffe præceptorem ali-*

Probatur teftimoniis.

Quintiliani: Inft. Orat. lib. 8. c. 2.

aliquem, qui discipulos obscurare, quæ dicerent, juberet. Id quod ex inepta persuasione profectum esse dicit, qua multi ducuntur, *ut id jam demum eleganter atque exquisite dictum putent, quod interpretandum sit.* Ut Erasmus, *quosdam tum demum sibi ingeniose dicere videri*, ait, *si ad eos intelligendos opus sit ingenio.* De oratoribus loquitur Fabius: quod si enim de Philosophis sermo illi fuisset, exempla longe antiquiora attulisset. *Erasmi: De cop. Verbor.*

Heraclitus init quorum dux prælia primus Lucret. l. 1.
Clarus ob obscuram linguam.

Notus Armeniorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Magorum apud Persas, Brachmanum apud Indos, Æthiopum, Hetruscorum, sapientiam non divinam modo sed humanam occultandi mos: quem à Noacho omnes hos populos accepisse, sunt qui putant; cui fabulæ liber, qui sub Berosi nomine circumfertur, originem dedit. Ab Hetruscis hic mos ad Romanos, ab Ægyptiis per Orpheum & Pythagoram præcipue ad Græcos transiisse videtur. *& exemplis variis.* Beros. antiq l. 3.

Notæ sunt fabulæ Græcorum, quibus universam Philosophiam comprehendi ajunt. Noti Pythagoræ numeri, & qui hos à Pythagora accepit, Platonis, quo- *Fabulæ Græcorum. Numeri Pythagorici.*

 rum

rum obſcuritas in proverbium abiit, ut obſcuriſſimum quodque *numeris Platonicis obſcurius diceretur*. In univerſum Pythagoreos & Platonem *fabulis* orationem obſcurare, cum de aëris poteſtatibus, vel de cæteris Dis loquuntur: cum vero de *ſummo Deo* ac *mente*; *ad ſimilitudines & exempla confugere*, Macrobius * auctor eſt. Obſcuritatem in Timæo Platonis agnoſcit, qui in Platonis ſcriptis fuit verſatiſſimus, Cicero †; & qui ſuperiori ſeculo Platonicam Philoſophiam renovavit, Marcilius Ficinus docet, *ea, quæ Plato ſcripſit de anima & ejus circuitu aliter, ac verba ſonant, intelligi debere*.

Cic. ad Att. l. 7. ep. 13.

* In ſomn. Scip. l. 1. c. 2.

Plato.

† lib. 2. de fin.

Plat. Theol. l. 7. c. 4.

Ariſtoteles.

Nota ſunt Stoicorum mirabilia: nota aliorum Philoſophorum ἀπόῤῥητα. Nota in primis Ariſtotelis *Acroamatica*, *Eſoterica* & *Epoptica* ſcripta. Nota ejus, quam, ut loquitur Simplicius, ἀντὶ παραπετάσματος, *loco velamenti* elegit ἀσάφεια: quæ tanta fuit, ut Themiſtius ſectator & interpres Ariſtotelis, affirmare non dubitet, *eum ita ſcriptis ſuis obſcuritatem inſperſiſſe, ut ſepia, cum ſeſe piſcatoribus occultare vult, atramentum aſpergit*. Ipſe Ariſtoteles Alexandrum ægre ferentem, quod ea, quæ ab ipſo didiciſſet, emiſſis libris acroaticis vulgaverit: bono animo

A. Gell. noct. Att. l. 20. c. 5.

esse jubet: ξυνετοὶ γάρ, εἰσι, inquit, μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασι. Forte ne his quidem: si modo verum est quod Themistius ait, *stultitiam esse, omnia Aristotelis dicta intelligere velle*. Id quod, si nihil aliud, tot Aristotelis interpretes, quorum numerum jam suo tempore *ad duodecim millia pervenisse* Franciscus Patritius ait, abunde demonstrant. Discuss. Peripat. Tom. I. l.10.p.145.

Ut Platonis ænigmaticam obscuritatem Sectatores ejus sunt imitati, quos in Platone interpretando *mirum in modum mysteriorum pruritu titillari, & non tolerandas alioqui tenebras novis tenebris cumulare* conqueritur Platonis interpres Joh. Serranus: ita Aristotelici, qui fortasse in aliis præceptorem assequi non potuerunt, in obscuritate non modo assecuti sunt, sed superarunt, prorsus, ut post tot interpretes Græcos, Latinos, Arabes, non modo nihilo planior, sed in quibusdam obscurior sit. Quod beneficium præcipue Scholasticis debet, qui Aristotelem non genuinum, sed qualem ex Arabico conversum acceperant, interpretandum sibi sumserunt. *Platonici.* In argumento Timæi. *Aristotelici.* *Scholastici.*

Posteaquam enim hæc barbara colluvies Philosophiam inundavit; Deus bone! quod chaos ortum est? quanta vastitas? quam omnia sepibus & spinis obsita? quæ

tenebræ? quæ obscurissima vocabula, quæ distinctionum portenta, introducta sunt in Philosophiam? quis numerus *abstractionum, præcisionum? quæ entia rationis objective, subjective & effective? quæ distinctiones distinctionis in realem & rationis, ac rationis distinctionum in distinctiones rationis ratiocinantis & rationis ratiocinatæ? quæ realitates majores & minores? quæ entitates modales? quæ formalitates? qui actus substantiales, accidentales: primi, secundi: compositi, divisi: signati, exerciti? qui status, quæ ampliationes? quæ principia individuationis, quæ suppositalitates, quæ materiæ signatæ, quæ haeceitates, ecceitates, petreitates, quidditates, identitates? qui appetitus formarum? qui appetitus centri? quis vacui horror? quæ qualitatum plaustra?* Et quis enumerare posset omnes *Albertistarum, Occamistarum, Thomistarum, Scotistarum, Realium, Nominalium*, elegantias? Quod tamen aliquo modo ferendum esset, si hæ tenebræ Philosophiam Scholarum solam, non omnes artes & disciplinas, non ipsam Theologiam ita occupassent, ut Theologiam in Theologia vix videre licuerit; ac vix hodie tenebræ discuti possint.

Caussa obscuritatis. §. 8. In his omnibus si caussam obscuritatis quæris; varia afferuntur. Philosophos, ajunt, hac ratione cavisse, ne sa-

ſapientia nimis vulgata vileſceret: nimirum quemadmodum de Perſarum Regibus *traditur*, *eos ſpecie majeſtatis occuli conſueviſſe*. Dicunt, hanc ſemper fuiſſe inter Sophiſtas & Philoſophos differentiam, quod illi oſtentant, ſi quid ſciunt, hi occultant. Addunt, *inimicam eſſe naturæ apertam nudamque expoſitionem ſui: quæ ſicut vulgaribus hominum ſenſibus intellectum ſui vario rerum tegmine operimentoque ſubtraxit: ita à prudentibus arcana ſua voluit per fabuloſa tractari*: adjiciunt, ipſam religionem occultari, *ut figuræ defendant à vilitate ſecretum*. Verentur denique, ne Philoſophia, ſi nuda vulgi oculis exponatur, vile fiat plebis proſtibulum. De Ariſtotele ſpeciatim Simplicius ait, *eum in Acroamaticis data opera obſcurum eſſe voluiſſe, ut ſegniores ab hujusmodi ſtudio repellat*.

Justin. l. 1. | Macrob. in ſomn. Scip. l. 1. c. 2. | Ibid.

Honeſta horum omnium oratio eſt. At niſi me vehementer antiquitatis moveret auctoritas: dicerem hos omnes affectatæ obſcuritatis meros eſſe prætextus. Sacra Deorum Gentilium vulgare, piaculum habebatur: ſi rationem quæris, eandem tibi dabit Julius Firmicus: *ne publicata divina ſcientia ad profanorum hominum notitiam perveniret*. At ſi quis vel ſolum *adverſus gentes* Arnobium legerit:

lib. 4. Matth. c. 16.

longe

longe aliam facrorum occultatorum cauffam fuiffe, videbit: ne videlicet impietas eorum, impuritas, & ftultitia proderetur.

Simile nonnunquam aliquid in prifcis Philofophis fufpicor: ideo illos obfcuraffe dicta fua, ne forte, fi clarius locuti fuiffent, pateret omnibus, quam imperfecta fit notitia fua, quam infirmis fundamentis fuperftructa, quam multa in fcriptis fuis dubia, incerta, quam male cohæreant partes, quam elumbes fint eorum conclufiones: quæ omnia fapientiffimis Viris, fuique amore minime excæcatis, ignota effe non potuerunt. Tegenda igitur hæc erant quodam obfcuritatis operimento: in tenebris hæ merces erant vendendæ, ne vitium emtores animadverterent: faciendum, quod Hiftriones hodie faciunt, qui noctu agunt fabulas, ut tanto minus fucus in facie, aurum & gemmæ adulterinæ in veftibus dignofci poffint. Videbant perfpicaciffimi homines, fe ita multis admirationi futuros:

Lucret. l. 1. *Omnia enim ftolidi magis admirantur amantque,*
Inverfis quæ fub verbis latitantia cernunt.

Jamque animo profpiciebant, alios jactantes intelligentiam obfcure à fe dictorum, quæ ne ipfi quidem intellexerunt; alios

alios nutu illa approbantes, ut capere videantur: alios nescio quæ in iis mysteria quærentes; alios, si nihil intelligant, tarditatem suam deplorantes; alios non intellecta addiscentes in spem venturæ intelligentiæ. Prævidebant denique, Sectatores tantam in oraculis suis explicandis ingenii & industriæ exercendæ materiam inventuros, ut vix post bis mille annos de nova Philosophia sint cogitaturi.

Hæc mihi invito nonnunquam super hac Philosophorum obscuritate in mentem veniunt, quæ, nisi me valde terrerent tanta nomina, pene vera esse dicerem. Sed quod de his non audeo, de Scholasticis post Baconem dicere haud vereor: eos obscuritatem affectasse, *ut hoc ambiguo & fallaci lumine merces suas adulterinas extruderent:* de quorum Philosophia jure, quod de Græcorum Trismegistus, dici potest, quod sit λόγων ψόφος. Hi enim ex interpretibus natura facti sunt interpretes vocabulorum, in eum finem, ut haberent, quod interpretarentur, a se confictorum; ut minime mirum sit, quod Franc. Patritius ait, *Philosophiam quadringentis jam annis nihil aliud fuisse esseque adhuc in scholis, quam litem & verbosam contentionem.*

Verulam. de augm. scientiar. l. 6. c. 2.

Tom. III. l. 4. p. 323.

In Ecclesia Romana hæc Philosophia scho-

ſcholaſtica, quam Ariſtotelicam vocant, magno in pretio eſt. Vident enim & hic Viri Prudentes hoc obſcuritatis velo maculas ſuas tegi poſſe: quem in finem ejus auctoritas olim (a) ab Univerſitate Pariſienſi ſtabilita (b) poſtque libellum ſupplicem à Facultate Theologica oblatum à Summo Pariſienſium Senatu decreto eſt confirmata; (c) quod decretum repetitum poſtea eſt in hunc ſenſum; *non poſſe principia Philoſophiæ Ariſtotelicæ labefactari, niſi Theologia Scholaſtica in Eccleſia Romana recepta labefactetur.*

a *A.* 1611.
b *A.* 1624.
c *A.* 1629.
Vid. Rapin. collat. Ariſtotelis & Platonis p. 412. Launæus de var. fort. Ariſtotelis. c. 6. & 7.

Noſtra quoque ætate idem ex occaſione ortæ Philoſophiæ Carteſianæ factum eſſe accepimus. Nimirum vident acutiſſimi homines, non è re ſua eſſe, ut claræ diſtinctæque perceptiones, quas novatores iſti tantopere extollunt, in ſcholas ſuas introducantur. Utiliorem, ubi quid tegendum eſt, Ariſtotelem ſunt experti; quem Doctiſſimus Jeſuita eo potiſſimum nomine commendat: *quod Eccleſiæ Adverſarii Lutherus, Melanchthon, Bucerus, Calvinus, Poſtellus, Paulus Sarpius in eum acerrime ſcripſerint, quas Invectivas ſummo Ariſtotelicæ doctrinæ honori eſſe gloriatur.*

Rapin. ibid.

§. 10. Vidimus unde manarit, quæ tot inter eruditos Logomachias peperit, obſcu-

ſcuritatis affectatio: quo & ambiguitatis affectatio referri debebat, quæ non minus frequens eſt. Id quod nonnunquam joco fit, ut errore male verba noſtra interpretantium delectemur: ſerio vero ſæpiſſime. *Qui theſes*, quas vocant, *ad diſputandum proponunt*, ſub hac ambiguitate libenter latent, ut quicquid contra proponas, effugio ſit locus: ac ſi una eos via aggrederis, per alteram elabi poſſint. *Qui regulas & Axiomata varia Philoſophica tradiderunt*, hac arte uſi ſunt: hæc enim, cum perpetuum Scholaſticarum diſputationum ſint argumentum, (quamquam de axiomatibus diſputare ridiculum videatur,) iis erant verbis concipienda, ut inveniret Opponens, quod objiceret, Reſpondens vero haberet aliquam, in quam tecto latere poſſet confugere, diſtinctionis arcem.

Ambiguitatis affectatio etiam parit Logomachias. Ejus ſtudium frequens.

Diſputantes.

In hanc partem peccant omnes, qui ſine cauſſa mutant vocum ſignificationes: ut *Chymici*, qui non minus ænigmatice, quam Apollo quondam ex tripode, loquuntur. Item ii, *qui novarum ſententiarum auctores videri volunt*, & cum has excogitare non poſſunt, ad nova verba confugiunt, novam methodum & modum antiqua tradendi. Ita Ramus Ariſtotelem

Chymici.

Ramus.

nova

nova vefte induit, quemadmodum prius Ariftoteles fecerat Platoni.

His adde eos, quos puderet cum vulgo hominum loqui: qui ufque crepant mirabilia, rara, paradoxa: qui, cum fupra plebem non fint fapiendo, fupra eundem effe volunt loquendo. Ubi à Stoicis peccatum effe jam in fuperioribus ex Cicerone diximus. Unde perpetua inter ipfos & alios Logomachia. Extat Plutarchi Synopfis, ὅτι παραδοξότερα οἱ Στωικοὶ τῶν ποιητῶν λέγουσιν. Item Dialogus ejus περὶ κοινῶν ἐννοιῶν, ubi probare conatur: *Stoicos prorfus omnes communes, quæ vocantur, hominum notiones evertere.* Ita videbantur, quia communiffimas loquendi rationes mutarunt.

Stoici.

Tom. III. τῶν διαφόρων συγγραμμάτων, quæ vulgo moralia vocant.

In idem incidunt vitium, qui fine gravi cauffa verbis & loquendi rationibus utuntur, bono fenfu, quæ probe fciunt, à pluribus in deteriorem partem accipi; facileque prævidere poffunt, hæc multorum aures offenfura; παρερμηνείας atque inde rixas paritura. Ita Epicuro ignotum effe non potuit, quam male audiat voluptatis nomen. Et Cartefius fortaffe fperare non debuit, nullos fore aut minus acutos aut malignos, qui verba quædam fua perverfe fint intellecturi; quorum

Epicurus.

Cartefius.

ratio

ratio ut haberetur, ipſi forte non operæ pretium viſum eſt: at ſi habuiſſet, multis acerrimis Logomachiis Reſp. Literaria caruiſſet.

Denique ſi logomachias quæſiverunt, qui *terminos*, quos vocant, *ſcholaſticos*, in Theologiam invexerunt, ut de *materia & forma Sacramentorum* diſputarent, qui de his ipſis perſpicue dictis diſputare non poſſent: ii quoque, quanquam forſan præter ſuam culpam, his rixis occaſionem præbuerunt; qui *Locutionibus Scripturæ S.* aliter ac vulgo intellectis horum loco utuntur; Hi enim ab iis, qui locutiones has aliter accipiunt, nunquam recte intelliguntur. Is autem omnes artes, ipſam quoque Theologiam, optime docere mihi videtur, qui, ſi fieri poteſt, ab omnibus, ſin minus, à plurimis quam facillime intelligitur.

Cap. VII.

De iis, qui verba eorum, quibuſcum diſputant, perperam intelligunt.

§. 1.

Locuti ſumus de iis, qui ſententiam ſuam non recte proponentes, Logo- *Eorum, qui ſententiam illorum*

quibuscum disputant, perperam intelligunt, machiis occaſionem dant. Sed negari non poteſt, maximam plerunque eorum culpam eſſe, *qui ſententiam eorum, quibuſcum diſputant, perperam intelligunt.* Qui duplici mihi nomine ridendi videntur, & quod ea ſe capere putant atque adeo gloriantur, quæ non capiunt: & quod inepta hac perſuaſione ducti ſtatim ad arma provocant; iis non abſimiles, qui cum de bello ſomniant, hoſtem ad portas eſſe rati, noctu ſurgentes, amicum quemlibet obvium, pro hoſte invadunt. *alii bona fide agunt,* Horum *alii bona fide agentes*, revera, eam, quam oppugnant, adverſarii ſententiam eſſe exiſtimant: *in aliis affectatus eſt error.* In *aliis affectatus eſt error*, qui nolunt adverſarium intelligere: aut videri volunt non capere, quæ capiunt.

Ad priores referuntur ingenia volatica & deſultoria. §. 2. Ad illos, de quibus prius dicendum eſt, refero primum *Ingenia volatica ac deſultoria*; qui ſapientiam non aliter hauriunt, quam canis aquam è Nilo. Hi nuſquam conſiſtunt, ſemper currunt; attentionis paulo longioris ſunt prorſus impatientes. Ad alia, ad alia uſque & uſque feſtinant. Unde eſt, quod vix quicquam eorum quæ legunt, & audiunt recte intelligunt. De iis tamen audacter pronunciant: quod diſplicet, reprehendunt. Horum judicio ſi ſtare nolis, paratæ lites.

Pri-

Primum caput, aut primam paginam meditationum Cartesii legunt; idque sine attentione: sufficit hoc ad condemnationem. Atheus est, Scepticus: *blasphemavit, quid opus est amplius testibus.* At probat existentiam Dei. At Vaninus idem fecit. Quid? quæris. Lata sententia est; nullus provocationi locus.

Hæc levitas mentis naturæ nonnunquam vitium est, dantur enim tales, qui natura attentionis omnis incapaces sunt. Nonnunquam vero provenit ex ambitione quadam, quod hi homines videri velint omnia celeriter percipere: qui aucupantur illud Phormionis elogium apud Comicum, de quo ita servus Geta: *Levitas in his Natura nonnunquam est vitium. Sæpe provenit ex ambitione:*

Ego hominem callidiorem vidi neminem:
Vixdum dimidium dixeram, intellexerat. Terent. Phorm. act. 4. sc. 2.

Nonnunquam hoc oritur ex superbo quodam aliorum contemtu, quod non operæ pretium esse existimant, ut multum temporis in addiscendis aliorum sententiis conterant, hæc esse ex eorum numero, quorum falsitas & stultitia vel obiter legentibus pateat. *tum ex superbo quodam aliorum contemtu:* Quandoque hujus rei caussa est multa sciendi cupido. *quandoque ex multa sciendi cupidine.* Fit enim, ut, qui nimis multa comprehendere volunt, nihil comprehendant. Iis præsertim hoc contingit, qui Viri multæ lectio-

 nis

nis audire volunt; rarissimum enim est, ut quicquam debita attentione legant: ac propterea, ut quicquam paulo difficilius recte intelligant. Quare fingunt interea, quæ legerunt, similitudines, ubi nullæ sunt Si verba quædam in priscis viderunt, quæ in recentioribus reperiunt; jam eadem priscorum & recentiorum sententia est. Democritici sunt omnes, qui de corpusculis loquuntur, Stoici, qui de fato, Epicurei, qui de voluptate. Hæretici denique sunt omnes; quos in verbis quibusdam cum priscis Hæreticis convenire in locis suis communibus inveniunt.

Ingenia superficiaria vocantur illi, qui verba non intellecta oppugnant; quomodo ab ingeniis desultoriis differant.

§ 3. Aliorum verba non intellecta oppugnant, illa quoque ingenia, quæ, quod in exteriori rerum superficie perpetuo hærentes ad interiora non penetrant, *superficiaria* vulgo appellantur: à desultoriis hactenus diversa, quod hæc aliorum dicta perperam intelligunt ob defectum attentionis, illa propter defectum acuminis. Neque solos hic stupidos noto, quos, ut scientiarum vocabula memoriæ infigant, clamore & jurgiis tandem adiges, ut res ipsas vocabulis subjectas percipiant, nunquam efficies: sed illos etiam, qui ingenio non prorsus destituti, externa, & quæ primo intuitu se nobis offerre solent, cele-

celeriter percipiunt, probeque discernunt: at hæc ipsa externa, in quibus dijudicandis tam prompti tam acuti videntur, ita totam eorum mentem occupant; levia hæc & parum ad rei ipsius cognitionem facientia tam vehementer sensum eorum atque phantasiam afficiunt, ut omnes in his cogitationes tanquam in luto hærentes, ad interiora atque ea, quæ in rebus ipsis præcipua sunt, progredi nunquam possint.

De hoc ingeniorum defectu, ac *naturalibus ejus caussis* multa, ut solet, acute sæpe à nobis laudatus *Malebrancius*: ad quem lectores remittimus. Istud observasse ad institutum nostrum vehementer pertinet, aciem horum ingeniorum, perinde atque eorum, quæ stupida prorsus sunt, in addiscendis disciplinis, percipiendis aliorum sententiis, dijudicandis eruditorum controversiis, parum ultra verba, formulas loquendi, modumque tradendi procedere: quo fit, ut quæ in his conveniunt, similia; quæ in iisdem differunt, diversa his hominibus appareant. Cum vero sæpissime verbis magnopere discrepare videantur, qui idem prorsus sentiunt; accidit, ut, cum hi disputant, uti nullum genus hominum

Malebrancius laudatus. Rech. de la verité Tom. I. part. 2. cap. I. §. I. & cap. 9. §. I.

 magis

magis est ad ejusmodi certamina proclive, de verbis disputent. Et quanquam verissimum sit illud Cartesii : *cogitationes omnium hominum circa verba magis, quam circa res versari*; in hoc tamen magnum est inter homines discrimen, quod alii in verbis subsistunt, alii in verbis res ipsas quærunt.

Cart. Princ. part. 1. §. 74.

Inter litteratos multi quorum omnis eruditio est in verbis.

Hic nemini audacter nimis dictum videri velim, quod certissimum est; inter eos, qui literati atque eruditi audiunt, multos reperiri, quorum omnis in verbis eruditio est: idque non solum in Grammaticis, ubi de vocabulis agitur, sed in iis etiam scientiis, quæ circa res ipsas versantur. Has intelligere, sæpe nihil aliud est quam vocabula, quæ *terminos artis* vulgo appellant, memoria complecti, iisque, sicubi scientia ostentanda est, rudium aures obtundere: plane, ut nobis liceat; quod olim, alio licet sensu, factum est; non tantum Philosophos, sed omnes eruditos vulgo dictos in *Reales* & *Nominales* distinguere.

Hinc omnes eruditi in nominales & reales distingui possunt.

Gaussenus laudatus.

Ingenue hoc de se confitetur sæpe laudatus Gaussenus: *Nos*, inquit, *qui per totos quatuor annos Dialecticam & Metaphysicam publice prælegimus, si quando mos, imperiosa res, jubeat, ut quæ ratio contexuit ratione*

Dissert. de utilit. philos. ad Theolog.

ratione dissolvamus, toties rubore toti suffundimur, qui hoc tacito conscientiæ sensu intelligimus, nos supra hominum vulgus, extra voces technicas, nihil sapere; parum autem liberale esse facinus, voces, hoc est, fumum tanto cum apparatu è cathedra venditare. Idem alibi, *præter voces*, inquit, *technicas, si verum dicere amamus, nihil fere habent Theologi, quo à viris quibusdam literatis discernantur: quos tamen eo quod fictitias nostras nomenclaturas non didicerint, Theologos nemo vocaverit.*

De natura Theologiæ.

Reprehenditur, ac merito, Hobbesius à Cartesio, quod *judicium fortasse* nihil aliud esse dixerit, *quam compositionem duorum nominum per verbum* est; qui aptius compositionem duarum notionum nominibus subjectarum per illud, quod verbo *est* significatur, judicium esse dixisset. Verissime tamen dici potest, multorum hominum judicia plerunque nihi aliud esse, quam duorum nominum & merorum quidem nominum per verbum *est* compositiones: unde fit ut ratiocinationes quoque nihil fere sint aliud, quam talium compositionum compositiones per conjunctionem *Ergo*. Ab his igitur, si verbis recedis, satis est, jam aliud sentis. Iis enim, quorum scientia in verbis consistit,

Hobbesius à Cartesio correctus. Object. 3. ad Meditat. Cartes. p. 96.

diffentire eſt aliter loqui. Verborum diſcrimen vident, ſententiarum convenientiam non perſpiciunt. Pro veritate pugnare videntur, cum pro formulis loquendi pugnant. Cum multis denique horum nulla pacis ſpes affulget, niſi quis ſententiam ſuam totidem, quot ipſi ſolent, verbis, eodem ordine diſpoſitis, proponat. Hoc vero ſi fecerit, etſi aliud ſentiat, imo etſi nullus ſit verborum ſenſus, confecta res eſt:

Sic ait & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasque fugat nubes ſolemque reducit.

Vitio inſtitutionis & educationis aſſueſcimus verba non intellecta pronunciare.

§. 4. Hujus vitii cauſſas naturales exponit, uti diximus, Malebrancius. Multa tamen huc confert præter naturam inſtitutio atque educatio. A prima enim pueritia aſſueſcimus verba non intellecta pronunciare: Quot vocabula, quot formulas loquendi, formulas ſalutandi, gratulandi, gratias agendi, formulas etiam precum à præceptoribus in pueritia diſcimus? Quot dicta S. literarum, Oratorum, Poëtarum, Philoſophorum, Patrum? Quam longas ſæpe Chriſtianæ religionis inſtitutiones? Quot modos loquendi à Parentibus, domeſticis, vicinis auditos imitamur? In quibus tamen omnibus præter verba parum percipimus.

Cum

Cum ad artes disciplinasque admittimur, quanta præceptorum, definitionum, divisionum, quæstionum, responsionum, axiomatum, theorematum, distinctionum, terminorum, ut vocant copiam memoriæ impressam, sicubi à nobis consuetis interrogationibus requiritur, prompte reddimus? Sed adeo non intelligimus, ut si vel verbulum in interrogatione mutetur, quod respondeamus, non habeamus. Numquid in proverbium abiit, ut, si quis aliquid memoriter dicat eo modo, qui indicat, ad id quod dicitur non attendi aut id prorsus non intelligi, hoc sicut discipulus lectionem recitare dicatur? Longæ quin etiam habentur orationes, dialogi, comœdiæ, ubi loquentes vix quicquam intelligunt. Ipsæ denique regulæ, quarum ope Latina lingua addiscenda est, Latine à rudibus hujus linguæ memoriæ mandantur. In quibus quid præter vocabula non intellecta disci possit, non video.

Qui sicut discipuli lectionem recitare dicantur.

Hæc omnia non equidem improbo. Exercenda est memoria, quamdiu viget; recondendæ in ejus penu non res tantum, sed multa etiam verba, formulæ, dicta pia, elegantia, emphatica, ita denique utilia, ut non res ipsas modo, sed locu-

Memoria quidem exercenda.

 tiones

tiones etiam & verba per omnem vitam memoria tenere atque in promptu habere profit. Horum multa addiscenda nonnunquam, antequam intelligi possint, si periculum est, memoriam cum ætate decrescentem, tum, cum intelligi poterunt, verbis necessariis retinendis non amplius suffecturam. Hic tamen modus tenendus est: nisi necessitas aut magna utilitas id suadeat, satius est nulla quam non intellecta verba dicere. Neque diu pueri in bruta hac discendi ratione sunt detinendi. Sola in his memoria excolenda est, quamdiu sola in iis memoria conspicua est. Quamprimum judicii atque rationis scintillæ se exerunt; hæ excipiendæ, excitandæ, fovendæ. Exerceatur memoria, at sit illa non bruta, sed rationalis. Dedignetur ea discere, ea retinere, quæ intellectus non prius percepit. Cogitandum, Præceptoribus non picas, non psittacos instituendos esse, sed homines. Qui ut picæ instituuntur, aliquid picarum per omne reliquum vitæ tempus retinent; corvo illi, apud Macrobium *, similes, qui post Actiacam victoriam Augustum his vocibus salutavit: *Ave Cæsar victor imperator*: atque illi alteri, qui, eadem salutatione dicta, cum à Cæsare fasti-

At quis modus sit tenendus, indicatur.

Bruta discendi ratio vitanda.

* Saturn. Sermon. l. 2. c. 5.

faſtidiretur, illa addidit verba: *Opera & impenſa periit*: i. e. appoſite nonnunquam ad rem præſentem loqui videntur, ſed ſi propius rem conſiderabis, videbis, illos nihil eorum, quæ dicunt, intelligere.

Audi de his Ingeniorum Scrutatorem ex Ariſtotele: *Reperiuntur homines, qui inſtar brutorum animalium ſolo ex inſtinctu naturæ agunt, ex eodemque loquuntur: Quin & melius loquuntur, quam ſciunt & intelligunt.* Quod vitium ex perverſa illa, de qua conquerimur, inſtitutione magna ex parte oritur. Hoc modo enim aſſueſcunt homines mature inanes ſonos, voces ſine ſenſu edere; aſſueſcunt ſine attentione loqui; aſſueſcunt ſapientes eruditique ſibi videri, ſi memoriam verbis nihil ſignificantibus fartam habent; aſſueſcunt alios mirari, qui expedite, qui cum contentione, cum auctoritate & confidentia loquuntur, tametſi nihil intelligant. Verba quærunt ubique, nihil præterea: de ſenſu ſoliciti non ſunt. Hæc ſi ſæpe audiverunt, ſi valde ſunt ipſis familiaria, ſi inde ab adoleſcentia ipſis fuerunt inculcata: et ſiquid ſignificent, neſciunt, hoc ſolo nomine quod ſæpe audiverunt, clara, perſpicua; ſententiæ certæ & evidentes videntur. Ab his ſi recedis, ſtatim lites tibi

Huarte Scrutin. Ingen. c. 1. p. 68.

Bruta diſcendi ratio, qua ſit?

tibi intenduntur tanto graviores, quod nulla verborum interpretatione, ut quæ ab isto hominum genere non capitur, componi queant.

Multi quidem cum verbis, sententias quoque percipiunt, neque tamen sententiarum nexum mente complectuntur. Qui dissipatas & solutas aliorum sententias memoria tenent, nil nisi nuda verba retinent; Ibid.

§. 5. Præter eos, qui in scientiis nihil unquam, nisi verba didicerunt, dantur alii bene multi, qui, cum præceptores docentes audiunt, aut libros legunt, una cum verbis, sententias quoque verbis significatas, celeriter percipiunt. Neque tamen, veritatem dictorum aut lectorum unquam examinantes, & quasi digerentes, sententiarum nexum mente sunt complexi. Hos Seneca diceret meminisse, non scire. Nullæ hic ingenii, nullæ judicii partes sunt. Dissipatas tantum & solutas aliorum sententias tenent memoria; quæ cum firmius verba, quam res, custodire soleat; accidit, ut sæpe, qui hoc modo scientias didicerunt, sensum verborum obliti, nuda verba retineant.

De his Huartus mihi loqui videtur: *Video enim*, inquit, *hos tales concipere doctrinam ac memoria retinere firmiter: quin & collocant hi figuntque figuram suo loco cum debita partium harmonia: loquuntur atque operantur bene, quoties opus est: sed quum ratio ab ipsis ac caussa exigitur ejus, quod sciunt atque intelligunt, tum vero manifesto indicio*

indicio produnt, eruditionem suam non nisi apprehensionem esse terminorum ac sententiarum, quibus disciplina quaeque nititur nec caussam artis ac modum se cognovisse.

Horum scientia, cum tractu temporis, ad solam verborum scientiam redigatur: fit, ut pessimam ille ab iis gratiam ineat, qui disciplinarum vocabula mutare conatur. Quemadmodum enim pauperem, cui panniculos sordidos adimis, non minus offendis, quam si diviti magnam eripis auri vim: quoniam ille praeter panniculos, quibus nuditatem tegat, nihil habet: ita si huic verba adimis, cujus omnes in verbis quibusdam, ex Schola retentis, facultates consistunt, in quibus unice se oblectavit, in quibus suaviter acquievit, quibus ignorantiam suam utcunque tegere potuit: non aliter vociferatur, quam Plautinus ille Euclio amissa aula sua, aut Hecuba apud Euripidem:

nec ferunt, ut disciplinarum vocabula mutentur.

Quibus sint similes?

Plaut. Aulular. Eurip. Hec.

Ἔυπαις ποτ' ἦσα, νῦν δὲ γραῦς, ἄπαις ἅμα.

§. 6. Huc refer eos quoque, qui verba & verborum sensum à magistris probe perceperunt, utrumque firmiter memoria tenent, numquam verbis utuntur sine sensu: sed verba & sententias, ita diuturna atque identidem iterata de his simul cogitandi consuetudine colligarunt, ut has ab illis

Alii verba & sententias ita colligarunt, ut has ab illis abstrahere non possint.

illis abstrahere non possint. Hinc fit, ut veritatem & falsitatem cum certis loquendi formulis tam arcto nexu cohœrere putent, ut ab his si recedis, quibus veram sententiam affixerunt, à vero te recedere; si illis uteris, quibus falsum agglutinarunt, falsum dicere videaris. Frustra his explicas sententiam tuam, frustra clamas, non hunc, quem volunt, esse verborum tuorum sensum: nihil agis: nisi cerebri eorum vestigia mutaveris, sensum suum a verbis separare non poterunt.

Hi longe cæteris expeditius loquuntur.

Tales sunt plerique illorum, qui, quod sciunt, aut non ipsi invenerunt, aut saltem non assueti sunt in addiscendis disciplinis ita ingenio suo uti, ut veritatem proprio acumine ex primis principiis eruant. Hi, cum à magistris aut ex libris omnem eruditionem hauserint; cum sententiis verba quoque didicerunt: nihil enim nisi oratione magistra discere potuerunt: hæcque verba cum sententiis simul memoriæ impressa ita conjunxerunt, ut de altero sine altero cogitare non possint. Unde fit, ut hi longe quidem cæteris expeditius loquantur, quamdiu de iis, quæ è magistris didicerunt, loquuntur: vix enim de rebus cogitant, verba adsunt: celerius quoque percipiunt, quid verba aliorum, qui iis-

iiſdem magiſtris uſi ſunt, ſignificent: vix enim verba audiuntur, ſenſus præſto eſt. At quamprimum oratio mutatur: ſi aut aliis, quam ipſi, verbis, aut iiſdem, ſed alio ſenſu, uteris; ſententiam tuam aut prorſus non capiunt, aut perperam intelligunt.

Eorum qui ingenio ſuo uti conſueverunt, contraria ratio.

Eorum vero, qui ſuo ingenio uti conſueverunt, contraria prorſus ratio eſt; Cum enim de rebus cogitent ſine verbis, fit, ut cum ſententiam ſuam exponere volunt, verba non adſint: cum aliorum, aut ſcripta legunt aut dicta audiunt, ſenſum non ſtatim aſſequantur. At cum aſſequuti ſunt, longe melius eum intelligunt, quippe qui ſejunctis vocibus & remoto cortice nihil aliud niſi res ipſas, ſententias nudas, earumque principia, connexiones, atque conſequentias attentiſſime contemplantur.

Verba non natura ſignificant id quod ſignificant.

Hi in Logomachias raro incidunt. Vocibus enim parum moventur, de rebus ſolis ſoliciti. Norunt illas ſigna eſſe, ſigna arbitraria, ſigna nullam habentia cum re ſignificata ſimilitudinem, ſigna mutabilia, ſigna ambigua. Illi vero, qui hæc ſigna cum rebus ſignificatis tam arcte colligarunt, horum omnium obliti, neſcio quæ in iis myſteria, neſcio quam cum rebus

bus convenientiam quærunt. Hæc jam non θέσει ſed Φύσει ſignificant hoc, quod ſignificant, atque iccirco, niſi naturæ rerum mutentur, mutari non poſſunt. Quæ ipſius Platonis ſententia fuiſſe videtur: & ineptiſſimo argumento probatur apud Gellium à P. Nigidio. Et, quanquam hæc opinio tanquam ridicula hodie à cunctis explodatur: ii tamen omnes, qui, quamprimum, eadem licet manente ſententia, verba quædam immutantur, non aliter pro loquendi formulis digladiantur, ac ſi naturalis inter veritatem & voces nexus eſſet, quod verbis rejiciunt, facto ipſo approbare videntur.

Sententia Platonis in Cratylo. A. Gell. *noct. At.* l. 10. c. 4.

Verborum odium & amor.

§. 7. Ex arcta hac verborum & rerum connexione oritur verborum quorundam odium atque averſatio, aliorum amor atque veneratio. Odio habemus non res modo & ſententias, ſed verba quoque & loquutiones, quæ res & ſententias odioſas ſignificant. Sic amor à rebus redundat in ea, quibus res amabiles, ſententias gratas ſignificamus, verba. Quæ ſi quis nobis ex ore evellere conatur, non aliter iraſcimur, quam canis, cui inania oſſa eripiuntur.

Verborum amor ſæpe in ſuperſtitionem abit.

Hic vero verborum amor ſæpe in ſuperſtitionem abit. Neſcio quæ majeſtas, ſanctitas,

ctitas, nescio quæ occulta virtus in verbis est. Non sufficit verba Homeri elegantia vocare, significantia, suaviter composita, dulce sonantia, magnifica, & si quæ alia in verbis laudari possunt. Eo usque excrescit horum verborum amor, ut vis morbos curandi in illis quæratur. Alia strenuis potoribus remedio sunt adversus ebrietatem. Alia arboribus appensa fructus in iis, ne decidant, continent. Alia dolores arthriticos, alia faucium mala levant: nec desunt, quæ podagram, quæ alias immedicabilis habetur, pellant.

Robert. Keuchen. in prolegom. notarum ad Serenum Samonicum.

Non minus est verborum odium. Huarti narratio.

Non minus est verborum odium. *In generali Hispaniæ historia legimus*, verba sunt Huarti, *quum duo in ea legati Gallici appellerent, rogatum Alfonsum nonum regem, ut regi Philippo in matrimonium collocaret alterutram filiarum suarum, quarum major insigni forma ac specie præstabat & Urraca dicebatur, minor haud æque bella pulchraque Blanca audiebat: positis ambabus in conspectu legatorum, communem fuisse omnium opinionem, legatos in Urracam propensiores futuros, quippe quæ & primigenia esse & sororem egregia forma atque excellenti corporis habitudine nimis quantum anteiret. Verum cum nomen ii utriusque intellexissent, adeo voce illa Urraca offendebantur, ut Blancam seligerent, dictan-*

Scrutin. Ingen. cap. 16. p. m. 501.

res, hoc nominis in Gallia priori multo acceptius gratiusque futurum esse.

Quis nescit, nomen Henrici hodie in Gallia infelix haberi, ob Reges hujus nominis infelices? Memorabile est, quod de Paulo II. Pontifice, Veneto, ex Barborum familia, traditur. Is, cum excelso corporis habitu, eximiaque oris venustate omnibus admirationi esset, Pontificatum adeptus Formosi II. nomen sibi imponere voluit. Sed Cardinalibus admonentibus, Formosi I. cadaver post mortem tumulo extractum digitisque truncatum in Tyberim projectum fuisse; nomen alias formæ suæ tantopere conveniens respuit, *ne*, ut ait Historicus, *Pontificia majestas tam fœdi casus memoria sordesceret.*

Memorabilis de Paulo II. Pontifice historia.

Justinian. Hist. Ven. l. 8. p. m. 208.

Nomen Tyranni, quam execrabile hodie est, ex quo homines odiosi illud sibi imposuerunt? Nomen Regis & Regni, quam invidiosum fuerit apud Romanos, supra vidimus. At non minus apud Græcos. Unde apud Comicum *, Græcorum mores exprimentem, ad invidiam conflandam, illa adhibentur verba: *An tu hic regnum Æschine possides? Quandoquidem tu solus regnas.* Sed & nostro hoc seculo in Anglia, Cromwellio rerum potiente, hoc Regni vocabulum adeo odiosum fuisse,

* Terent. Adelph. act. 2. sc. 1 Phorm. act. 2. sc. 3

Regni nomen Anglis tempore Cromwellii adeo in-

ſe, refert Puffendorfius *, ut orationem Dominicam recitantes, nollent amplius dicere: *adveniat Regnum tuum*; ſed potius viſum fuerit: *adveniat reſpublica tua*. Idem vocabulum *Principis abſoluti* præter meritum adeo deteſtabile ab iis, qui in liberis civitatibus vivunt, haberi conqueritur. De Belgis ſuis Carolum V. dixiſſe ferunt, † nullos eſſe populos, qui *ſervitutis nomen* magis execrentur, *ipſam ſervitutem* patientius ferant.

viſum, ut etiam ex Oratione dominica ejiceretur.

* Differt. ſelect. appendice p. 585.

† Differt. de geſt. Philip. p. 99. Strada Decad. 1. lib 6. p. m. 231

Cum nuper inter varios ſermones mentio *Comœdiarum*, quæ à Studioſis Adoleſcentibus in Scholis aguntur, injiceretur, atque ego illud inſtitutum vehementer probarem, ſuaſerunt quidam amici, ut, ſi quid hujusmodi noſtræ quoque juventuti exercitandæ aliquando utile ducerem, à nomine tantum inauſpicato abſtinerem, hæcque exercitia minime *comœdias*, ſed *Studioſorum colloquia* appellarem: tum vero neminem prorſus rem utiliſſimam reprehenſurum.

Comœdiarum nomen exoſum.

Exempla talium odioſorum vocabulorum & loquendi modorum ſunt innumerabilia. Sic alius ferre non poteſt in Theologia nomen *Abſoluti Decreti*: alius abhorret à vocabulo *Fati*: alius nomen *Fortunæ* tanquam profanum reſpuit, alii *voluptatis*

Alia hujuſmodi odioſa nomina recenſita.

vox nauſeam movet, alium offendit *atomi* vocabulum, alium *dubitationis* vox ad iram concitat; alii vox *ideæ* neſcio quid peregrini ſapere videtur; alius pati nequit duo hæc adverbia *clare* & *diſtincte*; alius periculoſe Deum *a ſe poſitive* dici clamat; alius facile patietur, ut brutis anima cogitans adimatur, dummodo ne *machinæ* dicantur; alius refugit vocem *novitatis*, alius horret nomen *libertatis philoſophandi*. Omitto odioſiora rebus ipſis Sectarum & Hæreſium nomina.

Ut paucis rem complectar, plerisque omnia verba, quibus ſententiam odioſam aliquando exponi audiverunt, omnia, quibus auctores odioſi crebro utuntur, quocunque demum ſenſu proferantur, odioſa ſunt: impediuntque, quo minus optimum aliquando in iis latentem ſenſum perſpicere poſſint. Quam ob cauſſam idem ſæpe illis contingit, quod Plebi quondam Romanæ, quæ ad vindicandam Cæſaris cædem, (quia *Cornelius Cinna* Prætor Cæſarianæ necis ſocius fuerat, graviterque pridie in Cæſarem fuerat concionatus,) odio nominis excæcata, *Helvium Cinnam* Tribunum pleb. obtruncavit, caputque ejus præfixum haſtæ circumtulit: non animadvertens, ſub hoc nomine unum

Dio lib. 44. Sueton. in Jul. Cæſ. c. 85.

ex

ex iis latere, qui maxime Cæsarem diligebant. Ita enim & nostri disputatores vocum quarundam odio cæci, illos sæpe adoriuntur, qui partium suarum sunt; amicamque sententiam oppugnant, quæ exosis nominibus obtegitur.

§. 8. Nihil vero magis efficit, ut sententias aliorum perperam intellectas oppugnemus, quam anticipatæ illæ opiniones, quas *præjudicia* vocare solemus: quæ nihil aliud sunt, quam judicia, quæ à nobis feruntur, caussa nondum cognita; sive, ut Cicero definit, *cum incognita pro cognitis habemus hisque temere assentimur:* aut, ut alibi, *cum temere falsæ rei vel non satis cognitæ assentimur.* Quæ ex duabus mihi caussis potissimum oriri videntur, tum quod multa scire cupimus, tum quod eam attentionem ac diligentiam non adhibemus, quam finis iste requirit.

Præjudicia efficiunt, ut sententias aliorum male intellectas oppugnemus.

lib. 1. de offic. lib. 1. de divinat.

Præjudicia unde potissimum oriantur?

Inter omnia autem *præjudicia* nulla sunt pestilentiora, quam sinistra de aliis hominibus, eorumque sententiis, judicia, nullo solido fundamento innixa. Hæc enim ab innata hominibus philautia, quæ lætatur, cum aliquid invenit, in quo se aliis anteponere possit, ita foventur, ut cæteris præjudiciis depositis, hæc tamen deponi vix queant: tum maxime, cum

Quænam maxime noxia?

Philautia hæc larva religionis, justi zeli, Φιλαληθείας ita tegitur, ut nos ipsi isto habitu hostem intestinum non agnoscamus. Incertis rumoribus credimus, si quid sinistri de aliis afferunt. Quare tandem? confirmat illos philautia, gravissimus auctor & testis omni exceptione major.

Varia præjudicia libros legentium.

Quanto minus mirari decet: si præceptoribus, si parentibus, si iis, quorum auctoritatem magni facimus, fidem habemus, cum auctorem aliquem dicunt periculosa dogmata fovere, perniciosum virus abscondere, hæresin disseminare, sophistam agere, falsum docere, paralogismis scatere, impium, profanum, ridiculum, ineptum esse. Hæc vero si credimus, ut ad hæc credenda proni omnes sumus: ilicet, actum est, nihil amplius intelligimus. Hunc auctorem si legimus, semper nobis videmur calcare ignes suppositos cineri doloso. Sensum ex auctore non quærimus, sed auctori inferimus.

Si campanarum sonitum audimus, articulatas nonnunquam voces nobis edere videntur: cum quas voces ludens phantasia effingit, campanis tribuit. Cum nubes suspicimus, videmur in illis sæpe variarum videre rerum figuras: unde oritur magna

magna pars illorum, quæ ibi cernimus, prodigiorum, quæ in sola sæpe imaginatione subsistunt. Ita qui præjudiciis corrupti aliorum dicta audiunt, aut scripta legunt, vident in illis, quæ nusquam sunt, vident opiniones, quas ipsi illis attribuerunt, vident, quæ ipsi ante in animo efformarunt, sententiarum portenta; digna scilicet, quorum caussa *libri Sibyllini inspiciantur, novendiale sacrum instituatur, quæque majoribus hostiis procurentur.*

Sane, qui libros legunt, ut nugas, ineptias, errores, paralogismos, fallacias, hæreses, blasphemias, quas ante lectionem libris inesse credunt, inveniant; semper, quod quærunt, inveniunt, quia, quod quærunt, secum afferunt. *Nihil est*, ait servus apud Comicum, *quin male narrando possit depravarier:* Liceat nobis addere, male legendo. Pessime autem legunt, qui judicant, antequam legunt. Liber rejiciendus est: quid ita? talem esse audivi à viris probis & sapientibus. Titulus me offendit: præfatio est inepta: dictio est vitiosa. Malus est liber: quare tandem? Auctor displicet. Cur ille autem? Novatorem esse audivi. Ab hoc Præceptores, ut mihi caveam, serio mo-

Ter. Phorm. act. 4. sc. 4.

nuerunt. Virus in verbis abscondere dicitur. Ab hujus fidei, hujus sectæ, hujus ordinis, hujus societatis, harum partium hominibus nihil boni proficisci solet. Neque ab hominibus hujus regionis. *Quid boni ex Nàzareth?* Dissentit hic in religione, ergo nec in Philosophia audiendus. In limine labitur, ergo nihil bonæ frugis in toto libro. Errat in uno, ergo in omnibus. Non magni faciendus est liber: cur? Obscurum est auctoris nomen: Nunquam audivi, qui ejus eruditionem deprædicarent. Novi hominem: nihil in eo est non vulgare. Merito mireris unde huic fabri filio tam subita sapientia. Non magni fit à civibus suis. Dici non potest, quam pauca promittat ejus vultus, vox, gestus, vestitus, colloquium, incessus:

Horat. l. 1. Sat. 3.

Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum: rideri possit, eo quod
Rusticius tonso toga defluit & male laxus
In pede calceus hæret.

Quis crederet, hæc & innumerabilia hujus generis alia esse, quæ judicia magnæ hominum partis de libris, sententiisque dirigant, & ita dirigant, ut ab his solis fata eorum esse suspensa, jure affirmari possit?

His

His præjudiciis imbuti, cum ad libros legendos, aut alios differentes audiendos accedimus, quid mirum eſt, quod tam multa perperam intelligimus? *Omnia*, inquit Seneca, *per aquam videntibus longe ſunt majora: quicquid videtur per humorem, longe amplius vero eſt.* Et alibi, *rectiſſima*, inquit, *cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curvi præfractique viſentibus reddunt.* Ita ſane præjudicia omnium rerum ſpeciem mutant, & modo leviſſimos errores in majus extollunt, modo prorſus verum, ut falſum, rectum, ut curvum appareat, efficiunt. Si quis pueris præſentibus de ſpectris loquitur, quamprimum in tenebris ſoli ſunt, ſpectra ſibi videre videntur. Ita ſi quis in libris falſarum opinionum phaſmata eſſe audivit, ubique ſe illa videre putat. At hic vere contingit, quod aniculæ noſtræ inter alias nugas fabulantur, periculoſum eſſe ſpectra verberare, armisve impetere: eos enim, qui hoc faciunt, ſe ipſos ferire. Revera enim ſe ipſos feriunt, & commenta cerebri ſui, qui cum iis pugnant, quos, cum ſecum ſentiant, diverſum à ſe ſentire, eaque, de quibus nunquam cogitarunt, docere arbitrantur.

Senec. nat. quæſt. l. 1. c. 6. Epiſt. 71.

§. 9. Majus vero hoc malum eſt, cum

Affectus ad præjudicia accedentes majus hoc malum reddunt; præcipue invidia & odium.

præjudiciis accedunt fideles ubique comites, vehementes animorum commotiones, quas vulgo affectus vocamus: interque eos præcipue invidia, ira atque odium adversus auctores eorumque libros & sententias. Hæc cum in omnibus judicia nostra pervertant, tum vel maxime in dijudicandis aliorum sententiis:

male verum judicat omnis
Corruptus Judex.

Hoc morbo regio qui laborant, iis purissima & candidissima quæque luteo colore infecta, dulcissima amara esse videntur.

Neque hic quicquam ex me quærat, an etiam ii, qui eruditi, qui Philosophi, qui sapientes vocantur, huic sint morbo obnoxii. Quis enim nescit odia quæ sunt inter diversas religiones sectasque, odia inter diversos ordines & societates, odia inter Academias, odia inter diversorum studiorum homines, odia & æmulationes collegarum, condiscipulorum: odia inter eos, quibus vetera, eosque quibus recentiora placent: odia erga omnes, quos nostram eruditionem deprimere aut obfuscare arbitramur: odia eorum, qui sententias nostras non amplectuntur, non venerantur: qui audent à nobis dissentire

aut

aut diſſentire videntur. Et quis omnia unquam enumeraverit?

Fateamur & ingenue fateamur, nos omnes qui ſapientiæ ſtudium profitemur, longiſſime abeſſe non modo à Stoicorum ἀπαθείᾳ, ſed etiam à Peripateticorum μετριοπαθείᾳ, & futuros ſemper, dum ſapientiam quæremus non illam, quæ nos in cognitionem noſtri deducit, ſed quæ nos à nobis ipſis abducit; ſapientiam ſpecioſam, non utilem, quam pauci capiunt, non quæ multis proſit; ſapientiam quæ ſuperbos nos, non bonos, nihil minus denique, quam ſapientes reddere poteſt. Hæc eſt illa *ſcientia*, quæ *inflat*, uti Paulus ait. At Salomo *perpetuas inter ſuperbos contentiones eſſe dicit.* Fiat ex his duobus dictis concluſio, & apparebit, quodnam hominum genus iræ & odio maxime ſit obnoxium, figuline & fabri? Me quidem concludere pudet. 1. Cor. 1. 1. Prov. 13. 10.

Odia aliquando zeli nomine teguntur.

Cum vero hæc odia nomen mutuantur ſancti pro Deo, pro religione, pro veritate Zeli: tum vero penitus conclamatum eſt: tum nihil amplius neque auditur, neque videtur, neque intelligitur: tum in aliis horrendas hæreſes, tametſi nuſquam ſint, non videre, impietas; innocentes non condemnare atque orco addicere, tepor

tepor in religione; omnia in pessimum sensum non detorquere, proditio; non clamare, non vociferari, non cælum terramque miscere, ἀθεώτης habetur. *In hominibus imbecilli ingenio*, ait Malebrancius, *sicubi ad odium, quo flagrant, ad metum quo percelluntur, adulterinus iste zelus accedit: quæ tum in mente judicia oriuntur, quam iniqua, quam maligna, quam acerba, quæ vis innocentiæ affertur? Horret animus meminisse. Non minore ad sanandos horum animos miraculo opus est, atque illud fuit, quo Paulum Apostolum conversum accepimus. Dicerem desperatam prorsus horum salutem esse: si ulli divinæ & potentiæ & misericordiæ limites poni possent.*

Malebrancius allegatus. Recherche de la verité Tom. 2. l. 5. c. 12.

Verborum non intellectorum aliæ caussæ recensentur.

§. 10. Denique inter eos, qui cum aliorum verbis non intellectis bella gerunt, & illos referre licet, qui variis negotiis districti, debitum tempus & diligentiam ad discendas eorum, quibuscum disputant, sententias non impendere possunt: nolunt tamen harum rudes prorsus videri. Ii quoque in hoc vitium incidunt, qui in colloquiis familiaribus, in disputationibus eruditorum, corpore licet præsentes, animo absentes sunt: aut si præsentes sunt, potius cogitant, quid ipsi dicere velint, quam, quid alii dicant. Qui respondere vo-

volunt, nec tamen satis sciunt, quid objectum fuerit: volunt opponere, volunt instare: necdum sciunt, quid fuerit responsum. Hinc fit, ut neuter disputantium alterum intelligat. Alter si de cepis quærit, de aliis alter respondet. Diceres surdorum esse disputationem, alterum non audire alterum: aut hos disputatores auditorium exhilarare velle illo ludi genere, apud nos usitatissimo, ubi de industria quæritur, ut responsio male quadrans interrogationi, audientium risus excitet.

§. 11. Hæc de iis, qui aliorum sententiam perperam intelligunt, dicta sunto. Sed non minus Logomachias fovent, qui aliorum sententias intelligere nolunt. Hi præcipue sunt illi, *qui contentionibus delectantur*, in quibus perpetuum est contradicendi studium, qui si ais, negant; si negas, ajunt. Omnium sententiarum osores, quarum non sunt auctores: quemadmodum Laco ille apud Tacitum dicitur *consilii quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus*. Tum sibi placent, cum quicquid alii dixerint, displicet. Hi nolunt alios intelligere, quia si intelligerent, non esset, quod contradicerent. In disputationibus publicis *Respondens* non vult intelligere Opponentem: quia si intelligeret,

Logomachias fovent etiam qui aliorum sententias intelligere nolunt: ex perpetuo contradicendi studio.

Tacit. hist lib. 1. c. 26.

geret, cedendum esset fortasse adversario, agnoscenda theseos falsitas, confitendum, aquam sibi hærere, se nodum solvere non posse: quod à moribus nostris vehementer abhorret. Sed & *Opponens* non vult intelligere thesin: quia si intelligeret, quod opponeret, non inveniret: non vult intelligere responsionem, quia simulatque intelligeret, acquiescendum foret, nullusque instantiæ locus relinqueretur. *Qui aliis invident*, nolunt eos intelligere, ne cogantur agnoscere veritatem ab iis inventam aut defensam esse, ne cogantur fateri, se iis aliquid debere, ne cogantur eos laudare: malunt illorum verba maligne interpretari, ut habeant, quod reprehendere possint. *Qui aliis invidiam conflare* eosque odiosos atque execrandos reddere *volunt*, pessimum aliorum dictis sensum affingunt; si explicatur sententia, si ostenditur nihil in ea mali latere, nolunt intelligere, ne fateri necesse habeant, se illis, in quos tantopere debacchati sunt, injuriam fecisse, vanos clamores, iniqua omnia fuisse, quæ in illos conjecerunt, convicia. *Qui temere alios condemnarunt*, nolunt illos intelligere, ne temeritatem judicii agnoscere cogantur. *Schismatici* nolunt eos, à quibus secesserunt: intelligere,

tum & qui aliis invident,

aut invidiam conflare volunt;

Et alii multi nolunt alios intelligere.

gere, ne ſine cauſſa ſeceſſiſſe videantur. *Adverſarios Præceptorum Majorumque* nolunt multi intelligere, quia alias fatendum eſſet, Præceptores & Majores errare potuiſſe. *Antiquitatis cultores* novarum ſententiarum inventores nolunt intelligere: quia ſi intelligerent, reperirent forſan in eorum ſcriptis aliquid boni priſcis incognitum. *Novitatis amatores* nolunt priſcos intelligere: quia alias appareret, nihil ſe novi inveniſſe. *Qui aliorum ſententias rident*, nolunt eas intelligere, ne ob intempeſtivum riſum ipſi ridiculi videantur. *Qui libros de controverſiis religionis ſcribunt*, nolunt adverſarios ſuos intelligere, ut controverſiis multiplicatis libros triumphoſque ſuos multiplicare poſſint. *Qui lucrum quærunt, qui auram popularem captant, in refutandis aliorum ſententiis*, nolunt eas intelligere, ne, ſi intelligant, quod confutent, non reperiant. *Qui aliorum dicta ſemel male intellexerunt*, nolunt ea poſt intelligere: quia nolunt agnoſcere, ſe male ea intellexiſſe. *Logomachi* denique noſtri nolunt eos, quibuſcum diſputant, intelligere: quia ſi intelligerent, fatendum ſibi eſſet, ſe Logomachos, vitilitigatores fuiſſe, quod quenquam adhuc confeſſum eſſe, neque legimus, neque in hunc uſque diem audivimus.

CAP.

Cap. VIII.

De Signis hujus morbi.

§. 1.

Signa Logomachiarum cognoscere, est utile.

QUamquam Logomachia non ex eorum sit morborum numero, in quibus malum intus latens non aliter, nisi ex signis quibusdam externis, conjicitur: utile tamen est, indicia quædam Logomachiarum in pugnis Eruditorum observare, quæ tam pugnantes, quam spectantes, excitent, atque admoneant, ut attentius, qua de re disceptetur, considerantes, removeant verborum involucrum, latentemque sub eo Logomachiam detegant; non secus ac gladiatores, sanguine in vestibus conspecto, accepti vulneris admonentur, idque detecta veste vident, quod ante in æstu pugnæ non senserant. Quare cum modum dissertationi nostræ ordinemque præscripsimus, quædam quoque signa Logomachiarum nos indicaturos, recepimus: nunc fidem liberamus. Itaque signum Logomachiæ hoc esto:

Signum I.

§. 2. *Si quis in cæteris mentis compos, ea oppugnare videtur, in quibus totum genus humanum convenit, verisimilius est, hunc verbis*

bis quam ſententia ab iis, quibuſcum diſputat, diſſidere. Sententia enim totius generis humani eſt ſententia hominis, quem exuere neceſſe eſt, quisquis ab ea recedere vult. Id quod de homine ſanæ mentis in aliis rebus credendum nunquam eſt. Quare ſi Stoici negant, exquiſitiſſimum dolorem eſſe malum; negant, ſapientem in tauro Phalaridis eſſe infelicem: ſi Stilpo ille Megarenſis in diſputatione dialectica *negat, eſſe hominem:* ſi Philoſophi quidam recentiores negant, ignem eſſe calidum, aërem in hyeme eſſe frigidum, nivem eſſe albam: Si quis dubitaret, an habeat corpus, an habeat manus, pedes, diſſentire videntur hi à toto genere humano. Quis credat, eos revera diſſentire? Imo vero non mutant hi ſententiam aliorum hominum, ſed, quod Cicero Stoicis objicit, tantum *verba verſant.*

Diog. Laert. in Stilpone.

lib. 4. de fin.

§. 3. *Si quis negare videtur rem cognitu facilimam, quæ tibi adeo perſpicue vera videtur, ut perſpicuitas aſſenſum tibi extorqueat, & tametſi velis, non poſſis in dubium vocare: hunc exiſtimato a te non revera diſſentire.* Eſt enim eadem omnium hominum ratio, fierique non poteſt, ut, quod uni evidens videtur, alteri ſi modo id intelligat, incertum, nedum falſum videatur. Falſiſſi-

Signum II.

 mum

Cicer. l 4. Acad. quæst. mum est illud Academicorum: *Omne visum, quod sit à vero, tale esse, quale etiam à falso esse possit.* Imo potius nihil evidentius est, quam, multa esse evidentia: plane, ut facilius sit cum Pyrrhone dicere, omnia esse incerta, quam credere: recteque ille judicet, qui hanc sectam Pyrrhoniorum *mendacium sectam vocat.* Et, si Augustino credimus, Academici non minus ac cæteri Philosophi, dogmatici fuerunt, Platonisque dogmata pro decretis agnoverunt: tantum Stoicos exagitantes, nihil sciri dixerunt, ut nihil eos scire probarent. Certum igitur est, esse aliquam in veris ἐνεργείαν, quam Cicero *evidentiam*, *perspicuitatem* reddit. Certum illud quoque est, sciri, aliquid evidens esse: nec minus, hoc evidens nemini falsum videri posse, qui rem intelligat. Quod si quis itaque à nobis dissentit revera, in eo quod evidens nobis videtur, efficitur, eum rem non intelligere.

Secta Pyrrhoniorum, secta mendacium.

Ars cogit. discurs. 1.

Augustin. contra Academ. l. 3. c. 17.

Multa sunt de quibus dissensus nullus esse potest.

Sunt autem inter evidentia quædam ita cognitu facilia, ita obvia, ut credibile non sit, ea à quoquam ignorari: quare si in his etiam dissensus esse videtur, dissensus plerunque apparens est, non verus; in verbis, non in re. Cum igitur de

de omnibus in utramque partem disputetur, innumera autem sint, in quibus homines eadem ratione utentes revera dissentire non possint; innumeras inter disputationes Logomachias esse, necesse est.

Ut de axiomatibus; Ita de axiomatibus dissensus esse non potest, quippe de quorum veritate & certitudine ex sola cognitione & collatione subjecti & prædicati constat, prorsus, ut, intellecta vocabulorum significatione, à nemine possint in dubium vocari. Neget aliquis, bis duo esse quatuor, totum esse majus sua parte; neget, quamdiu volet, nunquam adduci potero, ut credam, eum diversum à me sentire. Aliter loqui poterit, sentire non poterit. Multæ tales veritates sunt, quæ tam claræ tam faciles cognitu sunt, atque istæ: & tamen de istiusmodi axiomatibus disputari solet. De plerisque Metaphysicis dogmatibus ex sola consideratione subjecti & prædicati, quæ simplicissimæ sunt notiones, eædemque apud omnes homines, judicari potest. Nunquam fere operosa argumentatione opus est. Unde igitur tot dissidia? unde, nisi quod in vocibus non convenitur?

Quod de axiomatibus dico, id de iis

De enunciatis quæ immediate ex axiomatibus deducuntur. quoque enuntiatis plerunque verum est, quæ immediate ex axiomatibus deducuntur: paucissimi enim homines adeo stupidi sunt, ut quod tam facile ex primis principiis eruitur, non videant. Quis enim non ex hoc, quod idem simul esse & non esse nequeat, concludere potest, circulum quadratum esse non posse; dummodo hæc verba intelligat? *Verus dissensus est in probabilibus.* Verus igitur dissensus est in probabilibus: in iis, quorum veritas experientia sensuum non minus quam ratione nititur; ubi memoriæ aut nostræ aut alienæ, ubi aliorum testimonio est credendum: etiam tum, cum potius audimus, quid phantasia, quid affectus, quam, quid ratio dictet, magis quid utile, quid jucundum creditu sit, quam quid verum; in his & similibus obtinet illud Comicum: *Quot capita, tot sententiæ.*

Et in rebus certis est dissensus, sed in difficilioribus cognitu. Quid igitur? ais, an in rebus certis & evidentibus nullus est inter homines dissensus? Est sine dubio: sed plerunque in difficilioribus cognitu, quarumque cognitio longa rationum serie comparatur. Quoniam non omnes requisitis ad eas cognoscendas scientiis sunt imbuti, non omnium æquale est mentis acumen, non omnium eadem capacitas ingenii, non omnes

omnes æque attenti, atque in attentione diu conservanda non omnes æque constantes: inde est, quod in rebus difficilioribus alii veritatem evidentissime perspiciant, alii cæcutiant, alii prorsus à veritate aberrent. In his ipsis tamen, ne incaute in Logomachiam incidas, hanc quoque velim à te observari regulam: *Si quis non minus atque tu ingenio pollens, nec minus artis, de qua agitur, peritus, oppugnat sententiam, qua tibi evidens videtur, quamque, ut Cartesius loqui solet, clare & distincte percipis: hunc à te revera dissentire, nisi controversia sæpius sedato pariter atque attento animo examinata, haud credito.*

§. 4. *Si, quamprimum vir sapiens in disputatione sententiam manifeste absurdam & ridiculam propugnare videtur, tu protinus conjectes, Logomachiam disputationi subesse, non vana plerumque erit conjectura.* Qui sensum SS literarum scrutantur, hanc inter alias observant regulam, ut si verba proprie accepta sensum pariant absurdum, ad tropicum figuratumque confugiant. Nihil enim absurdi illi, qui est ipsa sapientia, tribuendum existimant. *Signum III.*

Alia quidem, fateor, hominum ratio est: hic enim & sapientissimi falli possunt. Sed hoc saltem iis, qui sapientes haben-

 tur,

tur, debemus, ut illos non prorsus delirare credamus. Si cui enim paradoxon illud Cartesii non placet: *nihil æquabilius inter homines distributum esse, quam bonam mentem:* hoc saltem concedet, rationem & bonam mentem non sibi soli tributam esse, sed alios quoque portionem & quasi demensum suum accepisse. Non temere igitur credamus, eos, qui, multorum sanorum judicio, cæteris sapientiores sunt, prorsus insanire. Quodsi Cicero clamat: *nihil tam absurde dici posse, quod non dicatur ab aliquo Philosophorum*; oratoria hæc est hyperbole. Deque iis, qui absurdissima dicere videntur, verum est, plerosque eorum absurdius loqui, quam sentire.

De methodo.

lib. 2. de divinat.

Imitemur itaque Criticos nostros, qui, sicubi verba scriptoris, quem castigant, obscuriora aut frigidiora sibi videntur, tametsi lectio cum vetustissimis membranis concordet: tamen adduci non possunt, ut auctorem ita scripsisse credant: mendum subest, sanandus est locus, vera lectio acuta quadam conjectura restituenda. Imitemur eos, quibus ænigmata solvenda proponuntur. Omnia enim verba excutiunt, videntque nullane in iis ambiguitas sit. Si quis dicat: lapides in Helvetia

Critici hic imitandi:

& ii quibus ænigmata solvenda proponuntur.

vetia non crescere: cave cum hoc disputes, ridendum te præberes: ænigma est; qui ita loquitur, illud tantum crescere vocat, *cum in absumtæ partis locum ex alimento apponitur quantitati quaquaversum secundum omnes dimensiones.* Quæ non hac ratione majora fiunt, illa augeri in Schola dicuntur, non crescere. Talia ænigmata multa proponuntur in Philosophia. Plato *omnium rerum ideas æternas esse* dicit. Qui non intelligunt ænigma, ita adversus Platonem disputant, ac si ideas hasce, non modo à rebus ipsis, sed ab intellectu etiam divino separatas, ab æterno extitisse credidisset. Hic quis non exclamet cum elegantissimo scriptore: *hæ ideæ separatæ tam sunt absurdæ, ut non credibile sit, opinionem hanc Platoni, tanto Philosopho, in mentem venire potuisse?* Apud eundem Platonem Socrates probat Alcibiadi suo, *solum animum hominem esse, corpus ab homine distingui tanquam instrumentum, quo, ut coriarius cultro, utitur.* In hanc sententiam quærit apud Augustinum Varro, *utrum anima sola sit homo, ut ei corpus adjunctum sit tanquam equus equiti.* Quod si quis ita Platonem delirasse putaret, ut non arctiorem inter animum hominis ejusdemque corpus nexum agnoverit,

Multa sententiæ Philosophorum veterum & recentiorum æquius interpretanda.

Platonis.

Rapin coll. Arist. & Platon.

Socratis.

Plato in Alcibiade.

August. de Civit. Dei l. 19. cap. 3.

quam inter coriarium & ejus cultrum, equitem, eumque, quo eques vehitur, equum: quam ineptam homini sapienti sententiam affingeret? quam ineptus ipse esset, si hanc sententiam refellere vellet?

Peripateticorum. Ne proba adversus Peripateticos: *natura* nullum *horrorem*; *materiæ*, *elementis* nullum *appetitum* convenire. Cum enim id dicunt, non proprie loquuntur. Malim ego credere, eos nihil dicere, quam id dicere, quod proprie verba hæc significant.

Cartesii. Sed eadem etiam erga Cartesium utere æquitate. Cum Deum *positive à se* dici posse, ait; ne crede, hominem sanæ mentis nedum Philosophum Christianum, usque eo furere, ut Deum statuerit se ipso fuisse priorem, se ipsum produxisse, ac non existentem fecisse ut existat. Neque hic mihi quisquam Sapientum Ethnicorum in religione deliria objiciat. Hic

Locus Pauli explicatus. Rom. I. v. 21. 22.

enim, fateor, valent illa Apostoli ἐμωράνθησαν, ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς. Sed hoc ex peculiari Dei judicio factum est. Quamquam si crassa Ethnicorum deliria sapientibus, quales fuerunt Socrates, Plato, Aristoteles, Zeno, tribuas, vehementer fallaris. Errarunt & hi, sed subtilius errarunt. Tales plerunque eorum invenies sen-

ſententias, quales ab hominibus ſummi ingenii, ſed lumine SS. literarum deſtitutis, expectare potuiſti. Ægyptiorum etiam ſapientes à plebis ſuæ ſuperſtitione procul abfuiſſe minime dubitandum eſt. Non intellexit videlicet plebs Symbolicam illam Theologiam, literasque hieroglyphicas: ad ſuperſtitionem traxit, quod myſticum ſenſum habuit. Niſi forte iis, quorum ſapientia in ipſis SS. literis celebratur, creditum eſſe exiſtimas, quod Octavius apud Minucium Ægyptiis objicit: *eos non Serapidem magis, quam ſtrepitus per pudenda corporis expreſſos extremiſcere.*

§. 5. *Si quis adverſario, cætera perſpicacis ingenii, tribuit ſententiam, eamque oppugnat, quæ verbis quidem ejus convenire videtur, ſed aliis certis & conſtantibus ejuſdem adverſarii opinionibus manifeſte repugnat: eum λογομαχεῖν valde veri eſt ſimile.* Nihil quidem frequentius aut in libris legitur, aut in diſputationibus auditur, atque iſta: tecum pugnas, tibique ipſe contradicis. *Signum IV.*

Sed accuſationes iſtæ maximam partem ſunt injuſtæ: præſertim ſi hominibus perſpicacibus intenduntur. Verba horum ſæpe inter ſe pugnare videntur, cum ſententiæ non pugnant. Loquor de iis, quæ, ex principiis rationis ope deducta, cognoſcimus: *Ubi & quando nobis contradicamus.*

fcimus: non de iis, ubi aliorum auctoritate ftamus, aut quorum cognitionem folius memoriæ beneficio debemus, ubi fæpe ex oblivione nobis contradicimus. In artibus & fcientiis, ubi cohærent opiniones, non item: in his tametfi erramus, in errore tamen fatis nobis conftamus. Hic, nifi velimus de verbis concertare, nunquam temere tribuemus homini perfpicaci fententiam, quæ hypothefibus ejus aperte repugnat.

Plato defenfus contra Ciceronem. lib. 1. de natura Deor.

Plato, ut ait Cicero, *in Timæo dicit & in Legibus, & mundum Deum effe & cœlum & aftra & terram & animos & eos quos majorum inftituto accepimus.* Cave tamen hanc Platoni fententiam tribuas. Quis nefcit fanius longe Platonem de Deo fenfiffe? Hicne tam abfurde de Deo loquitur, qui alibi tam præclare? Νᾶς, ait apud Plutarchum, *ὁ θεὸς, χωριςὸν εἶδος, τȣτέςι τὸ ἀμιγὲς πάσης ὕλης, μηδενὶ παθητῶν συμπεπλεγμένον.* Idem Cicero in eodem loco de Platone dicit: *Sine corpore ullo Deum vult effe, Græci, ἀσώματον*: quæ illi fententia conftanter tribuitur. Quare Plato, cum ea dicere videtur, quæ Cicero ipfi tribuit, aut ex aliorum fententia loquitur, aut à Cicerone non intelligitur.

lib. 1. de placitis Philof.

Ita video quoque, multos graviter offendi,

fendi, cum in Politicorum libris legunt, *Principem supra leges esse; legibus esse solutum*. Ergo, ajunt, Princeps jam peccare non potest: quod libet, licet. Sed quid si in iisdem libris vident, Principi præ cæteris commendari religionem, justitiam, clementiam, virtutes omnes? Si deflectenti ab his pœnæ divinæ denuntiantur; tanto graviores, quo minus Princeps humanis pœnis subest? Nunquid vident homines in sententiis condemnandis nimis præcipites, frustra se verbis male intellectis fuisse offensos?

§. 6. *Si quis in disputatione adversario suo tribuit sententiam absurdam, aut turpem, verbis quidem ejus sic satis convenientem, sed à qua vita & praxis abhorret, rarissime à Logomachia immunis est.* Ita supra diximus, Logomachiæ id indicium videri, si Medici, postquam de morbo aliquo ægroti ejusque natura diu inter se disceptarunt; cum ad eum sanandum accedunt, in remediis prorsus consentiunt. **Signum V.**

Idem de multis Philosophorum disputationibus judicandum: atque optimus sæpe verborum interpres est praxis. Pyrrhonis sententiam fuisse Laërtius dicit, ὅτι ἐδὲν ὔτε αἰσχρὸν ὔτε καλὸν, ὔτε δίκαιον ὔτε ἄδικον. Quicquid in his discriminis est, id minime **Exemplum Pyrrhonis.** Laert. in Pyrrhone.

minime à natura, fed *à fola confuetudine* pendere, affirmavit. Impia opinio, quæque prorfus omnem honeftatem tollit. Dubitas, an hæc Philofopho excidere potuerint: recte hic affenfionem aliquandiu fuftines. Sed dubium hoc idem adimet Diogenes, cum fubjicit, ἀκόλουθος δ' ἦν καὶ τῷ βίῳ. Fuiffe igitur hanc ejus opinionem vita probat opinioni confentiens.

& Epicuri. Quid Epicurus? Idemne de eo fentiendum? Statuit hic finem bonorum voluptatem effe. Cum hoc vero cœnare vellent Pifones noftri: hæc Philofophia ad palatum effet multorum. Nimirum exiftimant, fe in hortis Epicuri inventuros Smindiridem quendam aut Apicium; menfam ftratam loco cathedræ, extructas dapes loco librorum, lagenas, calices, vinum, loco atramentarii, calami & atramenti. Sed audite, quomodo cœnet: *panis*, inquit, *cibarius cum aqua mihi fufficit.* Ita pafci hoc tempore apud nos pœna eft: at hic eft quotidianus victus Magiftri voluptatis. Sed quid diebus feftis, hic fine dubio lautius vivit? Ne promittite vobis Vitelliana convivia: ne expectate *duo lectiffimorum pifcium, feptem avium millia; nullus apponetur clypeus Minervæ, nulla fcarorum jocinora, phafianorum & pavonum cere-*

Laert. l. 10.

Sueton in Vitellio.

cerebella, *nulla lingua phœnicopterum aut murænarum lactes*. Quid igitur? *Mitte*, ita scribit amico, *ad me casei Cytheridii aliquantulum*, *ut*, *cum paulo splendidius epulari voluero*, *possim*. Vix creditis Epicuro, hæc de se affirmanti: at credetis Stoico: *Cum quis*, inquit Seneca, *adierit hos hortulos & inscriptum hortulis: Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est; paratus erit hujus domicilii custos, hospitalis, humanus; & te polenta excipiet, & aquam quoque large administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es?* Multi id negarent, qui tamen in Epicurum & Epicureos quotidie declamitant. Si quis summum bonum in divitiis ponere diceretur, qui in summa paupertate summa esset abstinentia, simulque αὐταρκέςατος: ejus ego sententiam non recte intelligi, existimarem. Quis dubitat igitur, perperam intelligi sententiam Epicuri? Id sentire, quod sentire dicitur, & ita vivere, ut vixit,

Laërt. ibid.

Epist. 21.

Non bene conveniunt & in una sede morantur.

Utinam Theologi ex praxi adversariorum suorum de eorundem doctrina sæpius judicarent, ex praxi, inquam, quæ ab ipsis laudatur & probatur, non toties alii aliis injuriam facerent, non tot per-

nicio-

niciosis Reipubl. Christianæ Logomachiis implicarentur!

Signum VI. §. 7. *Si, duobus inter se disceptantibus, affirmans iisdem ad sententiam suam probandam utitur argumentis, quibus utitur negans, raro verus inter disputantes dissensus esse videtur.* In disputationibus ad objectiones sæpe responderi solet *κατὰ τὸ βίαιον, per argumenti retorsionem*, uti loquuntur, cum quis adversarii argumento utitur, ad suam sententiam probandam. Hoc si evenit, præsertim inter Viros eruditos, qui consequentiarum leges didicerunt, disputationem Logomachiam esse, valde probabile est. Viri enim sapientes, qui in argumentis consentiunt, in iis quoque plerunque consentire censendi sunt, quæ ex argumentis legitime deducuntur, præsertim si consequentia facilis & perspicua est. Duo autem opposita ex eodem argumento legitime deduci non possunt. Quare illa quæ ex uno eodemque argumento concludunt, tametsi opposita videantur, sæpissime opposita non sunt. Exemplo celebri, quod dico, perspicuum reddam.

Salmasii & Heinsii disputatio de lingua Hellenistica. Claudius Salmasius ac Daniel Heinsius, summa seculi nostri ornamenta, magna contentione inter se disputarunt *de lingua Hel-*

Hellenistica; *an hac peculiari, sive lingua, sive dialecto, scripta sint & versio Graeca Veteris Testamenti, LXX. Interpretum, & Novum Testamentum.* Negat ille, hic affirmat. In partes ivit, quicquid tum doctorum erat: non pauci pro utraque sententia libri conscripti sunt: neque acerbitas, ut suos quoque maximi viri patiuntur manes, absuit. En quomodo concludat Salmasius librum, qui *funus linguae Hellenisticae* inscribitur: introducit *Heinsiolum*, ita enim vocat adversarium, *Phoeniculum seculi sui, Eruditorum Regaliolum, Eloquentium Lusciniolam flebilibus modulis inconsolabiliter gementem, non Hylae fata, non Hermegardis sua, sed amissum caram filiolam, gratam illam & amabilem puellulam, deliciolum suum, Hellenisticulam nomine, ereptam sibi grandi facinore Salmasii, magni viri, sed Heinsiolo minoris.* Si tamen resecemus, quae huic controversiae admiscentur, varia ad historiam antiquitatesque Judaeorum, Graecorum, Romanorum pertinentia, explicationes aliquot locorum S. Scripturae, aliorumque scriptorum, in quibus aliquando dissensum inter eruditissimos Viros agnoscimus; praecipuam, quae relinquitur, quaestionem Logomachiam esse, multi

per-

perfpexerunt. Qui linguam LXX. Interpretum ac fcriptorum N. T. linguam Hellenifticam vocant, intelligunt hoc nomine linguam, quæ non pure Græca fit, fed Hebraifmis, Syriafmis, Chaldæifmis plena. Talem effe LXX. Interpretum, talem fcriptorum N. T. linguam, haud difficulter probant. Quid ad hæc Salmafius, & qui cum eo fentiunt? Dicunt, linguam hanc commentum effe. Quare tandem? Hoc ipfo inter alia argumento utuntur, quo Adverfarii. Probant, hanc linguam innumeris Hebraifmis fcatere; magisque ἑβραΐζειν quam ἑλληνίζειν; tantum igitur abeffe, ut Hellenîftica fit, ut potius fit Hebraiftica, exhelleniftica, aphelleniftica. Agnofcis uno eodemque argumento fuam quemque fententiam confirmare: id quod nos Logomachiæ indicium effe diximus.

Signum VII.

§. 8. *Pleraque difputationes de definitionibus & divifionibus Logomachiæ funt.* Præterquam enim, quod ejufmodi difputationes folam plerunque methodum, modumque difciplinas tradendi fpectant, quas Logomachiarum fpecies effe obfervavimus: ut de *definitionibus* primum loquamur: *definitiones* aliæ *nominis* dicuntur, aliæ *rei*. In

Definitiones rei.

definitionibus rei fæpiffime non tam reprehen-

henditur falsitas, quam quod perfectæ definitionis legibus non conformes sunt: quæ tamen leges non omnes ejusdem sunt necessitatis. Hæc paullo obscurior est: Si verbum hoc additum fuisset, clarior esset. Sed ita definitio non esset brevis: hic genus omittitur: hic genus paulo propius inveniri potuisset: vocabulum hoc est ambiguum: clarius definitur Logica, *ars bene cogitandi:* sed illud *bene* jam latet in artis vocabulo. Grammatica est *ars bene loquendi:* alii addunt, *& scribendi:* quam imperite, quam invenustum est illud *Et* in definitione, quæ *sine copulatione & disjunctione partium proponi* debet?

De *definitionibus nominum* disputare in Philosophia est aperte λογομαχεῖν. Sed innumeræ sunt definitiones quæ videntur esse definitiones rei, quæ meræ sunt definitiones nominum. Caussam definio, *principium ab eo, cujus principium est, reapse distinctum.* Tu fortasse aliter, nec repugno. Sed ita, ais, nec materia nec forma caussæ erunt corporis. Illa enim à corpore tantum distinguitur considerandi modo: hæc *modaliter*, ut recentiores Philosophi loquuntur. At quid hic mali est? Si materiæ & formæ caussæ nomen adimimus, numquid iis decedet? Nisi forte veremur, ne utra-

Definitiones nominum.

Causa.

que in jus nos vocet propter titulum, quo jamdiu gavisæ sunt, ademtum. Sed neque partes erunt materia & forma, si vera tua est partis definitio: quod *res sit ab alia re ejusdem totius realiter distincta.* Fateor & hoc nudabuntur nomine: sed nihilo propterea ignobiliora erunt corporum principia.

Motus. Pessima, ais, tua *motus* est definitio, quæ soli *motui locali* convenit. Sed quid si solum motum localem definire volui? quid si solum hunc motum voco? At ita *generatio, corruptio, argumentatio, diminutio, alteratio* motus non erunt. At tu jube istos motus vulgo dictos bono animo esse, alius iis quæretur titulus in ejus locum, quem ab Aristotele acceperunt.

Divisiones rerum. Non majoris sunt momenti disputationes, *de divisionibus* rerum. Rectiusne *Ens in decem categorias, an in duas, an in tres dividatur. Satiusne sit dividere magnitudinem, in lineam & lineatum, lineatum vero, in superficiem & corpus: an continuo in lineam, superficiem, & corpus.* Sintne *quinque* tantum *sensus externi*, an *sex*, ut Scaliger voluit; an *plures*, ut illi, qui statuunt tactum non esse sensum unicum, sed tot species sensus, quot species tactilium qualitatum. *Duone* sint plantarum genera *arbores* & *herba*,

Exerc. adv. Cardanum 286.

herbæ, ut Moses divisit: an *tres*, *arbores*, *frutices*, & *herbæ*: an *quatuor*, *arbores*, *frutices*, *herbæ*, & *olera*: an etiam *quintum* genus sit addendum, quo *fungi*, *tubera* & id genus alia comprehendantur. Logomachiæ, quæ scrutatorem veritatis remorantur! An esurientes in convivio ferrent Scissores ferculorum diu inter se disceptantes, in quot frusta acipenser appositus sit discerpendus, aut, ut est apud Satyr.

Quo gestu lepores & quo gallina secetur? Juvenal. l. 1. Sat. 5.

Ita neque avidi veritatis ferre possunt moram, quæ jam non dico divisionibus, sed disputationibus de divisionibus impenditur. Dummodo nullum in scissione frustum pereat: dummodo nulla in dividendo pars prætermittatur, quæ consideratione digna est: satis in cæteris arbitrariæ pleræque sunt divisiones.

§. 9. *Si quis nimium tenax vocabulorum valde generalium, quæ aut nihil distincti significant, aut nescio quot significationes admittunt, jussus illa explicare, hæret, clariora non invenit, sua tanquam clarissima identidem inculcat: cum eo si disputetur, disputatio plerunque Logomachia est.* Non desunt, qui cum utuntur vocabulo aliquo communi usu trito, cui tamen in mente nulla distincta notio, sed vaga tantum, uti loquun- *Signum VIII.*

tur, confufa & generalis refpondet; nihilominus, quia ufitatis vocabulis utuntur, clariffime fibi loqui videntur. Hi, cum ipfi, quid velint, non intelligant, qua ratione intelligere poterunt ii, qui adverfus eos difputant? At ifti ftatim fe produnt, fi juffi verba fua declarare, non poffunt: quin etiam irafcuntur, quod alii fe tam perfpicue fcilicet loquentes intelligere nolint. Aut fi juffi à verbis, quæ difputationis cauffa effe videntur, abftinere; nolunt, mordicus illa tenent, prorfus

Ut canis à corio nunquam absterrebitur uncto.

Pro libertate hi decertant: libertas iis femper in ore eft: quicquid agunt fuperiores, contra libertatem eft: quicquid agunt ipfi, id vero libertas licitum reddit. Si dicis, hoc nomen valde generale & ambiguum effe, rogas, explicent clarius, quid hoc vocabulo intelligant: indignantur, hoc quenquam quærere. Sed tamen, pergis, an libertatem intelligitis totius civitatis, an fingulorum civium: & fi hanc, an immunitatem ab omni fubjectione hac voce fignificatis, an à certis quibufdam oneribus? Hic tandem irati, libertas, dicent, libertas eft: quis nefcit, quid fit libertas? Alii privilegiorum reftitutionem flagitant. Fruftra ex his quæris,

quæ

quæ tandem illa privilegia ſint: nihil eſt, quod dicant: & tamen privilegia ſua identidem crepare pergent. Nimirum in hoc nomine confuſe neſcio quid latere putant, cujus ſi compotes eſſent, feliciſſimi forent mortalium.

Hic tamen probe obſervari velim: hoc me Logomachiæ ſignum dicere: ſi quis abſtinere non vult à voce obſcuræ & ambiguæ ſignificationis. Quod ſi enim vox valde clara & perſpicua eſt, ut vix ſignificantiorem invenias: ille tenebras quærere videtur, qui vocem ferre non poteſt, qui aliam ſubſtitui vult. Ita nullum eſt dubium, Arianos olim vocem ὁμοουσία reſpuiſſe, non propter vocis ambiguitatem, ſed propter nimiam perſpicuitatem: quæ non permiſit, ut ſententiam ſuam tegerent; maluiſſent ſub obſcurioribus vocibus diutius deliteſcere: quare non vocabulum, ſed rem rejeciſſe ſunt cenſendi.

§. 10. *Si duos inter ſe diſputantes audis, de re, quæ captum tuum non ſuperat, deque arte, cujus non minus, atque diſputantes, peritus es; neutrum tamen diſputantium intelligis: non leve hoc Logomachiæ indicium eſt.* Quod ſi enim tu, cujus attentio in eo ſolo eſt occupata, ut nunc hujus, nunc illius men- *Signum IX.*

 tem

tem intelligas, nihil tamen eorum, quæ ultro citroque dicuntur, capis: an is, qui in disputationis æstu versatur: cujus attentio plerunque in id potius fertur, quod ipse dicere vult, quam quod adversarius dicit; cui obversatur vincentis laus, victique pudor: an is, inquam, melius alterum intelligere est putandus? an illi perspicuum videbitur, quod tibi tam videtur obscurum? Quod si vero nihilo melius alter disputantium alterum intelligit, ac tu alterutrius sententiam intelligis: efficitur, disputationem Logomachiam esse; nisi forte, casu disputantium sententias opponi, velis dicere. Sed necessarium mihi videbatur addere: hoc valere in disputatione de arte, aut scientia, cujus non minus peritus es, atque disputantes. Id quod de proximis quoque, quæ sequuntur, Logomachiæ signis est intelligendum. Imperitis enim multa obscura videntur, quæ scientibus perspicua sunt. Hæc quatuor postrema (& hoc observari velim) signa præcipue Logomachiarum sunt in disputationibus Academicis, ubi viva voce inter se disceptant Respondens, uti vocatur, & Opponens. Exempla non addo, quia quilibet, qui frequens est in ejusmodi συζητήσεσι τοῦ αἰῶνος τούτȣ, ex-

exemplorum satis facile observabit.

§. 11. *Si attentus in disputatione, thesi, de qua disputatur, probe intellecta, Opponentis, quod in contrarium affert, argumentum non intelligis: Logomachiæ & hoc signum esse putato.* Quia sæpe fit, ut Opponens opponere incipiat, tametsi, quid objicere velit, non distincte cognoscat. Generalem tantum habet intentionem opponendi: hæc facit, ut loquatur, & si quid loqui velit, nondum certo apud se constituerit. Id si evenit, evenit autem sæpius, quam quisquam crederet, mirum non est, si objectionem non intelligis, quam neque ipse Opponens intelligit. Hic vero frustra se defendit Respondens: cum umbra pugnat: hostem non habet, aut hostem, qui justis armis non est instructus. Magno strepitu pugnam ciet, sed præter strepitum, nihil est, quod metuatur. In sclopetis ejus, si ita loqui licet, multum pulveris est pyrii, glans nulla est: sonant, sed nihil efficiunt; terrent, non vulnerant. Signum X.

§. 12. *Si in disputatione, intellecta thesi & Opponentis argumento responsionem defendentis, utcunque attentus, capere non potes, quod reliquum est disputationis, Logomachiam esse suspicator.* Sæpe enim indicium hoc Signum XI.

eft, Refpondentem nihil obfervare in Opponentis argumento, quod tuto negari poffit. Taceret, fi tacere liceret: fateretur affenfum, nifi hoc turpe videretur. Vult aliquid reponere, etfi, quid reponat, non reperiat. Hic inter arcana Reipub. difputatoriæ, in qua *falus Refpondentis fuprema lex eft*, hoc eft præcipuum: Simul ac nihil eft, quod refpondeas, vicifti, fi quid dicis, quod non intelligat adverfarius, quod nunquam certius affequeris, quam fi ipfe dicta tua non intelligis. Inter ftrategemata hujus militiæ non poftremum eft cenfendum, fi hoftem nulla ratione repellere potes, oculos ejus confpergere pulvere obfcuræ cujufdam diftinctionis: (optimæ illæ funt, quæ ne quidem à proferentibus intelliguntur) ut illo excæcato, poft varios ictus, quæ adverfarium fatigant, te non lædunt, honefte retrocedere poffis. Hic fi Opponens infurgere vult contra refponfionem, quid aliud impetit, quam verba inania omnique fenfu deftituta!

Signum XII. §. 13. *Si in difputatione pofteaquam aliquandiu & Refpondentem & Opponentem probe intellexifti: fubito oriuntur tenebræ, & quantacunque attentione adhibita, nihil amplius capere potes: tum conjicito, difputationem omnem*

omnem tandem in Logomachiam abivisse. Hoc fere fatum est omnium disputationum, in quibus non veritas sed victoria quaeritur. Animadvertis ab initio perspicuitatem, ordinemque: argumentum opponitur thesi: responsio quadrat argumento: instantia, ut vocant, responsioni: omnia probe intelligis: ubi sint disputantes, semper vides: comitaris euntes: quousque pergunt, facile eos animo sequeris. Tum vero subito sese ex conspectu tuo subducunt, atque evanescunt: nescis, quo se proripuerint. Hic tu suspicator, evenire disputantibus, quod tibi evenit, alterum non amplius videre, ubi sit alter; cumque ita in tenebris adversarium quisque quaerere pergit, tandem non amplius scire, ubi ipse sit: i. e. omnem disputationem abire in caecam quandam Logomachiam.

Haec sunt, quae mihi in mentem venerunt *Logomachiae signa:* poteris huc quoque referre, quae in superioribus de caussis earum dixi, nam & *caussa effectus signum est*, ut nubes venturae pluviae. Nolim tamen quisquam credat, me omnia, quae adduxi, signa aeque certa esse putare: non haec mea mens est. Nolo etiam, ut, si quis unum aut plura ex his signis in disputatione animadvertat, sine ulteriori exa- *Signa haec omnia non aeque certa.*

 mine

mine statim Logomachiam esse, certo judicet. Nam & hic temerarium nimisque præceps nos seducere posset judicium. Hoc tantum volo, ut, si quis ista observet, de dissensu vero disputantium tantisper dubitet, donec ex intellecta distinctissime utriusque partis sententia, eaque, quam fieri potest, accuratissime inter se collata, qua in re dissentiant disputantes, quousque conveniant, clarissime perspiciat: ante hoc examen autem, animadversis his signis, probabilius, Logomachiam esse, quam non esse disceptationem, judicet.

Cap. IX.

De remediis hujus morbi.

§. 1.

Venimus tandem ad finem dissertationis nostræ, ac, postquam, uti promisimus, unum atque alterum morbo huic remedium quæsivimus, ægrotum nostrum aliis penitus sanandum relinquemus. Hic vero nescio, an inter remedia hujus morbi, illud quoque Disputatori nostro præscribendum sit, quo Carneadem quondam, celebrem Academicæ sectæ

sectæ Philosophum, usum fuisse accepimus: qui adversus Chrysippum, aut, ut alii malunt, adversus Zenonem disputaturus, *helleboro se*, antequam rem tam difficilem aggrederetur, *purgasse* dicitur. Quod si enim ea hujus herbæ vis esset, ut mentem à præjudicatis opinionibus, animum à vanæ gloriæ cupiditate, ab ira, odio, invidia, partium studio, contendendi pruritu, sinistris suspicionibus, *Zelo scientiæ & charitatis experte* perpurgare posset: si virtutem haberet figendi volatica ingenia, adstringendi vagum cogitationum fluxum: si denique oculos mentis, discussis præjudiciorum & affectuum nebulis, acutiores redderet, ut per verborum integumenta ad rerum ipsarum interiora penetraret eorum acies. Hæc inquam si hellebori virtus esset: præsentissimum illud adversus Logomachias esset remedium. Ac Carneades quidem utilem esse hujus usum existimavit, *ad exprimendum*, ut loquitur Valerius, *ingenium suum attentius*; idemque priscis temporibus senserunt plerique, qui, *helleborum studiorum caussa ad pervidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumitaverunt.* Sed nolo Empiricum agere: præscribant hoc illi, quibus herbarum virtu-

Carneadis ad versus Chrysippum disputaturi, remedium. Plin. hist. lib. XX. c. 21.

Valer. Max. lib. VIII. c. 7. §. 5. Plin. l. c.

tutes cognitæ ſunt: ego ex mea qualicunque officina leniora, ac, ſi minus efficacia, innoxia certe depromam: acturus hoc capite de *remediis morbum, ubi eſt, pellentibus:* ſequente atque ultimo *de remediis, morbum inde, ubi nondum eſt, prohibentibus*, quæ vulgo *præſervativa* nominare conſueverunt.

Rmedium univerſale I. Lexicon univerſale vocum Logomachicarum. Quomodo adornandum.

§. 2. Univerſale adverſus omnes, quotquot inter eruditos ſunt, Logomachias remedium eſſet *Lexiton quoddam univerſale*, adornatum à Viro aſſueto, uti hodie loquuntur, claris & diſtinctis perceptionibus, perſpicaci in eruendis, acuto in diſcernendis eruditorum ſententiis, in docendo ſolerti atque perſpicuo: ubi omnes voces & loquendi formæ, quæcunque in hoc uſque tempus Logomachiarum cauſſæ fuerunt, ſecundum literarum ſeriem explicarentur: atque ita quidem, ut nota aliqua à cæteris diſtinguerentur voces & locutiones nullius ſignificationis; voces ſignificationis incertæ; voces ſignificationis inconſtantis apud eoſdem auctores; voces ſignificationis confuſæ: in reliquis, quæ varias quidem apud varios, ſed certas, conſtantes & diſtinctas notiones habent, omnes accurate enumerarentur; ad mentem aucto-

rum

rum perſpicue definirentur, additis, ut in Lexicis fit, ad ſingulas definitiones auctorum exemplis. Ubi tamen & hoc monendum eſſet: ſi hæ ipſæ voces à quibuſdam ſcriptoribus, aut nullo, aut incerto, aut inconſtanti, aut confuſo ſenſu uſurparentur.

Dici non poteſt, quantum utilitatis ex tali Lexico in rem literariam redundare poſſit, cum ad artes atque diſciplinas omnis generis intelligendas, tum in primis ad Logomachias ex iis aut tollendas, aut ſaltem minuendas. Digna ſane res, quæ tentetur hoc ſeculo, quod nobis tot erudita omnis generis Lexica produxit: quo nullum aliud minus acquieſcit in vocibus, quod præ omnibus præteritis propendet in claram & diſtinctam rerum ipſarum perceptionem. Ac, ſi Lexicon univerſale aptum ad hunc finem adornare nimis amplum uni homini penſum videtur; partiantur Viri perſpicaces inter ſe operas, alius hanc, alius aliam artem à morbo, quem curamus, perpurgandam ſibi proponat: aut, quod ego quidem malim, incipiatur ab Indicibus particularibus, in certos auctores, quorum locutiones, ſive ſua ſive aliorum culpa, multis Logomachiis occaſionem dederunt. e. g. *Ejus utilitas.*

Su-

Sumantur opera R. Cartefii, excerpantur ex iis omnes locutiones, quibus non fatis intellectis adverfarii ipfius fuerunt offenfi; digerantur fecundum literarum feriem; omnes fideliter ad mentem auctoris, ac perfpicue, ut, quantum fieri poteft, omnis ambiguitas removeatur, definiantur. Tentetur idem in aliis auctoribus: ac multi denique indices in unum corpus collecti conftituerent *Lexicon hoc univerfale*, quod defideramus.

Remedium univerfale II. Purgatio artium à vocibus obfcuris, incertis, &c.

§. 3. Alterum univerfale Logomachiis tollendis remedium eft: *purgatio artium ac difciplinarum à vocibus ac Locutionibus non modo nullam, aut confufam aut incertam fignificationem habentibus*, quæ funt perpetua cæcarum inprimis Logomachiarum materia: *fed iis omnibus, quæ, ubi clariores non defunt, obfcuritate & ambiguitate fua difputationes, alias in fumum abituras, alunt:* prætertim quæ, nulla urgente neceffitate, eum tantum in finem inventæ funt, ut difputationum effent pabulum, aut ut homines, quorum in feculis barbaris non magna fuit eruditio, verbis facilia obfcurando, difficilia intellexiffe viderentur. Stephanus Gauffenus poftquam dixit, quæftionem *num Theologia ars fit, an fcientia &c.* Logomachiam effe meram, *Vis*, inquit,

inquit, *rem experiri? Dubitabile illud nomen, ars, scientia, sapientia aliquantisper sepone, & quænam sit Theologiæ natura extra hoc nomen, hodiernos istos disputatores interroga, eos videbis de rei summa plane inter se consentire, at in vocibus occupatos, quod fatale est hujus seculi malum, inanes sonos fundere.*

Nolo equidem esse morosus: si quæ voces à Scholasticis inventæ sunt significantes, jamque universali eruditorum consensu receptæ: tolerentur in Repub. literaria, sed ea lege tolerentur, ut pacifice vivant, nihilque turbarum concitent: turbulentæ omnes, rixosæque ejiciantur. Neque est, quod dicatur, esse illas magnarum circuitionum compendia: satius enim est, pluribus verbis dicere, quod multi intelligant, quam paucioribus, quod pauci capiant: satius decem uti verbis, quæ explicatione non indigent, quam duobus tribusve, quæ vix mille aliis explicari possunt. Quam egregiis vero compendiis Scholastici fuerint usi, experientia docuit. Inveniuntur hodie Philosophi, qui libro non magnæ molis longe plura dicunt, sine istis compendiis, quam omnes simul in tot portentosis voluminibus.

Judicium Autoris de terminis in scholis hactenus receptis.

At enim, ais, utile quidem, fateor, hoc est, quod præscribis, remedium, sed

Occurritur objectionibus. sed difficile; quis hanc, quam suades, purgationem instituet? citius Herculi clavam suam extorseris, quam Thomistis & Scotistis suas delicias:

Aut quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ
Imberbes didicere, senes perdenda fateri.

Horat. l. 2. ep. 1.

Faciat hic tamen quilibet, quantum in se est. Abstineat ipse in docendo à caliginosis istis vocibus: monstret exemplo suo, commode Philosophiam illis carere posse: inculcet idem discipulis; si talia vocabula ipsi proponuntur, non erubescat fateri, se ea non intelligere, nec turpe ducat, interpretationem eorum petere: cogentur ita alii, si intelligi velint, perspicue loqui. Qua quidem in re non contemnendos docti homines in hoc seculo progressus fecerunt; incipimus sensum in omnibus verbis quærere, desinimus verba non intellecta mirari; neque profiteri pudet, nos voces non intelligere, quæ an ab iis, qui illis utuntur, satis intelligantur, dubitamus. Philosophi jam hodie videntur, qui sunt interpretes veritatis, interpretes naturæ: non interpretes verborum. Si hoc tantum Philosophi à vulgo distinguerentur:

rentur: non deessent hodie, qui mallent vulgo, quam eruditis annumerari.

Remedium universale III. §. 4. Magnopere à Logomachiis artes illud quoque purgabit, *si controversiæ & pugnæ, cum hominibus mutantur, quantum fieri potest, in pugnas cum sententiis.* Si non homines, non libros, non sectas, sed falsa dogmata refutamus; fieri vix potest, ut in Logomachiam incidamus: dogma enim, quod refutamus, plerunque revera cum nostra sententia pugnabit: sed si hoc dogma homini, libro, aut sectæ tribuimus, si non tam dogma refutamus, quam homines propter dogma: fit sæpe, ut cum verbis pugnemus. Qui Cartesium refutat ut Scepticum, in Logomachiam incidit, verba ejus non intelligit, talis non fuit. At qui refutat σκέψιν illam, quam Cartesio tribuit, recte pugnat cum sententia falsa, neque Cartesium hic repugnantem habebit, dummodo hanc illi sententiam ne imputet.

Respondetur ad ea quæ hic objici solent. Dices, sententiam hujus hominis, hujus auctoris, hujus sectæ esse sceleratam & impiam: quid opus est? refuta opinionem illam sceleratam & impiam: educ in aciem adversus istam omnes tuas copias: nemo se læsum queri potest, nisi qui fateri volet, suam oppugnari sententiam. Quid

neceffe eft, ut huic, illive tribuatur, qui eam fortaffe non agnofcet? At enim monendi funt adolefcentes, ut fibi à certis hominibus, certis libris, certis fectis caveant. Mihi vero non tantum monendi, fed muniendi videntur: fed muniantur folida veri cognitione, muniantur invictis rationibus, non odio certorum librorum & nominum: muniantur adverfus falfum, ubicunque demum reperiatur, non contra certos homines, libros & fectas, quæ fortaffe à noftro fenfu non tantopere abhorrent. Sufpectam reddimus veritatem, fi iifdem artibus illam defendimus, quibus defenditur mendacium. Quid quod experientia teftatur, non alia ratione magis libros adolefcentibus commendari, quam fi à multis, fi magna cura refutantur; ut vel folo Cartefianæ Philofophiæ exemplo patet, quæ non tantum defenforibus fuis debet, quantum adverfariis.

Pugnemus igitur non tam contra certos homines, quam contra falfum; quod tum fiet, fi veritatem magis amabimus, quam gloriolam noftram, fi errores magis odio nobis erunt, quam ii, quos errare, quoniam id cupimus, credimus. Sed, fi dicere velimus, quod res eft, prodit fe hic, ut cum maxime, ingenii noftri malignitas

tas.* Non ſufficit dicere: Deus non eſt *à ſe poſitive*, eo ſenſu, ut ſe ipſum feciſſe intelligatur. Nimis jejunum hoc noſtræ philautiæ videtur; non ſibi hic ſatisfaciunt affectus noſtri; amplius quærit malitia hominum; quærit, cui hanc ſententiam tribuat: quem propter eam condemnet: majorem habet ἔμφασιν, ſi dicamus: Blaſphemus in Deum eſt Carteſius, qui *Deum à ſe poſitive*, quaſi ſe ipſum produxiſſet, dicere non erubeſcit.

§. 5. Eſt & illud non contemnendum minuendis his verborum pugnis remedium, *ſi, quantum res patitur, diſputationem transferimus à genere ad ſpeciem: ab univerſalioribus ad minus univerſalia.* Notiones enim generales, cum pauciora comprehendant, quam ſpeciales: fit, ut vocabula etiam, ejuſmodi notiones generáles ſignificantia, facile inter ſe permiſceantur; quo plura enim vox aliqua ſignificat, eo clarius, ut ita dicam, ſignata eſt, eoque melius ab aliis vocibus diſtingui poteſt: cum contra vocabula generalibus notionibus reſpondentia, ſint ſimilia monetis, quibus exiguum tantum ſignum impreſſum eſt: quæque iccirco non niſi ab attentiſſimis poſſunt diſtingui. Præterquam quod generales iſtiuſmodi notiones non

Remedium univerſale IV.

 uno

uno modo à fingularibus abftrahantur: alius conjungit, quæ dividit alius: animadvertit hic leviffimum difcrimen, de quo alius nunquam cogitat. Unde eft, quod plurimæ difputationes de vocibus fint in difciplinis & partibus difciplinarum generalibus: *v. g. in Metaphyficis, in Phyfica parte generali, in Prolegomenis artium & fcientiarum.* Cum ad fpecialia accedimus, fi controverfiæ non ceffant, ceffant, aut faltem minuuntur Logomachiæ.

Præterea, accidit fere, ut verba noftra univerfaliora fint, quam fenfus verborum: quæ femper ad materiam, de qua cogitamus, reftringimus: unde fit, ut qui verba in latitudine fua accipit, aut ad aliam materiam, de qua ipfe cogitat, reftringit, mentem noftram non capiat. Hincque oritur difputatio: quæ ceffabit, fimulatque difputantes a genere ad fpeciem defcendere voluerint. Mutationes in Republica funt periculofæ, ait hic, negat alter. Pugnare videntur: at non pugnant. Nimirum alter cogitat de mutatione reginiinis aut formæ reipublicæ, de mutatione legum atque inftitutorum civilium. Alter cogitat de mutatione morum depravatorum, de profectu in pietate, in artibus omnis generis & literis; de

de mutatione ſyſtematis alicujus Grammatici, Logici, Phyſici, &c. Hi, ſi à generalibus ad ſpecialia venient, non habebunt, de quo diſputent: prorſus, ut optimum innumeras ex artibus Logomachias tollendi remedium ſit, in generalibus non diu hærere, ſed ad ſpecialia, ad quæ ipſa utilitas & jucunditas nos invitat, feſtinare. Sed neſcio quomodo multi in generalibus verboſi eſſe ſolent, ut pauca, quæ ſciunt, dilatando multa ſcire videantur.

Remedia ſpecialia.

§. 6. Sed & nos à generalibus ad ſpecialia veniamus Logomachiarum remedia. In Logomachias incidimus vel *nos ipſi*, ut oppugnemus aliorum verba non intellecta, cum quibus ſententia conſentimus: vel *alii.* Cogitemus igitur primum de *nobis ipſis* ſanandis, tum demum de *aliis*. Atque hic mutuabimur ante omnia à R. Carteſio illud, quo ipſe adverſus præjudicia uſus eſt, remedium. Exiſtimabat enim vir acutus, nihil ad hanc rem accommodatius eſſe, quam ſi quis ſemel in vita omnibus de rebus dubitet, ut, ſingulis judiciis ſuis poſtea debito ordine examinatis, ea tantum recipiat, quæ claræ & diſtinctæ perceptioni, i. e. ſolido fundamento ſunt ſuperſtructa. Ita ſane

I. Carteſii remedium adverſus præjudicia.

dubitemus semel in vita de controversiarum, quæ nobis cum eruditis aut intercesserunt aliquando, aut intercedunt etiamnunc, veritate aut gravitate: dubitemus, utrum nos adversariorum, an nostram adversarii sententiam probe intellexerint, sitne dissensus in re an in verbis, aut saltem tantusne sit in re, quantum verba præ se ferre videntur: nullane subsit, si non pura, certe mixta Logomachia?

Non desunt dubitandi caussa. Neque vero hic unquam nobis deerit dubitandi caussa, non modo, cum illa, de quibus superiori capite egimus, Logomachiarum animadvertimus signa, aut universa, aut plura, aut singula; sed tum etiam ubi nullum horum apparet. Vidimus, quot cum in linguis tum in nobis ipsis lateant Logomachiarum caussæ, quam facilis sit in eas lapsus, quam non potuerint sibi ab illis cavere doctissimi homines, quam late pateant, quam variæ sint earum species, quousque sæpe processerint, quantum per omnes artes ac disciplinas diffundantur.

Jam porro consideremus, qua ætatis infirmitate in plerasque controversias primum inciderimus; quando didicerimus adversariorum nostrorum sententias, quando cœperimus eos impugnare, atque odisse:

odiſſe: annon tum temporis, verba quædam aut confuſe aut prorſus non intellecta memoria tenere, tota noſtra fuerit eruditio: annon odio habuerimus eum, quicum diſputamus, antequam ejus ſententiam intellexerimus, aut intelligere potuerimus? an ſententiam adverſarii ab adverſario noſtro, an à præceptore, adverſario illius, primum didicerimus, qui & ipſe eam à ſuo præceptore acceperit? an legerimus unquam adverſarii noſtri ſcripta, & ſi legimus, an attente, an ſine præjudiciis, ac ſiniſtro affectu? an omnes boni interpretis partes impleverimus? de quibus pluribus nobis in ſequentibus erit dicendum. Perpendamus præterea, quam difficile ſit, vel nunc, confirmata ætate, ejus mentem intelligere, contra quem non intellectum aliquando, ſemelque in vita diſputavimus; præſertim ſi id publice factum eſt; cujus auctoris odium, contemtus, faſtidium præceſſit intelligentiam; quam difficile ſit, librum intelligere, quem legimus, quia refutare volumus; refutare volumus, antequam legimus.

Hæc & alia qui cum animo ſuo cogitat, fatebitur cauti & prudentis eſſe, dubitare aliquandiù de omnium, in quas aliquando cum adverſariis incidit, diſputationum

momento: tum vero, iis quæ graviores videntur, (reliquas enim utinam prorsus ex memoria delere possemus?) maturiori judicio, uti decet, examinatis, (id quomodo fieri debeat, infra videbimus) eas tantum pro veris controversiis agnoscere, quæ in rigido hoc censu consistere videbuntur, atque ubi dissensus perspicuus est: probeque cavere, ut hoc viso, nihil, in quo nullus dissensus est, controversiæ admisceatur.

Dubitatio hæc non est periculosa. Neque vero quisquam hanc, quam suademus, dubitationem periculosam esse dicat. Sit enim illa Cartesii, ut multis placet, periculosa; quia verendum est, ne, qui semel dubitare incipiunt, ex dubitatione postea eluctari nequeant; tum quod vel ad tempus de quibusdam dubitare illicitum videatur: dubitatio nostra omni vacat periculo. Neque enim dubitare aliquandiu, sitne controversia inter me & illum vera controversia, tametsi vera, tametsi gravissima sit, illicitum dici potest: neque si assensionem hic diutius, quam videtur necessarium, aut etiam perpetuo sustinerem; damnabilis hæc esset assensionis retentio. Non enim dubito de sententia magni momenti, quam scire ad salutem est necessarium; non

non dubito, sitne talis vera an falsa; sed dubito tantum, fieri ne possit, ut illi falsum videatur, quod mihi certum, atque indubitatum videtur: & ideo assensionem aliquandiu cohibeo, ne adversario injuriam faciam, ne cum umbra pugnando iniquus simul & ridiculus fiam. Dubitare, *sitne Deus unus an plures*, atque in hac dubitatione perseverare, nemo negat periculosum esse. Sed si quis dubitaret, *an Gentiles plures Deos statuerint*, ac propterea, an in hoc dogmate revera à nobis Christianis dissentiant? hæc dubitatio imperita fortasse videretur, damnabilis certe non foret: immo vero indicium esset, adeo homini, hac de re dubitanti, de unitate Dei esse persuasum, ut credere non possit, esse, qui eam oppugnent.

§. 7. Inter remedia, quibus nos ipsos à Logomachiis sanare possumus, merito referas, si quis crebro & serio considerat, quod sapienter est à Verulamio dictum. *Videmus*, inquit, *quandoque fieri, ut quis doctus & intelligens, Homines imperitos, de aliqua quæstione inter se litigantes audiat; atque perspicue advertat, eos idem re ipsa sentire, & in unum convenire, quibus tamen ipsis nunquam aliquis fuisset dissidendi finis.*

II. Remedium speciale:

Verulamii verba Sermon. fidel. cap. de unitate Ecclesiæ.

P 5 *Quod*

Quod si hoc nonnunquam eveniat, in exigua illa judicii disparitate quæ inter homines esse potest: annon credere par est, Deum in cœlis qui corda scrutatur & novit, satis perspicere, nos homines fragiles, in aliquibus, de quibus controversiam movemus, idem revera sentire & in ambobus benigne complacere.

III. Remedium speciale: Animi purgatio à pravis affectibus.

§. 8. Utinam vero pugnandum tantum nobis esset cum præjudiciis nostris circa libros, homines, sectas, cum quibus disputare sumus ab ineunte ætate assueti! facile hæc ponerentur, si sola essent; dummodo præscripto remedio uteremur. Sed quis mentem suam purgabit à pravis affectibus, quos à teneris & quasi cum lacte materno hausit? Facile est, dubitare, eorumne, quibuscum disputamus, mentem recte intelligamus; sed non ita facile, eos non odisse, quos diu odio habuimus. Facile item est, monere alios, ne indulgeant affectibus in disputando; quis non hoc facit? sed fateamur ego, tu, ille, nos, vos, illi, ipsi, isti, ii, fateamur omnes, quotquot sumus, cum Poëta, nos hac in parte *minores esse monitis nostris.*

Remedii hujus difficultas.

Hæc vero ipsa difficultas, uti controversias apud plerosque auget: ita certe easdem suspectas reddere debet iis, qui se-

ſe ipſos, qui alios cognoſcere ſtudent. Non credunt facile judicio ſuo, quoties aliorum ſententiam in pejorem interpretatur partem, qui ſciunt, rariſſime illud ab affectu pravo immune eſſe. Videamus tantum, ne exiſtimemus, odium errantium provenire ex amore veritatis. Hoc qui ſtatuit, neſcit quid amor ſit, quid odium. Nunquam ego audivi, quemquam alium odio eſſe proſecutum, quia caruerit illo bono, quod ipſe poſſidet. Amor noſtri nimius pugnat cum amore diverſa à nobis ſentientium: ſed quantuscunque amor ſit veritatis, nunquam ille pugnabit cum amore errantium. Ex amore autem veritatis puro, conjuncto cum amore aberrantis à vero, neceſſario oritur commiſeratio: atque in hac commiſeratione conſiſtit zelus ille, qui Chriſtianos decet.

Sed vereor, ne, quicquid hic dicere poſſumus, inefficax ſit; cuilibet tranſigendum hic eſt cum animo ſuo; hunc ut cognoſcat, hunc ut regat. Hoc cum rerum omnium difficilimum ſit, petamus, ut ille nobis hic ſuccurrat, *qui ſcrutatur omnia, etiam profunditates Dei: cujus in poteſtate ſunt corda* omnium, *ita ut ea, tanquam rivos aquarum quocunque vult, dirigat.*

dirigat. Quod si enim ulla in re divinæ omniscientiæ atque omnipotentiæ auxilio indigemus: indigemus certe in nobis ipsis cognoscendis & regendis.

IV. Remedium speciale: Erroris confessio.

§. 9. Hæc quidem omnia, ut nos ipsos à Logomachiis liberemus, sponte facere debemus. *Si quis autem eorum, quibuscum disputamus, nos admonet, non id se sentire, quod in disputando illi tribuimus, injuriam sibi fieri: hic vero haud difficiles nos præbeamus,* neu pudeat fateri, nos sententiam aliorum non satis intellectam oppugnasse.

Stultus & improbus hic pudor est dignusque notari.

At enim, si istud fatebor, fatebor me errasse, Logomachum fuisse: hoc est palinodiam canere: delendum erit, quod in hoc, quod in illo libro scripsi. Quid dicent amici, quid discipuli, quid admiratores? desine tam inimica honori meo suadere: in aliis sequar consilium tuum; hic non possum. Ridiculum! quasi alii id non cernant, quod nos fateri nolumus. Nimirum pueris similes sumus; qui, quando oculos claudunt, se à nemine conspici arbitrantur. Imo vero certo nobis persuademus, alios non tantum videre, nos errasse, sed insuper videre nos

nos ridiculo pudore in errore perſeverare: videre, non ſine riſu, ideo nos tantum in aviis ſtrenue pergere, i. e. ſtultos eſſe, ne erraſſe, i. e. homines fuiſſe videamur. At ſi ingenue confitemur, nos mentem eorum, quibuſcum diſputavimus, non ſatis intellexiſſe: quid eſt, quod nobis exprobrent, quid eſt, quod rideant ſapientes? An quod alii meliores ſunt ſuorum, quam nos alienorum verborum, interpretes? an quod à verbis male intellectis fuimus decepti? ſcilicet hoc nemini unquam contigit? Quis non hoc humanum, imo quotidianum eſſe agnoſcit, taleque, à quo ſibi ne ſapientiſſimi quidem cavere poſſunt? Hoc vero non tantum candidi, ſed magni etiam animi eſt, ſi quis, ſpreto ineptæ plebis riſu, profiteri audet, ſe erraſſe: certiſſimumque hoc hominis ſerio veritatem amantis indicium eſt. Cum enim omnes homines ſæpiſſime errent, qui nunquam poſſunt ſibi extorquere iſta verba: *erravi, deceptus ſum*; aut cæci ſunt, aut viliſſima rumoris mancipia, qui toto corpore contremiſcunt, quotiescunque de illo cogitant: Quid dicent homines? prorſus ut idem plebi dicere poſſint, quod Ovidius Germanico Cæſari,

Magni animi eſt, ſi quis profiteri audet ſe erraſſe.

Inge-

Ovid. Faſt. l. 1. *Ingenium vultu ſtatque caditque tuo.*

Hi nunquam cum Auguſtino retractationum libros ſcribent: promiſerunt enim, datis obſidibus, (hi ſunt libri, quos emiſerunt,) plebi, à cujus judicio pendent, ſe errores ſuos ad ultimum uſque vitæ halitum defenſuros.

Reſpondetur ad quaſtionem: An nunquam alicui tribui poſſit opinio, à qua ſe alienum eſſe dicit?

§. 10. Hic vero non ab re erit quærere: *nunquamne igitur alicui tribui poſſit opinio, à qua ſe alienum eſſe dicit.* Sane licere id, quando *proteſtatio*, uti loquuntur, *manifeſto facto eſt contraria*, nullum eſt dubium: fruſtra enim verbis à te amoliri conaris ſententiam, quam facto ipſo fateris. Extra hunc vero caſum magna cautione opus eſt. Si verba auctoris, conſideratis omnibus, idque ſine præjudicio & affectu ſiniſtro, quæ à bono interprete ſunt conſideranda, nullum alium, quam quem nos illis tribuimus, ſenſum admittunt: Si adverſarius noſter proprietatis verborum peritus, locutus eſt ita meditate, extra diſputationis æſtum, ubi verba ſæpe mentem præcurrunt, animo ſereno, atque à perturbatione vacuo: Si denique aperta eſt cauſſa, quare ſuam ſententiam tegere velit; puta ſpes inſignis boni, aut metus magni cujuſpiam mali. Hæc tria quando concurrunt,

non

non impedio, quo minus alicui tribuatur ſententia, à qua ſe abhorrere, jactat. Niſi vero hæc manifeſtiſſime concurrant, longe tutius eſt, ut patiamur, quemlibet verborum ſuorum interpretem eſſe: ut nihil alteri tribuamus, niſi quod, ut ſuum, agnoſcit; longe & homine & Chriſtiano dignius, malle credere, alium minus apte locutum eſſe, quam impie ſenſiſſe: præſertim cum illud nos in veritate maxime confirmet, cum videmus & eos, qui à nobis diſſentire videntur, in ea amplectenda, nobiſcum conſentire.

§. 11. Sed ad illam quoque quæſtionem nobis reſpondendum eſt, quæ ſæpe inter eruditos eſt agitata, *de imputatione*, uti loquuntur, *conſequentiarum: poſſimus ne alicui tribuere ſententiam, quam non diſerte quidem uſquam profitetur, ſed quæ, neceſſaria conſequentia, ex illa, quam profitetur, deduci poteſt?* Deo quidem in verbo ſuo loquenti recte tribuimus non id tantum, quod totidem verbis dicit, ſed quicquid neceſſario ex diſerte dictis fluit: nihil enim eorum non vidit, qui videt omnia. Hominibus vero, quo magis ſunt perſpicaces, eo magis imputari poteſt, quod ex ipſorum ſententia conſequitur. Perſpica-

Item ad alteram: de imputatione conſequentiarum.

ſpicaciores enim plura cernunt cum ſententia ſua connexa, quam ſtupidiores. Sed & acutiſſimorum non magna eſt perſpicacia, præterquam quod & illi ſæpiſſime cum affectibus tum præjudiciis impediuntur, ut ne quidem naturali mentis acie, ſatis alias in omnibus hominibus obtulà, uti poſſint. In ipſis quoque conſequentiis, de bonis & neceſſariis loquor, aliæ ſunt propiores, aliæ longinquiores & remotiores ab eo, quod diſerte dicitur, ad quas nonniſi per alias conſequentias, & nonnunquam per longam earum ſeriem pervenitur. Quo propiores ſunt, eo facilius videri poſſunt.

Nemini conſequentia imputari debet quam non videt.

His conſideratis, ita propoſitam quæſtionem ſolvimus: Nemini imputari debet, quod non dicit; nemo autem dicit id, quod ex verbis ſuis ſequi non videt: unde efficitur, nemini conſequentiam, quantumvis neceſſariam, imputari debere, quam non videt. Cui conſequens eſt, non omnia quæ neceſſario ex hominis ſententia deducuntur, homini tribui poſſe: nemo enim hominum omnia iſta videt.

Sententia, ex qua falſum ſequitur, falſa quidem eſt: ſed quemadmodum qui verum dicit, non omne verum dicit, quod

quod ex eo, quod dicit, ſequitur, alioquin omnia à Geometris inventa Theoremata & Problemata illi tribuerentur, quia axiomata eorum, definitiones & poſtulata ſciret: ita qui falſum dicit, non omne falſum dicit, quod ex illo, quod dicit, neceſſario conficitur.

Si certum eſt, aliquem non videre, quod per conſequentiam ex ejus ſententia eruitur; non ſine aperta injuria id ipſi imputari poteſt. Certum autem hoc eſſe poteſt: tum ex aliis ejuſdem ſententiis, quæ manifeſtæ huic per conſequentiam deductæ adverſantur, tum ex praxi, cum quis à praxi abhorret, quæ ex doctrina ſequitur.

Si certum eſt, aliquem videre conſequentiam: recte ipſi imputatur, quod per illam ex ejus decretis concluditur. Certum autem hoc eſt, cum quis agnoſcit hanc concluſionem, verbis aut iiſdem aut idem ſignificantibus, aut praxi.

Quo probabilius eſt, aliquem conſequentiam videre, eo probabilius ei ſententia, quæ ex ejus verbis ſequitur, imputatur. Sic, ſi cætera ſint paria, probabilius imputatur perſpicaci, quam ſtupido, immuni à præjudiciis & affectibus, quam ei, qui his excæcatus eſt: probabilius alicui imputatur deductum per conſequentiam

faciliorem, quam difficiliorem. Contra minus probabiliter stupido, &c. In probabilibus tamen regula est charitatis adhibenda: satius enim est, benignius de aliorum sententia sentiendo nimis facilem, quam, omnia in pejorem partem interpretando, iniquum videri.

Tutissimum est in rebus incertis à judicando prorsus abstinere.

Tutissima autem via est in rebus incertis à judicando prorsus abstinere: præsertim si contra alios judicium ferendum est; nihilque cuiquam tribuere, quod non aut verbis, aut facto agnoscit. Qua in re istud nos cautos circumspectosque reddere debet: quod, licet consequentiæ, quibus aliquid ex adversariorum nostrorum verbis deducimus, legitimæ & necessariæ sint; magnum tamen inter nos illosque sit discrimen: nos enim longe clarius videmus, quicquid mali in eorum opinionibus latet, atque illi vident, qui similes *amatori* apud Flaccum, quem

amica
Turpia decipiunt cæcum vitia,

oculos ad nævos tam charæ sibi sententiæ claudunt, clausisque oculis clarissimas consequentias non vident, atque, ut illæ cerni à se nequeant, obscura quadam distinctiuncula, quam, tametsi non intelligant, tamen intelligere sibi videntur,

tur, non tam aliis quam ſibi tenebras offundunt,

Locutus ſum adhuc de conſequentiis rationis iisque neceſſariis. Quod ad conſequentias ſophiſticas attinet, quæ bonarum ſpecie nobis ſæpe illudunt, *conſequentias præſertim affectuum, odii atque invidiæ*, peſſimorum ſophiſtarum: quin illæ nemini imputari poſſint, nullum eſt dubium. Sed quam difficile eſt eas ſæpe à probis diſcernere? *Conſequentia ſophiſtica.*

§. 12. Denique, ut à diverticulo in viam redeamus, & illud Logomachiis, iis præſertim, quas cæcas vocamus, remedium erit non contemnendum: *ſi ad verba omnis generis, quæ in memoria noſtra hærent, quibusque in diſputando utimur, etiam extra diſputationem probe attendimus.* Si tum, cum animus ab affectu liber eſt, quotiescunque aliquod horum in mentem venit, ſtatim cogitamus; an hoc vocabulum, quo nonnunquam utimur, in ore noſtro inanis ſonus ſit, cui nulla ſubſit notio, an terminus, uti appellamus, ex ſchola retentus, quem aliquando intellexiſſe nobis videmur; cui tamen quæ reſpondeat idea, aut nunquam percepimus, aut non amplius recordamur? an notio illi ſubjecta ſit clara & diſtincta, an vaga, *V. Remedium ſpeciale: Attentio ad verba.*

confufa & generalis? An voci refpondeat idea rei alicujus, an modi rei? An rei extra nos, an fenfus alicujus aut modi cogitandi in nobis? proponamus nobis aliquem, qui ex nobis quærat; quid hoc, quid illo verbo fignificemus: tentemus illud, quam fieri poteft clariffime, definire. Hoc fi fæpe, fedato animo, remoti ab ea, quæ in difputationibus eft, contentione facimus: multa, cum ad difputandum redimus, mutata nobis videbuntur; multæ controverfiæ in fumum abiiffe, multæ plurimum de gravitate fua deperdidiffe: ridebimus, quod toties cum umbra pugnavimus, ubi fæpe adverfariorum, fæpe etiam noftra verba non intelleximus.

Qua ratione aliis medicina fit adhibenda? Quid agendum fi nos ipfos petant aliorum Logomachia.

§. 13. Atque ita quidem nobis ipfis medebimur: nunc, *qua ratione aliis medicina fit adhibenda*, difpiciemus: ac primo, quid agendum nobis fit, *fi nos ipfos petant aliorum Logomachia*, *fi verba noftra*, quorum vim non capiunt, oppugnant Logomachi. Hic vero ftatim videndum, in nobisne, an in adverfario fit hujus rei culpa, nosne fententiam noftram male explicaverimus, an ille bene explicatam male intellexerit? annon verba noftra dura, obfcura aut ambigua fint? Id fi eft,

eſt, *duo* certiſſima ſunt Logomachiæ remedia: *primum, ſi ingenue fatemur, nos minus apte eſſe locutos: alterum, ſi aliter in poſterum nos locuturos promittimus, & promiſſis ſtamus.* Sed ita, ais, fatendum mihi erit, me neſcire loqui. Quid? Tibine etiam in verbis, non tantum in ſententia, ab omni errore immunis videris? an ne hæc quidem tibi extorqueri poſſunt, tanquam mali ominis verba *clarius loqui potuiſſem?* Miſeri homunciones! qui nunquam magis inepti ſumus, quam cum maxime cavemus, ne inepti videamur; & cum fateri nolumus minimum errorem, maximam ſtultitiam prodimus. Sed videantur hæc duo remedia, uti plerisque videntur, amariora: nihilne igitur pacis cauſſa ferendum eſt? quanti tranquillitas animi, quæ perpetuis iſtis jurgiis turbatur, emenda nobis videtur?

Dura aliquis præcepta vocet mea; dura fatemur
Eſſe: ſed, ut valeas, multa dolenda feres.

Sed tametſi verba noſtra, quæ alios offendunt, immerito offendant; tamen ſi alia non minus perſpicua adſint, quibus idem dicere poſſimus, utamur hic υγκαταβάσει, removeamus è via lapides, ad quos parum acute cernentes offendunt,

atque abstineamus, quantum possumus, à locutionibus, quas videmus male intelligi. Non tanti vel aptissimæ voces nobis esse debent, ut illas sine necessitate cum pacis dispendio mordicus retinere velimus. Officium verborum est, animi nostri sensa aliis significare: cum videmus, ea suo hic officio non defungi, aliudque multis significare, quam quod significatum volumus; dimittamus ea, tanquam servos, si non malos, certe inutiles; præsertim si alia adsint ad hoc ministerium idonea. Si Erasmo veritas displicuit seditiosa; verba certe seditiosa, licet sensus eorum sit innoxius, nobis placere minime debent.

Huic remedio non semper est locus.

Equidem fateor, non semper huic remedio locum esse. Cum enim, quod alii perspicuum est, atque aptissimum, alii durum videatur & periculosum: fieri non potest, ut simul omnium rationem habentes, ad omnium captum & loquamur & scribamus. Verba præterea æque perspicua atque ad id, quod dicere volumus, accommodata facilius est quærere, quam reperire; difficilimum vero ita loqui, ut verba tua ab invidis & malitiosis interpretibus in pravum sensum detorqueri non possint. Hic vero faciendum, quod fieri

potest:

poteſt: ſi à verbis, quæ quoſdam offendunt, abſtinere non licet, remedium Logomachiæ erit *interpretatio*. Interpretemur igitur verba controverſa ita clare, quantum in nobis eſt, ut ſtupidiſſimi illa intelligere queant, maligni vera ea intelligere cogantur.

Stuporis & malitiæ non accuſandi, quos ſanare cupimus.

§. 14. Cave tamen, quemquam, quem ſanare cupis, aut ſtuporis aut malitiæ accuſes. Non audiantur iſta: *Oppugnas, quæ non intelligis: iniquus es, injuriam mihi facis, mala fide agis, cavillaris, calumniaris, mentiris*, & ſi quid atrocius dici poteſt. Etſi horum aliqua vera ſint,

Parcius iſta viris tamen objicienda memento.

Sed remedia leniora adhibenda.

Non ita volunt tractari ægroti noſtri, irritantur his dictis, non ſanantur. Quid igitur? ars adhibenda eſt; lenius ac mollius hic agendum.

Vis ut agnoſcat adverſarius tuus, ſe verba non intellecta oppugnaſſe, *in te, quantum honeſte id facere potes, transfer Logomachiæ culpam aut in linguam qua loqueris.* Accuſa ejus inopiam, quod verbis idoneis ad animi ſenſa aptius exprimenda deſtituatur: pete ab adverſario, ut ſuppleat perſpicacia ſua linguæ defectum, molliat benigna interpretatione verborum duritiem. Accuſa te ipſum: non illum dic in-

intelligendo minus acutum, sed te in explicanda sententia minus eloquentem, aut saltem minus felicem: pete, ut te ferat de re tam difficili, ut potes, balbutientem, atque ipse verba aptiora, si possit, suppeditet. Fac denique, ut eum pudeat in te iniquum esse, qui tantam in te videt æquitatem.

Si verba adversarium offendentia mutare cupis; nolim, dicas: *quandoquidem verbum hoc ferre non potes*, *abstinebo*: hoc unico dicto Logomachiam insanabilem reddere posses: nemo vult videri de verbis concertasse: Logomachi similes sunt podagra laborantibus, qui ferre non possunt, ut morbus suo nomine appelletur. Satius igitur erit fateri, te in verbis deligendis minus cautum fuisse, jure id reprehendi; dic, monitis locum daturum, aliis verbis in posterum usurum.

Si qui sunt, ut multi sunt, qui in verbis hærentes existimant, te, cum verba mutas, sententiam mutare: fer hunc eorum errorem, qui tibi nec detrimento neque dedecori esse potest. Hic tamen semper decorum tibi observandum est, videndumque, ut *Lepidum* illum imitatus apud Tacitum, *teneas modum inter abruptam contumaciam & deforme obsequium*, in primis

Tacit. Ann. lib. 4.

vero

vero caveas, ne adversarii, quorum pectora dictis mulcere cupis, existiment se à te deludi, quod quidam omni injuria gravius ducunt: id quod vitabis, si & revera pacis & veritatis cupidus eris, & omnia dicta tua hunc veritatis pacisque præ se ferent amorem.

§. 15. At *quid nobis faciendum est, cum animadvertimus, alios aut dictis aut scriptis acerrime pugnantes, quos tamen, si attentius eorum controversiam consideramus, revera inter se consentire videmus?* Tutissimum fortasse erit cum Palæmone Virgiliano alienas lites subterfugere: alios enim conciliare velle plerumque conciliatori noxium est; cadit apud Virgilium in bello inter alios *Quid faciendum cum animadvertimus acerrime pugnantes, revera inter se consentire.*

seniorque Galesus,
Dum paci medium se offert, justissimus unus.

Quare ut plurimum, qui eruditi vocantur, tantopere inter se litigant? si dicere volumus, quod res est, ideo potissimum, quia intolerabile alteri videtur, alterum sibi videri se sapientiorem. Quod si igitur tertius superveniat, qui partes, tanquam de lana caprina decertantes, conciliare conatur, i. e. ut illi quidem interpretantur, qui sibi sapientior videtur utroque: hoc vero disputatores nostri longe minus ferendum esse rati, quicquid *An conciliare Logomachos,*

irarum, quicquid bilis in diutina disputatione collegerunt, id omne in miserum conciliatorem evomunt. Quis non hic illa comica usurparet: *Ipræ, sequar: mihi istic neque seritur neque metitur?* Veruntamen, si *humani nihil à nobis alienum est*; si *erranti comiter monstranda est via*; si *beati* sunt εἰρηνοποιοὶ: subeundum & hoc periculum aliquando nobis est, sed non à quolibet non sine magna cautione subeundum. Videndum ante omnia est, ne litigantes existiment, nos, cum illos conciliare studemus, hac ratione supra eos eminere velle, affectare aliquod in illos imperium, atque auctoritatem. Omnia dicta nostra non tantum verum redoleant pacis & concordiæ amorem, sed germano etiam sint ubique modestiæ colore tincta: quæ virtus, si quid hoc in negotio efficere volumus, non satis nobis inculcari potest. Quod si enim partibus, quas conciliare volumus, vel mollissimis verbis exprobramus cæcitatem, quod non videant ea, quæ nos videmus: actum plerunque est, nullaque postea ratione homines semel irritati movebuntur. *An vero ridere sit utile?* Multo minus irridendi illi nobis erunt, tanquam qui de umbra asini tam diu inter se certaverint. Ridere Logomachos utile est adversus Logomachias reme-

remedium, ſed utile plerunque non ad ſanandos eos, qui propterea ridentur, ſed cæteros, qui ſibi cavent ab eo, quod, in aliis rideri, animadvertunt.

§. 16. Quod ſi igitur litem inter duos Logomachos componere eſt animus: non opus eſt, ut hoc ſtatim ab initio profitearis, cyclici illius apud Flaccum Poëtæ exordium imitatus. Sententiam hic meam dicere ineptum fortaſſe eſt, præſertim, ſi ad levia quædam deſcendero: ſi tamen ineptire mihi licet, modum præſcribam, agendi cum Logomachis, ut quis in eorum animis ſanandis ſcopum propoſitum facilius, ut puto, aſſequatur. Pugnant inter ſe Cajus & Titius, ac revera ſibi diſſentire videntur, cum verbis tantum diſſentiant. Hic vero ſeorſum prius Cajum adito, ab eoque ſententiæ ſuæ, in qua à Titio diſſidet, explicationem petito: dic verba, quæ diſputationis cauſſam eſſe vides, te non ſatis intelligere, neque eorum explicationem exigere deſine, donec hominem ab ambiguis verbis paulatim ad clariora abduxeris. Ibi tu ea diligenter excipe, atque ex dictis excerpe verba omni ambiguitate carentia, iisque ſententiam illius expone, tanquam periculum facturus, an ejus mentem intelligas: dic, te ita capere

Conciliatio inter Logomachos quomodo inſtituenda.

capere illius fententiam, quære an recte capias; fi denique annuit, tu quafi memoriæ non fatis fidens, fcribe verba eaque ipfi prælege: fi & lecta probat, tu, gratiis pro clara & perfpicua explicatione actis, Titium adi, eademque ratione cum illo age. Poftquam ita ab utroque claram fententiæ explicationem elicuifti: Cajo Titii, Titio Caji fententiam, fed jam clare expofitam, propone; tumque, fi neuter alterius fententiam damnare audet, optime utrumque conciliabis.

Quomodo, fi fcripto litigantes conciliare velis.

§. 17. *Scripto autem libro fi conciliare duos de verbis concertantes conaris:* neque hic opus eft, ut ftatim in fronte liber hujus illiusve Logomachiæ compofitionem promittat. Satius eft, ut videaris primo inquirere velle diffidentium genuinam fententiam, eamque verbis perfpicuis, quantum fieri poteft, explicare, ut quousque conveniant, qua in re diffentiant, perfpicue difcerni poffit. In hunc finem conquire primum omnia, in quibus difputantes revera conveniunt, eaque poftquam clariffime propofuifti; in fingulis proba ac demonftra convenientiam ex utriusque partis tum hypothefibus, tum diferte dictis.

His peractis, profer verba illa, in quibus omnis diffenfus relictus effe videtur.

In-

Inquire in eorum vim, fac, ut enumeres accuratissime omnes sensus, quos verba admittunt; præcipue duos illos, quos adversarii subjiciunt verbis iisdem. Tum vide, quomodo uterque adversariorum verba accipiat: utriusque sensum cum inveniſti, clare protuliſti, ex antecedentibus, consequentibus, scopo, aliisque diserte dictis auctoris demonstraſti: ostende id, quod verbis his & hic & ille significat, inter eas esse sententias, in quibus dissidentes convenire, jam ante probaveris. Hic igitur tandem conclude, te verum dissensum inter disputantes anxie quæsitum invenire non posse: nolle quidem prorsus negare, aliquem inter disceptantes esse; conspicuum tamen esse non posse, qui tanta à te diligentia investigatus inveniri nequeat: ad eandem igitur diligentiam acutiores te invitate: interea tutissimum tibi videri assensum cohibere; illud enim plurimum referre, ut nihil credas, nisi quod verum est; quantus vero inter Cajum & Titium sit dissensus, tua non tantopere interesse.

Hanc ego cum Logomachis transigendi formulam præscribo, non quod existimem, esse optimam, sed ut significem, arte & dexteritate opus esse, si quis homines

mines istos sanare, non irritare velit; illos vero, in quibus major est dexteritas, excitem ad aliam commodiorem atque efficaciorem huic morbo medendi methodum inveniendam.

Cap. X.

De Præservativis, ut appellant, adversus Logomachias novas.

§. I.

QUa ratione à Logomachiis optime nobis cavere possimus, in superioribus maxima ex parte, arbitror à nobis esse commonstratum, cum *caussas* hujus morbi, *eas præsertim quæ in nobis ipsis sunt*, indicavimus. Ille enim has verborum pugnas vitabit facilime, qui caussas earum vitabit. Veruntamen quoniam nunquam satis quædam inculcari possunt, universa denuo oculis subjicienda sunt, quæ ad scopum nostrum sunt accommodata, quæque tum *in docenda nostra*, tum *in discenda aliorum, quam confutare volumus, sententia* sunt observanda. Docemus aut voce aut scripto.

Non tam verba, quam res docendæ.

In utroque videndum nobis est, ut *non tam doceamus verba, quam res:* qui enim verba discipulo suo magis inculcat, quam res; facit,

facit, ut pro verbis poſtea acrius, quam pro rebus ipſis digladietur; facit, ut is ferre non poſſit eos, qui aliter loquuntur, atque ipſe loqui didicit, quamvis idem prorſus ſentiant.

Præceptorum in his officium.

Hic iterum iterumque monendi ſunt Præceptores, ut mature diſcipulos ſuos ad hoc aſſuefaciant, ut in verbis atque in cortice ne hæreant, ſed nucleum in illis quærant, ubique ſenſum eumque clarum, quantum cujusque ætas fert, & diſtinctum inveſtigent. Non tum præclare munere ſuo ſe defunctos eſſe putent magiſtri, cum non ſine ingentibus plagis verba quædam, neſcio quando intelligenda, memoriæ diſcipulorum intruſerint: quæ, cum recitari audiunt, ſibi ipſi plaudentes, En, inquiunt, quid diſciplina poſſit? Ut recitat! quam celeriter, prompte, expedite! Pſittaci iſta laus eſt. Quanto laus homine dignior! Quam luculenter in iſtac ætate ratio, qua homines ſumus, ſe exerit? quam clare adoleſcentulus iſta intelligit, quam ſane judicat, quam acute hæc diſcernit, quam apte ad interrogationem quomodocunque propoſitam reſpondet?

Mos perverſus inſtituendi.

Judicet quilibet pro captu ſuo de adoleſcentium inſtitutione; mihi illi plus didiciſſe videntur, qui, quæ intelligunt,

qua-

qualitercunque balbutiunt, quam ii, qui, quæ non intelligunt, expeditiſſime recitant. Eos, qui verba reperire vix poſſunt, quibus ſententiam exprimant, longe illis antepono, qui ſententiam verbis, quæ in promptu habent, ſubjectam invenire nequeunt. Hoc autem ut evitetur, differantur, quantum id res patitur, omnia illa in ætatem adultiorem, quæ ſi doceantur, certo ſcire poſſumus, diſcipulos per ætatem nihil niſi verba diſcere poſſe: qualia ſane multa in Grammaticis, Logicis, & Rhetoricis ſyſtematibus occurrunt; ex quibus artibus, ſi quædam excerpamus ad captum puerorum accommodata, ut his mature imbuantur, non inutile id erit: ſin has artes integras huic ætati tradere voluerimus, veriſſimum inveniemus illud Verulamii, *eas provectioribus magis, quam pueris & tironibus convenire: Logicam & Rhetoricam eſſe ex artibus graviſſimis; cum ſint artes artium, altera ad judicium, altera ad ornatum.* Hic ſi multa diſcuntur, quid aliud quam verba diſcuntur? Logica aut Rhetorica in ore recitantis, cui nulla reſpondet in intellectu, definiri poteſt, ut Echo apud Auſonium:

Verba Verulamii de augm. ſcien. l. 2. p. 90.

Aëris & Linguæ - - filia, mater inanis
Indicii, vocem quæ ſine mente gerit.

Qui

Qui ita artibus imbuti ſunt, cum diſputant, non niſi de verbis diſputare poſſunt: & quoniam *terminos artium*, vulgo inauditos, qua data occaſione, orationi inſerentes, imperitis admirationi ſunt; quovis pignore contenderent, ſe artis reconditiſſima tenere; cumque pro vocibus ſuis pugnant, jurarent, ſe pro aris ac focis pugnare.

§. 2. Hoc quoque, ſi *diſcipulos adverſus Logomachias munire volumus*, obſervandum nobis magnopere eſt, *ne illos in tenera ætate nimis aſſuefaciamus ſtudio contradicendi*. Ut enim vix fieri poteſt, quin interdum mentiantur, qui ſemper volunt loqui: ita non poſſunt, quin in Logomachias ſæpe incidant illi, quibus volupe eſt omnia aliorum dicta oppugnare. Memini, ſæpe mihi objectum eſſe à multis, majorem, quam in aliis, contradicendi pruritum obſervari in nobis omnibus, qui in Scholis atque Academiis adolevimus, ac neſcio quam diſputandi conſuetudinem, quam in Schola imbibimus, ad vitam quoque civilem, familiaria colloquia, ac quotidiana negotia nos afferre: idque nos plerunque ingratos, moleſtos, ſæpe etiam ridiculos facere. Et, ſi verum fateri volo, deprehendi ſæpe in me & aliis aliquid huic, quod nobis exprobrant illiterati, valde af-

Diſcipuli in tenera ætate non nimis aſſueſaciendi ſtudio contradicendi.

Nimium diſputandi exercitium quam ſit noxium.

R fine;

fine; ſaltem ego, nobis hac in parte prorſus injuriam fieri, non nimis clamarem.

Quales eſſe debeant diſpp. ſtudioſorum.

Quo magis videndum nobis eſt, ut ita diſcipulos in diſputando exerceamus, ut fructus, qui in diſputationibus ſperantur, non ſint minores malis & vitiis, quæ ex earum abuſu proveniunt. Diſcant in iis adoleſcentes non aliorum tantum ſententiam oppugnare, ſuam pertinaciſſime defendere: ſed diſcant æqui eſſe, patientes, modeſti, attenti, dociles; diſcant veritati credere, ſententiam aliorum elicere, cum ſua comparare, optimam eligere. Bonitatem oppoſitionis ne metiamur tempore, quo quis argumentum, uti loquuntur, urſerit; ne adoleſcentes exiſtiment, eamdem diſputatorum rationem eſſe, quæ eorum, qui pila ludunt, ubi, qui ultimo eandem pilam in adverſam partem torquet, peritiſſimus luſor habetur. Neque etiam in diſputatione omnia ponantur: excogitentur aliæ ſtudioſorum exercitationes, è quibus non minus utilitatis capiant, quæque vitia in diſputando contracta corrigant. Doceantur non tantum propoſitam theſin oppugnare & defendere: ſed veritatem abſconditam invenire, nodum difficilem ſolvere, de inventis à ſe & ab aliis acute judicare, inventa ſua

sua & aliorum perspicue, eleganter, sicubi opus est, aliis exponere.

Quæ alia exercitia disputationibus adjungi debeant.

Assuescant adolescentes meditari, animum intendere, attentionem conservare, ordine conveniente à cognitis paulatim ad incognita progredi, omnia, quæ discunt, ex principiis suis deducere: certa ab incertis, evidentia à verisimilibus, magis probabilia à minus probabilibus discernere: assuescant quoque ignorantiam suam in plerisque rebus animadvertere, ut discant ingenio suo & scientiæ diffidere, judicium sæpe cohibere, ac tardi esse quidem in assentiendo, sed in condemnando longe tardiores. Exerceantur in iis, ubi disputationibus locus non est, quales sunt Arithmeticæ & Geometricæ demonstrationes, adversus quas, si quis argumentari vellet, merito suo ab omnibus rideretur: quæ disciplinæ ad scopum nostrum propterea quoque utilissimæ sunt, quia nullæ aliæ magis à verbis nos ad res ipsas deducunt. Hæ solæ ab omnibus vocabulis nihil significantibus penitus sunt perpurgatæ: in his solis in eo nemo fallitur, quod voces quasdam, quibus nulla in mente distincta respondet notio, memoria tenens, rem ipsam sibi intelligere videtur. Scio, non cuilibet licere in his artibus

Demonstrationes Arithmeticæ & Geometricæ.

consenescere, sed προπαιδείας loco periculum in iis facere, saltem in eum finem, ut mature discernere discamus, quid sit scire, quid sit nescire, ac propterea, quid nos ipsi sciamus, quid nesciamus, ubi nuda verba, ubi res ipsas teneamus, omnibus licet, omnibus utile est, si non necessarium.

Quomodo libri sint scribendi, ut Logomachiis occasio præcidatur.

§. 3. Jam ostendendum nobis quoque erit, *quomodo libri sint scribendi, ut Logomachiis occasio præcidatur*, quia ita fere evenit, ut novus liber novas nobis pariat Logomachias. Quod si igitur sententiam tuam scripto libro exponere cupis: ante omnia videto, ut tuam ipse sententiam probe intelligas, neu primum verba fundas, quorum sensus postea sit quærendus. Tanto magis alii te intelligent, quo magis ipse te intelligis.

Ubi tria accuratissime tibi sunt perpendenda: primum, *quid sentias*, i. e. qua de re & quodnam tuum sit judicium: deinde *quomodo ita sentias*, certone id cognoscere tibi videaris & evidenter, an verisimile tantum & probabile tibi videatur: sentiasne in te vim illam quam rei evidentia, quæ ad assensum nos cogit, nobis inferre solet, an aliquam non assentiendi, si velles, libertatem deprehendas: denique *quare ita sentias*, an habeas sententiæ tuæ argu-

argumenta, an vero ideo tantum ita ſentias, quia lubet, quia ſententia optabilis, quia ita credere utile tibi, aut jucundum aut honorificum videtur; quia vulgo ita ſentiunt, aut, qui morbus huic eſt contrarius, quia vulgo aliter ſentiunt: & ſi argumenta habes, ſintne illa neceſſaria, an contingentia, magis an minus probabilia: neceſſarione ex illis, quod probare cupis, ſequatur, an quomodo conjici poſſit.

His omnibus probe excuſſis, tum demum ad ſcribendum accede: tum demum verbis expone, quod mente adhuc preſſiſti, ſed ita expone, ſaltem in hoc omnes intende nervos, ut non poſſit non ab omnibus mediocriter attentis intelligi & *quid* ſentias, & *quomodo* & *quare* ita ſentias. Sit in omnibus, quæ ſcribis, genuinus quidam *ingenuitatis* & *candoris* color. Accedat *perſpicuitas*, quanta poteſt, maxima. Deduc lectorem eadem via in cognitionem ſententiæ tuæ, qua tu in eam perveniſti, fac, ut videat, qua cogitationum ſerie huc tandem veneris: quære verba maxime ſignificantia, quæ cogitata tua menti lectoris quaſi imprimant: Labora tu in verbis & eorum ordine, ut tanto minus in ſententia invenienda animus lectoris laboret. Perſuade tibi, poſſe aliquem nimis

ornate, nimis acute, nimis sublimiter, nimis copiose, nimis presse, nimis venuste loqui: nimis perspicue docentem loqui non posse. Cogita, te scribere non doctis modo, sed rudibus; non ingeniosis modo, sed stupidis; non hoc tantum, sed aliud agentibus; non vacuis tantum, sed occupatis; non attentis modo, sed volaticis ingeniis; non amicis modo, sed æmulis; non bonis tantum interpretibus, sed malitiosis etiam calumniatoribus: plures in libro tuo errores quæsituros, quam veritatem.

Hoc maxime observandum tibi est, *cum aliquid novi profers*, hic enim nisi summam adferas modestiam, alii, quibus inauditum hoc videtur, te sibi insultare arbitrabuntur; nisi summam perspicuitatem, nullæ tam atroces blasphemiæ, nullæ tam periculosæ hæreses erunt, quæ in libro tuo non invenientur. Tum sane in sententia explicanda prorsus esto morosus, ut tibi non satisfacias, nisi ita eam expresseris, ut ex verbis tuis nemo sanæ mentis aliud, quam tu dicere volebas, sine summa impudentia exsculpere possit. Perpende omnia tua verba, omnes loquendi formas, vide, nihilne in iis ambiguitatis lateat. Ab *ambiguis*, si potes, *abstine*: sin minus, seque-

re

re & hic Geometras, accuratissimisque & clarissimis *nominum definitionibus* voces ab ambiguitate libera. *A vulgari verborum significatione sine caussa ne recedito*, sed si id necessarium est, ad easdem nominum definitiones confugito, easque ita proponito, ut appareat te nudos sonos, nuda nomina definire; ne super definitione lis tibi intendatur: à vulgari vero significatione te recedere, non amore novitatis, sed quod aliter sententiam tuam exprimere non possis.

Si qui coguntur multis in libro aliquo verbis uti ambiguis, aut consuetas vocabulorum significationes mutare; multas Logomachias præcavebunt, si libro *indicem horum verborum* adjungent cum accuratissimis singulorum definitionibus: in ipso autem libro hæc verba à cæteris aut *charactere diverso*, *aut alia nota* distinguent. Locuti sumus supra de Lexico, quod utile esset Logomachiis sanandis: *Lexicon* quoque utile esset *Logomachiis præcavendis*, si tale adornari posset, ubi voces eruditis usitatæ unico modo omnes clarissime definirentur; sique adigi possent aliqua ratione eruditi, ut *in hac vocum acceptione omnes convenirent*. Hoc fieri posse, docent Mathematici: quod si enim illi in significatione verborum sibi propriorum accuratis-

Lexicon Logomachiis præcavendis utile, quale esse deberet.

fime confentiunt, quare idem in aliis difciplinis fperari non poffit, non video.

Quomodo legendi fint libri, ut Logomachiis occafio præcidatur. Ante lectionem requiritur voluntas intelligendi,

§ 4. Quomodo libri fint fcribendi, ut Logomachiis occafio præcidatur, diximus: jam quomodo legendi fint iidem, videamus. *Ante lectionem* duo ab lectore requirimus: *voluntatem* librum intelligende & *facultatem*. Voluntatem appellamus *æquitatem* five *juftitiam*, quæ hic nihil aliud eft, quam *conftans voluntas fuam cuique fcriptori fententiam ubique tribuendi.* Ad hanc æquitatem commoveat nos juftiffima illa naturæ lex: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Cum enim alii nobis injuriam facere, abfurdamque, quam deteftamur, fententiam nobis affingere videntur; quam querimur, quam clamamus? quam inglorium vincendi genus hoc nobis videtur? quam abjectum, quam turpe? hominis hoc effe dicimus malitiofi, invidi, fraudulenti, perfidi, nequam; hominis imperiti, turpifque infcitiæ fibi confcii, qui, cum videt, fe parum fapere, alios prorfus defipere fingit, ut habeat, quo fe illis anteponat. Videamus ne, dum alios condemnamus, nos ipfos condemnemus, aut, quod turpius eft, nobis condonemus, quod tantopere in aliis horremus, Mœnio illi fimiles, de quo Satyricus;

Ma-

Mœnius absentem Novium cum carperet: heus tu!
Quidam ait, ignoras te? aut ignotum dare nobis
Verba putas? egomet mi ignosco, Mœnius inquit.

Facultatem intelligendi ad lectionem librorum afferemus, non modo si nihil legimus, quod supra captum nostrum est, quodque hac ætate, hoc ingenio, hac eruditione, hoc rerum usu intelligere non possumus: sed vel præcipue si animum ad lectionem afferimus vacuum ab affectibus pravis & præjudiciis, quæ non invitos à vero verborum sensu abducent. Ab his, quid nos purgare possit, in superioribus vidimus: addatur illis remediis tantus amor veritatis, ut reliquos omnes in nobis affectus superet. Dulce alicui vinum videtur, quamvis à vite à se plantata non provenerit, non in horto suo creverit, non è cella sua depromtum sit, nunquam ante fuerit gustatum: Ita si quis veritatis dulcedinem gustare novit, ei dulcis, amabilis, appetenda videbitur veritas, quocunque in libro, veteri, novo, à quocunque, amico, æmulo, inimico scripta fuerit. *& facultas.*

Videndum in primis est, ne aliorum nos judicia auferant, ut nostro uti non possimus. *Cavendum ne aliorum nos*

judicia auferant. mus. Resistendum est huic torrenti; si sententiæ sunt vulgi de rebus supra captum vulgi,

Omnes unius æstimemus assis.

Sin sapientum nobis judicia videntur; cogitemus, nos aut ita sapientes esse, ut de aliorum sapientia judicare possimus, aut non esse: si sumus; male judicia nostra aliis submittimus, cum longe facilius sit judicare, de sententiæ unius aut alterius veritate, quam de hominis alicujus sapientia: si non sumus, inepte aliorum sententiam sequimur, quos sapientes esse, scire non possumus.

Sit præterea nobis in libri lectione propositum, ex eo proficere; veritatem, tametsi in barbara tellure inventam exosculari; rejicere perspicue falsa; in dubiis assensionem cohibere: non autem scopus noster sit ante libri lectionem, id quod nondum cognoscimus refutare. Ita enim in singulis versibus quæremus aliquid, quod refutare possimus: idque innumeras pariet Logomachias.

In ipsa lectione requiritur, ut lector sit attentus, §. 5. In ipsa lectione duo à lectoribus requirimus, ut attenti sint, & cauti. *Attenti* sint non ad verborum sonum, sed rem verbis significatam: attenti ad scriptoris, quem legunt, scopum; ad verborum, quæ interpre-

pretantur, vim; ad antecedentia, consequentia; ad alias ejusdem auctoris sententias; ad clariorum & obscuriorum, quæ ex clarioribus sunt interpretanda, convenientiam; ad principiorum & hypothesium connexionem; ad praxin; ad rationes & argumenta, quibus quæque sententia probatur; ad multa alia, quæ vix enumerari possunt, quæ ea, quæ universalius dici videntur, varie restringunt atque limitant. Legantur hic quæ passim Theologi, Jurisconsulti, ac Logici de interpretatione, bonique interpretis officio docent: neque legantur tantum, sed observentur.

At non attentum modo librorum lectorem esse decet, qui in Logomachias incidere non vult, sed *cautum etiam & circumspectum*. Res illi est cum verbis, quibus nihil est fallacius: quod promittunt scribenti, non præstant, sed sæpissime & scriptorem & lectorem decipiunt. Ac lectorem quidem facile plerunque decipere possunt, si absurdam scriptori tribuunt sententiam: lectoris enim philautia cum illis colludit, eique persuadet, ut in erroribus aliorum credendis haud difficilem se præbeat; id enim supra alios se efferre. Versemur igitur in lectione librorum tanquam in terra peregrina, valeatque hic vetus illud, *νᾶφε ξεῖνε καὶ μέμνασο ἀπιςεῖν*: tum præcipue, cum verba scri- *& cautus.*

fcriptoris abfurdum dicere videntur. Non imprudens eft Florentini monitum, *ut quis, cum hoftem aliquid agere cernit, quod abhorrere videatur à ratione, fufpicetur, dolum fubeffe.* Ita fane cogitemus, verba auctoris non prorfus defipientis, cum abfurdum dicere videntur, nos decipere, in infidias, in Logomachiam, quæ nos ludibrio hominum exponat, perducere velle. Tum duplicanda nobis eft cautio, neque certo abfurda illa opinio auctori tribuenda, donec videamus, quid illum fefellerit, qua cogitationum ferie inde à primis principiis huc delapfus fit, quoufque recta via procefferit, quando primum, qua falfa veri fpecie deceptus, aberraverit.

Lib. 3. de Repub. c. 46.

Conclufio.

Hæc de Logomachiis meditati fumus, morbo, qui facile fanari poffet, fi modo, qui eo laborant, fanari vellent: ego qua ratione poffint, monftravi, &, ut velint, quantum potui, laboravi. Qui & ipfi fanari nolunt, & alios ejufdem morbi contagione corrumpunt; illos aliis curandos relinquimus, ad hoc enim nos neque ingenii, neque, quod hos maxime movet, auctoritatis fatis habemus; noftris interim difcipulis tanquam efficaciffimum ad Logomachias præcavendas remedium denuo inculcamus illud Apoftoli; ἀφίςασο ἀπὸ τῶν τοιούτων.

DIS-

DISSERTATIO
DE
METEORIS
ORATIONIS.

DISSERTATIO DE METEORIS ORATIONIS.

I. MEteora orationis, ne quis nomine deceptus nescio quid magni expectet, nihil sunt aliud, quam *dicta in speciem sublimia, revera inania atque vitiosa*: quam appellationem à Longino Rhetore accepimus, qui ὑψηλὰ in oratione & μετέωρα ita distinguit, ut illis vere sublimia, his vanam granditatis speciem præ se ferentia * denotet. Qua in re infelix, ut aliorum, vocabuli fatum fuit: nam cum ante idem quod ὑψηλὸν significaret, factum est abutentium culpa, ut in pejorem partem traheretur. Illi enim, qui scientiæ aut eloquentiæ sublimitatem ostentaturi, qua data occasione, de cœli meteoris loquebantur, μετέωρα sua identidem crepando, id tandem consecuti sunt, ut peculiari nomine μετεωρολέσχαι dici cœperint, qua voce, si Hesychio credimus, notantur οἱ τὰ περὶ οὐρανῶν μετέωρα φλυαροῦντες: unde & ipsa vox nescio quid odii contraxit, ut μετεωρολόγοι non modo dicerentur

Meteora orationis quid.

Longinus author vocabuli.

* *Gallis dicuntur:* des manieres de parler guindées: *Germanis,* verstiegene Reden.

Hesych. in hac voce.

rentur μεγαλοῤῥήμονες atque *inepti gloriosi*, sed omnia in oratione *vitiose sublimia* μετέωρα à Rhetoribus appellarentur: prorsus, ut propter abusum nominis Phœbi evenit, ut omnes, qui altius in oratione, quam decet, se extollere volunt, Gallis hodiernis Φοιβολογεῖν *Phœbum loqui* dicantur.

Abusus nominis Phœbi apud Gallos. Parler Phebus.

II. Quid in oratione μετέωρον sit, nequit intelligi, nisi prius, quid revera sit sublime, cognoscamus: id quod ante omnia planum est faciendum. Sitne idem ὕψος *Longini* & μέγεθος *Hermogenis*, uti plerisque placuit, an hæc inter se differant, ut *Tanaquillo Fabro* visum fuit, atque elegantissimo Viro, cui *Gallicam Longini versionem* * debemus: decidere nolumus. Confundant hæc, distinguant, quibus lubet: nobis dicendi præcepta tradere, non Rhetorum vocabula interpretari propositum est.

Sublime in oratione, quid. ὕψος & μέγεθος *an differant.*

*Boileau, Despreaux, summus Poëta.

III. Ad *grandem* atque *sublimem* orationem, his enim vocibus idem significamus, primum omnium requiritur, ut *res*, de qua dicimus, *grandis* sit atque *sublimis*. Alia ab hominibus pluris, alia minoris æstimantur, quæ pluris æstimantur majora, quæ minoris, minora dicuntur: quæ inter majora excellunt, ea magna, gran-

Ad sublimem orationem quid requiratur.

grandia & sublimia vocamus; producuntque hæc in hominibus admirationem, quemadmodum ea, quæ prava sunt, contemtus sequitur.

Sunt igitur *magna* & *sublimia* ea omnia, *quæ, quod inter illa, quæ homines aliis præferre solent, excellunt, admiramur.* Ita Reges magni sunt, quia eminent inter homines in dignitate constitutos, quos aliis anteponimus: Majores qui excellunt inter Reges: Maximus Rex Regum & Dominus dominantium: eademque ratione *actiones*, & *res* magnæ dicuntur. *Res sublimes quænam.*

Magna vero sunt non tantum *bona*, sed etiam *mala*, quoniam & hæc in suo genere excellentia admirationem pariunt: sic magna crudelitas dicitur, magnum flagitium, magna clades, magna miseria, magna jactura & id genus alia; quæ bonis, quæ in suo genere eminent, non modo non minora, sed majora vulgo habentur: eos enim in hominibus affectus excitant, qui *objectum* suum, ut loquuntur, mirum quantum augere & in majus extollere solent: ut sunt ira, indignatio, metus, tristitia, terror, desperatio: qui affectus tanto sunt in hominibus vehementiores iis, qui circa bonum versantur, quo major est fuga mali, quam appetitus *Res magnæ & sublimes bonæ & malæ.*

boni. Hinc est, quod Reges valde superbi malint metui, quam diligi; quia parva etiam homines amare, sed non nisi magna metuere solent; amorque sæpe contemtui vicinus est, nihil vero minus contemnimus, quam quod valde timemus. Malunt autem isti homines magni, quam boni videri; prorsus, ut boni appellatio multis nescio quam pravitatis significationem habere videatur.

Oratori quid magnum.

Hic vero non semper necesse est, ut res, de qua dicit Orator, sit magna *judicio Philosophorum*, qui in pretio rebus statuendo cum vulgo non conveniunt; sufficit, si talis est, aut *communi hominum opinione*, aut *apud eos, apud quos dicimus, tum cum diximus, atque ibi, ubi dicimus.* Sic Imperator, etsi divitias contemnat, cum milites spe prædæ ad prælium vult inflammare, potest de ea magnifice loqui: de injuria etiam, tanquam de re magna dicere licet Oratori, quam fortasse Socrates aut Diogenes nihili faceret. Quin imo, si res per se magna, tanta Auditoribus non videtur, sublimi oratione non est utendum, nisi prius humiliori stylo, magisque rationum pondere, quam verborum magnificentia, id, de quo dicis, revera magnum esse probaveris: tum demum,

mum, si non vanis indiciis id te consecutum esse, animadvertis, assurgere potest oratio, atque elatior incedere. Hæcque caussa est, quod pleraque *orationis exordia modestiora* esse conveniat: quia indecorum est tam magnifice loqui de argumento, quod, cum magnitudinem ejus nondum ostenderimus, potest auditori longe minus ac nobis videri.

Rei magna magna concipienda idea qua argumentum adæquet.

IV. Neque vero ad dictionis sublimitatem sufficit, magnum orationis argumentum delegisse, ac nonnisi de rebus grandibus dicere velle: *ingenium nostrum argumentum* adæquet, necesse est; ut ejus, quod eximium est, *magnam* concipiamus in mente *ideam*, atque ita magnam, ut omnem ejus excellentiam cogitatione complectamur.

Ingenium hic vocamus insignem *Imaginationis* tum *capacitatem*, tum *vim* & vigorem.

Capacitas imaginationis.

Capax imaginatio est, quæ simul aut saltem brevissimo tempore magnam rerum multitudinem, sine confusione, repræsentare potest; quæque propterea grande argumentum incredibili celeritate in omnes partes versat, omnia percurrit, quæ in eo maxime sunt admiranda, omnia cum quibus aut comparatum,

aut quibus oppositum majus videri possit.

Vis imaginationis. *Vis imaginationis* in eo consistit, ut ea omnia ac singula tam vivide menti nostræ repræsententur, ut non procul absit imaginatio à sensu, mensque non tam remota imaginari, quam præsentia cernere sibi videatur; quo fit, ut, quos aspectus harum rerum excitaret affectus, hos nuda in nobis excitet imaginatio.

Utraque in poëtis maxime conspicua. Hanc imaginationis & capacitatem & vim præcipue in Poëtis admiramur: Capacitatem, cum imagines suas ex tot partibus componunt, tot in iis circumstantias exprimunt, ut concipi nequeat, qua ratione hæc omnia in mentem illis venire potuerint. Vim & vigorem imaginationis miramur, cum hæc legentes, non tam legere quam intueri nobis videmur, neque ab affectibus, quos præsens harum rerum conspectus concitare solet, temperare nobis possumus. Utrumque ad magnam in mente rei ideam atque imaginem formandam conjungi debet: qui priori carent, eorum *oratio jejuna* est ac *sterilis*, qui posteriori, illi *elumbes* ac *languidi* vocantur. Capacitas imaginationis *in Ovidio* nunquam desiderari potest, nihil eo abundantius; vis interdum requiritur.

De Ovidio judicium.

ritur. Confer hujus *Didonem* cum *Didone Virgiliana:* dices, ibi Poëtam loqui elegantissimum illum quidem, sed tamen Poëtam: at hic Didonem ipsam plenam affectus, plenam desperationis.

Virg. lib. 4. Æncid. Ovid. Epist. Heroid. 7.

V. At non omnes in dicendo *imaginationis* sunt partes, non præcipuæ; *judicium* ubique regnare debet,

Judicii præcipuæ in dicendo partes.

Scribendi recte sapere est & principium & fons.

Horat. in arte Poet.

Si in carmine non omnia statim effundenda sunt, quæ concitata & luxurians imaginatio suggerit, quanto major delectus est habendus in prosa oratione, cujus gravitas longe minus imaginationi indulget.

Regat igitur *judicium* imaginationem, eique habenas modo relaxet, modo contrahat. Sit illud *acre* omnia pervidens, sit *incorruptum*, nihil dans propriorum conceptuum amori, sit *severum* & inexorabile, nihil indecens imaginationi condonans. Tale cum sit, discernat, quid in illa, quam mente concipimus, imagine maxime sit admirandum: quid Auditores, hoc loco, hoc tempore maxime commoveat: Num *generatim*, quæ ad rei magnitudinem pertineant, proponere satis sit, an eundum sit *per singulas* partes,

Judicium sit acre, incorruptum & severum.

an *gravissima* tantum deligenda, an *uni*, quod inter cuncta eminet, sit insistendum idque vividissimis coloribus exprimendum: an etiam *tegendum sit*, quod maximæ admirationi esse volumus, sed ita tegendum, ut nescio quid magni tegi videatur. Fingat imaginem suam, refingat imaginatio, donec judicio placeat. Vertatur in omnes partes, donec severus iste judex pronuntiet: *hac parte maxime est admirabilis, hac auditoribus obvertenda.*

Verba æquare debent imaginem ut imago rem.

VI. Postquam absoluta est in mente rei magnæ imago atque à judicio probata: de *verbis*, quibus, tanquam coloribus, eam aliis depingamus, soliciti esse debemus, ut quanta nobis tanta & illis videatur. *Verba igitur imaginem æquare debent, ut imago rem:* unde & hæc in grandi oratione grandia & sublimia esse oportet. Fit autem hoc tribus modis: *auctoritate utentium*, *sono*, & *significatione*.

Grandia verba fiunt vel auctoritate loquentium,

Auctoritate utentium sublimia sunt verba, quæ non ex hara, ex ergastulis, atque ex triviis petuntur, lixis & calonibus in deliciis sunt, sed hominum liberaliter educatorum, nobilium, atque in eminentia constitutorum communi usu trita. Qualia verba in omnibus linguis politiores atque elegantiores ab iis, quæ sordidorum

rum hominum uſu viluerunt, facile diſtinguunt. Verba cum dico, phraſes etiam, quas vocant, proverbia, & quæ ſunt his ſimilia, intelligo.

Sono grandia ſunt verba, inciſa, membra, periodi, hæc enim omnia ad verborum ſonum pertinent, ſi majorem ſonum edunt, ſi aures implent, percellunt, & tantum non terrent aliquando, ut cum apud *Virgilium venti* ex cavernis *erumpunt*, aut cum *Vel ſono,* lib. 1. Æneid.

crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque Chaosque
Tergeminamque Hecatem.

lib. 4. Æneid.

aut cum apud *Claudianum* Ceres, amiſſa filia, De Raptu Proſerpinæ.

toto bacchatur Olympo.

Sed hæc auribus dijudicantur, quas alii aliis elegantiores habent.

Maxima vero verborum ſublimitas in *ſignificatione* conſiſtit: ubi nemo eſt, qui neſcit, aliud vocabulum plus alio ſignificare: ita amare plus ſignificare, quam diligere; flagitare, quam petere; erumpere, quam evadere. Ad orationis igitur granditatem non tantum facit, vocabulis uti, *quæ res magnas ſignificant*, ſed ea deligere, *quæ plus* ſignificant. Ita *Sed maxima, ſignificatione.*

S 4 gran-

grandius eſt illud : *furor arma miniſtrat,* quam ſi *iram* Poëta dixiſſet.

Significationes ſecundariæ. Sunt autem præter notiores & *præcipuas* cujuſlibet vocis *ſignificationes* innumerabiles aliæ, quas cum illis uſus hominum conjunxit, *ſecundarias* quidam vocant : ita ſi quem furem appellas, non id tantum dicis, abſtuliſſe hunc hominem aliquid invito Domino, quæ præcipua vocis eſt ſignificatio : alia plura ſimul innuis : te illi homini iratum eſſe, verbo hoc te vindictam quærere, te illum de induſtria offendere velle, & uſque eò contemnere, ut iram illius provocando ultionem non metuas : ſignificas etiam aliquando hoc verbo ; te hominem eſſe parum politum.

Pauca ſunt verba, quæ non complures hujus generis ſignificationes adjunctas habent ; quæ cum in omni orationis genere, tum in ſublimi potiſſimum ſunt obſervandæ, non modò, ut nihil ſignificemus voce, quod ſignificare nolumus, ſed ut his quoque verborum ſignificationibus orationis ſublimitatem augeamus. Quantum Cæſar dixit, cum unica voce, *Quirites*, ſeditioſum exercitum compeſcuit ? fruſtra in Lexicis quæres omnes hujus verbi ſignificationes, quas milites tumultuantes, illo audito, intellexerunt. Imo dicere poſſu-

Suetonius in Julio Cæſare, p. 70.

poſſumus, nullâ re orationem grandiorem fieri, quam vocibus, quæ multas hujus generis ſignificationes habent. Sic enim fit, ut in paucis verbis iiſque ſimpliciſſimis grandis lateat ſenſus, quo nihil eſt in oratione ſublimius.

Nulla re Oratio fit grandior quam vocibus quæ multas ſignificationes habent.

Ita *Valerius Poplicola* vindex Romanæ libertatis, qui Romanis in regni affectati ſuſpicionem venit, ob ædes in monte Velia exſtructas: *Non obſtabunt*, inquit, *Publii Valerii ædes libertati veſtræ, Quirites, tuta vobis erit Velia. Deferam non in planum modo ædes, ſed colli etiam ſubjiciam, ut vos ſupra ſuſpectum me civem habitetis. In Velia ædificent quibus melius, quam P. Valerio creditur libertas.* Nihil ſublimius legi poteſt; at ut videas, quam pauca verba quantum ſignificare poſſint, dele repetitum *P. Valerii* nomen, & illa verba, *ſuſpectum civem:* videbis quantum de ſublimitate eorum detraxeris.

Exemplum Valerii Poplicolæ. Liv. Decad. 1. lib. 2. c. 8.

Jam illa *Ciceronis: Senatus hoc intelligit, Conſul videt, hic tamen vivit*, quam ſublimia ſunt? quantum ſignificant hic verba, *Senatus, conſulis* à Cicerone Conſule in Senatu dicta? quanto minus dixiſſet, ſi dixiſſet: *Vos* hoc intelligitis & *ego* video? Eum in finem inventæ ſunt *figuræ*, ut præter rem affectus noſtros declararent; Ita

Ciceronis orat. 1. in Catilinam.

in eadem oratione, cum Cicero exclamat: *O tempora ô mores*, non ſimpliciter morum temporumque perverſitatem notat; ſed ſimul exprimit, quanto ſe dolore hæc morum temporumque depravatio afficiat. Alios *affectus* aliæ *figuræ* produnt.

Tropis quomodo grandior fiat oratio.

Tropis etiam grandis fit oratio, *metaphoris* præcipuè, ſed in loco adhibitis: nunquam autem iis locus eſt in ſublimi oratione, niſi ſint *neceſſarii*, aut ad orationis varietatem, aut cum propria verba rei magnitudinem non ſatis exprimere videntur; tum vero recurrimus ad voces, quæ res majores ſignificant, eaſque cum propriis permutamus. Sed in troporum doctrinâ Rhetores multi ſunt, imo nimii.

lib. περὶ ἑρμηνείας.

VII. Quæ hactenus dicta ſunt, ſufficere pleriſque videbuntur ad dictionis ſublimitatem; ſed unum mihi reſtare videtur, quod haud ſcio an ſit præcipuum. Orator non argumentum modo ſuum oratione depingit, ſed ſe ipſum, *ἔςιν ἐκ παντὸς λόγου ἰδεῖν τὸ ἦθος τȣ̃ γράφοντος*, veriſſimè Demetrius ait. Videndum igitur in ſublimi genere, ut non *rem* modo *ſublimem* pingamus, ſed *animum*. *Animum dico*, non ingenium, quod in animo humili & puſillo interdum magnum eſt.

Et animus in ſublimi genere pingendus.

Magnus animus quinam.

Eſt autem *magnus animus* atque excelſus ejus,

ejus, qui omni affectu ita in res magnas atque eximias fertur, ut his unice delectetur, his lubentissime occupetur, atque adeo totum se his tradat, ut ea, quæ viles animæ maximi faciunt, tanquam ad se non magnopere pertinentia, despiciat; in omni fortunâ sibi constans, semper liber, semper sui juris, verus, simplex, apertus, recti tenax; conservans ita dignitatem suam, ut propter nullius rei aut spem aut metum, aut aliam quampiam perturbationem, ad ea, quæ se indigna judicat, demittatur, atque abjiciatur. Talem se pingat Orator, si majestatem orationi quandam vult conciliare.

Pingit se integro orationis habitu.

Talem se pingit *integro orationis habitu*, qui non putidam diligentiam, & Rhetorum scholas redolet, angusti enim animi hæc sunt, sed in quâ elucet eloquentia mascula, simplex, candida; quæ in illis est, qui dicunt, quod sentiunt; qui magis curant, quid dicant, quam quomodo; qui denique bene dicunt, non quod volunt bene dicere, sed quod aliter dicere non possunt. Talem se declarat nobili quadam *dicendi libertate & παῤῥησίᾳ*, quam ubique spirat oratio, quæ, ut nihil agreste & rusticum habet, ita aliena est à puerili pudore, servili timore, atque turpi adulatione.

Affe-

Affectus generosi in oratore.

Affectus ipsi, qui in plerisque hominibus impotentis animi signa sunt, in tanto Oratore *generosi* videntur, quales sunt *ira Neptuni* apud Virgilium: lacrymæ Ciceronis in oratione pro Milone.

lib. 1. Æneid.

Sparsis per orationem sententiis animi magnitudinem prodit orator.

Sparsis denique per orationem *sententiis* animi magnitudinem prodit Orator, ita tamen, ut hæ orationi non de industriâ assutæ, sed ut sibi nonnisi de argumento cogitanti, ideo quod res ita ferebat, excidisse videantur. Hæc animi magnitudo declarari vix potest, ubi non est: si illam simulare velis, ostentatio ipsa & affectatio, aut metaphora interdum à re levi petita, aut figura grandis in humiliori argumento te prodet. In hac animi magnitudine exprimenda regnat *Livius*, cum ubique, tum *in concionibus*. Has cum legis, non Livium te legere, sed ipsos illos rerum Dominos te audire tibi videris.

Ut & apophtegmatibus priscorum.

Videantur plur. apud Plutarch.

Huc pertinent quædam priscorum *apophtegmata*. *Nolo furari victoriam*, *Alexander* dixit; si divinandum foret, cujus hoc esset dictum, Alexandri dicerent, qui Alexandrum nossent. Et quis, nisi Alexander, Parmenioni dicenti, *Facerem hoc, si Alexander essem*, ita respondisset, *& ego, si essem Parmenio*. Illud *Cæsarem vehis*, quantam rem significat, sed quantum etiam animum? Cir-

Circumfertur hodie *dictum Ducis Genuensis*, qui in Galliam ire coactus, ut Reipublicæ nomine Regi Galliarum se submitteret, postquam illi, quicquid Lutetia splendoris habet, monstratum esset, interrogatus, *quid in urbe & aula toto orbe celeberrima maximè vidisset admirandum*: haud cunctatus, *Me*, inquit. Cui responso nihil prorsus deest ad sublimitatem. Maxima res dicitur; unica simplici sed significantissimâ voce dicitur; summamque excelsi animi significationem habet. Hujus sublimitatis incredibilis quædam vis est: ut istiusmodi dicta qui legunt, qui audiunt, inter legendum & audiendum sentiant, cum oratione suum quoque animum attolli, & generosos impetus concipere.

Ducis Genuensis responsum nuper Gallis datum.

Etiam inimica veritate, in qua hæc sublimitas apparet, homines delectantur: & quæ alias odium pareret, tunc admirationem excitat. Alexander piratæ vitam condonasse dicitur, his verbis caussam dicenti: *Ego quoniam unico navigiolo maria infesto, pirata nominor, tu, quum idem facias magna classe, Rex appellaris.* Noluit nimirum Rex animi magnitudine, quam dictum hoc declarat, piratæ cedere.

Pirata magnanima verba ad Alex. M.

VIII. Ex

Sublimis oratio quam difficilis sit res.

VIII. Ex his, quæ dicta sunt, cuique nunc manifestum est, quantum hoc sit, non unum atque alterum *sublime dictum*, sed *sublimis oratio*. In hac qui excellere cupit, hoc, ut paucis verbis, quæ adhuc dixi, comprehendam, requiritur, *ut magnam quandam rei grandis ideam, simulque animi sui sublimitatem verbis tam significantibus exprimat, ut auditores & in argumenti, & in animi sui admirationem rapiat.* Hujus rei difficultas, si quos ab hoc dicendi genere absterret, sapiunt illi mea quidem sententia, possunt enim in alio genere non modo placere sed eminere. Paucissimi in sublimi dictione tolerabiles sunt, excellit fortasse unus & alter, si modo excellunt. Reliqui omnes, quo magis se attollere volunt, eo magis aut judicii, aut ingenii, aut animi humilitatem produnt, *dumque humum vitant, nubes & inania captant*, dum *sublimia* sectantur, in μετέωρα incidunt, ut omnis μετεώρων origo à male affectata orationis sublimitate proveniat. Sed de his nunc, ut plura dicamus, instituti ratio requirit.

Ut loquitur Horatius art. poët.

Meteoror. orationis origo à male affectata orationis sublimitate.

IX. Omnia orationis *meteora* ad *tria genera* referri possunt, aut enim *oratio vere sublimis rei humili accommodatur*, aut *non vera est in argumento magno granditas orationis:*

Tria genera meteor. orationis.

nis: aut denique *neque res sublimis est, neque vera dictionis sublimitas. Primum* genus *duas* caussas habet: vel enim *majoris facimus res leves* atque revera sunt, & hinc illi clamores; vel existimamus, apte & *eleganter* de nulla re dici posse, nisi *magnifice* dicatur. Prius animi humilitatem, utrumque judicii infirmitatem arguit.

Prioris generis caussa duae.

Dici non potest, quot sint hujus vitii exempla. Plerunque *literati*, cum de rebus suis loquuntur, nimis magnifica oratione utuntur, fortasse, quia nimis magnifice de rebus suis sentiunt. Omnes *dicendi figuras*, quae vehementissimos affectus significant, *impendunt*, ut dicant, *quomodo hoc aut illud sit legendum*, *quid hac aut illa vox significet*, *qua methodo ars aliqua sit tradenda*, *&c. Julius Caesar Scaliger*, magnum inter literatos nomen, *Sylvio Filio*, postquam is prima Latinae linguae rudimenta didicerat, accuratiorem hujus linguae rationem traditurus, ita de hac re loquitur. *Egressum te ex angustiis tenuioris literaturae, Sylvi Caesar fili, non ante decet inire rationem graviorum studiorum, quam istarum praeceptionum caussas notas habeas, per quas excellentissima cujusque scientiae cursus aperiri debuit. Quanquam enim haec ipsa tenes, quae certis observationibus recepta sunt, tamen*

Plerunque literati nimis magnifice de se loquuntur.

Exempl. Jul. Caes. Scaligeri.

Scaliger in praef. lib. de caussis Latinae linguae.

quia sæpius dubitare, an ita sit, semper quærere, quare sint talia, cogi possis, nisi te exemtum ex his difficultatibus in tuto collocatum videam, vitam mihi acerbam putem. Et paulo post: *Ætati quidem tuæ, Fili mi, quanquam primo in congressu videantur hæc asperiuscula: ita tamen velim cum animo tuo statuas, Nihil unquam vulgare pretium ullum operæ fecisse. At quanti tandem sit, excellentissimis quibusque rebus à vitæ ipsius primordiis assuescere? Itaque tetrica hæc nonnisi barbaris atque incultis animis terrorem, ac desperationis facere opinionem, pro nobis vero appetentibus veritatis tanquam armatas stare putes legiones.* Diceres Hamilcarem Hannibalem filium ad bellum perpetuum Romanis faciendum inflammare: aut saltem Julium Cæsarem nostrum Sylvium suum, qua virtute amissum Veronæ principatum recuperare possit, docere; non filio patrem præcepta Grammatica tradere.

& C. Longolii. L. Vives de conscribendis epistolis.

Huc pertinet *Ludovici Vivis de Christ. Longolio* judicium, *Verba illum*, ait, *habere Ciceroniana, at sensu ineptiorem esse, propterea, quod dicta grandia rebus exiguis aptarit. Non enim, inquit, satis illi erat, verba & phrasin Ciceronis miro studio imitari, nisi etiam totum Ciceronem exprimeret, rem illam publicam simularet & curam imperii,* quo

quo totus continebatur orbis, privatus ipse & in angulum studiosi secessus abditus, in quo tam erat ridiculus, quam si gigantis vestitum induisset, & verba ac pronunciationem gigantis effingeret, ut gigas videretur. Nunquam magis hoc *meteori* genus apparet, quam in ejus Apologia, in qua ita adversus frivolas quasdam otiosorum hominum accusationes se defendit, ut Rex Angliæ Carolus I. hoc seculo capitis caussam dicere coactus, majori verborum magnificentia uti non potuisset. Hæc pluribus facete, ut solet, prosequitur *Erasmus.* In Ciceroniano.

Ciceroniani & alii imitatores scriptorum magnorum.

In idem vitium incidunt non reliqui modo *Ciceroniani*, sed *plerique imitatores.* Imitantur maximorum Virorum dictionem, qui? Umbratici homines, in museo latentes, non nisi pueris, adolescentibus, aut quibusdam sui similibus noti. Imitantur loquentes de rebus gravissimis, atque adeo admirandis, qui? qui nihil, quod dicant, habent, si ea exceperis, quæ ad studia literarum pertinent. *T. Livii imitator*, quoties in loci alicujus lectione, aut sententia hæret, non aliter loquitur, ac si Romanus exercitus in *furcis Caudinis* hæreret. Si quis in docendi methodo aliquid innovat, *Salustii amator* ab hoc scriptore colores ad hominis auda-

ciam depingendam mutuabitur, quibus ille *Catilinam* depinxit. *Cui Tacitus in deliciis est*, is cum de disciplina Scholastica, aut de artibus tradendis agitur, sententias loquetur, obscura oracula fundet: diceres, eum *occultas Regnantium artes & arcana dominationis aperire*. Frequens *Q. Curtii lector* de lucubratiunculis eruditorum non aliter loquetur, atque Alexander *de Asia subjugata*. Hic imagines *Velleji Paterculi*, quibus tot Heroas expressit, cuilibet *amicorum*, quem laudare vult, accommodat. Ille Bella Grammaticalia & doctorum rixas describet ea pompa, qua *Florus* bella Populi Romani. Quid quæris? Nulla urbs est tam obscura, nullum oppidum tam parvum, in quo non Romanorum scriptorum imitatores *forum*, *comitium*, *rostra*, *Capitolium*, *sellas curules*, *fasces*, *secures*, *trabeas*, *ovationes*, *triumphos*, omnem denique tanquam in compendio, inveniant antiquæ urbis majestatem. Qui quidem omnes recte fortasse cum Tityro Virgiliano dicerent:

Urbem quam dicunt Romam Melibae putavi
Stultus ego huic nostræ similem.

Magis ridiculi quam ille, qui exiguum fluviolum ita descripsit: ὃς ἀπὸ τῶν Ταυρικῶν ὀρέων ὁρμώμενος ἐκδιδοῖ ἐς θάλασσαν: tanquam

Demetrius. περὶ ἑρμηνείας.

quam si de Nili aut Euphratis impetu fuisset dicendum.

Imo, quod mireris, nostri Romani *Magistratus Romanos* togatos pariter & sagatos non in *civili* modo cujuslibet urbis *republica inveniunt*, sed *in republica* etiam, uti loquuntur, *literaria*. Huicque adeo Reipublicæ *Michael Fernus Poëmata Campani* his verbis dedicat: *Dictatori Perpetuo, Imperatori nostro Maximo, Pomponio Læto, Magistro equitum, cunctæque Reipublicæ literariæ Michael Fernus Mediolanensis vilis pabulator strennam pugnam, pulchram victoriam.* Huc pertinent ii, quibus semper in ore sunt *magna Vetustatis nomina: Magnum illum Alexandrum ajunt: Pyrrhum Epirotarum Regem prædicant; Quod Furio quondam Camillo accidit: Hannibal ille terror Romæ: Quintus Fabius, M. Marcellus, ille scutum, hic gladius P. R.* Imperitus historiæ, tanta nomina toties audiens in Academicis orationibus, merito quæreret, num hi omnes Doctores fuerint, aut L.A. Magistri. Quædam horum nominum nimio usu in Gallia usque eo viluerunt, ut nisi quis explodi velit, in oratione *Cambysen* aut *Epaminondam* appellare non audeat; si quando de his necessario loquendum est, curcuitione uti opor-

Abusus magnorum nominum ex historia Rom.

exosus in Gallia.

Bohours, remarques sur la langue Françoise.

oportet. Hunc magnorum nominum in re exigua abusum facete ridet Martialis epigrammate in Postumum Caussidicum.

Martialis lib. 6. epigram. 19.

Non de vi neque cade nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror has abesse furto.
Hoc judex sibi postulat probari:
Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque,
Magna voce sonas, manuque tota.
Jam dic, postume, de tribus capellis.

Aliud vitium, res levissimas magni viri auctoritate comprobare:

Huic vitio vicinum est illud aliorum, qui, ut plus majestatis habeat oratio, levissima quæque, quæ nemo ignorare potest, *magni alicujus* ex antiquitate *Viri auctoritate* comprobant, quasi vero non liceret dicere, *solem lucere*, nisi ante idem *Alphonsus Arragoniæ Rex*, aut *Agesilaus interrogatus* dixisset. Qui quidem oratores sæpe non minus risu digni sunt, atque ille esset, qui in Convivio sodales ad hilaritatem excitaturus, ita graviter ordiretur: *Non minus vere quam eleganter Venusinus Olor: Nunc, inquit, est bibendum.*

& magnam orationem parvis rebus aptare.

Magnam præterea orationem parvis rebus aptant; quorum in *comœdiis* servus loquitur, ut Oedipus in Tragœdia: in quo-

quorum *Eclogis* Tityrus loquitur, ut Æneas: in quorum *Tragœdiis nutrix* cum *Medea* de ſublimitate ſententiarumque magnificentia certare videtur: qui in *elegiâ* ita flent, ut Hercules furens bacchatur; qui in *epiſtolis familiaribus* ita loquuntur, tanquam ſi in ſenatu aut pro roſtris dicerent: qui *colloquia* fingunt, qualia cum Diis ſunt Sibyllarum, quoties oracula conſulunt. Et quis omnes in hanc partem peccantes enumeraret?

X. *Alterum meteori genus* non in eo peccat, quod humili argumento orationem magnificam, *infanti*, ut loquuntur, *Herculis cothurnos* aptat, ſed quod in grandi argumento, *vitioſa* ſit *ſublimitas* orationis: Ita omne illud voco, *quod quibuſdam ſublime videtur, ſed revera non eſt.* Quo in genere peccant primo ii, quibus *ſublime* omne id eſt, quod eſt *obſcurum.* Quære ex his, quinam oratores ſint maxime ſublimes, *Panegyricos Cæſarum* aut *Tertullianum* nominabunt, aut recentiores quoſdam horum imitatores. Quid *Cicero?* Quem tu mihi *Ciceronem* narras, cujus oratio vel à pueris intelligitur? In hiſtoria longe *Tacitus Livio* eſt ſublimior; quoniam hic longe facilius intelligitur. In Satyra Perſius regnat, qui vix poſt tot doctiſſimorum

Alterum meteori genus, cum in grandi argumento vitioſa eſt ſublimitas orationis.

Hic peccant ii quibus omne obſcurum eſt ſublime.

virorum commentarios capi poteſt. Mirantur, in Epico carmine *Virgilio* primas tribui, qui multo eſt intellectu facilior *Lucano*, *Statio*, *Claudiano*, *Prudentio*, & hodiernis quamplurimis. *Horatii* odas contemnunt, quamdiu capiunt, tum demum Poëtam admirantur, cum ex conſpectu ſuo ſe ſubducit: tum vero ſublimis, tum *alter Pindarus* eſt.

Multæ erroris cauſſæ. Mirari aliquis poſſet, unde hoc hominibus in mentem venire potuerit, ut & ipſi in obſcuritate gloriam quærerent, & aliorum obſcuritatem admirarentur, cum oratio nobis non ad obſcuranda, ſed ad patefacienda animi ſenſa data ſit? Multas hic error cauſſas habet. Præterquam enim, quod ſemper ea majora habentur, quæ latent: exiſtimant quidam, auctorem, qui librum ſuum intelligit, te, qui non intelligis, neceſſario hoc ipſo eſſe ſuperiorem; capit enim, quod tu non capis; alii, quia in pueritia ſcriptores vere ſublimes intelligere non potuerunt, aſſueverunt jam in ſcholis obſcuri & ſublimis notionem confundere: quod & iis accidit, qui admirantur auctores grandes illos quidem ſed ſimul intellectu difficiles: ſolemus enim in iis, quos admiramur, promiſcue virtutes & vitia admirari: alii deni-

denique magnitudinem ingenii, atque eruditionis, quæ ab interpretibus ad intelligentiam obscuri auctoris requiritur, ad ipsum auctorem transferunt? Quantum est illud, quod vix *Heinsii*, *Casauboni*, *Grotii*, *Salmasii*, *Scaligeri* intelligere potuerunt?

In quam sententiam memini cujusdam eloquentiam his verbis mihi jactantis: *Quid tu? ait, nostine illum, nominabat hominem in humanioribus literis apprime versatum: doctum prædicant & ingeniosum: nostin? sed nihil ad me. Scripsi ad eum his diebus literas, quas vellem vidisses. Venio ad hominem postridie: ecquid literas meas acceperit, rogo. Annuit, sed quid mihi vellem his literis quærit: quasi verò, inquam, tu illas non intelligas: tum vero ille dejerare, se ne verbulum quidem capere: ego hominis misereri, dicta explicare. Quid multis? coactus est denique fateri, se, nisi venissem, nihil horum, quæ dicere volebam, unquam fuisse divinaturum.* Hæc cum dixisset homo sublimis eloquentiæ, ridens me aspexit: & ego ridebam; uter nostrum graviores ridendi caussas habuerit, alii velim judicent.

Ad has caussas affectatæ obscuritatis, si accedit ineptus præceptor, qui discipu-

 lis

Quintil. Institut. Orator. l. 8. c. 2.

verba Rhetoris apud Quintilianum, ibid.

Tenebra in oratione non studio quarenda, cum vix vitari possint, etiam cum maxime vitare volumus.

lis illud σκότισον, σκότισον, ubique inculcat, qui illis obscurissimos quosque scriptores, ut nimirum illos videatur intelligere, præ cæteris commendat, qui discipulos propter obscuritatem laudat: *tantò melius, ne ipse quidem intellexi*; facile quilibet videt, unde tanta obscuritatis veniat reverentia: At non necesse erat tenebras in oratione quærere, vix vitari possunt, cum summo studio illas vitamus; quod tot optimorum Scriptorum exempla docent; in sublimi præsertim genere dicendi, cum & grandia, & grandibus verbis dicere volumus. Cum enim magnam in mente rei imaginem formare conamur, sæpenumero tot tantaque imagine nostra simul complecti volumus, ut imaginatio turbetur & confundatur, ipsique adeo, quid imaginemur, nesciamus; quod necessario obscuram & confusam parit orationem. Nonnunquam imagine in mente recte formata, verba grandia desunt, quæ cum nimis longe petimus, non intelligimur. Nonnunquam nimis grandem sensum verbis nimis paucis, ad augendam orationis vim, exprimere volumus; quod si raro fit, & fit salva orationis perspicuitate, summam affert ei sublimitatem: sed quam facilis sit inde in obscuritatem lapsus, *Taciti* exemplum declarat.

declarat. Excuſanda hæc ſunt in magnis ſcriptoribus, non imitanda, præſertim ab iis, qui nonniſi vitia eorum imitari poſſunt.

XI. Sed & illi *meteora* tanquam ſublimia captant, quibus omne id ſublime videtur, quod eſt *inſolens, rarum, atque extraordinarium*. His ſordent omnia verba, omnes loquendi formæ vulgares & conſuetæ. Cum legunt ſcriptores, ea tantum obſervant, quæ raro, aut, ut loqui ſolent, *rarenter* occurrunt. Faſtidiunt fere *Ciceronem, Cæſarem, Cornelium Nepotem, Terentium*; nihil in horum libris eſt, quod excerpas. Quanto his *Barclajus* ſublimior? quantus ex hoc auctore colligi poteſt rariſſimarum vocum, phraſium, ut loquuntur, formularum, ſententiarum, troporum, figurarum theſaurus. In Poëtis etiam præſertim hodiernis multa rara; In *præfationibus* vero librorum, in *Inſcriptionibus*, in *programmatibus*, quot phraſes occurrunt, *cedro digna & auro contra cara.*

Et illi meteora tanquam ſublimia captant, quibus omne inſolens videtur ſublime.

Tot phraſium raritatibus, ex omnium ſeculorum Poëtis, Oratoribus, Philoſophis, magno numero congeſtis, tandem ſtylus formatur, ſimilis cimeliarchio, quo nonniſi rara naturæ & artis aſſervari ſolent. Hi homines nunquam ita ſe abji-

cient, ut *Ciceronem*, *Ciceronem* vocent: *Arpinas noster* ex libro phrasium est vocandus: *Plautus*, *familiaris noster Sarsinas*. *Horatius* nunquam *Horatius* est, sed *Venusinus Cygnus*; *hunc* si forte cum *Virgilio* comparant, dicent, se *lachrymas* & *suspiria* inter se comparare. Quantumcumque nomen *Homeri* sit, nunquam tamen *Homerus* est vocandus, sed ex Horatio, *is qui nil molitur inepte*. Loquere cum his de *Martiali*; quærent an *Bilbilitanum argutatorem* velis dicere. Erras, si hos unquam vinum bibere aut panem edere putas: *Bacchi munera hauriunt*, *Cererem consumunt*. Quid quæris? Omnes communes loquendi formas *Spaniologi* isti *cane pejus & angue*, sic enim loquuntur, *fugiunt*, *& plusquam Vatiniano odio prosequuntur*; & ne quidem cum Deo nisi ex Viridario aut ex formularum libro loqui possunt.

Errant quibus rariora semper subliniora videntur. Sed errant, quibus rariora semper sublimiora videntur: aliter sensit C. Cæsar, qui *verbum insolens tanquam scopulum fugiendum esse* censuit. Rara quoque sunt monstra, sed non ideo pulchra: Rari nani, sed non ideo grandes. Illis Plauti; *ipsissimus*, *geminissimus*, *exclusissimus*, *occisissimus*, *sycolatronidæ*, *argentiexterebronidæ*, *fustitudineæ*, *ferricrepinæ insulæ*, quæ ad risum captan-

A. Gell. lib. 1. c. 10.

Exempla.

ptandum conficta sunt, in oratione sublimi uti velle, quis non videt esse ridiculum? Qui Alexandrum ubique *Pellæum juvenem*, Aristotelem *Stagyritam* vocant; magnifice sibi loqui videntur, quasi Alexandri & Aristotelis nomina non essent grandiora. Magnopere videlicet Carolum V. Imperatorem & Henricum IV. Galliæ Regem extolleret, qui alterum *Gandensem juvenem*, alterum *Bearnensem* appellaret? Grandius se loqui existimat, qui Pindarum, *Thebanæ lyræ fidicinem*, quam qui Pindarum dicit, qui tamen ipse mallet Pindarus, quam fidicen vocari. Sunt, quos nullis conditionibus permoveres, ut dicerent: Omnibus hoc notum est; malunt ex formularum libro: *Et lippis & tonsoribus est notum:* at lippi hi cum suis tonsoribus illustri præsentia magnificam orationem non valde condecorant.

Alii magnopere sibi extollere videntur quaslibet res, si tantum eas inter cæteras sui generis caput efferre dicunt,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi:

neque animadvertunt, hominem agrestem apud Virgilium ita loqui, cui campis, pratis atque arboribus nihil prius est.

Ita *tropi* quoque, tametsi propriis ver-

bis sint rariores, non ideo semper sunt sublimiores. Iniqua sæpe conditione propria cum alienis permutamus, plusque est in hac permutatione jacturæ quam lucri. Qui de excellentia hominis loquuntur, non augent orationem, si eum non trita voce hominem, sed *mortalem* vocant. Qui toties de *mundi fornicibus* loquuntur, plus dicerent si cœlum cœlum vocarent. Qui *cœlum buccinare* ait, longe minus dicit, quam si proprie tonare diceret. Qui mare appellavit *fossam ponti*, significantiore usus esset verbo, si quotidianum maris nomen retinuisset. Ita nihil in permutatione vocum lucri capiunt, qui terram cum *terræ pila*, mare cum *Neptunia lacuna*, equum cum *ungula*, domum cum *nido*, majus cum minori, significantius cum minus significanti permutant vocabulo. Addere possumus honestum cum turpi & obscœno: ut sunt, *nubes* Varronis *aquam vomentes*, Furii *Jupiter Alpes nive conspuens:* de quibus sapienter Cicero: *Quoniam hæc vel summa*, inquit, *laus est verbi transferendi, ut sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet similitudo. Nolo morte Africani castratam esse Rempubl. nolo stercus Curiæ dici Glanciam.*

ungula vehi Sarbievius. d.

Cicero libro 3. de Oratore.

Quam-

Quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Viderint igitur, quam magnifice loquantur, quibus: *maledicta evomere, blasphemias eructare, in patrios cineres mingere, cacata charta, Judæis curtis oppedere*, & aliæ hujusmodi munditiæ tantopere placent.

Meteora eorum qui nimis exquisitum in sublimi oratione affectant ornatum.

XII. Neque illi μετέωρον in Oratione & sublime distinguunt, qui nimis *exquisitum* in sublimi oratione affectant *ornatum*. *Periodos* ubique quærunt probe *mensuratas*, omnia *cola* & *incisa* apte sibi *respondentia*, libratas plurium membrorum *antitheses* & *comparationes*, earum æquales itus reditusque, *voces sonosque* ad numerum *repetitos*, *similiter incipientia* & *cadentia*, rotundas *sententiolas*, *clausulas inexpectatas*, argutos *lusus in similibus*, *oppositis*, aut *verborum ambiguitatibus*, *dicta factaque* veterum, *fabulas*, totamque rerum *naturam* per ingeniosam allegoriam *ad argumentum* suum *tractam*, ne dicam *tortam*. Horum quædam si modice adhibentur in oratione ad delectationem composita, aliquid venustatis habent: si frequentantur, inepta vel in ludicra oratione, at in gravi & sublimi monstra sunt non ferenda, neque magis decent, quam si vir gravis in concione populi ad numerum saltare vellet.

Ro-

Quo quid simplicius, eo sublimius. est gratissimum. Illud Genefeos: *Dixit Deus fiat lux & facta est lux, fiat terra, & facta est terra*; Cujus dicti sublimitatem tantopere *Longinus* deprædicat, ideo tam sublime est, quia tam simplex.

περι ὕψους cap. 7.

Ornatus in oratione sublimi apparere non debet. Quod si vero quædam in oratione sublimi verbis ornanda sunt; danda est opera, ut *nullus*, quantum fieri potest, *ornatus appareat*, nusquam enim minus conspicuus esse debet. Poscunt Architecturæ regulæ, ut columnæ ornatus gratia splendidis ædibus additæ, necessitatis causa, ad fulciendum ædificii pondus, illi substructæ esse videantur: Ita & in Oratione id ipsum quod ornat, non ornatus causa quæsitum, sed ad pondus sententiæ nostræ sustinendum *necessario dictum* esse videatur.

In ornatu modus adhibendus. Talis denique in ornatu *modus adhibeatur*, ne auditorem ab illo affectu, quem in eo concitare volumus, ad orationis venustatem admirandam aliasque cogitationes avocemus. Id quod faciunt illi, qui, ut ait Quintilianus, *sententiolis flent*, aut *Periodis postulant*, itaque nihil aliud dicendo consequuntur, quam ut, qui his capiuntur, dicant, elegantem se audivisse orationem; cæterum dictis neque moventur neque mutantur.

Quint. l. 11. & 12.

XIV. Huc

XIV. Huc pertinent quoque, quas adeo multi affectant, periphrases, quæ non semper plus sensus habent, ut plus habent verborum, nisi forte magnifice is de Cicerone locutus est, qui illum *Romanorum aromatum Myropolam* vocavit. Sed & minus ineptæ enervant sæpius orationem quam augent, fitque, ut propter verborum multitudinem sententiæ vis ac sublimitas non conspiciatur. Quam sublime est illud Virgilii: *Periphrasis affectata meteora dici merentur.*

Et campus ubi Troja fuit.

Da periphrastice, ut Præceptor clamat, magna sublimitatis pars evanescet. Quid illud *Lucani* excusantis Romæ universæ, Cæsare adventante, terrorem, quem cum magnifice descripsisset, subjicit:

Danda tamen venia est tantorum danda pavorum, Lucan. lib. I.

Pompejo fugiente timent.

tribus his verbis plus dixit Poëta, quam si omnem Pompeji magnitudinem, si fugam ipsius magno verborum ambitu descripsisset.. Id quod iis etiam dictum esse volo, qui nullum nomen, ut loquuntur, substantivum solum incedere patiuntur, sed omnia honoris causa splendido epitheto comitantur.

XV. At nec illi in Oratione μετέωρον &

ciam depingendam mutuabitur, quibus ille *Catilinam* depinxit. *Cui Tacitus in deliciis eſt*, is cum de diſciplina Scholaſtica, aut de artibus tradendis agitur, ſententias loquetur, obſcura oracula fundet: diceres, eum *occultas Regnantium artes & arcana dominationis aperire*. Frequens *Q. Curtii lector* de lucubratiunculis eruditorum non aliter loquetur, atque Alexander *de Aſia ſubjugata*. Hic imagines *Velleji Paterculi*, quibus tot Heroas expreſſit, cuilibet *amicorum*, quem laudare vult, accommodat. Ille Bella Grammaticalia & doctorum rixas deſcribet ea pompa, qua *Florus* bella Populi Romani. Quid quæris? Nulla urbs eſt tam obſcura, nullum oppidum tam parvum, in quo non Romanorum ſcriptorum imitatores *forum*, *comitium*, *roſtra*, *Capitolium*, *ſellas curules*, *faſces*, *ſecures*, *trabeas*, *ovationes*, *triumphos*, omnem denique tanquam in compendio, inveniant antiquæ urbis majeſtatem. Qui quidem omnes recte fortaſſe cum Tityro Virgiliano dicerent:

Urbem quam dicunt Romam Melibae putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem.

Demetrius. περὶ ἑρμηνείας.

Magis ridiculi quam ille, qui exiguum fluviolum ita deſcripſit: ὃς ἀπὸ τῶν Ταυρικῶν ὀρέων ὁρμώμενος ἐκδιδοῖ ἐς θάλασσαν: tanquam

quam si de Nili aut Euphratis impetu fuisset dicendum.

Imo, quod mireris, nostri Romani *Magistratus Romanos* togatos pariter & sagatos non in *civili* modo cujuslibet urbis *republica inveniunt*, sed *in republica* etiam, uti loquuntur, *literaria*. Huicque adeo Reipublicæ *Michael Fernus Poëmata Campani* his verbis dedicat: *Dictatori Perpetuo, Imperatori nostro Maximo, Pomponio Læto, Magistro equitum, cunctæque Reipublicæ literariæ Michael Fernus Mediolanensis vilis pabulator strennam pugnam, pulchram victoriam.* Huc pertinent ii, quibus semper in ore sunt *magna Vetustatis nomina: Magnum illum Alexandrum ajunt: Pyrrhum Epirotarum Regem prædicant; Quod Furio quondam Camillo accidit: Hannibal ille terror Romæ: Quintus Fabius, M. Marcellus, ille scutum, hic gladius P. R.* Imperitus historiæ, tanta nomina toties audiens in Academicis orationibus, merito quæreret, num hi omnes Doctores fuerint, aut L.A. Magistri. Quædam horum nominum nimio usu in Gallia usque eo viluerunt, ut nisi quis explodi velit, in oratione *Cambysen* aut *Epaminondam* appellare non audeat; si quando de his necessario loquendum est, curcuitione uti opor-

Abusus magnorum nominum ex historia Rom.

exosus in Gallia.

Bohours, remarques sur la langue Françoise.

oportet. Hunc magnorum nominum in re exigua abusum facete ridet Martialis epigrammate in Postumum Caussidicum.

Martialis lib. 6. epigram. 19.

Non de vi neque cæde nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror has abesse furto.
Hoc judex sibi postulat probari:
Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque,
Magna voce sonas, manuque tota.
Jam dic, postume, de tribus capellis.

Aliud vitium, res levissimas magni viri auctoritate comprobare:

Huic vitio vicinum est illud aliorum, qui, ut plus majestatis habeat oratio, levissima quæque, quæ nemo ignorare potest, *magni alicujus* ex antiquitate *Viri auctoritate* comprobant, quasi vero non liceret dicere, *solem lucere*, nisi ante idem *Alphonsus Arragoniæ Rex*, aut *Agesilaus interrogatus* dixisset. Qui quidem oratores sæpe non minus risu digni sunt, atque ille esset, qui in Convivio sodales ad hilaritatem excitaturus, ita graviter ordiretur: *Non minus vere quam eleganter Venusinus Olor: Nunc, inquit, est bibendum.*

& magnam orationem parvis rebus aptare.

Magnam præterea orationem parvis rebus aptant; quorum in *comœdiis* servus loquitur, ut Oedipus in Tragœdia: in quo-

quorum *Eclogis* Tityrus loquitur, ut Æneas: in quorum *Tragœdiis nutrix* cum *Medea* de sublimitate sententiarumque magnificentia certare videtur: qui in *elegiâ* ita flent, ut Hercules furens bacchatur; qui in *epistolis familiaribus* ita loquuntur, tanquam si in senatu aut pro rostris dicerent: qui *colloquia* fingunt, qualia cum Diis sunt Sibyllarum, quoties oracula consulunt. Et quis omnes in hanc partem peccantes enumeraret?

X. *Alterum meteori genus* non in eo peccat, quod humili argumento orationem magnificam, *infanti*, ut loquuntur, *Herculis cothurnos* aptat, sed quod in grandi argumento, *vitiosa* sit *sublimitas* orationis: Ita omne illud voco, *quod quibusdam sublime videtur, sed revera non est*. Quo in genere peccant primo ii, quibus *sublime* omne id est, quod est *obscurum*. Quære ex his, quinam oratores sint maxime sublimes, *Panegyricos Cæsarum* aut *Tertullianum* nominabunt, aut recentiores quosdam horum imitatores. Quid *Cicero?* Quem tu mihi *Ciceronem* narras, cujus oratio vel à pueris intelligitur? In historia longe *Tacitus Livio* est sublimior; quoniam hic longe facilius intelligitur. In Satyra Persius regnat, qui vix post tot doctissimorum vi-

Alterum meteori genus, cum in grandi argumento vitiosa est sublimitas orationis.

Hic peccant ii quibus omne obscurum est sublime.

virorum commentarios capi potest. Mirantur, in Epico carmine *Virgilio* primas tribui, qui multo est intellectu facilior *Lucano*, *Statio*, *Claudiano*, *Prudentio*, & hodiernis quamplurimis. *Horatii* odas contemnunt, quamdiu capiunt, tum demum Poëtam admirantur, cum ex conspectu suo se subducit: tum vero sublimis, tum *alter Pindarus* est.

Multa erroris caussa. Mirari aliquis posset, unde hoc hominibus in mentem venire potuerit, ut & ipsi in obscuritate gloriam quærerent, & aliorum obscuritatem admirarentur, cum oratio nobis non ad obscuranda, sed ad patefacienda animi sensa data sit? Multas hic error caussas habet. Præterquam enim, quod semper ea majora habentur, quæ latent: existimant quidam, auctorem, qui librum suum intelligit, te, qui non intelligis, necessario hoc ipso esse superiorem; capit enim, quod tu non capis; alii, quia in pueritia scriptores vere sublimes intelligere non potuerunt, assueverunt jam in scholis obscuri & sublimis notionem confundere: quod & iis accidit, qui admirantur auctores grandes illos quidem sed simul intellectu difficiles: solemus enim in iis, quos admiramur, promiscue virtutes & vitia admirari: alii deni-

denique magnitudinem ingenii, atque eruditionis, quæ ab interpretibus ad intelligentiam obſcuri auctoris requiritur, ad ipſum auctorem transferunt? Quantum eſt illud, quod vix *Heinſii*, *Caſauboni*, *Grotii*, *Salmaſii*, *Scaligeri* intelligere potuerunt?

In quam ſententiam memini cujusdam eloquentiam his verbis mihi jactantis: *Quid tu? ait, noſtine illum, nominabat hominem in humanioribus literis apprime verſatum: doctum prædicant & ingenioſum: noſtin? ſed nihil ad me. Scripſi ad eum his diebus literas, quas vellem vidiſſes. Venio ad hominem poſtridie: ecquid literas meas acceperit, rogo. Annuit, ſed quid mihi vellem his literis quærit: quaſi verò, inquam, tu illas non intelligas: tum vero ille dejerare, ſe ne verbulum quidem capere: ego hominis miſereri, dicta explicare. Quid multis? coactus eſt denique fateri, ſe, niſi veniſſem, nihil horum, quæ dicere volebam, unquam fuiſſe divinaturum.* Hæc cum dixiſſet homo ſublimis eloquentiæ, ridens me aſpexit: & ego ridebam; uter noſtrum graviores ridendi cauſſas habuerit, alii velim judicent.

Ad has cauſſas affectatæ obſcuritatis, ſi accedit ineptus præceptor, qui diſcipu-

Quintil. Institut. Orator. l. 8. c. 2.

lis illud σκότισον, σκότισον, ubique inculcat, qui illis obscurissimos quosque scriptores, ut nimirum illos videatur intelligere, præ cæteris commendat, qui discipulos propter obscuritatem laudat: *tantò melius, ne ipse quidem intellexi*; facile quilibet videt, unde tanta obscuritatis veniat reverentia: At non necesse erat tenebras in oratione quærere, vix vitari possunt, cum summo studio illas vitamus; quod tot optimorum Scriptorum exempla docent; in sublimi præsertim genere dicendi, cum & grandia, & grandibus verbis dicere volumus. Cum enim magnam in mente rei imaginem formare conamur, sæpenumero tot tantaque imagine nostra simul complecti volumus, ut imaginatio turbetur & confundatur, ipsique adeo, quid imaginemur, nesciamus; quod necessario obscuram & confusam parit orationem. Nonnunquam imagine in mente recte formata, verba grandia desunt, quæ cum nimis longe petimus, non intelligimur. Nonnunquam nimis grandem sensum verbis nimis paucis, ad augendam orationis vim, exprimere volumus; quod si raro fit, & fit salva orationis perspicuitate, summam affert ei sublimitatem: sed quam facilis sit inde in obscuritatem lapsus, *Taciti* exemplum declarat.

verba Rhetoris apud Quintilianum, ibid.

Tenebræ in oratione non studio quærendæ, cum vix vitari possint, etiam cum maxime vitare volumus.

declarat. Excuſanda hæc ſunt in magnis ſcriptoribus, non imitanda, præſertim ab iis, qui nonniſi vitia eorum imitari poſſunt.

Et illi meteora tamquam ſublimia captant, quibus omne inſolens videtur ſublime.

XI. Sed & illi *meteora* tanquam ſublimia captant, quibus omne id ſublime videtur, quod eſt *inſolens*, *rarum*, *atque extraordinarium*. His ſordent omnia verba, omnes loquendi formæ vulgares & conſuetæ. Cum legunt ſcriptores, ea tantum obſervant, quæ raro, aut, ut loqui ſolent, *rarenter* occurrunt. Faſtidiunt fere *Ciceronem*, *Cæſarem*, *Cornelium Nepotem*, *Terentium*; nihil in horum libris eſt, quod excerpas. Quanto his *Barclajus* ſublimior? quantus ex hoc auctore colligi poteſt rariſſimarum vocum, phraſium, ut loquuntur, formularum, ſententiarum, troporum, figurarum theſaurus. In Poëtis etiam præſertim hodiernis multa rara; In *præfationibus* vero librorum, in *Inſcriptionibus*, in *programmatibus*, quot phraſes occurrunt, *cedro digna & auro contra cara.*

Tot phraſium raritatibus, ex omnium ſeculorum Poëtis, Oratoribus, Philoſophis, magno numero congeſtis, tandem ſtylus formatur, ſimilis cimeliarchio, quo nonniſi rara naturæ & artis aſſervari ſolent. Hi homines nunquam ita ſe abji-

cient, ut *Ciceronem*, *Ciceronem* vocent: *Arpinas noster* ex libro phrasium est vocandus: *Plautus*, *familiaris noster Sarsinas*. *Horatius* nunquam *Horatius* est, sed *Venusinus Cygnus*; *hunc* si forte cum *Virgilio* comparant, dicent, se *lachrymas* & *suspiria* inter se comparare. Quantumcumque nomen *Homeri* sit, nunquam tamen *Homerus* est vocandus, sed ex Horatio, *is qui nil molitur inepte*. Loquere cum his de *Martiali*; quærent an *Bilbilitanum argutatorem* velis dicere. Erras, si hos unquam vinum bibere aut panem edere putas: *Bacchi munera hauriunt*, *Cererem consumunt*. Quid quæris? Omnes communes loquendi formas *Spaniologi* isti *cane pejus & angue*, sic enim loquuntur, *fugiunt*, *& plusquam Vatiniano odio prosequuntur*; & ne quidem cum Deo nisi ex Viridario aut ex formularum libro loqui possunt.

Errant quibus rariora semper subliniora videntur.
A. Gell. lib. 1. c. 10.
Exempla.

Sed errant, quibus rariora semper sublimiora videntur: aliter sensit C. Cæsar, qui *verbum insolens tanquam scopulum fugiendum esse* censuit. Rara quoque sunt monstra, sed non ideo pulchra: Rari nani, sed non ideo grandes. Illis Plauti; *ipsissimus*, *geminissimus*, *exclusissimus*, *occisissimus*, *sycolatronida*, *argentiexterebronida*, *fustitudinea*, *ferricrepina insula*, quæ ad risum captan-

ptandum conficta sunt, in oratione sublimi uti velle, quis non videt esse ridiculum? Qui Alexandrum ubique *Pellæum juvenem*, Aristotelem *Stagyritam* vocant; magnifice sibi loqui videntur, quasi Alexandri & Aristotelis nomina non essent grandiora. Magnopere videlicet Carolum V. Imperatorem & Henricum IV. Galliæ Regem extolleret, qui alterum *Gandensem juvenem*, alterum *Bearnensem* appellaret? Grandius se loqui existimat, qui Pindarum, *Thebanæ lyræ fidicinem*, quam qui Pindarum dicit, qui tamen ipse mallet Pindarus, quam fidicen vocari. Sunt, quos nullis conditionibus permoveres, ut dicerent: Omnibus hoc notum est; malunt ex formularum libro: *Et lippis & tonsoribus est notum:* at lippi hi cum suis tonsoribus illustri præsentia magnificam orationem non valde condecorant.

Alii magnopere sibi extollere videntur quaslibet res, si tantum eas inter cæteras sui generis caput efferre dicunt,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi: neque animadvertunt, hominem agrestem apud Virgilium ita loqui, cui campis, pratis atque arboribus nihil prius est.

Ita *tropi* quoque, tametsi propriis ver-

bis

bis sint rariores, non ideo semper sunt sublimiores. Iniqua sæpe conditione propria cum alienis permutamus, plusque est in hac permutatione jacturæ quam lucri. Qui de excellentia hominis loquuntur, non augent orationem, si eum non trita voce hominem, sed *mortalem* vocant. Qui toties de *mundi fornicibus* loquuntur, plus dicerent si cœlum cœlum vocarent. Qui *cœlum buccinare* ait, longe minus dicit, quam si proprie tonare diceret. Qui mare appellavit *fossam ponti*, significantiore usus esset verbo, si quotidianum maris nomen retinuisset. Ita nihil in permutatione vocum lucri capiunt, qui terram cum *terræ pila*, mare cum *Neptunia lacuna*, equum cum *ungula*, domum cum *nido*, majus cum minori, significantius cum minus significanti permutant vocabulo. Addere possumus honestum cum turpi & obscœno: ut sunt, *nubes* Varronis *aquam vomentes*, Furii *Jupiter Alpes nive conspuens:* de quibus sapienter Cicero: *Quoniam hæc vel summa*, inquit, *laus est verbi transferendi, ut sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet similitudo. Nolo morte Africani castratam esse Rempubl. nolo stercus Curiæ dici Glauciam.*

ungula vchi Sarbievius. d.

Cicero libro 3. de Oratore.

Quam-

Quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Viderint igitur, quam magnifice loquantur, quibus: *maledicta evomere, blasphemias eructare, in patrios cineres mingere, cacata charta, Judæis curtis oppedere*, & aliæ hujusmodi munditiæ tantopere placent.

XII. Neque illi μετέωρον in Oratione & sublime distinguunt, qui nimis *exquisitum* in sublimi oratione affectant *ornatum. Periodos* ubique quærunt probe *mensuratas*, omnia *cola* & *incisa* apte sibi *respondentia*, libratas plurium membrorum *antithefes* & *comparationes*, earum æquales itus reditusque, *voces sonosque* ad numerum *repetitos*, *similiter incipientia* & *cadentia*, rotundas *sententiolas*, *clausulas inexpectatas*, argutos *lusus in similibus*, *oppositis*, aut *verborum ambiguitatibus*, *dicta factaque* veterum, *fabulas*, totamque rerum *naturam* per ingeniosam allegoriam *ad argumentum* suum *tractam*, ne dicam *tortam*. Horum quædam si modice adhibentur in oratione ad delectationem composita, aliquid venustatis habent: si frequentantur, inepta vel in ludicra oratione, at in gravi & sublimi monstra sunt non ferenda, neque magis decent, quam si vir gravis in concione populi ad numerum saltare vellet.

Meteora eorum qui nimis exquisitum in sublimi oratione affectant ornatum.

Ro-

Hæ deliciæ non tempore Augusti,

sed Neronis quæri cœperunt.

a Petron. initio Satyr.

b Quint. lib. 2. & 8.

Et paulo post in Ecclesiam transierunt.

c Epist. ad Pammachium.

His multorum Patrum scripta sunt plena.

Romani Augusti ævo has delicias non magnopere captabant; solus *Ovidius* his interdum lusibus delectari videtur: Tempore vero Neronis frequentari cœperunt, quod *Senecarum scripta* demonstrant: ac paulo post tota eloquentia in his ponebatur, ut *Petronii* [a] & *Quinctiliani* [b] docent *querelæ.*

Inde transiit hæc dicendi consuetudo in Ecclesiam. *Non pudet*, inquit [c] Hieronymus, *Christianos & Sacerdotes Dei, quasi de rebus ludicris agatur, verbis dubiis hærere, & ambiguas librare sententias, quibus loquens magis quam audiens decipitur.* Multorum *Ecclesiæ Patrum* scripta his lusibus plena: à quibus eadem dicendi ratio ad *nostra usque tempora* manavit, quam tanta fide sacri quidam Oratores retinent, ut nullus dubitem, eos hanc consuetudinem posteris quoque esse traditurος. Ubi dolendum est, in iis orationibus maxime ludi, ubi minime ludi oportebat.

Hæc vel aptissime summoque cum judicio adhibita orationem aliquando venustiorem reddunt, nunquam sublimiorem & grandiorem; atque adeo tantum Orationi gravitatis detrahunt, quantum addunt venustatis. Recte Demetrius:

περὶ ἑρμηνείας.

ἡ ὁμοιότης ἡ περὶ τὰ κῶλα καὶ ἡ ἀντίθεσις ἐκλύει

τὴν δεινότητα. Id de omnibus hujus generis pigmentis dici potest. Exemplo sit elegantissimum illud de *Didonis Interitu* Epigramma:

Ausonii epigramma elegans quidem, Epitaph. Heroum 30. sed non sublime.

Infelix Dido, nulli bene nupta marito:
Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.

Nihil venustius est, sed & nihil minus sublime: hoc enim quisquis legit, non Didonis interitum miseratur, sed Poëtæ argutiam miratur: ἀντιθέσεως concinnitas, tamque apta alternatio verborum *fugere* & *perire* facit, ut Didonis tantum non obliviscamur. Augustinus certe, qui lecto quarto libro Æneidos Virgilianæ mortem Didonis lachrymis prosecutus est, siccis hoc Epigramma oculis legisset.

Sublimi dictioni convenit parcior ornatus, sed non ubique.

XIII. Convenit quidem sublimi dictioni parcior ornatus, sed non ubique. Quod si enim imago rei, quam mente concepimus, vere magna est, tanto major videbitur, quo simplicioribus eam verbis exprimimus; prorsus quemadmodum eximia pulchritudo vestibus elegantissimis non tam ornatur quam tegitur: cibus exquisiti saporis multis condimentis corrumpitur, suavissimumque melos nimiis vocis modulationibus redditur deterius; denique omne id, quod nudum & simplex optimum est, tale si relinquatur, est

Quo quid simplicius, eo sublimius. eſt gratiſſimum. Illud Geneſeos: *Dixit Deus fiat lux & facta eſt lux, fiat terra, & facta eſt terra*; Cujus dicti ſublimitatem
περὶ ὕψους cap. 7. tantopere *Longinus* deprædicat, ideo tam ſublime eſt, quia tam ſimplex.

Ornatus in oratione ſublimi apparere non debet. Quod ſi vero quædam in oratione ſublimi verbis ornanda ſunt; danda eſt opera, ut *nullus*, quantum fieri poteſt, *ornatus appareat*, nuſquam enim minus conſpicuus eſſe debet. Poſcunt Architecturæ regulæ, ut columnæ ornatus gratia ſplendidis ædibus additæ, neceſſitatis cauſa, ad fulciendum ædificii pondus, illi ſubſtructæ eſſe videantur: Ita & in Oratione id ipſum quod ornat, non ornatus cauſa quæſitum, ſed ad pondus ſententiæ noſtræ ſuſtinendum *neceſſario dictum* eſſe videatur.

In ornatu modus adhibendus. Talis denique in ornatu *modus adhibeatur*, ne auditorem ab illo affectu, quem in eo concitare volumus, ad orationis venuſtatem admirandam aliasque cogitationes avocemus. Id quod faciunt illi,
Quint. l. 11. & 12. qui, ut ait Quintilianus, *ſententiolis flent*, aut *Periodis poſtulant*, itaque nihil aliud dicendo conſequuntur, quam ut, qui his capiuntur, dicant, elegantem ſe audiviſſe orationem; cæterum dictis neque moventur neque mutantur.

XIV. Huc

XIV. Huc pertinent quoque, quas adeo multi affectant, periphrases, quæ non semper plus sensus habent, ut plus habent verborum, nisi forte magnifice is de Cicerone locutus est, qui illum *Romanorum aromatum Myropolam* vocavit. Sed & minus ineptæ enervant sæpius orationem quam augent, fitque, ut propter verborum multitudinem sententiæ vis ac sublimitas non conspiciatur. Quam sublime est illud Virgilii: *Periphrases affectatæ meteora dici merentur.*

Et campus ubi Troja fuit.

Da periphrastice, ut Præceptor clamat, magna sublimitatis pars evanescet. Quid illud *Lucani* excusantis Romæ universæ, Cæsare adventante, terrorem, quem cum magnifice descripsisset, subjicit:

Danda tamen venia est tantorum danda pavorum, Lucan. lib. I.
Pompejo fugiente timent.

tribus his verbis plus dixit Poëta, quam si omnem Pompeji magnitudinem, si fugam ipsius magno verborum ambitu descripsisset. Id quod iis etiam dictum esse volo, qui nullum nomen, ut loquuntur, substantivum solum incedere patiuntur, sed omnia honoris causa splendido epitheto comitantur.

XV. At nec illi in Oratione μετέωρον & subli-

Aliud meteorum. sublime discernunt, qui dictionis sublimitatem ponunt in grande quiddam sonantibus vocibus, ac magnifica & nescio quid promittente verborum grandium nihil magni significantium structura. In Poëtis id appellat Horatius:

Voces grande sonantes, &c. nihil magni significantes.

Art. Poët. *Versus inopes rerum nugasque canoras.*

Qui hæc affectant, aut nesciunt in quo vera orationis granditas consistat, aut ingenio destituti, illam cum assequi non possint, magnam sibi sonantium verborum copiam comparant, quibus ingenii parvitatem utcunque tegant, ut quidam splendore vestium paupertatem.

Exempla. Hi non magnopere solliciti sunt quid dicant, aut num omnino aliquid dicant, dummodo possint Orationem, ut Sedulii, magni in hac arte Magistri, verbis utar,

Sedul. l. 1. Operis Paschalis. *Grandisonis pompare modis tragicoque boatu;*

dummodo verba sint, *resonantia, undantia, rorantia, rutilantia, radiantia, flammantia, coruscantia, tumultuantia, bacchantia, quadrupedantia.* Hæc verba parum aut nihil significent: dummodo *tonent, fulgurent, fulminent, late grassentur, quaquaversum* omnia *quatiant, perrumpant, proruant.* Sit sensus humilis; dum verba sint *aurata, marmorea, turrita, fastigiata.*

Nihil

Nihil in oratione cohæreat, dum in ea compareat *bosphorus*, *campi hyperborei*, *æstuantis Adriæ sinus*, *Carpathium pelagus*, cum *inhospitali Caucaso* & *Acroceraunii*s. Tantorum verborum sono quis non deciperetur, ut existimaret, sublime esse in Oratione, quod, si sensum quæreret, non nisi μετέωρον esse videbit.

Talium amatores, sequiores Poëtas melioribus anteponunt.

Hæc fere est causa, quare multi sequioris ævi Poëtas iis, qui Augusti tempore & ante floruerunt, tanquam grandiores anteponunt. Hi *Claudianum* libros de *raptu Proserpinæ* longe sublimiori stylo incipere dicent, quam Virgilius Æneida, aut Ovidius Metamorphoses orditur. Ita enim ille:

Claudiani verborum granditas,

Inferni raptoris equos, afflataque curru
Sidera Tænario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu
Mens congesta jubet.

Videamus hoc exemplo, an non verborum granditas lectori fucum facere possit, ut majus quam, quod legit, sibi legere videatur. Ambitiosa illa epitheta: *Raptor infernus*, *currus Tænarius*, *thalami caligantes*, *Juno profunda*, *cantus audax* & *mens congesta* plus sonant, quam significant. Quomodo interpretabimur ista: *mens congesta jubet promere*, *aut prodere*, ut alii legunt,

gunt, *cantu equos & sidera curru afflata?* Maluissem, Poëta nobis cecinisset, infandum Plutonis facinus, crudeles horrendi raptoris manus, durissima brachia, quæ Jovis filiam, unicum Cereris delicium, Deam perpetua luce dignam, nequicquam Patrem Matremque implorantem, corripuerunt, comprehensamque per immanes specus ad æternas secum tenebras traxerunt.

Nihil horum in isto Claudiani exordio videmus: *equi* raptoris comparent, post *currus* sequitur: *Proserpinam* non conspicimus, nisi in *thalamis*, cum jam *Juno profunda* est, fortasse ne rapta Proserpina commiseratione nos tangat. Hujus nuptiæ *thalami* appellantur *caligantes*; qua in re Juno profunda non infelix videbitur illis, qui in his thalamis lucem non requirunt. Magnam igitur Poëta neque concepit, neque verbis expressit imaginem argumenti sui, in quo equi Plutonis, currus ejus & nuptiæ Proserpinæ minimum atrocitatis habent: Maximum in hoc raptu est ipse raptus. Similisque adeo pictori est Poëta, qui quadrigam nobis depingeret trahentem currum, quo homines velati veherentur: post in alia tabulæ parte, tanquam in loco remotiore, lectum in tenebris,

& inanitas.

nebris, cum hac Inſcriptione: *Raptus Proſerpinæ.* Quanto rectius Ovidius orditur Metamorphoſes:

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

paucis verbis iiſque perſpicuis omnem argumenti ſui magnitudinem complectitur, ut de *Æneidos initio, ſecundique libri Lucretii*, quo vix quicquam ſublimius eſt, taceam.

Cæterum, quod Claudiano contigit, quem non negamus ingentis ſpiritus Poëtam fuiſſe, id ſi hodiernis quoque Poëtis cum illo minime comparandis aliquando accidit, ut plus ſoni quam ſenſus habeant eorum carmina, minime eſt mirandum: facilius quippe eſt grandia verba ex Poëtis, aut, quod quidam faciunt, ex phraſium Poëticarum Theſauris excerpere, quam grandes ſenſus ex pectore depromere.

XVI. Inter omnia verò μετέωρα nulla ſunt, quæ magis ſublimitatis ſpeciem mentiuntur, quam illa quæ *præcipitia* Quintilianus, alii *tumida*, *turgida* & *inflata* appellant. Eſt autem *tumor orationis* nihil aliud, quam *quidam granditatis exceſſus*, in quem ii omnes prolabuntur, qui, cum imaginandi potius facultate, quam judi-

Meteora tumida, turgida, inflata.

Tumor orationis.

candi pollent, quoties magnifice dicere volunt, omnia quidem adhibent, quibus orationem sublimem fieri diximus, sed nusquam aut modum aut decorum servare possunt.

Exempla. Hi igitur si magnam rei in mente imaginem formare volunt, formant vastam; si sublimem, formant enormem; si admirabilem, formant portentosam prorsus & incredibilem. Cum *procerum hominem* concipere volunt, concipiunt *gigantem:* cum *virum fortem*; nescio quem *fabulosum* concipiunt *Heroëm.* Grandem Cicero amicitiæ imaginem animo complexus est: *Non aqua*, inquit, *non igni, non aëre pluribus locis utimur, quam amicitia:* Si quis Ciceronem hic superaturus diceret: *amicitia longe pluribus in locis utimur, quam aëre*, modum excederet. Magnam corrupti seculi ideam concipit, qui dicit, usque eo rem venisse, ut scelerum neminem pudeat, multi iis etiam glorientur. Nimiam conciperet, si quis cum Seneca diceret: *nullum intra se manet hodie vitium, adeo unusquisque sua amat, ut nolit peccare, nisi adsit testis.*

In Lælio.

Seneca epist. 93.

Meteora in soluta oratione. Qui hæc μετέωρα amant, ii in soluta oratione tantum nonnunquam imaginationi indulgent, quantum Poëtæ, imo quan-

quantum vix Poëtis concederetur. Hos si audis, *D. Brutus Gallæcos domuit, atque omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen oblivionis, peragratoque victor Oceani littore non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore deprehendit.* Si temperatam describunt regionem: *Nulla unquam nubes cœlum asperat, nulla bruma segetes extinguit, nulli æstus adurunt.* Si sapientem laudant: *Quovis ille adamante durior est: non modo nulli telo penetrabilis, sed ipsi etiam arietes & machinæ, quæ altissimas turres prosternunt, munitissimas arces diruunt, hunc ne agitant quidem: firmior est Babylonis, Carthaginis, Numantiæ, ipsius denique Capitolii muris. Quantamcumque telorum multitudinem in eum conjicias, nullum eorum hominem tantum vulnerat, ferit, imò ne quidem attingit.* Quemcunque aut Regem aut Principem extollere volunt: hic vero magis Alexander est & Cæsar, quam ipse Alexander & Cæsar fuerunt: & si quando crescit imaginationis fervor: *totus mundus basis est nimis exigua ad imaginem ejus sustentandam: non satis in hoc universo papyri est, ad virtutes ejus describendas: neque omnino calamo id peragi potest: solem has radiis suis scribere oportet.*

Florus lib. 2. cap. 17.

Barclajus.

Senecæ effigies sapientis.

Relation d'Espagne.

Meteora in poësi. In *carmine* vero, quid non audet concitata nulloque judicio frenata imaginatio; quia multa licent, omnia licere putat. Nihil tam vastum, tam enorme, tam monstrosum est, quod non effundit. Nunc in nubibus est, nunc in abysso, nunc extra mundum rapitur, cœlum terramque miscet:

Horat. art. poët.

Cum variare volet rem prodigialiter unam,
Delphinum sylvis appingit, fluctibus aprum.

Hic milites nobis adeo pugnæ intentos narrat, *ut etiam post mortem in pugnando perseverarint, non animadvertentes, se mortuos esse:* Hic aggerem, *quem Poëtæ inter Zodiaci signa collocarent nisi metuerent, ne firmitate & altitudine sua solis cursum impediret.* Si tempestas describitur mare concutiens, quo non aufertur imaginatio? Venti bella gerunt: Aquilo vincit: hic non fluctus concitat, sed maria integrâ loco movet: commiscentur mare Ægeum & Tyrrhenum, Ionium & Adriaticum: Oceanus à reliquis ventis tenetur: terra denique omnis inundatur, mare est sine littore, cœlo solo tenetur:

Auvray lettre 46.

Lucan. lib. 5.

Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni superum rector pressisset nubibus undas.

In sacro etiam argumento non minus imagi-

gi-

ginatio ſibi permittit. Licuerit *Homero* neſcio quæ monſtra Deorum fingere; Deos ab hominibus vulneratos, quod cum Marti contigiſſet, clamaverit bellator iſte Deus,

Ὅσσον τ' ἐννεάχιλοι ἐπίαχον ἢ δεκάχιλοι. Iliad. ε.

Neque enim certo id ſcit Poëta. Quis Chriſtianum Poëtam feret, Chriſto naſcente, hæc eveniſſe fingentem:

ſtellataque machina mundi
Proſcripſit ferale jubar, micuere ſecundo
Omine ſiderea facies: dum pignora cœlum
Tanta ſibi promiſſa putat: ſua frigora fulgens
Ægoceros media voluit miteſcere bruma,
Et tepuit glacialis hiems, deceſſit Olympo
Arctophylax, fugit ſocia cum conjuge Cepheus
Et Chiron Perſeuſque furens & Plejas & ipſe
Amphitryoniades.

Barlæus Hymno in Chriſtum lib. 1. Heroicor.

Ut illam permixtionem religionis noſtræ myſteriorum cum abſurdiſſimis Gentilium fabulis, in qua tantum ſibi Chriſtiani Poëtæ nonnunquam indulgent, ſilentio prætercam.

XVII. Cum vero non in ſenſu tantum orationis, ſed in verbis etiam ſublimitatem quærunt ii, qui plus ingenii, quam judicii habent, quæ non verba, quas loquendi formas non adducunt? Ad petendas

Aliud meteoron. Etiam in verbis ſublimitatem quærunt nonnulli.

das *metaphoras* aliosque tropos uno mundi extremo ad aliud currunt; quæ sponte sequi nolunt, trahuntur: *periphrases* finguntur *enormes*, & non uno spiritu enuntiandæ: quicquid in hoc universo magnum est, cœlum cum plagis suis omnibusque astris, omnes terræ earumque populi, omnia maria, lacus, flumina, montes, omnes Dii Deæque, omnia denique monstra *nomina* sua, *cognomina* atque *epitheta* scribenti commodare debent, ut his coacervatis granditas orationis augeatur. Neptuno tridens, Minervæ clypeus, cum capite Medusæ, Phœbo quadriga, Mercurio talares alæ, ipsi denique Herculi clava, imo Jovi trisulcum fulmen eripitur. Xerxes jam non amplius est Persarum Rex, sed *Persarum Jupiter*. Vultures jam non amplius aves sunt rapaces, sed *sepulchra animata*. *Heliotropium florum est Mathusalemus*. Qui lac equinum bibunt, illi *ex cornipedis visceribus cibos extrahunt*. Nullæ jam amplius in aëre sagittæ volitant, sed *pennata mortes æthera sibi vindicant*. Non jam amplius orator clamat, *quid primum, quid deinde dicam?* sed ita: *Quas aristas horreis inferam, quas relinquam?* En formulam oratoris Panegyrici ad finem orationis properantis: *Vellem*, *fa-*

Exempla ridicula.

Longin. c. 2.

Gongora Hisp. Poëta.

Ennod. Paneg. Theodoric. dict.

fateor, ad orationis terminum victus gestorum tuorum enormitate descendere & novellas adoreas, hebetatus priscorum luce, transire. Quemadmodum si atherei axis in numerum redigere ornamenta voluissem &, trionum fulgore comprehenso, cœli decorem impotenti lingua describere, cederet divino splendori mortalis obscuritas, jubaris lampadi non sufficeret humilium scintilla sermonum.

Denique ne singulæ quidem voces, vulgares si sunt, placent; nulla satis dignitatis, aut soni, aut sensus habet. Novæ fingendæ, veteres revocandæ; ubi consuetæ justam mensuram non habent. Delphini sunt *repandirostrum & incurvicervicum pecus*, grande periculum est *hypobrychium irrespirabile*, aries est *animal reciprocicorne*, aper *Nemorivagus*, cerva *sylvicultrix*, huc faciunt Poëtica illa *composita* nomina cum verbis *gero* & *fero*, ad quorum imitationem alia plura confingi possunt; nomina *superlativa*, *patronymica*; verba *frequentativa*, *inchoativa*, *imitativa*, *desiderativa*; omnia denique majoris & sesquipedalis mensuræ vocabula.

XVIII. Quum supra diximus, ad sublimitatem orationis facere, si magnum illa & excelsum animum præ se ferat; multi, qui inter veram animi magnitudinem & su-

Aliud Meteorum. Multi illa dicta sublimia esse existimant,

quæ sunt superba & impia. & superbiam diftinguere nequeunt, illa dicta fublimia effe exiftimant, quæ funt arrogantia, fuperba, ferocia atque impia: quæ arguunt contemtum non rerum parvarum, fed rerum contemtore longe majorum atque adeo maximarum, quorum illud animi magni, hoc fuperbi eft.

Exempla. Exod. 5. 2. Tale μετέωρον eft illud Pharaonis, *quis eft Jehova, cui dicto audiens fim?* tale il-
2 Reg. 18. vf. 35. lud Sennacharibi: *quis tandem eft ex omnibus terrarum diis, qui fuam terram à mea manu defenderit?* tale Nabuchodonoforis:
Ifaiæ 14. vf. 14. *Afcendam fuper altitudinem nubium, fimilis ero altiffimo.* Hi nimirum funt illi μετεωρο-
Pfal. 73. vf. 8, 9. λόγοι, qui, ut ait Pfalmifta, *de fublimi loquuntur, qui ponunt os fuum in cœlum, quorum lingua ambulat in terra.* Tale eft illud,
Sueton. in Augufto. quod Augufto à quibufdam tribuitur, *etiam invito Neptuno victoriam fe adepturum;*
Idem in Caligula. Tale illud Caligulæ, Jovi fuo ita comminantis: Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε. Hujus adeo omnia dicta, ipfæ etiam metaphoræ truculentam quandam fuperbiam redoluerunt plane, ut peroraturus, *ftricturum fe lucubrationis fuæ telum minaretur.* Pari arrogantia Domitianus, cum procuratorum fuorum nomine formalem dicta-
Idem in Domitiano. ret epiftolam, fic cœpit: *Dominus & Deus nofter fic fieri jubet.*

Fal-

Falluntur in hoc ſæpe Poëtæ, ut, cum magnum quiddam & ſublime dicere volunt, ſuperbum & impium dicant. Sic Lucanus de Nerone Succeſſore eorum, qui per bella civilia multaque ſcelera ad imperium pervenerunt: *ſcelera ipſaque nefasque hac mercede placent.* Idem conferens Cæſaris & Pompeji partes: Lucan. lib. 1.

Victrix cauſſa Diis placuit, ſed victa Catoni.

Unum Catonem omnibus Diis opponit, ſi non anteponit. Hercules apud Senecam, ſi modo Seneca Tragœdiæ auctor eſt, his verbis à Jove in cœlum recipi poſtulat:

Quid tamen nectis moras? Herculis Oetæi, qui Senecæ tribuitur act. 1. sc. 1.
Numquid timemur? numquid impoſitum ſibi
Non poterit Atlas ferre cum cœlo Herculem? &c.
Da da tuendos Jupiter ſaltem Deos.
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor, ſive glacialem polum,
Seu me tueri fervidam partem jubes,
Hac eſſe ſuperos parte ſecuros puta.

Typhon aut Enceladus ita loquitur cœlum oppugnaturus, non Heros. Cui non diſſimile illud Martialis ad Domitianum epigramma, quo vitam illi longævam precatur:

Eſſe

Martialis l. 8. epigram. 39.

Esse velis, oro, serus conviva tonantis.
At tu si properas, Jupiter, ipse veni.

Ita non modo superbus & impius est ille mos Poëtarum, Deos accusandi, invidiam iis conflandi, convitiis onerandi, sed & illæ loquendi formæ nescio quid arrogantiæ & impietatis habent, quibus *Dii invidiâ exonerari, probari, absolvi* dicuntur; omnes denique, quæ contemtum sapiunt rerum minime contemnendarum: quales sunt res sacræ, probitas, pietas, justitia, reliquæ virtutes, præstantes viri, dicta factaque præclara, Reges, magistratus, qui nobis præsunt, patria, parentes, jura, leges, patriæ consuetudines, & hujusmodi alia: quæ dicta harum rerum contemtum redolent, nihil veræ granditatis habent.

Unde hoc vitium.

Quod si hæc audacter & intrepide dicta nobis quadam sublimitatis specie abblandiuntur, inde id oritur, quia omnes, quotquot sumus, superba animalia sumus, qui non modo amamus nos efferre supra ea, quæ nobis inferiora sunt, qua in re minime peccaremus, sed tum etiam, cum infra vilissimas nos res abjicimus, quasi ad dignitatem recuperandam, nos ipsos supra omne id, quod excellit, evehimus. Quod cum facimus, mirificam volupta-

tem

tem capimus ex omnibus dictis, quæ nos in hac superbia confirmant, hæc dicta consideramus tanquam specula, in quibus animi nostri longe grandiores apparent, atque sunt; eaque propterea tanquam grandia atque sublimia amamus atque exosculamur. Hanc caussam viri perspicaces esse putant, quare omnis orationis sublimitas tantopere audientibus placeat, sapienter certe, si modo inter veram & animi & orationis sublimitatem, & vanum utriusque fastum discrimen agnoscerent.

Neque tamen culpandi illi sunt scriptores, qui, cum alios in libris suis loquentes introducunt, superbiam loquentium ipsa oratione depingunt. Egregie T. Livius, cum Servius Tullius rebellem Tarquinium his verbis comprimere vellet: *Quid hoc, Tarquini, rei est? qua tu audacia me vivo vocare ausus es Patres? aut in sede considere mea?* hoc Tarquinium & Regi & Socero suo respondisse inquit: Se patris sui tenere sedem, multo, quam servum, potiorem filium regis regni hæredem: satis illum diu per licentiam eludentem insultasse Dominis. Superbus est Tarquinius, qui ita loquitur, at Livius sublimis, qui tantam hujus superbiæ in oratione expri-

Nec tamen culpandi scriptores, qui superbiam loquentium oratione depingunt. Liv. dec. 1. l. 1. c. 48.

pri-

primit imaginem. Medeæ apud Senecam, cum a nutrice objiceretur, nihil illi è tantis opibus reliquum esse, ad levitatem Jasonis ulciscendam: ita Medea:

Medea superest: heic mare & terras vides,
Ferrumque & ignes & Deos & fulmina.

Superba, impia, imo insaniens est Medea, quæ ita loquitur; at præclare Seneca audacis mulieris rabiem his verbis depingit: qua ratione neque Polyphemi meteora in Ovidio sunt reprehendenda; horrida est Polyphemi eloquentia, at Ovidii carmen elegantissimum. In his non id quod repræsentatur, sed repræsentatio nobis placere debet.

Tertium meteori genus: Vitiosa orationis sublimitas.

XIX. Dicendum tandem aliquid est de *tertio*, partitionis nostræ, *meteori genere*, ubi duo priora ita concurrunt, ut *non modo argumentum orationis sublimis humile sit, sed & vitiosa orationis sublimitas*; hoc est infanti non cothurnos Herculis, sed Polyphemi aut Typhonis calceos aptare.

Exempla.

Neque tamen defuerant, neque etiam nunc desunt, qui his meteoris capiuntur; qui se adeo demittere nequeunt, ut res etiam vulgatissimas atque communissimas turgida oratione induant. Aves appellaturi *pennatas tibias aut alatos Poëtas* vocabunt:

bunt: virginem μένανδρον dicent: Gallum gallinaceum ὀρθροβόον. Quære ex horum aliquo quodnam munus exerceat: Respondebit fortasse ex Sedulio: *Ego decachordo psalterio inter beati dogmatis choros Davidicæ modulationis cantus exerceo.* Cantorem in Ecclesia se vult dicere. Quære ex alio, ut valeat; *Satis bene se in carunculæ folliculo constitutum esse, dicet*: quid agat, interroga: dicet, *se in castris Musarum militare*, aut, si scribit, dicet, se *aliquid Niliaci papyro gurgitis calamo perarante contradere.*

Vide plura hujusmodi apud Athenæum lib. 3. p. m. 98, 99.

ex Sedulio.

Quære, quo anno aliquid factum sit, annum ita describet, *post tempora incarnati Verbi, ignea romphea in ostio Paradisi fonte lateris Christi extincta, ut regnum Dei violentius raperetur*, hoc vel illo anno res contigit; aut si magnis vocibus magis capitur, quam magnis periphrasibus: dicet, ex nescio quo antiquo *tabulario*, id accidisse, hoc illove *Præsule Archiepiscopante*, hoc illove Rege *Ptolomante*: aut, si cultius loqui velit, dicet, adolescentem in Siciliam venisse tum, cum *nondum orbis adoraverat Romam, cum nondum Oceanus concesserat Tybri.* Parum etiam aberit, quin servo mandaturus, ut ocreas sibi demat, formulâ utatur, quam in hoc casu nescio

Glossar. Du Fresne verb. *Ptolomare.*

quis Rhetor magnifice dicturo suadet: *Tu qui me inferior es, innitere corporis tui columnis, & ab his mortui bovis exuviis me libera.*

Alius familiarem æstatis tempore ex urbe in agrum ad se vocabit his verbis: *Jam ver decedit æstati, & per lineas sol altatus extremas, in axem Scythicum radio peregrinante porrigitur. Mundus incanduit, glacies Alpina deletur, & hiulcis arentium rimarum flexibus terra perscribitur, squalet glarea in vadis, limus in ripis, pulvis in campis, aqua ipsa quocunque perpetuo labens, tractu cunctante languescit. Etiam non solum calet unda sed coquitur, & nunc, dum in carbaso sudat unus, alter in bombyce: tu endromidatus exterius, intrinsecus fasciatus, insuper & concava municipii Camerini sede compressus, discipulis non æstu minus, quam timore pallentibus, exponere oscitabundus ordiris: Samia mihi mater fuit. Quin tu mage, si quid salubre tibi cordi, raptim subduceris anhelantibus angustiis civitatis & contubernio nostro aventer insertus, fallis clementissimo recessu inclementiam canicularem.* Hunc stylum facile agnoscet *vigilax* lector, qui *Sidonii Apollinaris* Avernorum Episcopi *lectitandis epistolis voluptuosam patientiam impendit.* Adeo enim ubique sibi constat, ut amicum

Sidon. Apollinar. Epist: ad Domitium lib. 2. cp. 2.

Sidonii verba.

ne

he salutare quidem possit, nisi in *salutationem erumpat*. Ad Papam i. e. Episcopum & fratrem vero cum scribit, se ipsum superat: Papæ *attremit turba collegii: in gravitatis ipsius comparationem ipsa etiam grandævorum corda puerascunt: spiritalia castra eum venerantur tanquam quendam conclamatissimum primipilarem utriusque sanctorum ordinis: qui manum linguæ porrigit omnibus in conscientia sauciatis*, neque proinde est mirandum, quod Papæ se submissurus *lixam* se & *calonem* vocat, imo leprosi illius in Evangelio *conleprosum*. Idem ad Papam Lupum epist. 1. lib. 6.

Maxime terribilia *meteora* Africa produxit. Tale est *Martiani Capellæ* liber, cujus vel ipse titulus, *de nuptiis Philologiæ & Mercurii* nescio quid magni promittere videtur. Orditur eum magnificis versibus, quibus *Hymenæum* invocat; fabulam te legere crederes, quam Romanensem vocant. Omnes Dii Deæque in scenam prodeunt. Singulæ Musæ singula canunt epithalamia. Sponsa tandem deducitur in *Jovialem domum*, *quæ etiam granditate mira mundanum ambitum possideret*, *& decore conspicuo fulgorem siderum vinceret*, *& novitate situs signiferum circulum decussaret*. Ita loquitur auctor, cum intelligi vult: pleraque longe obscuriora. Legis primum, *Martianus Capella.*

 legis

legis fecundum, legis initium tertii libri: per longos & finuofos Labyrinthi alicujus magnifici fed tenebrofi anfractus putes te duci nefcio quo: expectas exitum: fubito tandem lux apparet, locum notum agnofcis: in *Grammaticam* es delatus, *literarum*, *fyllabarum*, *vocum* ratio explicatur, hincque ad *Dialectica prædicabilia* deduceris, tandemque vides heroicam hanc fabulam eò tendere, ut generalia artium liberalium præcepta tradat.

Tertullianus de pallio.

Huic terribili meteoro nihilo inferius eft *Tertulliani liber de Pallio.* Auctor notatus erat ab Afris, quod, pofita toga, Pallium fumferit: Indignum neque ferendum hoc cum illi videretur convicium; fcripfit *Apologiam pallii*; ubi poftquam omnes, quafcunque vaftiffima totumque mundum complectens imaginatio excogitare poterat, mutationes, ad fuam palliandam, adduxiffet, quicquid magnificentiffime de pallio dici poteft, coacervaffet; tandem pallium ipfum loquens introducitur: *Adigo*, audite pallium loquens, *canterem ambitioni* * *Dabo catharticum impuritati*, * *De occurfu meo vitia fuffundo* * *De meo veftiuntur & primus informator literarum & primus enodator vocis, & primus numerorum arenarius & Grammaticus, & Rhe-*

& Rhetor & Sophista & Medicus & Poëta & qui Musicam pulsat, & qui stellarem conjectat & qui volaticam spectat. Omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis continetur. Quisquamne unquam magnificentius, atque hic pallium, verba fecit; Integram ejus orationem adduxissem, nisi stylus hujus pallii paulo esset obscurior; quâ virtute vel ipsum Dominum superat.

His duobus Afris tertium adjungere possem, Apulejum, in quo multa etiam meteora observabis: *modo si papyrum Ægyptiam tu, argutia Nilotici calami inscriptam, non spreveris inspicere.* Sed Scriptor iste in omnium manibus est, adeoque à multis amatur, ut, si quis eum reprehenderet, illum *invidiæ nefariæ lethali plaga percussum* esse clamarent. Nihil audemus dicere, quando Lipsius ipse stylum ejus *adversus istos de Arpinati Schola investes pueros*, ita eleganter Ciceronis cultores vocat, asserere non veretur. *Apulejus.* Epist. quæst. epist. 22.

Optandum esset, ut hæc sublimis vid. eloquentia non pueris in scholis instillaretur. Inde enim prima styli corruptio provenit. Eam sublimitatis ideam multi retinent, quam à præceptore suo acceperant, qui si inepte hic sentit, discipulis eundem *Prima styli corruptio provenit ab hac sublimitate quæ pueris in scholis instillatur.*

tradit errorem. Cum præceptorem identidem audiunt & affectantem & commendantem *mellitos* nescio quos *verborum globulos, dictaque quasi papavere & sesamo sparsa: non magis*, ut ait Eumolpus apud Petronium, *sapere possunt, quam bene olere qui in culina habitant:* nisi eo sint in pueritia judicio, quod in Henrico Valesio fuisse Frater Hadrianus Valesius commemorat. Digna res quæ hic adducatur: *Præceptor Henrici vocabatur Rusellus, homo minime malus, sed admodum imperitus & artis, quam profitebatur, rudis & ignarus, qui in prosa eloquentia verba grandia & bene sonantia, orationem in re vel levissima numerosam, plenam pompæ & majestatis, descriptionesque ne in carmine quidem tolerabiles affectabat: qualis est hæc prima lucis descriptio, quam Valesius à ludo recens sæpe recitantis more graviter pronunciabat: Dilucescebat: &, emissa jam uberioris affuturæ lucis quasi præcone auroræ flavescentem auro cæsariem pullulantibus in altum radiis sol matutinus depectebat. Actum erat*, inquit Hadrianus, *de Valesio, si talem Præceptorem esset imitatus: sed exemplis magistri malis atque vitiosis judicium discipuli prævaluit.* Quam sibi placerent multi Magistri, si tam alte in oratione, ut Rusellus iste, possent ascendere; nunc cum id non

non possint; satis sublimes sibi videntur; si discipulis, ut epistolas ita incipiant: *Salutem à fonte salutis Amice medullitus peramande*: itaque finiant: *Tuus per saxa per ignes*, & alias hujusmodi formulas praecipiunt.

XX. Sed & extra scholas in vulgaribus linguis meteora inveniuntur. Pleni sunt illis *Itali*, pleni *Hispani* scriptores; *Germani multi* eos in his imitantur. *Galli hodierni* saniores patribus atque avis, veram tandem, fulgoribus his relictis, scribendi formam animo sunt complexi, quam si retinere possent; est autem difficile huic genti diu aliquid retinere; proxime eorum eloquentia ad priscam illam, quae in Graecia Demosthenis & Romae Ciceronis tempore viguit, accederet. Supersunt tamen in omnibus linguis hodiernis, nescio quae meteora priscis incognita. Haec sunt formulae illae, quibus alii aliis observantiam & reverentiam testamur, *complementa* vocant, ad quod significandum neque Graeci neque Romani ullum nomen invenerunt, *verba honoris* quidam appellant; ubi magnis & nescio quid promittentibus verbis nihil fere significamus; dicere se *humilimum atque obedientissimum alicujus servum aut mancipium*, nihilo plus

Etiam extra scholas in vulgaribus linguis meteora inveniuntur.

Complementa.

ſignificat quam Græcorum *χαῖρε* & *ave* Latinorum: ut alias longiores atque ſublimiores formulas taceam. Nemini ſuaderem ut hæc, ubi illa conſuetudo poſcit, omitteret: optandum tamen eſſet, ut paulatim politiores homines hanc ineptam conſuetudinem dediſcere poſſent; non tot inutilibus vocibus oratio inflaretur atque enervaretur.

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM & VERBORUM
de quibus in Dissertatione de Logomachiis fit mentio.

A.

E.

contra

Gram-

H.

I.

Invidia

L.

Lo-

M.

N.

O.

Odium

P.

Q.

P. Rami

R.

S.

T.

V.

 vitio

an

W.

Z.

FINIS.

DIS-

De Meteoris Orationis

Summarium.

Si-

 Ex-

Hinc

F I N I S.







